

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:19

JINEOLOJÎ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 19
Ekim-Kasım-Aralık 2020

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörleri

Evin Soysal, Özlem Yanat

Yayın Kurulu:

Aycan Diril, Derya Aydın, Elif Berk,
Elif Kaya, Evin Soysal,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek,
Nagihan Akarsel, Nesrin Orun,
Laleş Çeliker, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik,
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amiri,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kılıncım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 60 TL
Yurtdışı abonelik bedeli: 70 Euro
Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi
Hesap No: 74457524-5002
IBAN:
TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02
Euro Hesabi
Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul
Şb.
Hesap No: 74457524 5003
IBAN:
TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göral
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4
Kayapınar / Diyarbakır
Tel: 0412 229 63 89
e-posta: editorjineoloji@gmail.com
internet adresi:
<http://www.jineolojidergisi.org>
facebook: @jineolojidergisi
twitter: @jineolojidergi

** Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir. Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Frida Blauwasser

Kapak Uygulama

Başak Sila Kaymak

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven

İş Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

- 5** | Editörden
- 12** | Doğalar Arası Aheng İçin... / Nagihan Akarsel
- 30** | Kadın ve Doğa Arasındaki Özgürlük İlişkileri; Ekolojik Uyum/ Eyrihan Hesin
- 46** | Ahlakî Bir Topluma Doğru: Ekolojik Krizin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri / Debbie Bookchin
- 56** | Sınıf Lensinden Pandemiye Bakmak / Ecehan Balta
- 65** | Ekolojik Ekonomide Kadınların Özneliği / Azize Aslan
- 77** | İlmek İlmek Örülen Direnişler: Öldüren Sistem Tarafından Tehdit Edilen Çeşitlilik Bölgesel Bedenler'den Bir Direniş Önerisi / Andrea Reinoso – EL Margen Kolektifi
- 87** | Ekofeminizm ve Üreme Emeğinin Değeri / Ariel Salleh
- 100** | Ekolojik Konfederalizm / Andrea Wolf Enstitüsü
- 105** | Coğrafya, Toplumsal Hafıza ve Hegemonik Saldırıları / Sevda Can
- 119** | Yıkımın Adımları / Jıyan Bengî
- 129** | Direnişleri Kadınların Bilgeliği ve Deneyimleri ile Örmek / Miriam Miranda-Claudia Korol
- 139** | Hindistan'da Sürdürülemez Tarım Uygulamaları, Doğal Kaynakların Kaybı ve Gıda Güvenliğinin Geleceği / Bhargavi S. Rao
- 151** | Acıyı Dindirmek / Janet Biehl
- 160** | Dinlerin Doğa Yaklaşımı / Nurten Ertuğrul
- 177** | Su'ç ve Ceza / İlden Kibar
- 187** | Bir Eko-Kapitalizm Retrospektifi ve Gerçek, Özerk, Bilinçli Ekolojik Mücadele Geliştirmek için Alternatifler / Moyohuani D
- 195** | Etin Cinsel Politikası: Kayıp Gönderge Yoluyla Hayvan Yaşamına ve Bedenine El Konulması ya da Et Yeme ile Erkeklik Arasındaki Sürekli Bağ / Derya Aydın
- 206** | Beyza Üstün ile Söyleşi: Ekoloji ve Salgın

Ekolojik bilinçten yoksun bir toplumsal bilinç kaçınılmaz olarak yozlaşır ve parçalanır. Mevcut krizden kurtuluşu vaat eden bir politika, ancak ekolojik ise gerçek bir sosyal sisteme yol açabilir.

Ve gittikçe daha
açık hale geliyor
ki toplum kırımı,
doğa kırımı,
kadın kırımı iç
içe geçen bir
felaket zinciri
olarak tahlil
edilmedikçe bu
sistemin
karakteri de
çözümlemiyor.

*"Uygar adam der ki: "Ben benliğim,
ben efendiyim,
tüm diğerleri ise öteki-dışarıda,
aşağıda, altta, itaatkâr...
Ben, ben olanım; geriye kalan,
benim uygun gördüğüm biçimde kullanılacak,
kadınlar ve vahşi doğadır." ¹*

Binbir emek ve değerle binlerce yıl içinde inşa edilen toplumsallığımız, uygarlık sürecinin başlangıcından bugüne farklı yöntem ve araçlarla, entrika ve kurnazlıkla paramparça edilmek isteniyor. Kapitalist uygarlık denilen; kadın, doğa ve toplum karşıtı sistem, bizi biz yapan, birlikte yaşamamızı sağlayan maddi ve manevi tüm tarihsel ve kültürel hafızamızı yok ederek adeta benliğimizi teslim almaya çalışıyor. Bugün Uygar Adam'ın kadını ve doğayı "kendi uygun gördüğü biçimde kullanabilmek" adına yarattığı dünyanın nasıl yaşanılmaz olduğuna tüm çıplaklığıyla tanıklık ediyoruz. İnsanın insana, insanın doğaya, erkeğin kadına tahakkümü, kısacası gerçekleştirilen tüm tahakküm ilişkilerinin özünde egemenlikçi zihniyet eliyle inşa edilen bu bakış açısının etkilerini görürüz. Kapitalist uygarlığın, içinde bulunduğumuz ekolojik yıkıma yol açan, mutlaka durdurulması gereken bir güç olduğu gerçeğinin artık üstünün örtülemeyeceği böylesi bir dönemde Jineolojî Dergisi olarak

¹ Ursula K. Le Guin, *Dünyanın Kıyısında Dans*.

ekolojik yıkımın nedenlerine ve bu yıkımdan çıkış imkanlarına odaklandığımız dosyamızla MERHABA diyoruz.

Yüzyılımızın popüler kavramları arasına giren bir kavramımız var artık: Ecocide (eko-kırım). Küresel ısınma, eriyen buzullar, aşırı yağışlar, kuraklık, yersiz yurtsuz kalan hayvanlar, soyu tükenen varlıklar, yanan ormanlar, fiziki coğrafyayı değiştiren seller, açlık, yoksulluk, zorla yerinden edilme ve göç gibi süreçler, 2020 yılına damga vuran covid-19 virüsünün pandemi olarak tüm dünyaya yayılması ile birlikte ekolojik krizin topluma yansımaları daha fazla tartışılır oldu. Çevre sorunu, küresel iklim değişikliği diye diye krizi topluma dışsallaştıran, bilim-teknikle her soruna çare bulunabileceği hayalini kurdurtan zihniyet artık daha fazla ifşa oluyor.

Sosyal bilimlerin yeni kavramlar üreterek tanımlamaya çalıştığı ekolojik yıkımı, ilerlemeciliğin, aşırı kar hırsı ile “büyü ya da öl” düsturuyla her geçen gün daha fazla büyümeyi hedefleyen kapitalist hegemon güçlerin aşama aşama geliştirdiği bir yıkım süreci olarak değerlendirmek gerekir. Hiyerarşik, devletçi sistem genişleyip hacim kazandıkça, erkek egemen sistemin zihniyet ve yapılanmaları bu kavramlarla hegemonikleştikçe karşımıza çıkan gelecek, geri dönülmez boyutlara ulaşan ekolojik, toplumsal ve kültürel yıkım, insanlığın tükenmesinden başka bir şey değil zira. Ve gittikçe daha açık hale geliyor ki toplum kırımı, doğa kırımı, kadın kırımı iç içe geçen bir felaket zinciri olarak tahlil edilmedikçe bu sistemin karakteri de çözümlenemiyor. Kapitalist modernitenin pozitivizmi, liberalizm ve neo-liberalizmi, endüstriyalizmi, ulus devletçiliği, bilimciliği, cinsiyetçiliği, dinciliği ve bilimium araçlarıyla mücadele etmedikçe değil “başka bir dünyanın” hayalini kurmak, yaşamak bile mümkün olmayacak. Peki, gezegenin geleceğine altındaki ve üstündeki tüm varlıklarla birlikte el koymaya çalışan, dünü de bugünü de yarını da kendine büken, fırtınasına katıp sürükleyen bu sistem nasıl aşılacak?

Bugün yaşadıklarımızın kapitalist modernitenin, devletçi uygarlık sisteminin sonuçları olduğunu görmek farklı bir pozisyon almayı gerektiriyor. Ekolojik yıkımın nedenlerinin yapısal, sistemsel, tarihsel olarak çözümlenmesi, yeni bir devrim gerekliliğini ortaya koyuyor. Bu topyekûn devrim ihtiyacı, bütün sistem karşıtı toplumsal güçlerin yeni bir dille, yeni bir ahlak ve politikayla bir araya gelmesiyle karşılanabilecek bir ihtiyaç ancak. Geleceğe dair distopik karamsarlığı dağıtacak güç, ancak böylesi bir devrimin içinde gelişebilir. Bu devrim, felaket sisteminin alternatifini olarak kendini geliştirir ve devletsiz ve sınıfsız bir ekolojik toplumu yaratmayı, birini ötekini önüne koymadan hedefler. Bu yüzden kadın sorununu devrimden sonraya erteleyen yaklaşımlar, kadın özgürlük mücadelesi tarafından nasıl mahkûm edildiyse, ekolojik soruna yaklaşımdaki ertelemeciliğin de mahkûm edilmesi gerekiyor. Zaten kadın sorununu sistem içi çözümlerle aşmaya çalışmanın sonuçsuzluğu nasıl görülüyorsa, “çevreciliğin” ve “hayvan

severliğin” sonuçsuzluğu da görülüyor. Liberal ideoloji, feminist hareketi olduğu gibi ekolojik hareketi de etkisizleştirmeye çalışıyor. Fosil yakıtları, ne tüket-tiğimiz ve teknoloji, ekoloji sorununun sorumlusu olarak gösterilmeye çalışıyor. Oysaki bunlar, etkili olmakla birlikte, esas sorumlunun ne olduğunu, kim olduğunu örtmek üzere öne çıkarılan sonuçlar olmanın ötesine geçmiyor. Karbon ayak izimizi düşürmek adına ne yediğimizi, ne içtiğimizi gözden geçirmemiz salık verilirken, dünya nüfusunun en zengin %10’luk kesiminin sera gazı emisyonlarının yüzde 52’sinden sorumlu olduğu hasıraltı ediliyor. Köyler boşaltılıp, ormanlar yakılıp, hay-vancılık tarım yok edilirken organik gıda tüketimi teşvik ediliyor. Buna rağmen devlet-iktidar sınırını aşmayı başarabilen ekolojik duyarlılık bir örgütlenme düzeyi oluşturuyor. Artık ekolojik sorun özgün bir mücadele gerekçesi olarak kendine örgütlenme zemini buluyor. Ancak her zamankinden daha fazla ideolojik netliğe ihtiyacımız var. Demokratik Ekolojik Kadın Özgürlükçü Paradigma, bu ihtiyaca cevap olma iddiasını taşıyor, çünkü bu paradigma doğaya ve öze dönüşümü ifade ediyor. Bu perspektif, ekolojik örgüt ve eylemliliği Green Peace gemilerinden, or-ganik semt pazarlarından, elit kent semtlerinden, devletlerarası protokollerden çıkarak kentlerin varoşlarına, köy meydanlarına, dağların doruklarına taşıyor. Ekolojiyi “kırın, köy ve tarım toplumunun, tüm konup göç edenlerin, işsizlerin, kadınların eylem kılavuzu” olarak ele alıyor.

Bir eylem kılavuzumuz olsa da elimizde sihirli bir değnek yok. Bu eylem kılavuzu-nun pratikleşmesini sağlayacak politik iradenin güçlenmesi, örgütlülüğün sağlan-ması gerekiyor. Kadın kırımını, toplum kırımını, ekolojik kırımını birbirinden ayrı zeminlerin sorunu olarak görmekten vazgeçmek ve buna göre örgütlenip mücadele etmeyi, politika geliştirmeyi öğrenmek bu anlamda önemli bir eşik. 21. yüzyılı kadın özgürlük yüzyılı yapmanın yolu da bu eşiği aşabilmekten geçiyor. Diğer yandan sistem karşıtı, özgürlükçü, demokratik, toplumsal hareketlerin yüzyılın kanserleşen ırkçılık, cinsiyetçilik, eşitsizlik, mülkiyetçilik, iktidarcılık gibi zihniyet ve yapısal sorunları karşısında ortaklaşarak bütünlüklü hareket etmesi, kapitalist modernite sis-teminin aşılabilmesi için gereklilikten öte bir anlam ifade ediyor. Zira, demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü toplum yaşamının inşası ancak bu güçlerin ortak duygu ve emeğiyle gelişecek bir alternatif.

Yaşanan ekolojik ve toplumsal krizden çıkışın en yaşamsal bilgisinin kadınlarda olduğunu, başlangıçtan günümüze doğayla olan ilişkimizden biliyoruz. Amazon-lardan, Himalayalara, Karadeniz’den, Munzur’a, kutuplardan çöllere kadar yükse-len itirazların tam göbeğinde kadınlar duruyor. Sadece “çevre”yi korumak için yükselmiyor bu itirazlar, bir yaşam felsefesine dayanıyorlar. İnsanın doğa ile doğanın ise insan ile anlamına ve hakikatine ulaştığı felsefesine dayanıyorlar. Kurdun kuşun, toprağın suyun, yerin altının ve üstünün hakikatinin kendi hakikatleri olduğunu bildikleri için itiraz ediyorlar. Evrendeki bütün varlıkların kaderinin birbirine bağlı

Yaşanan
ekolojik ve
toplumsal
krizden çıkışın
en yaşamsal
bilgisinin
kadınlarda
olduğunu,
başlangıçtan
günümüze
doğayla olan
ilişkimizden
biliyoruz.
Amazonlardan,
Himalayalara,
Karadeniz'den,
Munzur'a,
kutuplardan
çöllere kadar
yükselen
itirazların tam
göbeğinde
kadınlar
duruyor.

olduğunu ifade eder ekosistem. Bu ekosistemde her koyun kendi bacağından asılmıyor, hiç kimse tek başına kurtulamıyor. İşte yüzyıllardır kapitalizmin daha fazla büyüme, daha hızlı ilerleme, daha fazla kar, daha düşük maliyet gibi hırslarıyla tarumar edilen bu ekosistem bizim yurdumuz. Doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişki kurmuş, kendi içinde tahakküme dayanmayan, ortak yararı doğrudan demokrasiyle belirleyen ahlaki ve politik bir sistem olarak kolektif mücadelelenin ekosistemini kurarak özgür yaşamı yeniden inşa ediyor.

Bu ekosistemi güçlendirmek adına dünyanın farklı yerlerinden kadınların katkılarıyla hazırlanan bir sayı ile aranızdayız. Yazılarıyla katkı sunan kadınlar, ekolojik bunalımın tarihsel ve toplumsal kökenlerini araştırırken doğa ve kadın arasındaki özgürlük ilişkisini tartışıyor. Bir yandan kapitalist sistemin ekolojik yıkım politikalarını irdelerken diğer taraftan bunlara yönelik ekoloji mücadelesi perspektiflerini, dünya ekoloji mücadelesi örneklerini ele alıyor, enternasyonal, kolektif mücadele imkânlarını tartışıyor.

Doğalar Arası Aheng İçin başlıklı yazısıyla, doğa ve kadın üzerinden gelişen tahakküm ilişkileri ile bozulan bütünselliği ele alan **Nagihan Akarsel**, yerin yüzünde bozulan ahengin varoluşun bütünsel diyalektiğine yaslanan iki yeni bilimle, ekoloji ve jineoloji ile mümkün olduğunu yürekten yazıyor. Kapitalist modernitenin ekolojik yıkımına karşı; özgür doğanın ve anlamlı bir yaşamın Demokratik Ekolojik Kadın Özgürlükçü Paradigma temelinde inşa edilebileceğini ortaya koyuyor.

Eyrihan Hesên, tarihe kadın eksenli bir bakışla yaklaşmanın erkek egemenlikli akıl ile oluşturulmuş tüm bilmelerin önüne geçeceğini ifade ettiği **Kadın ve Doğa Arasındaki Özgürlük İl-**

işkileri başlıklı yazısında, insan toplumu olarak öz savunma ahlakına, ekolojik ilkeler doğrultusunda kendimizi beslemeye, ana kadının duygu, zekâ ve denetimine ihtiyacımız olduğunun altını çiziyor.

Ahlaki Bir Topluma Doğru Ekolojik Krizin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri yazısında **Debbie Bookchin**, bizleri tarihsel bir yolculuğa çıkarıyor. Ekolojik yıkımın, inşa edilen tahakküm ilişkilerinin kaynağına inerek ekolojik krizin özünde toplumsal bir kriz olduğunu, toplumsal alanda tahakküm ilişkilerini ortadan kaldırmadan doğal yaşam ve dünya ile buluşamayacağımızı dile döküyor. Murray Bookchin’in toplumsal ekoloji kuramına vurgular yaparak rekabet ve çatışmayı değil, karşılıklı ilişki ve sürdürülebilirliği besleyen bir yaklaşımın esas olduğunu ifadelendiriyor.

Ecehan Balta, salgının kimi ne kadar etkileyeceğini birinci derecede belirleyen unsur, sınıftır tespitinde bulunduğu **Pandemiye Sınıf Lensinden Bakmak** başlığı ile; virüsün kişilerde bıraktığı etkinin de sınıfsal bir karakter taşıdığına, ekoloji-sınıf mücadeleleri ilişkisini irdeleyerek kapitalist sistemin insanları sınıflara bölen sömürü sistemi olduğuna işaret ediyor.

Azize Aslan, kadın ve doğa arasında ki yaşamsal ilişkilerini ele aldığı **Ekolojik Ekonomide Kadınların Özneliği** başlıklı yazısında; ekolojik ekonomi mücadelesinin, kapitalizme karşı başka bir siyaset oluşturması gerektiğine vurgu yaparken bunun yolunun kadın kooperatiflerinin yaşamın her alanında oluşturulmasından geçtiğini ifade ediyor.

İlmek İlmek Örülen Direnişler ile Latin Amerika’ya, Ekvador’a uzanıyoruz. **Andrea Reinoso**, direniş ve mücadele deneyimlerini paylaşıyor. Farklı desenlerle, birçok el tarafından dokunan battaniyeyi hayal etmemizi istediği yazısında, “işte mücadele budur” diyor; farklılıklarımızla bir araya gelmek ve yeni bir dünya örmek-yaratmak. Dünyamızı da güzelleştirecek olanın, birbirimizi yargılamadan, farklılıklarımız ve çeşitliliğimizle bir bütün olabileceğimizi ortaya koyuyor.

Ariel Salleh, ekofeministlerin, kapitalist ataerkil kültür altında, doğanın kuşatılması ve metalaştırılmasının, kadınların emekçi bedenlerinin kuşatılması ve metalaştırılmasının yankısı olduğunu ileri sürdüklerini ortaya koyduğu **Ekofeminizm** başlıklı yazısıyla, dünyada gelişen ekofeminist mücadelelerden kesitler sunuyor.

Andrea Wolf Enstitüsü, Ekolojik Konfederalizm yazısında, dünya da gelişen ekolojik mücadeleleri örneklerle ele alarak kapitalist modernite ve yıkıcı etkilerine karşı ortak yerel ve uluslararası mücadelenin gerekliliğine

vurgu yapıyor. Ekolojik konfederalizmin kadınlar öncülüğünde tüm ekolojik hareketlerin bir araya gelerek söz, eylem ve örgütlü birliktelikleri ile sağlanabileceğini dile getiriyor.

Sevda Can, Coğrafya Toplumsal Hafızanın Anayurdudur başlıklı yazısında, coğrafyanın toplumsal kültürün şekillenmesindeki yeri, oluşturduğu hafızanın değerinden bahsediyor. Kapitalist modernite güçlerince tarihi mekânların talan edilmesi, yıkılmak istenmesinin altında yatanın, toplumsal hafızayı ortadan kaldırmak olduğunu dile getiriyor. Her toplum yaşadığı coğrafyanın çocuğudur diyen Sevda, tarihine ve kültürüne sahip çıkmaya ve korumaya çağırıyor bizleri.

Jiyan Bengî, pozitivist bilimciliğin doğa ve kadına yaklaşımının benzerliğini irdelediği **Yıkımın Adımları** başlıklı yazısında; özne- nesne, kadın-erkek, doğa-insan şeklinde uzayan karşılaştırmaların büyük yıkımlara sebep olduğunun altını çiziyor. Ve bu yıkımdan çıkmak için kadın özgürlükçü, ekolojik, farklılıklar temelinde bir bütünleşmenin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekiyor.

Miriam Miranda ve **Claudia Korol** ile başka bir coğrafyaya uzanıyoruz ve dilimiz, rengimiz farklı olsa da **Direnışleri Kadınların Bilgeliği ve Deneyimleri ile Örmek** başlıklı söyleşimizle ortak duygu ve düşüncede buluştuğumuzu bir kez daha hissediyoruz. Bizleri Miriam Miranda ile buluşturan ve su gibi akan söyleşiyi gerçekleştiren **Claudia**'ya teşekkür ediyoruz.

Bhargovi Rao, bize Hindistan'dan sesleniyor ve yaşadığımız coğrafyaların da hikayesini anlattığı, endüstriyalizmin doğa üzerindeki tahribatlarını ele aldığı, **Hindistan'da Sürdürülemez Tarım Uygulamaları, Doğal Kaynakların Kaybı ve Gıda Güvenliğinin Geleceği** başlıklı yazısıyla, doğal tohumların ortadan kaldırılması ve kapitalist tekellerce gasp edilmesini ve buna karşı verilen mücadeleleri gözler önüne seriyor.

Janet Biehl, bilimsel yöntemin insan ve doğa üzerinde ki etkilerine odaklandığı **Acıyı Dindirmek** yazısında, bilimsel araştırma yöntemlerinin cinsiyetçilikten ve her türlü önyargılardan uzak özgür olması gerektiğini dile getiriyor.

Nurten Ertuğrul, farklı inançların doğaya nasıl yaklaştıklarını, inançların doğaya etkilerini, doğayı yorumlama biçimlerini ve ritüelleri üzerinden ele aldığı **Dinlerin Doğaya Bakışı** yazısıyla bir başka pencere açıyor.

İlden Kibar, Su'ç ve Ceza yazısında; Feqîye Teyran'ın su ile dertleşmesini anlatarak başladığı yazısında, suyun evren ve insanlık için tarihten günümüze nasıl anlamlar ifade ettiğini vurgulayıp suyun yokluğu durumunda insan, doğa ve evreni de yok olduracağına odaklanarak su yaşamdır diyor.

Moyohuani D., Bir Eko-Kapitalizm Retrospektifi ve Gerçek, Özerk, Bilinçli Ekolojik Mücadele Geliştirmek İçin Alternatifler başlıklı yazısıyla, doğadan geliyoruz ve doğaya döneceğiz tespitinde bulunarak ekolojik mücadelenin kendini savunmakla ilgili değil, varlığı ve her şeyi savunmakla ilgili olduğunu ifade ediyor.

Derya Aydın, Etin Cinsel Politikası: Kayıp Gönderge Yoluyla Hayvan Yaşamına ve Bedenine El Konulması ya da Et Yeme ile Erkeklik Arasındaki Sürekli Bağ başlıklı yazısıyla “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejeteryan Elestirel Kuram” kitabın kritiğini yapıyor. İnsanlar arası eşitlik talep etmek ile kadın özgürlüğünün, baskıya direnme ile savaşa karşı çıkmanın, doğayı sınırsız bir sömürü alanı olarak görüp talan eden anlayış ile hayvanları sistematik bir biçimde kesen, parçalara bölen ve bedenini “et”e indirgeyen anlayışın ve kadına yönelik şiddet ile hayvanlara yönelik şiddet arasında bağlantılara odaklanıyor.

Beyza Üstün ile yaptığımız **Salgın ve Ekoloji Üzerine** söyleşimizde, insan ve doğa arasında ki ilişkiden başlayarak ekolojik yıkımın tarihsel-toplumsal süreçlerine kadar birçok soruyu ve sonucu ele alıyoruz. Kapitalist modernitenin ekolojik yıkımının sonucu olarak açığa çıkan pandemi sürecinin doğa ve toplum üzerinde ki etkilerinin de tartışıldığı söyleşi, krizden çıkışın yol ve yöntem arayışları üzerine odaklanıyor. Kadın ruhu ve düşüncesinden akıp giden söyleşi, ekolojik hareketlerin, ortak mücadele kanallarının ve örgütlü çizginin geliştirilmesinin elzem olduğuna işaret ederek son buluyor.

Dünyanın birçok yerinden kadınlarla, hep birlikte özgür yaşamı inşa edeceğimiz güzel bir dünya için; sesimizi, sözümüzü, duygumuzu ve yolumuzu birleştirdiğimiz bir sayı ile daha aranızdayız. Ekolojik yıkıma karşı kadın özgürlükçü, demokratik, ekolojik toplumun esas alınacak üçüncü yol olduğu inancıyla Ekolojik Yaşam sayımızla sizlerleyiz. Bir sonraki dosya konumuz “Yaşamın Bilimi ve Dili” sayımız ile seslerimizi buluşturmaya devam edeceğiz.

Doğalar Arası Aheng İçin...

Nagihan Akarsel

Yerin yüzünde bozulan ahengin sancılarını yaşıyoruz. Varoluşun bütünselliğe yaslanan dili toplumsal evrenimizde paramparça. Canlılar arasında yaşanan yabancılaşma anlam yitiminin en temel sebeplerinden biri. İnsanın toplum ve doğa ile arasındaki mekânsal ve zamansal kopuş tahakküme dayalı kurduğu ilişkilerin bir sonucu. Var olan ekolojik ve toplumsal sorunların kaynağında yer alan doğaya hükmetme fikri insanın insan tarafından tahakküm altına alınması ile başlamaktadır.¹ Ve insanın insan tarafından tahakkümü de esasında erkeğin kadın üzerinde ki tahakkümü ile geliyor. Kadının erkek tarafından tahakküm altına alınması gerçeği bin yıllardır toplumdan doğaya doğru genişliyor. Yani evrenin oluş ilkesi olarak varoluşun diyalektiği, kadın ile erkek arasındaki tahakküm ilişkileri ile bozuluyor. Erkek egemen zihniyetin doğa ve toplum üzerindeki tahakkümü ile bu, derinleşerek devam etmektedir.

Yaşamın bütünsel döngüsüne haiz olan insanın doğayla ilişkisi başta doğayı anlamak ve kutsallaştırmak üzerinden gelişmiştir.² Doğa, hayatın kaynağı ile bilgilerin

¹ Murray Bookchin, *Geleceğin Devrimi ve Doğrudan Demokrasi, Ekolojik Kriz ve Toplumu Yeniden Yaratma Zorunluluğu*, çev. İbrahim Yıldız ve Soner Torlak, Ankara:Dipnot Yayınları, 2015, 65.

² Abdullah Öcalan Bir Halkı Savunmak kitabında doğanın toplumun zihniyetinde kutsallıklar ve tanrısallıklarla yüklü olduğunu belirtir ve “Doğa aynen insan gibi canlı kabul edilmektedir. İnsana hava, su, ateş, her tür bitkisel ve hayvansal besin sunduğu için tanrıyla eş tutulmakta, daha doğrusu tanrısallığın en güçlü ögesi olmaktadır. Tanrı ve tanrısallık kavramının en güçlü nedenlerinden birinin bu gerçeklikte yattığı yoğunca gözlemlenmektedir” demektedir.

kaynağının aynı olmasını istemiştir ya da.³ Empedokles’in doğa şiiri evrenin ateş, hava, su ve toprak gibi dört yok edilemez öğeden oluştuğunu, bunların karşıt sevgi ve nefret ilkelerinin etkisi ile ayrıldığını öğretir. Ya da Goethe’nin dediği gibi, “Doğa! En küçük bir çaba harcamadan ve mükemmel bir kusursuzlukla en basit maddeden son derece farklı şeyler yaratıyor. Hepsinin üzerine de ince bir tül örtüyor. Yarattığı her bir parçanın kendine has özellikleri, her bir durumun ayrı açıklaması var ama sonuçta hepsi birlikte bir bütünü oluşturuyor”. Dünyanın kendi etrafında döndüğünü sanan insanın zaafına vurgu yapan Albert Einstein ise insanın bütün yiyecekleri, hayvanları ve doğayı kendine sunulmuş bir nimet saymasına dair öfkesini dile getirerek “İnsan evren dediğimiz bütün içinde kendini diğer canlılardan ayrı tutuyor. Çevreyi istediği gibi kullanıyor. Yıkıyor, yok ediyor. Halbuki insanoğlu bu evrende zincirin sadece küçük bir halkası. Bunu reddederek aslında kendisine bir hapisane yaratıyor. İnsanın bu yanılgıdan kurtulması en büyük özgürlük. Tabii bu da tam olarak mümkün olmayabilir. Ama bu çabanın kendisi de bir özgürlük” diyerek insanın doğaya yaklaşımının bir özetini sunmaktadır. Zira ekolojik sorunların kaynağında da bu tahakküm ilişkileri yer almaktadır. Bu nedenle toplumsal kriz ile ekolojik krizi bir ve aynı gerçeğin ürünü olarak ele almak önemli olmaktadır. Hiyerarşi, iktidar, devlet yaratımları buradan kaynağını almakta, iktidarın kadının, doğanın, toplumun sömürüsüne dayalı sistemi ile yarattığı doğa karşıtı yaşam, ekolojik sorunların nedenini oluşturmaktadır.

Ekolojik Krizin İdeolojik Boyutu

Bilim ve tekniğin kapitalist modernitenin aşırı kar hırsı ekseninde toplum ve doğa aleyhine kullanılması bilimdeki kriz ve sistem krizi ile bağlantılıdır. Bu anlamda ekolojik krizin çağımızda en üst düzeyde olması tesadüf değildir. Zira kapitalist modernitenin topluma ve kadına olduğu gibi, doğaya yaklaşımı da ideolojiktir. Çünkü ruhsal ve düşünsel dünyasını tarım köy toplumuna karşıtlık üzerinden geliştirmiştir. Kapitalist modernitenin varlığı bu karşıtlıktan beslenmektedir. Bu nedenle ekolojik krizin bu boyutunu görmek önemlidir. İktidar ve sömürü tekellerinin doğaya yaklaşımı tamamen kullanma ve kendi hizmetine alma temelinde olmuştur. Geliştirdikleri savaşların hepsinin toplum, doğa ve kadın karşıtı olmasının böylesi varoluşsal bir nedeni vardır. Kapitalist sistemi oluşturan devlet, kent ya da sınıfları aşmak içinde krizin temelinde bilimin bu ideolojik yönünün olduğunu görmek gerekmektedir. Bu konuda Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi* kitabında,

³ Michel Foucault, *Kliniğin Doğuşu, Tıbbi Algının Arkeolojisi*, Epos Yayınları. Foucault, “Doğa bilgilerimizin kaynağı ile hayatın kaynağının aynı olmasını istemiştir, yaşamak için izlenimler edinmeliyiz, bilmek için izlenimler edinmeliyiz” demiştir.

“İdeolojik olmayan bilimin olamayacağını anlamak gerekir. Önemli olan hangi toplumun ve sınıfın ideolojisi olarak bilme ve bilim olduğunu fark edip ona göre tutum belirlemektir. Ekoloji en yeni bilimlerden biri olarak bu çerçevede konumunu belirlerse sadece çevrenin değil, toplumsal doğanın da ideal çözüm gücü olabilir”⁴ demektedir.

Olgulara boğulan, her yeni günle beraber yeni bir disiplin oluşturan, bilim dallarını paralı bir mesleğe dönüştüren anlayış ekolojik sorunların da kaynağıdır. Doğanın ve toplumun kaynaklarının parsellenmesi, bilim merkezlerinin sorun üreten merkezlere dönüşmesi de bu gerçeğe bağlantılıdır. “Bilimin toplumdan, özellikle kadından koparılışı aynı zamanda yaşam ve çevreyle koparılışı anlamına geliyor. Aynı zamanda analitik zekâ ile duygusal zekâ arasındaki bağın köklü kopuşu ve aralarındaki mesafenin sürekli büyümesi de birlikte geliyor”⁵. Bunun yarattığı sonuç ise 21. yüzyılda en üst düzeyde yaşanan kadın, yaşam ve toplum kırımı olmaktadır.

Bilginin güç, bilimin iktidar ile özdeş kılındığı ataerkil zihniyetin hüküm sürdüğü kapitalist modernite sisteminin yaşama, topluma, kadın ile erkeğe dair tanımları da sermaye ve iktidar ilişkileri ekseninde olmaktadır. Yaşamı tanımlayamayan, toplumun ahlaki ve politik değerlerini sermayenin çıkar çarkına emanet eden, doğayı, toplumu, kadını tahakküm kurulması gereken bir nesne olarak ele alan ataerkil zihniyet ve pozitivist bilim anlayışı, yaşamın bütün alanlarında kurumlaşmış durumdadır. Buna karşı anlamlı yaşam arayışını büyütmek, felsefesini oluşturmak ve alternatif sistemini yaratmak “zamanın ruhunu okumak”tan⁶ geçmektedir. Bu ise, felsefeyi “dönemini düşüncede kavramak”⁷ olarak tanımlayan Hegel’in “zamanda olmak”, Öcalan’ın “an’da oluş” ya da “hem yürüyüp hem düşünme” şeklinde formüle ettiği varoluş ilkesine göre olmayı gerektirmektedir.

Sermayenin küreselleşmesi ile yeni bir aşamaya geçen ve sadece büyümeyi esas alan kapitalist modernitenin günümüzde yaşadığı sistem krizinin sonucu, yaşam, toplum ve kadın kırımıdır. Kapitalizmin sonu gelmeyen bir büyümeye dayanması ile doğal çevrenin çoraklaşması, kadına yönelik şiddetin münferit değil sistematik olduğu gerçeği, toplumu cendereye alan tekelci sermaye ve iktidar güçlerinin ırkçı, cinsiyetçi, faşist yaklaşımlarına karşı gelişen halk ayaklanmaları şeklindeki çelişkiler mücadele alanlarının ne olması gerektiğini de belirlemektedir.

⁴ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme*, 2013.

⁵ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme*, 2013.

⁶ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*.

⁷ Doğan Göçmen, *Hegel’in Felsefe Kavramı Kavramı Üzerine Bir Deneme*, 2020.

<https://www.slideshare.net/nanel12/hegelin-felsefekavramiuzerine>

Abdullah Öcalan tarafından sunulan demokratik, ekolojik ve kadın özgürlüğüne dayalı Demokratik Modernite paradigması bu gerçekle bağlantılı çağın ruhuna uygun bir çözümü ifade etmektedir. Ekoloji ve jineoloji de zamanın ruhunu anlamada temel iki bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle bazı anlam yöntemlerine değindikten sonra her iki bilimin ekolojik bir toplum ve yaşam inşasındaki önemine odaklanmaya çalışacağız.

Diyalektiğin Yeniden Yorumlanması

Doğada yaşayan her canlının bir oluş diyalektiği olduğu gibi bir anlam evreni ya da bir toplumsal evreni vardır. İnsan bu anlam evreninin bir parçası olarak yaşadığı dünyayı anlamlandırabilmek ve onunla ilişkilenebilmek için türlü yöntemler geliştirmiştir. Geliştirilen bu yöntemlerin işlerliği yaşamı anlamaya katkı sunmasıyla ölçülmüştür. Yöntem parçalı oldukça doğadan uzaklaşmış, işlevselliğini yitirmiştir. Kullanılan yöntem ya da bakış açısının ufku ne kadar genişse, yaşamın renkliliğini kapsayıcılığı ne kadar yüksekse o kadar hizmet etmiştir yaşamın diyalektiğinin çözümlenmesine. Dolayısıyla yöntemin yaşamın bütünlüklü kavranmasına hizmet etmesi önemlidir. Çünkü yöntem, yaşamın anlamına hizmet etmekten öte özne nesne ayrımını keskinleştirerek anlamı parçaladığında yaşam anlamından uzaklaşmaktadır. Bilimsel yöntem Bacon ve Descartes ile beraber temel bir yöntem olarak değerlendirilmiş ve burada özne nesne ayrımı çok net bir şekilde dile gelmiştir. İnsanın öznel bir varlık olduğu ama dünyanın ya da doğanın nesnel olduğu iddiası ile insanın doğa üzerinde her tür tasarrufunu meşru görmektedir. Bu nedenle bu yaklaşımın yaşanan toplumsal sorunların esas kaynaklarından biri olduğunu belirtmek abartılı olmaz. Zira evrenin mekanik bir düzene sahip olduğu iddiası ve bu mekanik düzeni toplum üzerinde de uygulama çabası, bilimsel yöntemin en sorunlu tarafı olmuş, toplumsal doğanın yıkımında da belirleyici bir rol oynamıştır. Oysa sezgilerle keşfetmek kadar, olguyu olduğu gibi görme gücünü göstermek, duygusal zekâ ile analitik zekâ arasındaki bağı kurmak önemlidir. Bu nedenle özne ve nesne ya da ruh ve beden gibi ayrımlar yapmak yerine, doğanın ve toplumun bütünlüğünü ve birbirini tamamlamalarını esas alan bir yöntemle yaklaşmak önemlidir. Bu yönüyle evrenin oluş ilkelerinden biri olan diyalektiği ele almak konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

Karşıtlaştırılan ikilikleri aşmanın en anlamlı yöntemi diyalektik yöntem olarak belirmektedir. Yöntem olarak karşıt kavramların, zıtların birliği esasına dayanmaktadır. Bu zıtlar genel olarak büyük-küçük, kadın-erkek, aydınlık-karanlık vb. şeklinde ele alınmıştır. Doğada her şeyin bir zıddının olduğu gerçeği ekseninde diyalektik ile her şeyin açıklanabileceğine dayanmaktadır. Diyalektik yöntemin tez ve antitezin birbirini yok etmesi değil de birbirini tamamlaması şeklinde pozitif yorumuna ihtiyaç vardır. Yaşamdaki oluşlarda karşılıklı besleyici yön tüm bilimlerde göz

önünde olduğu halde yok etme üzerine kurgulanması önemli bir yanlışlıktır. Hegel, varoluşa en çok kafa yoran filozoflardan biri olarak diyalektiği hareket ettiren ve herkeste olan çelişki ruhu olarak tanımlamaktadır. Ancak diyalektiği metafizik yorumlaması ve sonuçta her şeyin üstündeki tin yani tanrı-devlet anlayışına varması Hegel'in en temel hatalarından biri olmuştur. Newton fiziği yasalarına dayanarak düz ilerlemecilik ve belirlenimcilik ilkelerini topluma uyarlamaya çalışan yaklaşımla birlikte diyalektik yöntemin materyalist yorumunun da bilimsel sosyalizmde yol açtığı hasarlar bilinmektedir. Kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmeler ile birlikte düz ilerlemeci anlayış geçerliliğini yitirmiştir. Niteliksel gelişmeler kaos aralığında yaşanmaktadır. Kuantum fiziğiyle keşfedilen atom altı dünya evrim ve devrim olgularının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Temel doğa yasasının karşılıklı bağımlılık şeklinde geliştiğini belirten Murray Bookchin Toplumsal Ekolojinin Felsefesi kitabında diyalektik doğalcılık olarak bunu ifade eder ve “Diyalektik doğalcılık sonluluk ve çelişmeyi herhangi bir idealistik ve doğaüstü anlamda eksik değil, şeyler ve görüngülerin gelişimleri açısından bitmemiş ve edimselleşmemiş oldukları anlamında doğal olarak düşünüyor. Diyalektik doğalcılık evrensel gelişim yolunun sonunda bir Hegelci mutlakta sona ermez. Onun yerine farklılaşma ve öznelliğe ait sürekli artan bir bütünlük ve tamlik ve zenginlik vizyonu geliştirir”⁸ diye açıklamaktadır. Aynı şekilde diyalektik doğalcılığın hem geçmiş hem de gelecekte şu anı da kapsayan birikimsel, mantıksal ve nesnel sürekliliğin parçaları olduğunu belirtir. Abdullah Öcalan da diyalektik yöntemin keşfinin muazzam bir kazanım olduğuna vurgu yaparak evrenin diyalektik karakter taşıdığına dair keşiflerin devam ettiğini vurgular. Esas sorunun diyalektiğin nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin olduğunu belirten Öcalan, ne diyalektiği zıtların yıkıcı birliği ne de değişimi anın zıtsız oluşçuluğu olarak yorumlamanın doğru olmadığını belirterek,

“Birinci anlayış kutupları hep düşmanlaştıran en kaba bir eğilime götürür ki, evreni kuraldan yoksun ve hep kaos halinde görmekten öteye bir sonuca götürmez. İkincisi gerilimsiz, zıtlardan yoksun, kendi dinamiğine sahip olmayan, dış bir gücün gereğini hep arayan bir gelişme anlayışına götürür, ki bunun doğrulanması mümkün görünmemektedir. Metafiziğe de bu kapıdan varıldığı bilinmektedir. O halde diyalektiği bu iki aşırı yorumdan kurtarmak, arındırmak büyük önem taşımaktadır”⁹ demektedir.

⁸ Murray Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi, Diyalektik Doğalcılık Üzerine Denemeler*, Çev. Rahmi G. Ögdül, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996, 142.

⁹ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme*, 2013.

Evrimsel Değişimin Karakteri

Değişimin nasıl gerçekleştiği, canlıların nasıl oluştuğunu anlama arayışlarında bir çatışma alanı olagelen evrim teorisi tartışmaları da kuantumun açığa çıkarttıklarıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Gelişerek değişme anlamına gelen evrim konusu bilimin ulaştığı düzey, özelde ise biyolojide yaşanan gelişmeler ışığında halen de farklı açılardan yorumlanmaktadır. Tartışmaların özü ise evrimin olup olmadığından öte gerçekleşme biçimi, mantığı ve içeriğine ilişkindir. Evrimi düz bir çizgide ağır ve kesintisiz ilerleyen bir gelişme süreci olarak düşünme biçimi aşılmıştır. Şimdi, fizikte başta ışık olmak üzere varlığın gösterdiği dalga-parçacık özelliği, yine parçacıkların son derece diri, hızlı ve ani dönüşüm gösterme özelliği gibi günümüzde elde edilen bilimsel veriler, evrimin veya genel oluşumdaki değişimin, ağır, kesintisiz, düz ve bir süreklilik biçiminde değil, daha çok ani sıçramalar ve felâketlerle kesintiye uğrayan bir süreç olarak gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Yaşam dâhil doğadaki bütün değişimlerin söz konusu öğelerin ortaklığıyla kurulan organizasyon sonucu belirdiği, bilimsel bir durumdur.

Darwin'in evrim anlayışında ise doğal gelişme “karşılıklı birbirini besleme” olarak değil de daha çok “birbirini yok etme” amacıyla birbirine karşı girilmiş bir savaşım olarak öne sürülmektedir. Doğal seçim (doğal seleksiyon), bu savaşımın yasası olarak ortaya konur. Doğal seçim yasasının topluma uyarlanması sonucuları, felakete varan düzeyde tahribatlar yaratmıştır. Sosyal Darwinizm olarak kuramlaşan bu yaklaşım, doğada gücünün hayatta kalması, zayıfın ölmesi tarzında bir kanunun var olduğundan yola çıkarak toplumsal sömürüye meşruluk sağlamıştır. Bu yaklaşım tam da kapitalist modernitenin doğa ve toplum anlayışını dile getirmektedir. Ve bu algılayış evrimin özüne aykırıdır. Evrimi, dolayısıyla doğal ilişkiyi Abdullah Öcalan'ın deyişiyle türlerin birbirini yok etmesi üzerinde gelişen karşılıklı bir savaşım olarak değil, daha çok karşılıklı bağımlılık ve birbirini besleme olarak ele almak daha doğru bir yaklaşımdır.

Ekoloji ve Ekolojinin Bilim Olarak Gelişimi

Yukarda ortaya koyduğumuz yöntem arayışları doğayı, yaşamı anlama, anlamlandırma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıldan itibaren bu anlama çabasının sistematik bir bilim alanına dönüştüğünü görüyoruz. Başlangıçta yaratanın muhteşemliğini, gücünü göstermek üzere ya da doğayı insanın hizmetine sokmak üzere girilen doğa incelemeleri, doğanın kendi kendini yaratan bir oluş, kendi içinde bir sistem olarak ele alınmasıyla sonuçlanır. Doğadaki varlıklar arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olarak ortaya çıkan ve günümüzde doğa-insan-iktidar ilişkisini çözümleyen bir sosyal harekete dönüşen ekolojinin hikayesi böyle başlar.

Ekoloji kelimesi ilk kez 1867 yılında Alman biyoloji uzmanı Ernst Haeckel tarafından kullanılmıştır. Hayvanlar, bitkiler ve inorganik çevreler arasındaki karşılıklı ilişkiler için ifade edilmiştir. Yakın zamana kadar da biyolojinin bir kolu olarak tanımlanmıştır. Ancak yirminci yüzyılda insan yaşamının doğa üzerindeki etkisi ile bağlantılı yeniden ele alınmıştır. 1920 ile 1940 yılları arasında ilk başta Chicago sosyologları tarafından kent ekolojisi geliştirilmiştir. 1960-70'li yıllarda da yeşil hareket ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı dönemde özellikle Murray Bookchin tarafından anarşistlerin öncülüğünde toplumsal ekoloji görüşü geliştirilmiştir. Ekoloji tanımı, uzun bir süre çevrecilik olarak anlaşılmıştır. Oysa ekoloji bir yaşam bilgisi, bir yaşam ilkesidir. Bütünselliğin bilimidir. Organizmaların çevreyle ilişkilerini yine toplumun doğayla ilişkisini inceleyen bir bilim olmuştur. Yeni bir bilim olmasına rağmen giderek tüm bilimlerle iç içe toplumsal doğa çelişkisinin aşılmasını sağlamada öncü bir bilim misyonu olmuştur. Sınırlı bir şekilde çevre bilinci olarak gelişen ekolojinin devrimsel bir sıçrama yapma potansiyeli vardır. Bu anlamda ekolojik bilinç, temel bir ideolojik bilinç olarak toplumsal sorunlara çözüm gücü üreten bir bilim olmaya adaydır.

Ekoloji, insanın da içinde olduğu doğanın yapısını ve işleyişini ele alan bir bilimdir. Genellikle inceleme birimi ekosistemdir. Ekosistemin yapısı ve işleyişi üzerine odaklanırken sistemi oluşturan parçalar kendi başına inceleme konusu değildir. Ekosistem belirli bir alanda bulunan tüm varlıkların birbirleriyle ilişkilerini de içeren ve süreklilik arz eden bütün anlamına gelmektedir. Ekosistemde

Oysa
ekoloji bir yaşam
bilgisi, bir yaşam ilkesi-
dir. Bütünselliğin bilimidir.
Organizmaların çevreyle ilişkilerini yine toplumun doğayla ilişkisini inceleyen bir bilim olmuştur.
Yeni bir bilim olmasına rağmen giderek tüm bilimlerle iç içe toplumsal doğa çelişkisinin aşılmasını sağlamada öncü bir bilim misyonu olmuştur.

ne kadar çeşitlilik var ise o sistem o kadar istikrarlıdır ilkesine dayanır. Ekosistemde sistemi oluşturan tüm ögeler üç temel işlevle birbirine bağlıdırlar. Bunlardan birincisi, beslenme zinciri ve enerji akışıdır. İkincisi kimyasal madde döngüleri, üçüncüsü de popülasyonun denetimidir. Burada da her şeyin birbirine ihtiyaç duymasını anlatan dayanışma ilkesini görmek önemlidir. Bitkinin toprakla, toprağın suyla, suyun atmosferle, atmosferin bitkilerle, bitkinin insanla ilişkisi gibi. Yine canlıların birbirine ihtiyaçlarının olması bağlılık ilkesi ile ele alınır. İnsanlar oksijene, oksijen bitkilere, bitkiler toprağa ihtiyaç duyarlar. Canlılar arasındaki denge belirgin bir yöndür. Yani içsel bir döngü ile en uygun denge oluşur. Yılan-fare, oksijen oranı ya da ölüm yaşam dengesi gibi.

Bu ekosistemi anlamının bilgisini sunan ekolojiye dair farklı yaklaşımlar açığa çıkmıştır. Bir bilim alanı olmanın ötesinde ekolojinin sosyal bir hareket, bir yaşam paradigması olarak örgütlenmesinde de bu yaklaşımların etkisi görülmüştür. Böylelikle farklı ekoloji ekolleri ortaya çıkmıştır. Ekoloji yaklaşımlarının, iktidarcı zihniyetle en uyumlusu insan merkezci yaklaşım olarak ele alınabilir. Bu yaklaşımda diğer varlıkların hepsinin insanın çıkarı ve iyiliği için kullanılabilecek kaynaklar olarak görme yanılgısı vardır. Burada diğer varlıkların yaşamını hiçe sayma belirgindir. Bu mantık doğanın sorumsuzca tahribini haklı çıkardığı gibi teşvik etmektedir. Doğaya değer atfetmek yerine insanın öz çıkarının merkez olarak ele alınması ile doğa ve çevrenin korunabileceğini savunur. Aslında insan merkezcilikte her şey iktidar için sloganı esastır.

İnsan merkezci yaklaşıma eleştiri olarak, farklı ekoloji ekolleri açığa çıkmıştır. Biyo merkezcilik olarak da ifade edilen derin ya da mistik ekoloji bunlardan biridir. Bu akım Norveçli bir filozof olan Arne Naess tarafından 1973'te geliştirilmiştir. Naess, diğer ekolojik görüşleri “sığ ekoloji” olarak adlandırmıştır. Mistik ekolojistler bu kez insan merkezli olmamak adına genelde biyocentrizm (yaşam-doğa merkezli) denilen biyolojik eksenli düşünce tarzını temel almışlardır. Derin ekoloji ekolünün temelinde “insan sevmez, anti-teknolojik, anti-ussalcı, doğa ile mistik bir birlik”¹⁰ yaklaşımı vardır. Biyo-merkezcilik tüm yaşam biçimlerini, bakteriler ve virüsler de dâhil olmak üzere, her şeyi “içsel değerler” açısından birbiriyle “eş değer” görür. Doğaya yabancılaşmanın bu şekilde ortadan kalkacağını savunur. Malthusçuluk ve sosyal Darwinciliği savunan bu görüşten bazıları, insan türünü evrimsel bir hata ve kanser olarak görür. Ekolojik krizin sorumlusu insandır derken iktidarcı sistemi görmezden gelirler. Sonuçta AIDS ve açlık gibi sorunları doğal bir sonuç olarak görmek, ekolojik krizin aşılmasında bir anlam ifade etmez. İnsanı yok sayarak değer kavramına erişmek mümkün değildir.

Bir diğer yaklaşım ise sistem içi çözüm olarak çevreciliktir. Çevrecilik 1950’li yıllardan sonra yeni keşfedilen çevre krizi ortamında ortaya çıkmıştır. Sanayinin geliştiği batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Çevrecilik “kirlenme” boyutuyla öne çıkardığı sorunları, çevre sorunları olarak teknik bir düzeyde ele alarak çözmeye çalışır. Temel sorunlara inilmeden kirlenmeyi azaltacak teknik gelişmelere bel bağlamaktadır. Çevrecilik kirlilikten, yani sonuçlardan hareket etmektedir. Başlıca tanınmış çevre hareketlerinden biri olan Greenpeace, ilk olarak 1971’de Kanada’da kurulmuştur. Bugün 2 milyon üzerinde aktivisti vardır. Çevrecilik dar, pragmatik, genellikle toplumsal açıdan “tarafsız” olup hava-su kirliliği, zehirli atıklar,

¹⁰ Haluk Bilgin, *Ekofaşizm*, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı:1,2003,14-19.

gıdaların kimyevileştirilmesi ve benzeri konular üzerine yoğunlaşır. Çevreci hareket temelde “insan-merkezli” bir harekettir. Çevrecilik doğayı sadece edilgen bir yaşam ortamı, nasıl olursa olsun insanların kullanımına “hizmet edebilecek” bir dışsal nesneler ve güçler yığını olarak görür.

Derin ekolojistlere, çevrecilere sistem çözümlemesi yaparak cevap veren bir ekol olarak ekofeminizm, ekolojik krizin tahlil edilmesi ve aşılması mücadelesinde önemli bir yere sahiptir. Feminist ekoloji deyimini ilk olarak Fransız yazar Françoise D’eaubonne 1974 yılında kullanmıştır. Eko-feministler kadının doğaya yakın olduğunu, erkek kültürünün hem kadını hem de doğayı sömürdüğünü belirtirler. Ekofeministlere göre sorunun kaynağı “erkek-merkezli dünya görüşü”dür. Kadın ve doğa aynı kaderi paylaşmış, birlikte sömürülmüşlerdir. Feminizm ve ekoloji mücadelesinin birliğini esas alırlar.

Toplumsal Ekoloji

Bir diğer yaklaşım olan toplumsal ekoloji, 1970’lerde gündeme gelmiştir. Murray Bookchin’in öncülük ettiği toplumsal ekoloji, insan-doğa ilişkilerini inceler. İnsan türünün evrim zincirinin en son halkası olduğu varsayımına dayanır. İnsan eylemlerinin doğa üzerindeki etkilerinin doğrudan açığa çıkmasını amaçlar. Bookchin, çağımızın ekolojik problemlerinin tehlikesi ve özü, bu toplumun geçmişteki tüm toplumlardan daha çok organik evrimi bozuyor olması ile bağlantılı olduğunu belirtir. Toplumsal ekolojinin önemi hem birinci hem de ikinci doğayı esas alan bir yaklaşımın sahibi olmasıdır. Her iki doğayı birleştirme, sentezini yaratmayı esas alır. Birinci doğa, “insani olmayan doğa”, doğal dünyanın özellikle de organik dünyanın birikimsel evrimi olarak tanımlanabilir. “İkinci doğa” ise insanlar tarafından yaratılan tüm değerleri içerir. Yani insani ve toplumsal olan her şey ikinci doğa içine alınır. Bir bütün olarak doğanın bu iki gelişimini karşıt ve tamamen düalist bir zıtlık değil de son derece yaratıcı ve paylaşılan bir “evrim” olarak ele alan hemen hemen tek yaklaşım toplumsal ekolojidir.

Murray Bookchin Toplumsal Ekolojinin Felsefesi kitabında birinci doğayı, “...biyolojik doğa canlı ve etkileşimli bir organik dünyası olan sürekli farklılaşan ve giderek karmaşıklaşan yaşam biçimlerinin birikimsel evrimi”¹¹ şeklinde tanımlar. Abdullah Öcalan Özgürlük Sosyolojisi kitabında, birinci doğa kendi içinde çelişkili bir kavramdır diyerek, Bookchin’in birinci doğa tanımını kullanırken canlı-cansız, bitki-hayvan, fizik-kimya, bir adım ötede görünür-görünmez madde, enerji-madde

¹¹ Murray Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi, Diyalektik Doğalcılık Üzerine Denemeler*, Çev. Rahmi G. Ögdül, İstanbul:Kabalci Yayınevi,1996.

gibi ayrımların sonsuz çeşitlilikte geliştirilebilmesinin getireceği sorunlara da dikkat çeker ve; “Birinci doğa, ikinci doğa ve bu doğalar içindeki ayrımları dikkatle incelediğimizde, özne-nesne ayrımının derin etkisini taşıdığını görürüz. Bunun sağlıklı bir ayrım olmadığı, en azından koşullu olarak bu ayrımlara gitmek gerektiğini belirtebiliriz”¹² der.

Bookchin ikinci doğayı ise birinci doğayı tamamen özümsemiş olan kültürel, toplumsal ve politik doğa olarak tanımlar. İnsanlığın birinci doğaya bilinçli müdahalesini ve etkilemesini olumlayarak ikinci doğanın gelişimini “giderek simgesel açılardan kavramlar oluşturabilen, anlayabilen ve birbiriyle iletişim kurabilen yaşam biçimlerinin gelişimi”¹³ olarak belirtir.

“En farklılaşmış ve bütünüyle gelişmiş biçimlerinde bu öz düşünümsel yetenekler kavramsal düşünce ve dildir. İnsan türü var olan hiçbir yaşam biçiminde eş benzeri görülmecek derecede bu yetenekleri taşır. Kendisinin farkında olması, bu farkında oluşu, çevresini felsefe, bilim, etik ve estetik açılardan oldukça sistematik biçimde kavrama düzeyine genelleştirme yeteneği ve sonuçta bilgi ve teknoloji yeteneği insanlığı birinci doğada da var olan öznellik alanının ötesine yerleştirir.”¹⁴ der.

Burada birinci doğa ya da biyolojik doğanın “doğal, öz-bilinç taşımayan” şeklinde tarif edilmesinin insan toplumundan oluşan ikinci doğa ve birinci doğa arasında ister istemez hiyerarşik bir ilişki zemininin kabulüne yol açması eleştiri konusudur. İnsan dışındaki doğanın evrimini bilinçsiz bir doğal gelişimin sonucu olarak görmek, son tahlilde insanın evrimini genel evrimin dışında tutarak insanın bilinçli edimini tanrısalılaştırır.

Oysaki doğada her varlığın yaşam döngüsü kendi içinde bir bilince de işaret etmektedir. İnsanın kendini doğanın bir parçası, doğadaki evrimin bir halkası olarak konumlandırmaması, insan-doğa ilişkisindeki diyalektiğin yıkıcı temelde işlemesine yol açar. Birinci doğa ve ikinci doğayı birbirinden farklı doğalar olarak ele almak yerine, ikinci doğayı farklı bir doğa aşaması olarak tanımlayan Abdullah Öcalan, “Toplum doğasının en önemli ayırt edici karakteristiği zihni kapasitesinin yüksekliği, esnekliği ve kendini inşa etme gücüne sahip olmasıdır. Şüphesiz Birinci Doğada da zihin, esneklik ve kendini inşa gücü vardır. Fakat toplum doğasına göre çok ağır, katı ve yavaş bir işleyişe sahiptir.”¹⁵

¹² Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme*, 2013.

¹³ Murray Bookchin, a.g.e

¹⁴ a.g.e

¹⁵ Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi*.

İkinci doğa olarak toplum doğasını parçalara ayırarak yapı analizine tabi tutmak yerine, alt yapı, üst yapı gibi bölünmelere gitmeden farklılıklara duyarlı diyalektik bir bütün olarak teorikleştirmek büyük önem taşır.

Bookchin her ne kadar ikinci doğanın zorunlu olarak yaratıcı ve evrimsel anlamda bütünüyle özbilinçli olmadığını söylese de toplumsal evrim ve organik evrim arasındaki farkı vurgulayarak toplumsal evrimin akılla olan bağına vurgu yapar. Burada bilinçlilik durumunu hem negatif hem pozitif yönde etkinleşebileceğini belirterek birinci doğa ve ikinci doğa arasındaki ilişkinin politikliğini de ortaya koymaktadır.

“Organik evrimin içinde temellenmesine rağmen toplumsal evrim organik evrimden çok farklıdır. Bilinçlilik, istenç, değişebilir konular ve ekonomik güçlerin ve tekniğin işleyişi organik dünyayı zenginleştirmek ya da onu yıkım noktasına taşımak için kullanılabilir. Bugün olduğu gibi korkunç nitelermeler özellikle de hiyerarşi, sınıflar, devlet ve özel mülkiyet ve ekonomik rakiplerini birbirlerinin pahasına büyümeye ya da telef olmaya zorlayan rekabetçi bir Pazar ekonomisi ikinci doğaya damgasını vurmaktadır.”¹⁶ der.

Hiyerarşi-sınıf-devlet gibi ekosistemi bozan öğelerin hem toplumsal doğanın hem birinci doğanın yaşam diyalektiğini baltalaması çok da öngörülemez bir sonuç değil. Kanseri hücreler gibi kendi kendini çoğaltan ve sağlıklı hücrelere yaşam alanı bırakmayan bir müdahaleden bahsediyoruz. Öcalan’ın belirttiği gibi ancak bütüncül bir teorik yaklaşımla sermaye ve iktidar birikim aygıtlarının rolü açığa çıkartılıp etkisizleştirilebilir. Öcalan, böylesi bir teoriye şiddetle ihtiyaç olduğunu belirtirken “sayıların kalabalığına boğulmuş sosyolojik yöntemlerin gerçeği açığa çıkarmaktan ziyade perdelediğini önemle kavramak gerekir”¹⁷ demektedir. Bu teori, birinci doğa ile ikinci doğa arasındaki ilişkiyi etik bir zeminde yeniden kuracak ekolojik toplumun inşasına götürecektir bir teoridir.

Ekolojik toplum, Bookchin’in üçüncü doğa ya da özgür doğa olarak tarif ettiği diyalektiğin vücut bulacağı zemindir. Dolayısıyla bir ütopyadan değil, geleceğini doğanın diyalektiğine pozitif temelde katılımda bulan toplumsal bir etikten ve sistemden bahsedilir. Abdullah Öcalan, “Üçüncü Doğa yeni bir cennet veya ütopya vaadi değildir; doğalar üzerine bilinç gücü artan insanın kendi farkını koruyarak büyük uyuma yeniden KATILIM sağlamasıdır. Bu sadece bir özlem, amaç ve ütopyalar vaadi değil, güncel pratik anlamı olan iyi ve güzel yaşam sanatıdır”¹⁸

¹⁶ Murray Bookchin, a.g.e.

¹⁷ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme*.

¹⁸ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*.

demektedir. Birinci ve İkinci Doğa'nın üst bir aşamada yeniden gerçekleştirdikleri uyumu ifade eden özgür doğa/üçüncü doğa hem paradigmasal hem politik olarak köklü bir devrimi gerektirdiğini belirten Öcalan bu konuda,

“Özellikle merkezî uygarlık sisteminin günümüzdeki aşaması olan kapitalist dünya-sisteminin, yani kapitalist modernitenin aşılması bunda belirleyici olacaktır. Bunun için asgari düzeyde de olsa demokratik uygarlık inşalarının geliştirilmesi, daha ayırt edici hususlar olarak ekolojist ve feminist toplum karakterinde gelişme sağlanması, demokratik siyaset sanatının işlevselleşmesi ve demokratik sivil toplum inşaları başarıyla atılması gereken adımlardır.”¹⁹ der.

Bu şüphesiz bugünden yarına gerçekleşebilecek bir sentez değildir, oldukça uzun bir süreyi gerektirir. Dolayısıyla toplumsal ekoloji çerçevesiyle, toplumsal mekanizmaların farklılıklara duyarlı, demokratik ve eşitlikçi bir temelde oluşturulması ve işletilmesi ekolojik krize yapısal bir çözüm anlamına gelir. Tabi bu uzun süreli çözüm perspektifinin yanı sıra krize bugünden müdahale edecek politikalar geliştirmek hayati bir sorumluluk arz ediyor. Birinci doğa ile ikinci doğa arasındaki diyalektik ilişkinin özgür doğaya evrilmesi, ahengi bozan bilgi yapılanmaları ve sistemlerin çözülmesini ve sistem dışı alternatif paradigmaları yaşamsallaştırmayı gerektirir.

Bütün bu ekolleri ele aldığımızda görüyoruz ki ekolojik sorun kendiliğinden oluşan bir sorun değildir. Evrimin kendi diyalektiğini bozan etkenler söz konusudur. Ekofeministlerin ve toplumsal ekolojistlerin haklı bir şekilde işaret ettikleri gibi ekolojik sorunun kaynağında tahakküm ilişkileri yatmaktadır.

Ekolojik Toplumun İnşasında Kadının Rolü ve Jineolojî

Jineolojî ile bilimsel bilgisine ulaşılmak istenen ve bu bilgi ile toplum ve tarih analizi yapmayı esas aldığı gerçeklik “kadın”dır. Kadın ile ilgili ulaşılmak istenen bilgi, yaşam ve toplum ile olan bağıı aydınlatmayı amaçlamaktadır. Sosyal bilimler alanında kadın varlığını tanımlamayı esas alan jineolojinin, bu alanda yapılan bütün tanımlarda cinsiyetçi ideoloji ile karşılaşması ve bu tanımların mitolojiden dine, felsefeden bilime geniş bir yelpazede olması tesadüf değildir.²⁰ Bu, kadın üzerinden kurulan tahakküm ilişkilerinin, hiyerarşik devlet sisteminin bir sonucudur. Bu yelpazede tahrip edilen, adeta aleyhine kullanılan en doğal özelliklerini yeniden tanımlamak ilk adımlardan biri olmaktadır.

¹⁹ Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi*.

²⁰ Jineolojîye Giriş, Jineolojî Akademisi Yayınları.

Kadının birinci doğa ile olan bağı ve benzerliği ile ikinci doğanın özelliklerini temsil etmesi onu yaşamla özdeşleştiren tanıma götürmüştür. Bu anlamda doğada yaşam döngüsünü ifade eden ağaç, ay, su, yılan kadınla özdeşleştirilen sembollerdir. “Doğurganlıkla ilgili olan her şey, dolaylı ya da doğrudan biçimde, Ay-Su-Kadın-Toprak yörüngesine girmektedir... Paleolitik çağda, spiral şekli, suyun ve ayın doğurganlığını simgeler; dişi putların üstüne işlenen bu işaret tüm yaşam ve doğurganlık merkezlerini birleştirir.”²¹ Yenilenmeyi simgeleyen birçok figür ve sembol kadınla özdeş kılınmıştır. Kadının toplumsal ve biyolojik gerçeklikte aylık döngü, akışkan enerji, duygusal zekâ ve doğum gibi özellikleri ve anlamları belirleyici olmaktadır. Kadının köleleştirilmesinde de doğayla olan bu bağı aleyhine kullanılmıştır. Kadın bu özellikleri üzerinden köleleştirilmiş ve bunlar mitoloji, din, felsefe ve bilim ile meşrulaştırılmıştır. Burada kadının aylık döngülerinin kirlilik, hastalık, lanetlilik gibi ele alınması kesinlikle tesadüf değildir. Bu kadının doğa ile olan en nazik bağına²² karşı da bir saldırıdır. Kadının sezgisel dünyasının, yaşamla bağının ve toplumsal zekâsının bir birikimi olan duygusal zekâsının zayıflık olarak nitelendirilmesi de bu tahakkümün bir sonucudur. Duygusal zekâ ile analitik zekâ arasındaki bütünlüğün koparılması kadının güçlü bir yönü olan duygusal zekâsının

bütün düşünce yöntemlerinde zayıflık olarak ifadelendirilmesi

ile bağlantılıdır. Kadının akışkan enerjisinin büyücülük,

cadılık ve benzeri ile tanımlanması da bunun bir so-

nucudur. Doğum gücünün ise devletli uygarlığın

nüfus gücü özelde de erkek olan asker, bürokrat

ve işçi gücü olarak üreme makinesine çevril-

mesi, bu tahakkümün kadın bedeni üzerinden

geliştirilen birkaç örneğidir.

Tarım köy devrimini gerçekleştiren ve doğayla uyumlu, tüm canlılarla arkadaş olmayı başaran kadının ekonomide, sağlıkta, toplumun ahlaki politik değerlerinde, kültürel yaşamın her alanında doğayla iç içe geliştirdiği bütünlüklü yaşam anlayışı şimdi aşırı bir parçalanma yaşamaktadır. Bu anlamda jineolojinin bilimlerdeki aşırı parçalanma karşısında bilime bütünlüklü yaklaşımı, farklı doğaların varlığı ekseninde birinci ve ikinci doğa arasındaki bağı kadın üzerinden kurması önemli olmaktadır.

Tarım köy devrimini gerçekleştiren ve doğayla uyumlu, tüm canlılarla arkadaş olmayı başaran kadının ekonomide, sağlıkta, toplumun ahlaki politik değerlerinde, kültürel yaşamın her alanında doğayla iç içe geliştirdiği bütünlüklü yaşam anlayışı şimdi aşırı bir parçalanma yaşamaktadır.

²¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, çev.Emircan İlgin, Kabalcı Yayınevi,2003.

²² Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*.

Yaşamın anlamına varacak yaşam bilimi olma iddiasını taşıyan jineolojî en fazla anlamsızlığın yaşandığı noktalardan başlamak durumundadır. Ve bu yitimin yaşandığı ilk alan kadın erkek ilişkisidir. *“Kadın tanımlandığı oranda erkeği tanımlamak da olasılık dahiline girer. Erkekten yola çıkarak kadını ve yaşamı doğru tanımlayamayız. Kadının doğal varlığı daha merkezî bir konumdadır.”*²³ belirlemesi kadını tanımlarken diyalektik bir ilişki içerisinde erkeğin de tanımlanması ihtiyacı ve gereğini ortaya koyar. Kadın-erkek ilişkisinin egemenlik-kölelik temelindeki şekillenmesi bu iki farklılığın yapıcı, yaratıcı temelde sentezler oluşturmasını önlemiştir. Hegemonik ilişkide bu farklılıkların ilişkisinden zengin deneyimlerin ortaya çıkma imkânı yoktur. Ancak her iki cinsin eşitlik, özgürlük koşullarında, bu ilişkinin yaşamın her alanına dair yaratıcı, anlamlı sonuçları açığa çıkarma potansiyeli oldukça yüksektir.

Jineolojî, kadının yaşam ve toplum ile bağı temelinde kadın özgürlüğüne dayalı bilgileri açığa çıkararak anlamlı bir yaşamın kuramını geliştirmek durumundadır. Bunun için kadınla eş yaşamın köklü bir dönüşüme uğratılması, hegemonik erkeklığe karşı mücadele etmek, kadının kurtuluşunun yaşamın kurtuluşu olduğunun bilincinde olmak önemlidir. Yine bir iktidar ideolojisi olan cinsiyetçiliğin deşifre edilmesi, kadın varlığını tehdit eden sistematik tüm şiddet biçimlerine karşı ahlaki, politik ve entelektüel mücadelenin derinleştirilmesi, nüfus artışının ekolojik sorunların temel sebeplerinden biri olduğu bilinciyle kadının söz ve irade sahibi olduğu bir kültürün oluşturulması, hanedanlık ve aile ideolojisine karşı mücadelenin geliştirilmesi, kadınla erkek arasında özgür eş yaşamın kurulması ve bunun toplumsallığının geliştirilmesi önemlidir. Tüm toplumsal sorunların temelinde olan kadın-erkek ilişkisinin kadın özgürlüğü ekseninde bilimsel bir şekilde çözülmesi, demokratik ve ekolojik bir toplumun da temel gücünü oluşturmaktadır. Zira jineolojî, bu özellikleriyle de demokratik modernitenin dayandığı bilgi yapılanmalarını açığa çıkaran bir bilim olma özelliğini taşımaktadır. Kadın özgürlüğünü ekolojik bilincin kaynağına yerleştirmekte, ekolojik bilgiyi iktidarın aracı olmaktan çıkarmanın mücadele yöntemlerini geliştirmekte, kadının erkekle, doğayla, toplumla ilişkilerinin yaşamın bütünselliğine hizmet edeceği bilincini esas almaktadır. Ekolojik toplum inşasında köklü değişimlerin ancak kadın özgürlüğü temelinde olabileceği gerçeğine dayanmaktadır. Bu yönü en çok da demokratik modernite paradigması ekseninde demokratik ulus inşasını gerçekleştiren Rojava’da oluşturulan Jinwar köy projesinde açığa çıkmaktadır. Jinwar’da oluşturulan bütünlüklü yaşam anlayışına geçmeden önce Rojava devriminin temel bazı özelliklerini jineolojî ile ekoloji arasındaki bağlantı ekseninde vurgu yapmak iyi olacaktır.

²³ Abdullah Öcalan, *Özgürlüğün Sosyolojisi*.

Rojava’da Ekolojik Toplum İnşasında Kadın Öncülüğü

Bilindiği üzere üçüncü dünya savaşının merkezi konumunda olan Rojava’da bir diğer ifadeyle Kuzey Doğu Suriye Demokratik Özerk yönetiminde hem savaş hem inşa çalışmaları birlikte yürümektedir. Ekolojik toplum paradigması, toplumsal sözleşmenin en temel maddelerinden birini teşkil etmektedir.

Rojava’da yaşanan savaş, ekolojik inşa da haliyle belli bir zorlanma da yaratmaktadır. Ama toplumsal doğada özelde hem siyasette hem ekonomide atılan adımlar ekolojik toplum konusunda belli bir model de oluşturmuştur. Şehirlerin hemen hemen hepsinin girişinde *“Toprağımızı suyumuzu ve enerjimizi komünleştirelim. Demokratik ve özgürlükçü yaşamı inşa edelim”* tabelası devrimin ekolojik özünü ortaya koymaktadır. Halkın kendi kaynaklarına, insan gücüne, toprağına, varlığına inanması zorlu savaş koşullarında 21. yüzyılın ekolojik devrimini gerçekleştirmesine ve birçok ekolojistin yönünü Rojava devrimine vermesine neden olmuştur.

Özellikle devlet tekerciliği ve şirket tekerciliğine düşmeden üçüncü bir yol olarak ekolojik bir toplumun inşasının en önemli yapıtaşları olan komün sistemi ve kooperatif ekonomisi örgütlenmelerini geliştirmesi, ekolojik toplumun özünü oluşturmaktadır. Komün üzerinden kooperatifler oluşturulurken diğer taraftan kooperatiflerin komünal topluluklara yol açması esas alınmaktadır. Bunun için de hem köylerde hem kentlerde komün ve kooperatif olan her yerde meclislerini oluşturarak Bookchin’in bahsettiği liberter belediyciliği kurması, farklılıklara saygı ve katılıma dayalı bir sistemin ifadesi olarak demokratik konfederal sistemi geliştirmesi söz konusudur. Bu örgütlenme biçimi ile merkezi hegemonik sistemin devletlerinin, çetelerinin planlarını boşa çıkarmayı başarmıştır. Baas rejiminin buğday, zeytin ve pamuk ambarına dönüştürdüğü topraklarına, petrol ve gaz gibi yeraltı zenginliklerine sahip çıkmaları, ambargo ve savaşa rağmen ayakta kalmayı başarması komünlerde, akademilerde geliştirdikleri eğitim ve bilinçlenme çalışmaları ile bağlantılı olmuştur. Tüm bunlar her sokak başında, mahalle arasında, dükkân önünde oturan halkın sohbetlerine yansımaktadır.

Rojava’da ekolojik toplum inşasında köklü değişim en çok kadınların yaşama özgürlük katılımı temelinde olmaktadır. Kadınlar ekolojik toplum inşasında öncü konumundadır. Bu Rojava devriminin kadın devrimi niteliğini ortaya koymaktadır. Ademi merkezileşme ya da yerel yönetimlerce şehirlerin merkezsizleştirilmesi olmaksızın özgür doğaya ulaşamayacağını belirten Bookchin’in teorisi kadınların öncülüğünde yaşam bulmaktadır. Rojava’da oluşturulan demokratik konfederal sistemde kadınların belirleyici olması, yaşamın her alanında öz savunmada, siyasette, eğitimde, sağlıkta, ekonomide, adalette özgün örgütlenmelerini oluşturmuş olması devrimin ruhunu oluşturmaktadır. Bununla bağlantılı ekolojik toplumun temel birimi olarak komünlerin ve kooperatiflerin örgütlenmesinde kadınların çabası belirleyici konumdadır.

Yaşamın her alanında özgün iradesiyle devrime katılımı özellikle eşbaşkanlık sistemi geliştikçe erkeğin değişim-dönüşümünde de devrim niteliğinde gelişmeler yaratmıştır. Bu erkeğin egemen yönleri ile yüzleşmesini ve sorgulamasını beraberinde getirmekte, bir değişim ve dönüşüm yaratmaktadır. Kadını cins eksenli yani temel namus, eş, anne, kız kardeş şeklinde ele alan yaklaşımlar yerini kadının zihinsel ve eylemsel gücüne güvenen ve ona dayanan bir yaklaşıma doğru evrilmektedir. Özellikle de eş başkanlık sistemi ile beraber özgür toplum inşasını gerçekleştiren ortak bir irade haline getirmektedir. Eş başkanlık sistemi, bunun sosyal ve siyasal alanda en fazla yansımalarının yaşandığı alan olmaktadır. Kadın ve erkeğin birlikte demokratik ve ekolojik bir yaşamın inşasında yer almasının kökeninde yer alan bu devrimsel değişim ve dönüşümün yarattığı dinamizm, adeta Rojava devriminin ruhunu oluşturmaktadır. Tarım köy toplumu devriminin gerçekleştiği topraklarda tarih adeta yeniden kendi kökleri üzerinden yeşermektedir. Sosyolojik olarak hala doğal toplumun özelliklerini tamamiyle yitirmemiş olması da bunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Ve bu sosyolojiye dayanarak kadın-doğa arasındaki bağın inceliklerini gören yöntemlerle ekolojik krizin aşılmasına dönük çözümler üretilmektedir.

Rojava'da yaşamsallaşmaya başlayan ekolojik toplumun yanı sıra yaşamın bütünselliğinde yitirilen ahenge bir çözüm örneğidir, Jinwar. Kadınların öncülüğünde kadınlar için oluşturulan ekolojik bir özgür yaşam köyü, Jinwar.. Bereketin sembolü olarak bilinen hermel otunun Jinwar'ın sembolü olmasından başlayarak her şey ince bir kadın duyarlılığı ile bütünlüklü bir anlam ifade etmektedir. Dicle ile Fırat arasında kaybedileni kaybedildiği yerde bulmanın ve kendi kökleri üzerinde yeşermenin devrimi olan Rojava devriminin bağrında oluşturulan bir özgürlük projesidir. Topraktan yapılan evler, tarıma dayalı ekonomi, kadının doğayla birlik içindeki sağlık bilgilerini güncelleyen Şifa Jin, çocukların eğitimi için Üveyş Ana Okulu ile oluşturduğu dünya, düşünsel ve ruhsal dünyalarını özgürlük bilgileri ile besleyen akademi, savaşın en zorlu koşullarında kendi öz savunmasını oluşturan bilinci, uluslararası alanda farklı görüşten bir çok kadını ortak bir paydada yani kadın, yaşam ve toplum kırımına karşı bütünlüklü bir yaşam anlayışının mümkün olduğu umudunda buluşturan bir kimliktir. Kısaca Jinwar, kadının kendisi olmanın yani xwebun'un bilgisinin üretildiği bir özgür yaşam alanı. Aynı zamanda doğalar arasındaki aheng için ekoloji ile jineolojinin neden vazgeçilmez iki bilim olduğunu anlatan somut bir örnek... Köy meydanına dikilen ağaçların kökleri derinleştikçe gölgeleri genişleyecek ve o gölgede oturan kadınlar doğayla aramızda bozulan ahengin dermanı olacak...

Köy Meydanına Dikilen Ağaçlar

Hepimizin vardır bir ağaç hikayesi. Hem kişisel hem de toplumsal belleğimizde yer edinen. Mitolojiden dine, felsefeden bilime bütün düşünme yöntemlerinde, halkların yaratılış mitoslarında, kültürlerin anlam diyalektiğinde yaşamı tanımlarken başvurduğumuz bir başucu kaynağıdır adeta...

Yaşadığımız toplumun ve coğrafyanın özelliklerine göre anlamlarla bezer, bazen yüreğimizi bıraktığımız bir dilek ağacı bazen de dualarımızı emanet ettiğimiz bir yaşam kaynağı olur. Meyvesinden yararlandığımız, gölgesine sığındığımız, soluduğumuz havanın kaynağı ya da. Bazen de yaşama anlam katmada, doğanın bir parçası olduğumuzu hissetmede, evreni anlama arayışımızda sırtımızı dayadığımız bir güven kaynağıdır. Ağaç bize bütünselliğin bilgisini veren bir evrendir adeta...

Nitekim varoluşun kaynağını arayan bütün inanç ve kültürlerde de kökleri, gövdesi ve dalları ile kozmosun üç boyutunun bilgisini taşıdığına inanılır. Yerin altında uzanan kökleri ile yeraltı bilgisine, gövdesi ile yeryüzü bilgisine, dalları ile de gökyüzünün bilgisine haiz olduğu belirtilir. Kökleriyle cehennemi, gövdesiyle yeryüzünü, dallarıyla cenneti kapsadığı anlatılır. Bunun için efsaneler üretilir, ayetler indirilir, yaşamın felsefesindeki yeri tabir edilir, yararları bilimsel olarak sıralanır. Yerin en altının bilgisini taşıyan yılanlar ile göğün en yükseklerinin bilgisini taşıyan kartalların ağaçları koruduğu belirtilerek bu hayvanlara kutsal anlamlar atfedilir. Ve yerin yüzünde de insan yaşamının nefesi olur. Kadınların çember şeklinde etrafında dönüp aurasına ortak olduğu bir dünya olarak tarif edilir. Doğa, yaşam, tarih, toplum, kültür ve birey ile bağı temelinde bütünselliğin bilgisini bize verir ağaçlar... Bütünselliğin bilgisini arayan jineolojinin yaşamı anlama arayışında da bir kaynaktır aynı zamanda.

Halkların, inançların, kültürlerin ve kadınların belleğinde yer bulan ağaç hikayeleri, anlamlarla yüklüdür. Selvi hayat ağacıdır. Nar ağacı cenneti ve ebediyeti ifade eder. Çam, kutsal gece ağacı olarak noelin yani yeni yılın ağacıdır mesela. Dut ağacı, murat ağacı olarak yaratılış mitolojilerinde yer bulurken çingene mitolojilerinde de dünyanın yaratılışı bir ağaç ile başlar yine... Çin ve Hint kavimlerinde yine Kuzey Amerika Kızılderililerinde ağaç dünyanın eksenini tasavvur edilir. En eski Hint metinlerinde kozmos büyük bir ağaç olarak ifadeye kavuşturulur. Âdem ile Havva mitolojisinde elma ağacından bilginin alınmasına yer verilir. Ağaçlar kadar dallarına da anlamlar yüklenir. Defne dalı zaferin, zeytin dalı barış ve mutluluğun, meşe yaprakları gücün sembolü olarak ifadeye kavuşturulur.

Hayat ağacına dair anlatımlar zamana, kültürlere ve inanışlara göre değişiyor olsa da hepsindeki ortak anlamı “ebedi canlılık ve tanrısal birliktir” mesela. Kâbe’de, Golgota’da, Akdağ’da, Kaf Dağ’ının tepesinde bulunur en çok da. Taş Devrinden uzay devrine kadar dünyayı algılama yolculuğu boyunca yaşam, bereket ve ruhsal

alemler ile bağlantıyı sembolleştirmek için kullanılması bu sembolün ırk, din, millet ayrımı olmaksızın tüm kültürlerde başat bir etkisinin olması ağaç kültürünün birleştirici gücünü gösterir.²⁴

Evet tarihsel, kültürel, sosyal, siyasal, bilimsel birçok anlamı olduğu gibi yaşamın bütünselliğini bize anlatır ağaç hikayeleri. Ağaçların aynı zamanda hayvanların, dağların, çeşmelerin hikayeleri de sosyolojinin bir parçasıdır. Bu hikayeler bireylerin, toplumların, kültürlerin doğa ve yaşam ile kurdukları bağın hikayesidir aynı zamanda. Ve doğanın talan edilmesi, yakılıp yıkılması da bu kültürlerin yok edilmesinin hikayesidir. Biz bu bilgiyi hissetmezsek Şengal’de incir ağaçlarının Saddam tarafından neden kesildiğini ya da ağaçlarını sulamak isteyen Ezidileri ağaçlarıyla beraber neden yaktığını anlayamayız. Eğer bu bilgiyi derinden hissetmezsek Dersim’de dut ağacının dibinde ağıt yakan Silo Qız’ın acısını hissedemeyiz. Avusturya’da aylarca süren yangınlarda katledilen canlıları, Cudi Dağı’nda aylardır süren yangında yitirilen değerleri, Lice’de yangınlarda can çekişen insanlığı anlayamaz, hissedemeyiz. Üçüncü dünya savaşının merkezlerinden biri olan Halep’te sadece Filistinlilerin yaşadığı bir mahalleye sinen ölüm kokusuna rağmen yıkılmış bir evin duvarların dibinden yeşeren ağacın her şeye rağmen hayat devam ediyor şeklindeki mesajını doğru okuyamayız. Yine bitki ve hayvan türlerindeki azalmayı, orman tahribini, akarsu kirliliğini, delinen ozon tabakasını, kirli havayı, nüfus artışını, gen teknolojisi ve hormonlu yiyecekleri, nükleer teknoloji ve radyoaktif atıkları, iklim değişikliği ve afetleri, çoraklaşma ve susuzluğu ve daha nicesini anlayamayız.

Bütünselliğin bilgisini arayan jineolojinin ekoloji ile olan ilişkisinde ağacın hikayesine yaslandık. Çünkü jineolojî bütünselliğin bilgisinde his ile anlamın birlikteliğini arar. Düşündüğünü hissetmenin, hissettiğini uygulamanın bilgisini açığa çıkarmaya çalışır. Bilmek kadar inanmanın, anlamak kadar uygulamanın önemine odaklanır. Yaşamın felsefesini bütünlüklü bir şekilde tüm doğal ve kültürel öğeler ile iç içe bir şekilde anlamaya çalışır. Bütün anlam yöntemlerinde yaşamın doğal diyalektiğini anlamaya çalışan bir bilim olma iddiasını taşır. Yöntemlerini buna göre oluşturur. Yerin yüzünde bozulan ahengin ancak bütünselliğin bilgisi ile düzeleceğine odaklanır. Her şeyin birbirine bağlı olduğu gerçeğini rehber edinerek yola revan olur. Bu yolda bugüne kadar ister materyalist ister metafizik ister evrensel ister yerel geliştirilen bütün çabalara anlam vermek kadar, yaşamın ilişkilerin bütünselliği olduğu gerçeği ekseninde anlamlı bir yaşam için yaşamla birlik yöntemlere yaslanır.

²⁴ Salih Işık, *Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma*, Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE), CILT 5, SAYI 11, S. 546 – 566.

Kadın ve Doğa Arasındaki Özgürlük İlişkileri; Ekolojik Uyum

Eyrihan Hesen

Giriş

Evrenin oluşumunda ve oluşumun özünde, kölelik ve tahakküm yoktur. Doğayı ayakta tutan şey, özgürlük ilişkileridir. Her canlı, kendi öz gücü ve doğal zekâsıyla yaşamını idame ettirir. Canlılığın devamlılığı için, her bir canlının özgün, kendine has yöntemleri vardır. Doğada her bir canlının bir anlamı vardır. Canlıların arasındaki bu ahenk, aynı zamanda ekolojik uyumu da ifade etmektedir. Toplumsallık, ikinci doğa olarak bu doğanın bir parçasıdır. Toplumsallık (ikinci doğa) milyonlarca yıl, birinci doğanın bir parçası olarak yaşamını sürdürmüştür. Fakat son 7 bin yıldır, insan artık doğanın bir parçası gibi değil, ona hükmetmesi gereken bir güç gibi hareket etmiştir. Tarihçiler, insanlığın doğal toplumdan devletli sisteme geçiş süreci için türlü türlü yorumlar yapmaktadırlar, fakat 19-20. yüzyıllarda, birinci ve ikinci doğanın gelişim süreçleri hakkında çoğunlukla pozitivist-olgucu yorumlar esas alınmıştır. 20. yüzyılda her ne kadar kimi karşıt görüşler ortaya çıkmışsa da bu anlayıştan köklü bir kopuş gerçekleşmemiştir. Bu sebeple şimdiye kadar her iki doğanın gelişim seyri konusundaki tahliller, bu bilim anlayışının etkisi altında, yerinde saymaktadır.

Abdullah Öcalan, demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü paradigmanın esasıyla yepyeni bir sosyolojik bakış açısı geliştirdi. Bu yeni paradigmasal yoruma göre tüm kavramları yeniden tanımladı. Yeni terimler geliştirdi. Abdullah Öcalan'ın fikirleri ışığında, birinci ve ikinci doğa gibi kavramları yorumlamak, büyük bir anlama heyecanı ve her iki doğanın sorunlarını çözümleme konusunda, çözüm umudu yarattı. Abdullah Öcalan, yeni bir sosyal bilim projesi geliştirirken fikirlerini kadın özgürlüğü ekseninde şekillendirdi. Yeni çağın bilimi olarak, jineolojîyi ortaya koydu. Buna göre, her iki doğanın ilişkisini özelde kadın ve doğa ilişkisini yorumlarken klasik olgucu-pozitivist bilimi ve Marksist düşüncüyü eleştirdi.

Tarihe kadın eksenli bir bakışla yoğunlaşmak, erkek aklıyla hazırlanmış tüm bilim ve felsefelerin altüst olmasına neden olacaktır. Ekolojik uyumun bozulması ve doğanın yok olmayla yüz yüze olması tehlikesi insan eylemlerinin sonucudur. Bu gerçek her geçen gün daha fazla kendini dayatmaktadır. Fakat sistem ve onun bilimi kafamızı bulandırarak hedefimizi şaşırtmaktadır. Mevcut sorun-sallıkları kadının köleleştirilmesinde, toplumun köleleştirilmesinde görmemektedir ve beyinleri buna ikna etmektedir. İktidarın gelişimini artı ürünün varlığına bağlamaktadır, erkeğin iktidar meylinin tek sebebini artı ürüne bağlamaktadır. Zaten bu sistemin gelişimini de insanlığın felaketi olarak değil, tarihsel bir ilerleme-gelişme olarak yorumlamaktadır.

Özünde sorunu sadece maddi koşullar ve üretim ilişkileri bağlamında yorumlamak, bizi doğa ve toplumun bugün yaşadığı sorunların kaynağına ulaştırmayacaktır, doğal olarak sorunu da çözmeyecektir. Jineolojî kadın ve doğa ilişkilerine yeni bir yorum getirmektedir. Klan, kabile ve köy sosyolojisi konusundaki peşin hükümleri reddetmekte ve yeni bir yorumla doğal toplumu, ahlaki ve politik toplum olarak yorumlamaktadır.

Ekolojik uyum ve denge bugünkü düzeye nasıl ulaştı? Bugüne kadar en çok cevapsız bırakılan ve yanlış cevaplanan soru bu olsa gerek... Bugün her yönüyle tehlike altındayız, toprak erozyonu, havanın bozulması, küresel ısınma, içme suyu kaynaklarının kuruması ve bu sorunların daha da derinleşmesi tehlikesi... Tüm bunlar nasıl oldu? Şüphesiz pek çok cevap sıralayabiliriz. En başta da endüstriyalizm çağının sonuna kadar her türlü ahlak dışı eyleme yol açan azami kar hırsı, hem de bilim adı altında... Bu, mevcut durum için en esaslı sebeplerden biridir.

Endüstriyalizmin Etkileri

Endüstriyalizm çağına gelmeden önce ne vardı? Bu canavarın gelişimine zemin olan şey neydi? Yaşam kaynaklarımız nasıl kurudu ve endüstriyalizm canavarının hizmetine ve kontrolüne nasıl girdi? Örneğin, genetik mühendisliğinin ve GDO müdahalesinin arkasındaki zihni ve ahlaki sebepler nelerdir? Bu müdahaleyi yapanlar, yaptıklarının toplumsal faydasını sorgulamakta mıdır? Ya da HES'leri inşa edenler bu sorgulamayı yapmakta mıdır? Eğer bu sorgulama olsaydı Çernobil gibi facialar hiç yaşanmayabilirdi, her iki dünya savaşında da sınırsız kullanılan kimyasal silahlar hiç üretilmeyebilirdi. Acaba bu kimyasal silahlar hangi kimyagerin ellerinden çıkmıştır? Hangi inanılan değerler buna sebep olabildi? İkinci dünya savaşında kullanılan nükleer silahlardan ve yol açtığı sonuçlardan bahsetmiyoruz bile. Günümüz dünyası çöplerin istilasına uğramış gibidir. Bu çöpler sınırsız bir cehaletin ürünüdür. HES'ler ve fabrikaların atıkları sonucu ortaya çıkan kimyasal maddeler tüm canlıların yaşam alanlarını öylesine daraltmıştır ki bugün yaşamdan bahsetmek bile

tartışmalı bir konudur. Bilim ve bilimsellik adı altında doğanın mükemmel ahengine müdahale edilmektedir, bu esasında toplumun bilgisizliğini ve insanlığın cehaletini ifade etmektedir. Bir cehalet aranacaksa burada aranmalıdır. En kötüsü de cehaletin bu yürüyüşü devam etmektedir. En ilginç de bu cehalet, bilim maskesi altında kendini yaşatmaktadır. Bu cehalet insan bedenine en faydalı besin olan anne sütünü bile zehre çevirmiştir. Hormonlu gıdalarla beslenen annelerin sütleri de çocukların vücuduna zehir olarak dönmektedir.

Endüstriyalizm, Abdullah Öcalan'ın da belirttiği gibi kapitalizmin ayaklarından biridir. Neolitik dönemde köyün ihtiyaçlarıyla, ilk kentlerde ise zanaatkârlık olarak şekillenen endüstri, tümüyle toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amaçlıydı. Günümüz toplumunda ise talep, toplum ve ihtiyaç bir köşede kalıyor. Azami kar hırsıyla insanlığın asla hayal edemeyeceği ve toplumun sürekliliği için hiçbir faydası olmayan bir üretim sistemi esas alınıyor.

Kadın ve Erkek İlişkilerinin Doğaya Yansıması

En önemli soru; insan topluluğu olarak bugüne kadar nasıl geldiğimizdir? Eskiden neydik ve başlangıçta insan ve doğa nasıldı? Birinci ve ikinci doğanın ilişkisi nasıldı? Kuşkusuz endüstrinin gelişimini sadece sanayi gelişiminin bir sonucuymuş gibi ele almamak lazım. Endüstriyalizm, iktidarcı, merkeziyetçi, pragmatist bir zihniyet sonucunda ortaya çıkmıştır. Erkek egemen zihniyetten üremiştir ve sınır tanımayan bir canavardır.

Murray Bookchin 'Özgürlüğün Ekolojisi' adlı kitabında tahakkümün kaynağını, doğa üzerindeki tahakküm ve kadın üzerindeki tahakküme bağlamaktadır. Özelde erkeğin tahakkümünü, doğa üzerindeki tahakkümde ve sonrasında kadın üzerinde gelişen tahakkümde dile getirmektedir. O zaman bu sorunların kaynağında kadın köleliği yatmaktadır, bu kaynak ekseninde tüm sorunları ele almak gerekir. Örnek olarak ekonomi sorununda, ekonomiyi toplumun hizmetinden kopuk ele almak, çözüm adı altında dünyayı daha çok açlık sınırına sürüklemektir. Sonuç olarak iyi bir verim yerine, büyük felaketlere sonuna kadar zemin vermektedir. Büyük çıkarlar uğruna doğanın yapısına zarar vermekte ve ortadan kaldırmaktadır. Her yıl kötü hastalıklara, çaresi bulunmayan hastalıklara şahitlik etmekteyiz. Bunların hepsi belli bir planlama çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Ya da çok fazla biyolojik müdahale sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak bunlar insan icadıdır.

Bu sebeple sistemin ve pozitivist anlayışın hâkim olduğu bilimin tuzağına düşmemeliyiz. Ne olursa olsun, doğamızda bu olduğunu, uygarlıktan önce gelişen toplumsal sistemde bu olduğunu iddia edemeyiz. Eğer bugünkü hali kader olarak kabullenirsek mücadele etmek anlamsızlaşır. Bu insanın aklını

en çok meşgul eden soruların başında gelmektedir. Kapitalist sistem, günümüz insanını her yönüyle umutsuzluk psikolojisiyle büyütmektedir. Bu sebeple insanın kendisini umutsuzluk hastalığından koruması gerekmektedir. Bu hastalık tüm mücadelede çabalarını anlamsız kılmaktadır. Demek ki kendimizi korumamız gereken iki esaslı sistem hastalığı vardır. Biri umutsuzluk hastalığıdır. Biri de esaslı sorunları, tali şeylerle izah etme hastalığıdır. Her iki hastalık da pozitivist bilimin hastalıklarıdır ve bulaşıcıdır. Eğer insan dikkatli olmazsa, bu hastalıkların kölesi olabilir.

İnsan Toplumsallığı ile Doğa Arasındaki İlişki

İnsan toplumunun 2 milyon yıla yakın klan-kabile olarak yaşadığı, bilim insanların ve tarihçilerin ortaklaştığı bir konudur. Bilindiği kadarıyla klan, insan toplumunun ilk yaşam formudur. İkinci doğa olarak insan toplumu, bebeklik çağını yaşamaktadır. Mükemmel bir uyum ve ahenkle canlılığını koruyan doğa, insanı da kendinden bir parça olarak yaratmıştır. Acaba insan olarak doğanın ahengindeki yerimiz nedir? Kimi bilim insanlarına göre doğanın en akıllı parçasıyız. Aristo'ya göre, bu *fazla akıldan* kaynaklı, evrenin efendisi olmalıyız. Ona göre efendilerin efendisi de en güçlü ve yetişkin erkektir. İbn-i Haldun insan mefhumu için; “İnsan düşünen bir hayvandır ve bir arada yaşamaya mecburdur.” demektedir. Bilim insanlarına göre insan düşünen ve konuşan canlıdır. Fakat kimi bilim insanları da dünyaya gelişimizi doğanın bir gereksinimi ya da hatası olarak tanımlamaktadır. Ne olursak olalım, önemli olan doğa-

nın bir parçası olarak var olduğumuz gerçeğidir. O doğa ki incelikli zekasıyla bizi yarattı ve türlü türlü meziyetleriyle donattı. Peki neden insan doğanın diğer varlıklarından farklıdır? Akıllı olması doğaya hükmetmesine gerekçe midir? Oysa farklılık ve çeşitlilik evrenin en temel özelliğidir. Tek renkli bir evreni hayal etmek bile mümkün değildir. Bu farklılık ve çeşitlilik bir denge halinde birinci doğada yerini bulurken ikinci doğanın gelişmesinin ardından hiyerarşi ve iktidarın gelişimiyle insanı doğaya, erkeği kadına üstün kılan bir akıl gelişir. Oysa doğal toplumlarda her şey canlı, her canlının yaşam hakkı kutsal ve eşit düzeydedir. Bu nedenle topluluktaki her bireyin eşit hakları vardır. Birini birine üstün kılan hiyerarşik yapı ve hükmetme olgusu gözlemlenmez.

Eğer
bugünkü hali kader
olarak kabullenirsek mücadele etmek anlamsızlaşır.
Bu insanın aklını en çok meşgul eden soruların başında gelmektedir. Kapitalist sistem, günümüz insanını her yönüyle umutsuzluk psikolojisiyle büyütmektedir. Bu sebeple insanın kendisini umutsuzluk hastalığından koruması gerekmektedir.

Abdullah Öcalan; “İnsan evrenin özetidir.” demektedir. Evrendeki her şey, insan varlığında toplanmıştır. İnsanlık binlerce yıl, köleleşme ve köleleştirme kavramlarından habersiz bu doğanın kucağında yaşadı. Özgürlük de o dönem insanı için anlamsız bir kavramdı. Bir kavram eğer karşıtı varsa anlam kazanabilir. Köleliği bilmeyen bir toplumun, özgürlük gibi bir derdi de yoktur. Eğer anadan kopuş olmasaydı ve aynı zamanda bu kopuş köleliğin sebebi olmasaydı, Sümerler hem “anaya dönüş” hem de “özgürlük” anlamına gelen Amargi sözcüğünü kullanmazlardı. Kürtçe’de özgürlük anlamına gelen ‘Azadi’ sözcüğü; doğumu gören, onunla buluşan, onu bulan anlamına gelmektedir. Tüm bu noktalardan hareketle, doğal toplumda kadın ve doğa ilişkisine dair kimi somut fikirlere ulaşırız.

Doğal toplum, olgucu-pozitivist bilim insanlarının dediği gibi avcı-erkek toplumu değildir. Eğer bunu böyle kabullenirsek, orman kanununu esas almış oluruz. Güçlü olan zayıf olanı ya yok eder ya da kontrol altına alır. Kölelik bu teoriyle meşrulaştırıldı. Yine Saint-Simon’un; insan toplumunun sadece maddi sebeplerle toplumsallaşmaya mecbur kaldığı düşüncesi ve ana soylu gücü görmezden gelişi aynı kapıya çıkmaktadır. İnsan varlığı, varoluşu gereği pragmatist ve bireycidir gibi bir algı yaratmaktadır. Gerçekte insan toplumu, ne Darwinizmin iddia ettiği gibi orman kanunuyla yürümüştür ne de Saint-Simon’un iddia ettiği gibi çıkarlar gereği bir araya gelmiştir.

İnsanlığın, toplumsallık tercihi hem maddi hem de manevi sebeplerle gerçekleşmiştir. Bu toplanmada en etkili olan annenin çocukla olan ilişkisidir. Günümüzde bile çocuklar en az 15 yaşına kadar anne ilgisine çok fazla ihtiyaç duymaktadır. Diyelim ki doğal toplumda zorlu koşullar sebebiyle ana, en az 7 yaşına kadar çocuklarla aralıksız ilgilenir. Elbette bu durumu o günün şart ve koşullarına göre ele almak durumundayız, ana ve çocuk arasındaki bu yoğun ilişki halini, aşk düzeyinde bir ilişkilene olarak ele alabiliriz. Aşk anlayışını o dönemin ilişki ve anlam yoğunluğuna göre yorumlarsak göreceğiz ki ana ile çocuk arasındaki bütün çıkar ilişkilerini alt üst eden ilişki tarzı da böylesi bir ilişki tarzıdır. Bununla yaşamak, bunun için çalışmak ve fedakârlık yapmak yaşamın amacı haline gelmiştir. Doğal toplum çocuğunun gözlerinde tüm klan toplumu ve doğa, ana gerçeğinde yansımaları bulmaktadır. Eğer klan toplumu gerçekten Saint-Simon’un teorisine göre yaşamış olsaydı, öncülük gücü de erkeklerde olurdu. Herkes en güçlü avcı erkeğe yakın durmak için adeta yarıştı ve ana-kadın daha ilk etapta doymak için köleliği kabullenmiş olurdu. Böylesi bir yorum büyük bir haksızlık ve küçük düşürmedir. İnsanın metafizik yönünü inkârıdır. O dönemin insanları bir inanç gücüne sahip olduğuna göre bir hayal dünyaları da var demektir. Bir insan için hayal dünyası, annenin görüntüsü ve sesiyle başlamaktadır. Klan toplumunun inanç formu animizmdir. Animizm bir anlamda canlı evren anlayışıdır. Doğadaki her şeyi kendisi gibi canlı ele alan

insan, doğaya dair oldukça karışık bir hissiyat içindedir. İnsan, ana şahsında doğaya karşı, gizem ve bilinmezliklerinden kaynaklı hem büyük bir merak ve korku hem de sevgi ve saygı duymaktadır.

Klan dönemi, pek çok bilim insanına göre toplumsal sorunların en az olduğu dönemdir. Sorunsuz sözcüğünün ölçüsü her bir döneme göre değişkenlik gösterir fakat bahsettiğimiz dönem öyle bir dönemdir ki zayıflık ve sakatlık kabul etmemektedir. Uygulanması gereken kimi esaslı ahlaki ölçüler vardır. Kadın ve erkek arasında iş bölümü vardır. Fakat kadın klanın anası olarak manevi yerini her zaman korumuştur. Bu toplum milyonlarca yıl bozulmadan bu şekliyle yaşamışsa arkasında çok güçlü bir manevi güç var demektir. Bu güç ancak ana kadının hem klanın her bir ferdiyle hem de doğayla kurduğu manevi ilişkilerin sonucu olabilir.

Acaba klanın anası, doğada çocuklarını nasıl eğitiyordu? Bu toplum formu yorumlanırken her zaman büyük bir haksızlığa uğramaktadır. O günün koşullarını, ahlakını tasavvur ederken ve tanımlarken bugünün maddeci ölçülerıyla hareket etmek büyük bir yanılgıdır. Mevcut yorumlar bu toplum formunu düşürmek ve yok saymak için barbarlık ve cahillik dönemi olarak ele almaktadır. Elbette bugünkü durumu izah etmek ve meşrulaştırmak için bu haksızlığa ihtiyaçları vardır. Eğer ana kadının doğal toplumda 2 milyon yıllık manevi merkez olma rolü varsa ve bu rol neolitikle birlikte zirveye ulaşmışsa o halde erkek egemenlikli sistem ve kölecî dönem nasıl gerçekleşme imkânı buldu?

Pozitivist Bilimin Gözünden Ekoloji

Pozitivist bilim ve onun determinist anlayışı, bugünün izahını geçmişte aramaktadır. Sanki bu kötücül çağ, varoluşumuzdan beri alnımıza yazılmış gibi davranmaktadırlar. Geçmişte neyse bugün de onun sonucunu yaşıyoruz, demektedirler. Determinist Pierre-Simon Laplace bugünkü durumu şu sözlerle izah etmektedir; “evrenin bugünkü hali, geçmişteki halidir ve aynı zamanda gelecekteki halinin de sebebi olacaktır.”

Bilime hâkim olmuş bu hastalık, toplumsallık gerçeğini ikinci doğa olarak yorumlamamaktadır. Kadını doğal toplumun çekirdeği olarak görmemektedir. Birinci ve İkinci doğanın ilişkisini ifadelendiren kadın ve doğa ilişkisini görmezden gelmektedir, sonuç olarak tüm mücadele gerekçelerimizi ortadan kaldırmak istemektedir. Çaresiz bir teslimiyeti dayatmaktadır.

Klan Toplumunda Kadının Doğayla İlişkisi Özgürlük İlişkisidir

Afrika, Asya, Avusturalya ve Amerika'nın kimi bölgelerinde hala devam eden klan-kabile kültürü bize bir fikir kazandırabilir. Şüphesiz bugünkü klan-kabile toplulukları geçmişi tümüyle ifade etmemektedir. Tek tanrılı dinlerin ve ataerkil sistemin yoğun etkileri altında kalmıştır. Fakat yine de bir araştırma kaynağı olarak klan toplumunun birçok özelliğini korumaktadır. Örnek olarak iş bölümü, kadının manevi rolü ve ana-çocuk ilişkisini verebiliriz. Aborjin annelerinin doğayla tinsel bir ilişkileri vardır. Eğer okuduğumuz bilgiler yanlış değilse Aborjin analarının karar mekanizmalarında bağımsız bir rolü vardır. Nüfus kontrolünü sağlamakta ve klanın şifacılığını yapmaktadır. Ana, klan için bağlılık ve kolektivizmin gücünü ifade etmektedir. Hemen hemen tüm klan toplumlarında ana-kadının özel bir yeri vardır. Ana dil bunun en büyük örneğidir. Çocuk ilk dilini anadan öğrenir. Acaba ana-kadın, klan döneminde kullanılan ve yoğun bir enerji ve özel bir sanatsallık isteyen işaret dilini çocuklarına nasıl öğretmekteydi? Ana her zaman tüm zorluk ve tehlikelere rağmen büyük bir cesaretle çocuklarını doyurmaktadır. Bunun için kullandığı enerji sadece maddi değil, daha yoğunluklu olarak zihni bir enerjidir. Erkekten daha zayıf olan fiziğini, zekasıyla dengelemektedir. Özcesi klan döneminde insan-doğa ilişkisi, aynı zamanda insan-ana ilişkisidir. Doğaya türlü türlü duygularla yaklaşan insanda ekolojik uyum kusursuzdur. Doğa, doğal seyrinde devam etmektedir.

Ürünü de doğal felaketleri de bir öz savunma çizgisi temelinde gelişmektedir.

Kürtçe'de tanrı
ve doğa aynı şeydir.
Her iki sözcük de tek harf
farkıyla doğuran yahut ken-
dinden veren anlamına gel-
mektedir. O günün koşullarına
göre ilk tanrı, anadır ya da
kadındır. O halde köy top-
lumu için ana, doğanın
gücünü ifade etmek-
tedir.

Klan toplumunda kadının doğayla ilişkisi özgür-
lük ilişkisidir çünkü yapıcıdır. Doyurur, şifa
eder ve koşulları elverdiğince korur. Bilimin
ulaştığı kimi sonuçlara göre klanın fertleri
birbirlerini savunmak için, kendilerini öl-
dürtebilir. Bu duygusal bağlılık ancak ana-
nın gücüyle gelişebilir. Yani her ne kadar
pozitivist bilim bu tarihsel dönemi barbarlık
çağı olarak tanımlasa da dönem insanları
yoğunlukta metafiziğin gücüyle donanmış-
tır. Belki kendini savunmak amacıyla bir
başka klanın saldırılarına karşı çok vahşi yön-
temler kullanmış olabilir fakat bu toplumsal
bir refleks, duygu ve fikirle gerçekleşmiştir.

Kadın ve doğa ilişkisinde, neolitik devrimle bera-
ber gelişen tanrıçalık kültürü yeni bir süreci ifade

eder. Hem simgesel dilde hem de öykü ve şiirlerde kadın ve doğa ilişkisi çok belirgindir. Aryen dil grubunda özelde Kürtçe'de xweda ve xweza (tanrı ve doğa) sözcüklerinin özel bir öyküsü vardır. Kürtçe'de tanrı ve doğa aynı şeydir. Her iki sözcük de tek harf farkıyla doğuran yahut kendinden veren anlamına gelmektedir. O günün koşullarına göre ilk tanrı, anadır ya da kadındır. O halde köy toplumu için ana, doğanın gücünü ifade etmektedir. Bu sadece doğurganlıkla bağlantılandırılırsa eksik kalır. Öyle anlaşıyor ki Neolitik kadınları keşif gücü ve elementleri anlama gücünü, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda geliştiren ilk bilim insanlarıdır.

Bu ilk bilim insanları, insanlık tarihinde, ekonomi bilimi anlamında en iyi, en faydalı olanlardır. Ekonominin kaynağını doğada keşfetmiş ve doğaya zarar vermeden, doğadaki kaynakları bulmuş ve bu kaynakları toplumun hizmetine sunmuştur. Bu buluş, köy toplumu için tanrıça devrimidir. Ananın belirlediği ahlak ölçüleri, kötü olan her şeyin önünü almaktadır. Kuşkusuz bu ölçüler sadece ananın hükmüyle belirlenmez, aynı zamanda toplumun rızasıyla ve politik faaliyetler sonucunda öğrenilir. Zaten toplumun ahlak ölçülerinin bir sınırı yoktur. Ahlak toplum için bazen değişebilir bazen de çoğaltılabilir. Bu anlamda bir esneklik olduğu söylenebilir.

Kadın, Doğa ve Toplumsallık İlişkisi

Neolitik toplumu, doğa ile tamamlayıcı bir ilişki halindedir. Bu yapıcı ilişki insanlar ile doğa arasında mükemmel bir bağ kurmakta ve birlikte refah içinde yaşamalarını sağlamaktadır. Bu ekolojik denge için de bir ihtiyaçtır. Bu konuda anlamamız gereken nokta şu ki; kadın, doğal toplumda merkez, yönetim ve manevi güçtür. Aynı zamanda iki doğa arasında köprü rolünü oynamaktadır. Ana ile doğa arasındaki bu anlamlı ve muhteşem ilişki çok sade bir dille ifade edilmiştir. Sümerlerde Nimnu olan tanrıça Gaia, Grek hikayesidir. Yine Romalı tanrıça Terra'nın hikayesi, yine Girit Adasının tanrıçasının hikayesi, Arabistan'dan tanrıça Uzza'nın hikayesi... Bu saydığımız hikayelerin çoğu yazılmamış olabilir. Bazen bir iki cümle arasında isimleri geçer. Ama yine de bütün parçaları birleştirdiğimizde, kadının tanrıçalık rolüne dair kimi sonuçlar çıkarabiliriz. Bu hikayelerdeki ortak nokta, ana tanrıçanın ilk kaostan koptuğu ve tanrıların ilk cennetini yaratmış olduğudur. Sonra erkek tanrıyı yaratmış ve diğer tanrıçalar her ikisinde yaratılmıştır. Bu hikayelerin detaylarını bilseydik, daha net bilgiler almamız mümkün olabilirdi. Böylesi bir kültür soykırımına rağmen bu hikayelerin izleri halen kaybolmamıştır. Bu hikayelerde genelde bahsedilen kuşlar, güvercinlerdir. Tanrıça güvercin suretine girer ve yumurtlar. Tüm hikayelerde bu yöntemle anlatılmasa da hemen hemen olaylar birbirine yakındır. Her yer sudur. Ana, su üzerindedir ya da deniz canavarı ile dans eder. Okyanusun altından bir avuç toprak alır ve ondan ada yaratır. Anlatılan hikayelerde yaşam ağacı ve

güneşten bahsedilir. Bu hikayeler, ana tanrıça ile doğa arasındaki ilişkiyi ve toplumunun yöneticiliğini tartışmasız kabul ettiğini ifade etmektedir. Ana tanrıça, köy toplumu için varlık ve özgürlük teminatıdır. Ana, bu toplum için doğal yönetici konumundadır. O; bereket, sevgi, kutsallık, yol gösteren, aydınlığı sağlayan, güneş, su, toprak, rüzgâr, kuş, ağaç, yaratıcı olandır. Doğanın tüm özellikleri ana için sayılmaktadır. Bu ilişki güven anlamında kendini ifade etmektedir. Kadını doğa ile ifade etmek ve doğayı kadın olarak isimlendirmenin simgesel dile yansımaları da fazladır. En önemlisi de ana tanrıçanın ahlaki toplumu, doğanın sağlamlığına, toplumun eşitliği için önem vermektedir. Bir doğal toplum insanı için toplumun bir ferдинin öldürülmesi, ahlaki anlamda ağır bir suçtu ifade etmektedir. Aynı zamanda bir ağacı yaralamak da büyük bir suçtur. Bir ağacın kesimi bir ihtiyaç değilse, suç sayılmaktadır. Doğadan yararlanma ölçüsü de şudur; ihtiyacın kadar alırsın ne az ne de çok...

Neolitik çağda birinci ve ikinci doğa arasındaki ilişki için Abdullah Öcalan şunları dile getirmektedir;

“Neolitik toplumunun başlangıcında maddi ve ideolojik kültür arasında, yaşam üzerinde tehlike arz edecek bir çelişki bulunmamaktadır. Ahlaki toplum buna mecal vermemektedir. ... Toplum aklında doğa anlamlı ve kutsallıklarla yüklüdür. Doğa insan gibi canlı görülmektedir. Çünkü hava, su, ateş ve otların yeniliş yöntemi, hayvanların verdiği verim tüm bunlar tanrı gibi görülmektedir.”

Bu anlamda doğal toplum hem maddi hem de ideolojik kültür anlamında, doğa karşısında saygı ilkesini esas almaktadır. Bundan kaynaklı doğal toplum kültürünü yorumladığımızda, birinci ve ikinci doğa arasındaki zekanın ana tanrıça zekasıyla teminata kavuştuğu sonucuna varmaktayız. Elbette Neolitik toplumunda da belli sorunlar ve zorluklar yaşanmaktaydı. Fakat okuduklarımızdan, çıkan sorunların genelde yaşamsal ihtiyaçlardan kaynaklandığını görürüz. Kuşkusuz sorunsuz bir yaşam, heyecansız bir yaşam haline gelir. O dönemde de sorunlar vardır fakat sorunlar karşısında çözümsüz kalınmadığını anlayabiliyoruz. Bulunan çözümler, yöntem olarak da sade, canlı ve somuttur. Doğa, yaşamı anlamak, yaşamak için hem kadın için hem de toplum için büyük bir öğreticidir. Klan ve köy toplumunda insanların yan yana gelişi ya da toplum oluşu, acaba tüm fertlerin özgürlüğünü sağlamak mıdır? Tarihin tüm süreçlerini göz önünde bulundurduğumuzda, doğal toplumun özgürlük ve eşitlik ilkelerini yaşamsallaştırmada tek örnek olduğu sonucunu görmekteyiz. Acaba bu doğal toplumda adaletsizliğin, çelişkilerin ya da savaşın hiç olmadığı anlamına gelir mi? Elbette bu doğru değil, muhakkak bazı yerlerde çatışma ya da çelişkiler olmuştur. Hatta saldırılar da olmuştur. Mesela köy toplumu, türlü zenginliklere sahip olduğu için, göç eden klanlar için bir talan ya da

saldırı hedefidir. Fakat tüm bunların yanında köleleştirme yoktur. Öldürmek vardır ama köle yapmak yoktur. Toplumdan çıkarmak vardır ama kölelik kavramı yoktur. Hatta tutuklama, işkence gibi olaylar da şehirleşme ile ilgili mitolojilerde dile gelmektedir. Bu Sümerlerin başlangıcına kadar da böyle devam etmiştir. Grek mitolojisi gibi yakın dönemin mitolojilerini incelediğimizde, işkenceli sistemin geçtiği hikayeleri dinleriz. Prometheus hikayesinde olduğu gibi, Kaf Dağı'nın uçurumlarına zincirlerle bağlanmıştır. Yani neolitik dönemde insanlar sistematik bir biçimde işkence edilmiyor. Çünkü köleliğe ilişkin bir niyet yoktur. Toprağa el koymak, köle yapmak yoktur. Gelişen şeyler de genelde yaşamın devamı içindir. Yani karnını doyurmak için savaşmak veya köyünü saldırılardan korumak için savaşmak söz konusudur. Her ikisi de kendini koruma çabalarıdır.

Sonuç olarak farklılığı bir arada tutmanın özgürlükle bağı, saygı ilişkisi olarak ele alan özellik doğal topluma ait bir özelliktir. İktidarcı zihniyet kendi tahakkümünü yaratmak için bu ilişkiye saldırmaktadır. Sonuçta bu zihniyet, kadının köleliğini meşrulaştırdı ve onu bir satış objesi haline getirdi.

Marx; biz ve doğal toplum insanları arasındaki farkı, ilkel ve kentli insanlar arasındaki fark olarak ortaya koyuyor. Abdullah Öcalan'ın düşüncesine göre ise doğal toplum insanları daha fazla *insandı*. Çünkü onlar yaşamlarını doğa içerisinde, diğer canlılara zarar vermeden örgütlüyorlardı.

O dönemdeki insanları cahil diye nitelendirmek de ancak cahillerin işidir. Çünkü onlar ne olursa olsun, doğaya zarar vermeyen insanlardı. Bu hangi akıl ya da duygularla olursa olsun, sonuç olarak ana tanrıça tarafından her iki doğa arasındaki denge korunmuştur. Eğer neolitik toplum kültürü ve bugünkü sistem maddi ve manevi olarak soruşturulursa ve ölçülürse bugünkü insanın daha cahil olduğu sonucuna ulaşırız. Bunun örnekleri çoktur. Hangisi daha çok bilgili, kim daha çok evrim kuramı çıkartmış, hangisi daha fazla ziraatı keşfetmiş ya da ilk mayalanmayı kim icat etmiş? Buğdayın gelişiminin, mayanın keşfinin neolitikte geliştiğini biliyoruz. Mayalanan ekmek ne doğaya ne de topluma zarar vermiyordu. Tam tersine tüm bu icatlar şimdi milyonların yaşam kaynağıdır.

Darwinci evrim teorisi neye kaynaklık etti? Eğer ölçü toplumsallık ve insanlıksa o zaman bu teorisin yararı nedir? Toplum için yapıcı olmayan bir teori ahlakidir denilemez. Kesinlikle o ahlak dışıdır. Hangisi daha fazla yaratıcı bir sanatçıdır? Şiir, mitolojik hikayeler ve o dönemdeki resim, heykeller tüm bunlar duygulara, hayallere ya da düşüncelere saldırıyor mu? Başlangıçta hayal edilen dünyayı ve güzel ahlaklı bir dili, topluma kazandıran, bir taşın üstüne tek bir çizim yapmak için bizim hayal edemeyeceğimiz enerjiyi gösteren insanlardır. İkincisi de sanat adı altında sinema, müzik, şiir, roman hepsi de insan beynine birer saldırı ve güdül bir araç olarak geliyor.

İçinde yaşadığımız çağda az da olsa halen doğal toplumun izleri görülmektedir. Örnek olarak Gina Nu kabileleri verilebilir. Onlar hala zor koşullarda ziraat yapıyorlar ve bunun yanında avcılığı ve ot toplamayı esas alıyorlar. Amacı ne olursa olsun, Gina Nu insanları beyin olarak da daha fazla yaratıcılar. Silah, Mikrop ve Çelik belgefilminde Gina Nu kabilesinin doğal yollarla nasıl ev yaptıklarını anlatıyordu. Fazla zaman istemeyen ve sağlam evler inşa ediyorlar. Elleri o kadar hünerli ki insanları şaşkınlık içinde bırakıyor. Kendilerine çok güvenen, korkusuz ve oldukça enerjik. İnsana şunu söylettiriyor; eğer bu insanlar bu kadar yaratıcı ve bu kadar özgür ruh içinde korkusuzca yaşıyorlarsa o zaman neolitikte analar nasıldı acaba? Dünyada kölelik korkusu gibi bir korku yoktur. Ölüm korkusu bile, kölelik korkusunun yanında çok küçük ve anlamsız kalır. Neolitik insanları doğa felaketleri ve vahşi hayvanların sebep olduğu ölümlerden korkuyorlardı. Fakat hiçbir zaman kölelik korkusunu yaşamadılar. Bu anlamda neolitik insanları çok şanslıydılar.

Erkek Aklı Hangi Duygularla Dünyayı Bu Hale Getirdi?

Toprağı verimsiz hale getirdi, havayı kirletti, ateşi yanlış kullandı ve her yeri yaktı. Cehennem nedir? Şimdi Amazon ormanlarında yaşayan hayvanlar cehennemden ne anlıyorlar? Amazon ormanlarının yakılışının bilinçli olduğu iddia ediliyor. Böyle olmasa dahi zamanında müdahale etmemeleri bilinçlidir. Bu olay bile bugünkü cahilliği anlamaya yeterlidir.

Sosyoloji bilimi bugüne kadar doğal toplumu hakkıyla yorumlayamamıştır. Bundan kaynaklı, bugün yaşanan toplumsal sorunlara ilişkin hiçbir çözüm üretmemiştir. Başta en önemli sorun haline gelen ekoloji ve dengesiz kullanımı, toplum bilimi yanlış yorumlamaktadır. Sorunun kaynağını tespit edememekte ya da etmemektedir. İnsan ve insan toplumu için köklü olmayan değerlendirmeler yapmaktadır. Sonuç olarak sorunların kendi kaynağı üzerine oturtulup çözülmesini engellemektedir. Kökü kuruyan bir ağacın başı da kurur. Kökleri üzerinde yapılmayan bir analiz elbette köklü bir çözüm de üretmez. Toplumu da doğru temeller üzerinden eylemlendirmez. Kendini determinist anlayışı üzerinden yaratan pozitivist bilim, kökünü eski Yunan felsefesinden almaktadır. Tek bir yol fikri, Thales fikri gibi deniliyor ki; yaşamın esası sudan oluşuyor. Thales'ten sonra çok sayıda filozof çıkıp yaşamın kökenini farklı farklı kaynaklara bağlamışlardır. Bir gün geliyor Empedokles kökenimizi dört elemente bağlıyor. Yunan kökenli filozoflar genelde kökleri hep maddi esaslara bağlamaktadırlar.

Aristo dönemine kadar da Yunan felsefesinin temel sorunu bütünden uzak kalmasıdır. Bütünden uzak olduğu kadar yaşamın parçaları içerisinde de kaybolmuş gibidir. Yunan felsefesinin kadın ve doğa üzerindeki yorumları, Rönesans bilimcileri tarafından altın kaynak olarak görülmektedir. Kâmil insanın fikri ile

eksik insan, akılsız doğa ve akıllı insan, cahil doğu ve akıllı batı gibi anlayışlarla yürütülen sistem günümüze kadar kendini yaşatmıştır. Yaşamı bir bütünen maddede gören pozitif sosyoloji bilimi çağının bu parçalı anlayışı devam etmektedir.

Pozitivist bilim, 19. Yüzyıl'da sözde toplumun dağılmasını önlemek için geliştirilmişti. Çünkü Batı toplumu bu çağda parçalandı, dağıldı ve aralıksız savaşlar yaşadı. Toplum devrimlerinden biri olan Fransız Devrimi, toplumun devamı için cevap olamadı. Acil bir çıkış yoluna ihtiyaç vardı. İlk sosyolog olan Auguste Comte ve öğretmeni olan filozof Saint Simon tarafından şu iddia edilmekteydi; teoloji ve metafizik çağı sona ermiş, bilim çağı başlamıştır. Özellikle de Auguste Comte, sosyoloji bilimi için bir şema hazırlayıp bunu toplum sorunlarının çözümü gibi ortaya koymuştur. Özgürlüğü soyut bir olgu gibi ele alıp bunu insan ve toplum gerçeğinden uzak bir şeymiş gibi izah etmektedir. Bu anlamda determinist felsefeyi esas almakta ve bunu ispat etmek için de insanın hiçbir zaman özgür olmadığı ve olamayacağı gibi kapsamlı izahatlar geliştirmiştir. Bu bilime göre doğal toplumun zamanı geçmiştir ve doğanın tamamının insan kontrolünde olması gerekmektedir. Kadın da erkeğin hükmünde olmalıdır.

Pozitivizmin gelişiminde etkili bir isim olan diğer bir bilim insanı E. Durkheim, "İntihar" adlı kitabında, intiharın bir biçimini de özgeci intihar olarak ifade etmektedir. Yani kendini ülke ya da bir değer uğruna feda etmeyi, intihar olarak ele almaktadır. Sati gelinini burada bir örnek olarak vermektedir. Fakat gerçekte kendini feda etmek, intihar çerçevesine girmemektedir. Ve yine

Sati gibi kendi gönül isteğiyle gitmek de ölümün bir biçimi değildir. Bazı istisnalar olsa da genelinin bu şekilde olduğu anlamına gelmez. Öyleyse bir ananın kendi çocuğunun yaşamını kurtarması uğruna yaptığı eylem nasıl olur da intihar gibi ele alınabilir. Bu anlayış ahlaktan uzak ve insan duygusundan bihaberdir. Ana klanı ve köyü bir bütünen kendi yaşamları için kendilerini feda eden bir ahlak ile yaşamaktaydı. Bu ahlaki ölçü şimdiye kadar da köy ve kabile kültüründe yaşanmaktadır. Durkheim, kendisini Sati gelinin yerine sadece bir anlık koyabilseydi ve kadının yıllardır süregelen kölelik tarihini inceleyseydi, Sati gelini için böylesine bir tespit de yapmazdı.

Kadın kutsal tanrıçalıktan Sati gelin düzeyine geldi. Bu iki aşama arasındaki süreç toplumun yıkılması ve doğanın tahribatına zemin sunmuştur.

Aristo
dönemine kadar
da Yunan felsefesinin
temel sorunu bütünden uzak
kalmasıdır. Bütünden uzak
olduğu kadar yaşamın parçaları
içerisinde de kaybolmuş gibidir.
Yunan felsefesinin kadın ve
doğa üzerindeki yorumları,
Rönesans bilimcileri
tarafından altın kaynak
olarak görülmektedir.

Bu görünmeyen şeyler bizleri yanlışlıklara daha çok götürecektir. Kadın üzerindeki tahakküm, zihniyet ve beden üzerindeki tahakkümdür. Bu tahakküm biçimi öncelikle kadın, doğa ve özgürlük arasındaki ilişkiye darbedir.

Sümer mitolojisinde ilginç bir tecavüz hikayesi vardır. Bu versiyon sadece Arap ansiklopedisinde geçmektedir. Türkçe kaynaklarda bulamadım. Hikâye Enlil hakkındadır. Hikâyeye göre tanrıça Ki ve tanrı Anu, Nimo tanrıçasından değildir. Aynı yumurtanın bebekleridir. Bir bedende birbirine bağlıdırlar. Bundan rahatsız olan Oğulları Enlil, onları ayırma arayışına girer. Fakat onları ayırmak için Enlil'in yeterli gücü yoktur. Enlil, küçük yaşta olan tanrıça kız kardeşi Ninlil'e tecavüz eder. Bu yüzden Enlil anne ve babası tarafından tanrıların cennetinden, Dalmun'dan kovulur. Tanrıça Ninlil ise cennetten kaçır ve kendisini ölümlerin yurdu'na atar. Söylenenlere göre burada oğlu olan Sin'i (ay tanrısı) dünyaya getirir. Hikâyeye göre bir şekilde Enlil kendisini Ninlil'e ulaştırır ve iki defa daha tecavüz eder. Her iki defa da farklı bir şekle bürünür. Her tecavüz ettiğinde, bir oğlu dünyaya gelir. Yani üç oğlu Tanrıça Ninlil'den olur. Bu oğulları olduktan sonra, Dalmun tanrıları onu Dalmun'a tekrar kabul eder. Dalmun'a döndüğünde üç oğlu da güçlü olduğundan artık yaptığı planı devreye koyabilir. Tanrıça Ki ve tanrı Anu'yu birbirinden ayırır. Anu'yu göklere, Ki'yi de yeryüzüne gönderir. Bu şekilde kendisi için alan açmaktadır. O günden sonra da Anu ve Ki'nin hiçbir etkisi kalmamaktadır. Güçlerini birbirine olan bağılıklarından alan bu tanrı ve tanrıçanın birbirlerinden koparılımları, ikisini de güçsüzleştirmiştir. Kısacası sonrasında Enlil, Sümerlerin asıl tanrısı olur ve Anu ismini etkisizleştirir. O yüzden Enlil dendiğinde en çok öfkeli ve şiddete meyilli tanrı akla gelir. Enlil ismi tüm şiddet olaylarının içinde geçmektedir. Enlil karakter ve hikayesi tüm iktidarcı, tecavüzcü erkekleri işaret etmektedir. Bu hikâye tecavüz olayının nasıl büyük bir suç olarak görüldüğünü ve cennetten kovulduğunu anlatmaktadır. Anlatılan bu cennetin, neolitiğin son yaşayan köyü olması muhtemeldir. Refah içinde olan bir toplulukta iktidarcı erkeğin hırsını nasıl yaşadığını anlatmaktadır. Bu iktidar hırsı Enlil'i toplumun en ağır tabusunu kırmaya kadar götürmüştür. Tecavüz şimdiye kadar da büyük bir suç olarak görülmektedir. Bu tecavüz hikayesinin tek olmadığı da ortadadır. Tecavüz ataerki kültürün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kadına yönelerek başlayan tecavüz artık hiçbir sınır tanımaya-caktır. Her şeye tecavüz etmektedir. Kendi amaçlarına ulaşmak için, tecavüz, erkekliğin bir yöntemi gibi görülmektedir. Enlil tecavüz olayından hiçbir zaman utanmamaktadır. Çünkü bunu bir güç sembolü gibi görmektedir. Buna karşı Ninlil'in cennetten kaçması iradenin kırıldığını ifade etmektedir. Kadın köleliğinin ilk adımı denilebilir. O güne kadar da cins ilişkileri merasim havasında ve kadının seçmesiyle gelişirken Ninlil artık travmatik bir duruma düşmüştür. Tecavüz özellikle yeryüzünde devam etmektedir.

Erkeğin kadın üzerindeki iktidarı, tecavüzle başlamıştır. Bu kadın köleliğinin ilk halkası olmuştur. Daha sonra tüm toplum ve doğayı kapsar. Erkeğin doğa üzerindeki tahakkümü bu şekilde başlar. Bu anlamda sınır tanımazlığı günü-müze kadar devam etmektedir.

Gılgameş mutlak iktidar olmak için İştâr ile evliliği reddetmektedir. İştâr'ın mabedinden başka bir kadın seçer. Bu şekliyle İştâr ile rahibeleri arasına şüphe tohumları ekerek tapınaktaki birliği bozmakta hem de iktidarını teminat altına almaktadır. Daha sonra İştâr'ın mabedinden bir rahibeyi Enkiduyu kandırmak için kullanır. Rahibe, Enkidu tarafından tecavüze uğrar, bu yolla kutsal rahibelik kirletilir. Gılgameş artık her şeyi yapabileceğine ikna olmuş bir adam olarak, Lübnan dağlarına kadar gider ve ormanlarını talan eder. Gılgameş'in bu eylemi doğaya ilk tecavüzdür. Köşkünün pencere ve kapılarını yapmak için ağaçları talan etmektedir. Yani ihtişam peşindedir.

Dikkat edersek, neolitiğin bütün kutsalları, iktidarların ilk hedefi olmaktadır. Kadına tecavüz etmek, ağaçları kesmek, yılanları öldürmek... İnsan ve doğa arasındaki sözsüz anlaşmayı bozmaktadırlar. Doğayla özgür ilişkisini her şeye rağmen koruyan ana-kadın karalanmaktadır. Analık, hekimlik, kadın aklı ve bedeni, hepsi sorgulama konusu olmaktadır. Abdullah Öcalan kadın kimliğini krizli bir kimlik olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda doğada ekolojik bir kriz yaşanmaktadır.

Devletli Sistemin İlerleyişiyle Birlikte Sermayenin Gelişmesi

O güne kadar sadece toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yapılan avcılık, azami kar hırsıyla binlerce kat artmıştır. Bu hayvan katliamı daha çok sermaye amacıyla yapılmaktadır. O güne kadar, toplumun ihtiyaçlarına göre yapılan tarım, padişahların köşklerinin ambarlarını doldurmak için onlarca kat artmıştır. Şüphesiz bu denli yoğun avcılık bir süre sonra kimi hayvan türlerinin tükenmesine, bu denli fazla tarım bir süre sonra toprağın bozulmasına neden olmuştur.

Başlıca ekolojik sorunlardan birisi de demografya sorunudur. Ataerkil sistem nüfus kontrol hakkını kadının elinden alır ve bu konudaki karar yetkisini erkeğin eline verir. Bu sistem soyunu çoğaltma ve sürdürme dürtüsüyle çok eşliliği, çok çocukluluğu geliştirmektedir. Fazla nüfus sadece güç ve kudret aracı olarak görülmektedir. Bu güç ve kudret, ahlaki ölçüleri, doğaya karşı saygı ölçülerini, toplumsal refah için kontrollü çoğalmayı tamamen göz ardı eder. Bu ölçüler doğada kimsenin aç kalmasına müsaade etmeyen ölçülerdi. Doğal toplum sınıfa dayalı bir toplum olmadığı için biri açken diğerinin tok yatması mümkün değildi. Bu toplum formunda, herkes varlığını tek bir kişide görebilirdi ve bir kişi de kendini tüm topluma karşı sorumlu hissederdi. Açlık tüm toplumun yaşamını tehlike altına alacağı için ana kadın,

nüfus artışını kontrol altında tutardı. Fakat devletli sermaye sisteminde kontrolsüz bir nüfus artışı, topluma hiçbir faydası olmayan bir ekonomi anlayışı vardır. Azami kar hırsıyla doğanın tüm kaynakları, toprak, ormanlar, hayvanlar ve su kaynakları sınırsızca tecavüze uğramakta ve talan edilmektedir. Ekolojik uyum bu şekliyle alt üst olmaktadır.

Bu süreçle beraber artık ekolojik uyum bozulmaya başlamıştır ve günümüzde yaşadığımız haliyle sonuçlarının ne kadar korkutucu olduğunu görmekteyiz. Abdullah Öcalan bu durumu toplumsal hakikatten sapma olarak yorumlamaktadır. Marx bu süreci toplumsal ilerlemenin seyri olarak tanımlarken Saint-Simon bu süreci yaşanması gereken bir kader olarak görmektedir.

Doğa tüm parçalarıyla pazarlık konusu haline getirilmiştir ve her bir parçasına ayrı ayrı fiyat biçilmektedir. Kadın da tıpkı Abdullah Öcalan'ın dile getirdiği gibi metaların kraliçesi kılınmıştır. Her şekliyle kadın ve doğanın köleleştirilmesi, erkeğin merkeziyetçi anlayışının sonucunda bu düzeye ulaşmıştır.

Ekolojik Felaketlere Çözüm Arayışları

Gerçekten de düşmelerin sınırı yoktur. Kadının köleleştirilmesiyle başlayan felaketler zinciri, birinci ve ikinci doğanın inkârına kadar ulaşmıştır. Bir doğa diğeri olmadan istenen uyuma ulaşamaz. Karşımıza çıkan bir diğer soru, acaba

ekolojik felaketlerin önünü almak için çevreci hare-

ket ve kurumların varlığı yeterli midir sorusu ol-

maktadır. Şüphesiz bu kurumların büyük bir

etkisi vardır. Fakat kirli bir denizde, temiz bir

su damlası kirlenmeden ne kadar yol alabilir

ki? Ne zamana kadar endüstriyalizm cana-

varına karşı zayıf örgütlenmelerle çözüm

üretebilir? Bu şüpheli bir konudur. Her

gün karşı karşıya kalınan onlarca kom-

ploya karşı direnmek bir duruştur. Fakat

eğer bu direniş sonuç alıcı olmazsa ken-

dini tekrar etme ve marjinalize olma tehli-

kesi yüksektir. Pek çok iddialı kurum

ortaya çıktı fakat bir süre sonra radikal tu-

tumlarını yumuşattılar ya da örgütlenme

yöntemlerini gevşettiler. Umutsuzluk hasta-

lığının çok hızlı bir şekilde yayılması serma-

yedar sistemin elindeki en büyük silah haline

gelmiştir.

Gerçekten de düş-

melerin sınırı yoktur. Kadı-

nın köleleştirilmesiyle başlayan

felaketler zinciri, birinci ve ikinci

doğanın inkârına kadar ulaşmıştır.

Bir doğa diğeri olmadan istenen

uyuma ulaşamaz. Karşımıza çıkan

bir diğer soru, acaba ekolojik fela-

ketlerin önünü almak için çevreci

hareket ve kurumların varlığı

yeterli midir sorusu ol-

maktadır.

Devamlı ve kararlı bir mücadele için mücadelenin çok yönlü olması gerekir. Kapitalist moderniteye karşı demokratik modernite güçleri olarak kendimizi çok yönlü örgütlemeliyiz. Örgütlülüğümüz, mücadelede birinci ve ikinci doğa sorunlarını birbirinden kopuk ele almamalıdır. İnsan toplumsallığının tüm sorunsalları, ekolojik sorunları doğrudan etkilemektedir. Eğer ekolojik sorunlara köklü bir çözüm üretmek istiyorsak öncelikle yönümüzü topluma, toplumun en temel çelişkisi olan kadın özgürlük sorununa ve onun ardı sıra devam eden zihniyet, aile, sınıf, din, devlet ve iktidar, ahlak ve politika, bilim, ekonomi, demografya, eğitim ve demokrasi sorunlarına çevirmeli ve öncelikle bu sorunları çözümlemeliyiz. En önemlisi de devrimci mücadeledir. Tüm sorunları birbiriyle bağlantılı ve ilintili görüp çözümlemekten sadece ekolojik sorunlara yönelmek, bugüne kadar esaslı bir çözüm gücü getirmemiştir. Temel sorun Amazon ormanlarının yanması değildir. Ya da esas sorun Covid-19 değildir, Afrika'daki açlık ve sıtma değildir. Esas sorunumuz kapitalist modernite sistemidir ve bu sistem tüm sorunları yaratan güçtür.

Eğer doğa kendi haline bırakılırsa kendini iyileştirme ve düzeltme gücüne sahip olduğu ispatlanan bir gerçektir. Tüm tahribatlara rağmen, o kendini iyileştirebilir. Aynı zamanda toplumlar da devletler olmadan kendi halinde bırakılırsa kendi kendini yönetme ve demokratik sistemini kurma gücüne sahiptir. En önemlisi de anaya dönüş, toplumsal hakikate dönüştür. Üçüncü doğanın gerçekleşmesi için, birinci ve ikinci doğanın yeniden uyuma kavuşması, evrenin temel yasasına dönüş esastır. Ekolojik bir merkezde tüm canlıların uyum içinde yaşaması için, insan toplumsallığının yıpratıcı rolünün yapıcı bir role dönüşmesi esastır. Bu sebeple insan toplumu olarak, öz savunma ahlakına, ekolojik yöntemlerle kendini beslemeye, ana kadının zekasına ve denetimine ihtiyacımız vardır. Bu üç faaliyetin gerçekleşmesi için demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü ölçülerle sevginin gücüne ihtiyacımız vardır.

Eylem ve devrimci adımlar için, toplumsal bir ütopya ihtiyacımız vardır. Ütopyasız insan adım atmaktan acizdir. Hangi işlerle uğraşırsa uğraşsın, insan hayalleri olmadan yaşayamaz. Sistemin bizlere medya yoluyla aşladığı en kötü fikir kaderciliktir. Hedefimizi şaşırtmak istiyorlar. Bu yolla bizi pasifize etmek istiyorlar. Öncelikleri hayallerimizi öldürmek ve bizi umutsuz kılmaktır. Eğer ruhumuzu öldüremezse canımıza kastetmektedir. Bu sebeple demokratik modernite güçleri olarak doğal toplum insanı gibi, ana tanrıça klanının bir ferdi gibi, kendimizi savunmak için her alanda kendimizi örgütleyelim. Kadın özgürlüğü için, ulusal kimlik özerkliği için, halkların bir aradalığı için, demokratik ulusun inşasında jineolojî perspektifinin ışığında örgütlenmek, özgürlüğümüzün teminatı olacaktır.

Ahlaki Bir Topluma Doğru: Ekolojik Krizin Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri

Debbie Bookchin

Çeviri: Ayşe Berktaş

Yaşadığımız gezegenin, doğal hali öylesine güzel, bütün ekolojik çeşitliliğiyle bu kadar harika bir yerin, nasıl olup da bizimki kadar derinlemesine ve acımasızca bozulabildiğini tasavvur etmek neredeyse olanaksız. Nereye baksak akıntısı dinmek bilmeyen birer yara gibi karşımıza çıkan biyosferimize verdiğimiz zararlar, vurduğumuz darbeler var: yemyeşil gür yağmur ormanlarında sığır besiciliği için tıraşlanıp çıplaklaştırılmış dev şeritlerinden, bakır madenleri ve “değerli” minerallerin çıkartılması için çırılçıplak edilmiş, canı tüketilmiş uçsuz bucaksız ölü topraklara, Pasifik Okyanusu’nun 1.6 milyon kilometrekaresini yani Fransa’nın üç katı büyüklüğünde bir alanı kaplayan mikroplastik denizine, Okyanusya’daki can çekişen mercan resiflerinden Arktik Dairesi’nin eriyen buz sahanlıklarına her yerde sadece küresel ısınmanın değil, doğal kaynakların tamamına çıkartılacak, ayrıştırılıp saf-laştırılacak maden gözüyle bakan, geriye hem tüketilmiş hem de insan türü için hızla yaşanmaz hale gelecek kadar büyük bir hızla ısınan bir gezegen bırakan zihniyetin sonuçlarını görüyoruz. Biz insanların kendi evimize bunu yapmış olmamız, keli-menin tam anlamıyla trajedi olmasa, ironi bile sayılabilirdi.

İnsanlar onlarca yıldır çevredeki bu bozulmaları (çevre degradasyonu) birbirinden kopuk tekil sorunlar olarak ele alıyor. Bize bunun bireysel sorumluluk hatta şirket sorumluluğu meselesi olduğu; şirketlerin gözünün doymak bilmediği ya da birey-lerin yeterince geri dönüşüm yapmadığı, daha iyisini yapmamız gerektiği veya “çev-reye duyarlı” olma konusunda daha çok çaba göstermemiz gerektiği söyleniyor. Çok yakın zamanlara kadar, ekolojik krizin daha derin, yapısal bir temeli olduğunu

kabul edenlere çok ender rastlanırdı. Bu görüşün öncülüğünü iki kişi yaptı: Murray Bookchin ve Abdullah Öcalan. Titiz antropolojik ve tarihsel çözümlemeleriyle bugün karşı karşıya olduğumuz ekolojik krizin toplumsal krizden ayrılamayacağına açıklık getirdiler. Toplumsal kriz: sadece kapitalizmin krizi değil, daha temel olarak günümüz toplumuna nüfuz etmiş olan hiyerarşi, tahakküm ve statünün yol açtığı derin bölünmeler. Babam Murray Bookchin bu olguyu kavrayarak 1964'te "insanın doğal dünyada yarattığı dengesizliklerin nedeni toplumsal dünyada yarattığı dengesizliklerdir" diye yazmış ve birkaç yıl sonra daha da kısa ve öz bir şekilde "bütün ekolojik sorunlar toplumsal sorunlardır" demişti.

Ekolojik krizin tarihsel ve toplumsal kökenlerini anlamak için insanlık tarihinin başlangıç zamanlarına, insanların doğal dünya ile uyum içinde yaşadığı ve kendilerini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü zamanlara bir yolculuk yapmamız gerekir. Antropologlar ve arkeologlar yazı öncesi ilk toplumların çevrelerindeki doğal dünya ile nasıl bir bağ kurduklarını bazen doğru bazen de daha az doğru şekilde belgelemişlerdir. Çocukların, çocukluğu ve ilk yetişkinliği içine alarak yıllara yayılan toplumsallaşma süresinin uzunluğu sıkı bağlara sahip topluluklar ortaya çıkarmıştı. Bu topluluklarda geniş aileler ve klanlar yiyecek toplama ve çocuk yetiştirme sorumluluklarını paylaşarak karşılıklı yardımlaşma koşullarında yaşıyordu. Bu toplumlar Öcalan'ın kapitalist moderniteye alternatif olarak sunduğu ekolojik, özgürleştirilmiş ve daha da önemlisi ahlaki olan "demokratik modernite" kavramında benimsediği değerlerin ilk örneklerini oluşturur. Öcalan, "Ne aşırı bireysel mülkiyetçilik ne devlet mülkiyetçiliği demokratik uygarlığın kapsamındadır. Toplumsal doğada ekonomi her zaman topluluklar tarafından yürütülmüştür"¹ der.

Bu "ekonomi" biçimi ve daha da önemlisi bu birlik, birey ile topluluk arasındaki karşılıklı bağımlılık duygusu, doğal dünya ile derin bir karşılıklı bağımlılık duygusuna da uzanıyordu. Bu ilk toplumlar, toplumsal düzendeki alış-verişin doğa ile alış-verişe aynen yansıdığı gerçek eko-topluluklardı. Komünal idiler; "kullanım hakkı"nı gözetiyorlardı; toprak ve araç-gereçler bireysel mülk değildi, kim kullanıyorsa ona aitti. "İndirgenemez asgari" ilkesini gözetiyorlardı; klandaki herkesin yaşamasını sağlayacak temel şeylere yani yiyecek, barınak ve giysiye hakkı vardı. Bazı hallerde "ben"i ifade eden sözcükleri bile yoktu; "biz" ve baskıcılık içermeyen başka kavram-ifade-imgelerle düşünüyorlardı. Bunların bazıları Kuzey Amerika'nın Wintu Yerlileri gibi kimi organik topluluklarda hala yaşamaktadır. Büyük antropolog Dorothy Lee, Wintu Yerlileri'nin bebeği gölgeye "götürmek" yerine bebekle "birlikte gölgeye gittiğini" gözlemlemiş ve aktarmıştı.

¹ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*.

Ve erkeğin egemen konumda olmasını fiziksel olarak daha güçlü olmasına ve üstün entelektüel becerilerine bağlayan bazı 20. yüzyıl erkek antropologlarının görüşlerinin tersine, kadın antropologlar bu yorumları başarıyla sorgulamakta ve reddetmektedir. Örneğin Kalahari Çölü Buşmanlarını aylarca gözlemleyen antropolog Elizabeth Marshall Thomas, düzlüklerde yiyecek topladıktan sonra kamp yerine giren kısa ve zayıf genç bir kadını betimler: “sırtında ateş için odun ve bir sürü kavun taşıyordu, en tepeye de küçük oğlu oturmuştu” diye yazar ve yük “yüz pound [45 kilo] kadar olmuş olmalı” diye belirtir. İşin aslında, dayatılan aksi yöndeki burjuva varsayımlarına rağmen, tıpkı kadınların tarih boyunca olağanüstü bir “soyut” düşünme yeteneği göstermesi gibi, yazı öncesi toplumlardaki kadınların da sergilediği fiziksel güç ve dayanıklılık oldukça büyüktü. Bu olgular, Jineolojinin neden sadece kadın hareketi için değil, tarihi kayıtların düzeltilmesi açısından da büyük önem taşıyan bir çalışma olduğunu ortaya koyar.

Antropolojik ve arkeolojik tarihin hâlâ yazılmakta olduğunu ve ilk çağlar tarihine 19. ve 20. yüzyıl araştırmacıları tarafından yansıtılan ataerkil zihniyetin, o ilk çağ toplumlarının tam olarak neye benzediğine dair yanlış bilgilerin yayılmasına yol açtığını vurgulamak önemlidir. Bu toplumların birçoğu, antropologların ve siyaset kuramcılarının hakkını teslim ettiğinden çok daha karmaşıktı. Bu nedenle, burada hiyerarşilerin ortaya çıkışına dair sadece genel belirlemeler yapacak ve tarımın doğuşunun etkileri gibi spesifik konuları özellikle ele almayacağım. Antropolog David Graeber ve arkeolog David Wengrow’un belirttiği gibi:

“Daha yakın on yıllarda arkeoloji, antropoloji ve benzer disiplinler bize insanlık tarihinin son 30.000 yılının gerçekte neye benzediğine dair oldukça açık bir fikir verecek kanıtlar biriktirmiştir. Bu resim, hemen hemen hiçbir bakımdan geleneksel anlatıya benzememektedir. Artık türümüzün aslında tarihinin çok büyük kısmını küçük eşitlikçi gruplar halinde geçirmedeğini; tarımın özel mülkiyetin doğuşu anlamına gelmediği gibi insanın toplumsal gelişiminde geri dönülmez bir eşik olmadığını biliyoruz; dünyadaki ilk kentlerin sınıf farklılıklarını taşılatırıp değiştirilmez kılmak bir yana, genellikle güçlü bir biçimde eşitlikçi çizgilerde örgütlenmiş olduğunu biliyoruz.”²

Söylenilecek olan kuşkusuz şudur ki bu eşitlikçi toplumların bazıları devamlılık gösterirken dünyanın büyük kısmında yazı öncesi toplumlarda nüfus arttıkça hiyerarşiler boy gösterdi. Organik topluluğun esenliğini güvence altına aldığına inandığı bitkisel tedaviler ve diğer ritüeller konusunda deneyimli olan yaşlılar ve özellikle de şaman-benzeri bireyler ilk hiyerarşi belirtilerini başlatmış olabilirler.

² David Graeber ve David Wengrow, *The Dawn of Everything-Her Şeyin Şafağı*, yayımlanmamış el yazması.

Çünkü yaşlıların klanlarının genç üyelerine kıyasla daha yüksek statü sahibi olması önemli bir toplumsal amaca hizmet etmiş olur; onların zayıf ve güçsüz düşüp topluluğun devamına ve geçimine katkıda bulunamaz hale geldikçe önemsiz ve gözden çıkarılabilir duruma düşmesini azaltırdı. Fakat yaşlılar gençlerden daha yüksek bir “statüyü” güvence altına almış olsa da zamansız ölümleri bir yana bırakırsak, toplumda herkesin eninde sonunda yaşlanacak olması bu statünün sadece seçkin bir azınlığa bahşedilen erk ya da hiyerarşinin kurumsallaştığı gibi kurumsallaşmadığı anlamına gelir. Bazı antropologlar, seçkin bir grup içinde resmi hiyerarşinin ilk ifadesinin şaman veya rahip sınıfı olduğuna inanır. Şamanlık/rahiplik gerçekten de kendilerine yardım için başvurular, yardım için kendilerine gelenler ve “güçleri” sonuç vermediği zaman da kendilerine saldırabilecek olanlar üzerinde otoritesini sürdürmekte çıkarı olan seçkin bir azınlığın ayrıcalığıydı. Başlangıçta kadınların da rahipsel güç ve yetkileri vardı fakat konumları düşürüldü. Uygarlığın Kökenleri kitabında Öcalan, “Kadın önceleri tapınaklarda erkek rahipler kadar etkiliyken, evde ikinci plana düşer” der. Ve Bookchin’in Özgürlüğün Ekolojisi’nde belirttiği gibi:

“Şaman toplumsal hiyerarşi ile ilgili bütün tartışmalarda stratejik bir kişiliktir çünkü o (bu “o”, zaman içinde erkekler egemen olmakla birlikte kimi zaman kadın “o”dur.), ilk topluluklarda genel bir tabaka olan yaşlıların ayrıcalıklarını o tabakanın özel bir kesiminin özgülleştirilmiş ayrıcalıkları haline dönüştürerek tahkim eder. İktidarı profesyonelleştirir. İktidarı seçili birkaç kişinin ayrıcalığı yapar; o gruba girme umudunu topluluğun tamamı değil sadece dikkatle seçilmiş çıraklar taşıyabilir.” Kısacası, Bookchin der ki “şaman henüz doğmakta olan devletin kişileşmiş halidir.”

Şaman klanın yaşlı üyelerinin otoritesini onaylama rolünü oynadığına göre, onun aynı zamanda “eril” mizacı, iddialı ve saldırgan davranışı nasıl mistik güçlerle şişirerek bir üst seviyeye taşıdığı rahatlıkla görülebilir. Yazı öncesi klanlarda kadınlar, erkeklerle aynı statüye sahipti; bu, ev yaşamındaki önemli rollerinin ürünüydü; çocukları beslemek, yiyecek toplamak ve hazırlamak, bir haneyi geçindirmek ve zanaatla uğraşmak. Fakat anne, bebek ve çocukları koruyan kişi rolü, kadınların erkeklerden daha az hareketli olması anlamına da geliyordu; bu da erkeklerin avcı ve savaşan olmasına ve klanın koruyucusu rolünü daha rahatlıkla üstlenmesine izin verdi. Bu otorite onlara sivil toplumda giderek artan güç ve statü sağladı, ta ki topluluğun “şefleri” ve “liderleri” haline gelinceye kadar. Bu (şeflik ve liderlik) statü(sü) anamerkezli toplumların çoğunun ortadan kalkmasına ve patriyarkanın başlamasına yol açtı. Yine bu gelişmeler, eşitsiz bir şekilde meydana geldi ve bazı yerlerde hiç olmadı. Oluştukları yerlerde, bunlara, sözde eril niteliklere değer veren ve erkeklerin ve kadınların toplulukla ilişkilerine dair tasavvurlarını hâlâ etkileyen zihniyet değişiklikleri eşlik etti.

Ayrıca, patriyarkanın ve genel olarak hiyerarşilerin gelişmesinin toplumun sınıflara ayrılmasının gelişmesinden oldukça ayrı bir şey olduğunu vurgulamak önemlidir. İlk patriyarkal toplumların birçoğunda statü, zenginliği biriktirerek değil, dağıtarak sağlanırdı. Ve araçlar ve sonuçta ortaya çıkan yiyecek fazlası, kuşkusuz istikrarlı toplumların kurulmasına yardımcı olduysa da bunların hepsi sınıflı toplumlar haline gelmedi. Bookchin’in belirttiği gibi:

“Hiyerarşinin sınıftan daha köklü olduğunu, belki de kadınların sınıflı toplumlarda meydana gelen kapsamlı değişikliklere rağmen binlerce yıldır egemenlik altında olması olgusu kanıtlayabilir. Aynı şekilde, sınıf hakiyetinin ve ekonomik sömürünün ortadan kaldırılması, karmaşık ve incelikli hiyerarşilerin ve egemenlik sistemlerinin ortadan kaybolacağına dair hiçbir güvence vermez.”

İlk Kürt aşiret oluşumlarının ve kapitalizme geçişin tarihteki izini süren Öcalan da aynı şeyi belirtir. *Bir Halkı Savunmak* kitabında şöyle yazar: “Otorite ve hiyerarşinin sınıflı toplum ortaya bile çıkmadan önce gelişmesi tarihte önemli bir dönüm noktasıdır.” “Kapitalizm” der, “sadece kendinden önceki bütün toplumsal yapıların oluşmasının sonucu olarak ve sonrasında ortaya çıkabilirdi.”

Açık olan şu ki insan dünyasındaki hiyerarşi ve tahakküm, hiyerarşinin insanlar tarafından doğal dünyaya yansıtılmasına yol açtı. İnsanların yazı öncesi toplumları

İlk patriyarkal toplumların birçoğunda statü, zenginliği biriktirerek değil, dağıtarak sağlanırdı. Ve araçlar ve sonuçta ortaya çıkan yiyecek fazlası, kuşkusuz istikrarlı toplumların kurulmasına yardımcı olduysa da bunların hepsi sınıflı toplumlar haline gelmedi.

gibi doğayla “bir” olması yerine doğa, tıpkı insanlar gibi boyun eğdirilecek ve egemen olunacak bir nesne olarak şekleleştirildi. Mezopotamya’nın Gilgamêş Destanı’ndan Homer’in Odyssey’ine, Horkheimer ve Adorno’nun doğal dünyayı gittikçe “araçsallaştıran” bir tutum olarak tarif ettiği erkeğin doğaya “meydan okuması” ve doğal dünyayı temsil eden tanrıçaları kurnazlıkla alt etmesi, sanayileşme ve pozitivist bilimin binlerce yıl öncesine giden bir hiyerarşi ve tahakküm uygulamasını açığa çıkarır. Ancak bu araçsallaştırma, büyü -ya da- öl zihniyetiyle doğası gereği doğal dünyayı yerle bir etmek zorunda olan kapitalizmde zirvesine ulaşır.

Günümüzde kapitalizmin gezegenle ciddi bir kafa kafaya çarpışma hattında olduğu fazlasıyla netleşmiştir. Nasıl hiyerarşiler bin yıllar içinde kökleştirse, kapitalizmin piyasa zihniyeti de

16. yüzyıldan bu yana kanser gibi büyümüş ve artık yaşamın her alanına nüfuz etmiştir. “Hissedarlar”a kâr yaratmak için üretme ve tüketme ihtiyacı gelecek kuşaklara nasıl bir dünya bırakmak istediğimize ve geleceğe dair bütün ahlaki kaygılara ağır basar hale gelmiştir. Üretim-tüketim paradigması işyerinden haneye yaşamın kapitalist zihniyetin tacizine uğramadık hiçbir köşesini bırakmamıştır. Arkadaşlık, dayanışma ve koruma gibi temel insan davranışları bile “risk-fayda analizi” sorularının saldırısı altında ve bireyler kendi çıkarlarını topluluğun iyiliğinin önüne geçirmeleri yönünde aralıksız baskının pençesindedir. Biz seri üretim bantlarında kendi denetimimiz altında çalıştırdığımızı iddia ettiğimiz makinaların birer uzantısından ibaret hale geldikçe, temel insan arzularının bastırılmasını o kadar içselleştirdik ki gerçek arzularımızın ne olduğunu artık bilmiyoruz.

Gezegeni yok etmekte olan ideoloji kapitalizm ise, devlet de bu ideolojinin hayata geçirilmesinin aracıdır. Devletler, hiyerarşik yapılar oluşturur ve çeşitli komuta ve itaat sistemlerini; ister sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, cinsel yönelim, din, vücut ve zihin yeterliliğine ister diğer statü biçimlerine dayalı tahakküm ilişkileri olsun, kurumsallaştırırlar. Modern devlet, tahakkümü hayatın her alanına uygulayan aygıt olarak çalışır. Kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolünü elinden alan yasalar yoluyla, belirli sınıflardaki insanlara karşı şiddet yoluyla, bazı altgrupların altgrup olarak tamamının topluma entegrasyonunu engelleyen cezalandırma sistemleri yoluyla.

Hem Bookchin hem de Öcalan’a göre merkezi ulus-devlet iktidarı, hiyerarşik ilişkilerin uygulanmasını sağlayan kilit mekanizma, Bookchin’in deyimiyle “hakim sınıfların müstesna bir yaratımıdır”, “insanın insan tarafında teslim alınmasını ve sömürülmesini güvenceye alan profesyonelleşmiş şiddet tekeli”³ dir. Özgürlük için devletçi olmayan bir çözümü, doğrudan demokrasi üzerine kurulu bir modeli, iktidarı merkezi devlette toplayıp büyötmek yerine ademi merkezileştiren bir tasavvuru benimseyerek Marksizm Leninizm’den vaz geçen Öcalan da devletçi politik çözümleri reddeder. “Reel sosyalizmin” gösterdiği gibi, merkezi devlet ve hükmünü el altından yürüten bürokrasisi, klasik sosyalist toplumlarda bile baskıcı bir rol oynamakta, azınlığın çoğunluk üzerindeki hakimiyetini hayata geçirmektedir. Bütün bunlar iktisadi sınıfların ortadan kaldırılmasının mutlaka özgürlükçü toplumun gerçekleşmesi anlamına gelmediğini gösterir.

Gördüğümüz gibi, ekolojik kriz temelde toplumsal bir kriz olduğu için, toplumsal alanda hiyerarşi ve tahakkümü ortadan kaldırmadan doğal dünya ile ilişkimizi düzeltemeyiz. Bookchin’in öncülüğünü yaptığı Toplumsal Ekoloji kuramı, hiyerarşik olmayan bir toplumu yeniden tasavvur etmenin yol haritalarını tam da

³ Murray Bookchin, *Özgürlükçü Belediyecilik Üzerine Tezler*.

doğal dünyadaki ekosistemleri inceleyerek bulabileceğimizi savunur. Toplumsal ilişkileri rekabet ve çatışmayı değil karşılıklı yardım ve sürdürülebilirliği besleyen normlara ulaşacak tarzda yeniden kurmak için gerekli unsurlar, tam da sağlıklı bir ekosistemde işleyen mekanizmaların ta kendileridir: çeşitlilik, hiyerarşik olmama ve karmaşıklık üzerine inşa edilmiş ortakyaşam/ortakyaşarlık.

Ahlaki bir toplum yaratmaya, doğa nedir, insanlığın doğa içindeki yeri nedir, doğal evrimin atılım yönü nedir ve nihai olarak tabii ki insanlarla doğal dünya arasında rasyonel bir ilişkinin neleri içermesi gerekir gibi temel soruları sorarak başlayabiliriz. Doğayla ilişkimizi yeniden kavramsallaştırırken bazı temel gözlemler yapabiliriz.

İlk olarak, Batı felsefesine (Marksizm dahil) egemen olan doğanın bir şekilde “düşman” veya “cimrı” veya en güçlü olanın hayatta kalması/doğal seleksiyon üzerine kurulu olduğu fikri gerçeğe uymamaktadır. Darwin’in bize mirası, rekabetler ve yarış üzerine kurulu bir doğa fikri oldu. Bu yüzden, bizler fazlaca uzun bir süre doğal dünya üzerine hiyerarşi kategorileri bindirdik; oysa gerçekte istikrarlı ekolojik sistemler; simbiyotiktir-ortakyaşam üzerine kuruludur, hiyerarşik olmayıp çeşitlilik barındıranlardır. Toplumsal ekoloji, doğayı bu insan merkezci yaklaşımlardan, kıyıcı/ölümüne rekabetçi kapitalist zihniyetin dayattığı karakteristik simgelerden özgürleştirir. Toplumsal ekolojiye göre doğa, doğurgan, yön sahibi ve çeşitliliği sonsuz artırma çabası içindedir. Bookchin bunu doğanın “yaşam biçimlerini farklılaştırma konusundaki sınırsız kapasitesi ve hep daha karmaşık türler içeren daha zengin daha çeşitli evrimsel yollar geliştirmesi” olarak tarif etmiştir. Bu farklılaşma ve ortakyaşam/ortakyaşarlık, ekosistemlerde istikrarı teşvik eder. Bu, ekosistemdeki bitki ve hayvanların hayatta kalmasına saf rekabet anlayışının izin vereceğinden çok daha fazla olanak tanıyan bir etkileşim tarzıdır. Buna bağlı olarak doğal evrimde çeşitlilik, bireyleşme, yaratıcılık yönünde bir itilim ve karmaşık sinir sistemleri ve yüksek işlevli beyinleriyle insanlar biçiminde ise öz farkındalık ve mantık yönünde bir atılım görmeye başlarız.

İkinci olarak, insanlar doğadan çıktığına göre bu kendilik, akıl ve özgürlük kavramları doğal dünyayla karşıtlık olarak değil, en gelişkin halindeki doğanın ifadesi olarak görülmelidir. Alman felsefeci Johann Gottlieb Fichte insanlara “kendilik bilincine sahip kılınmış doğa” derdi. Bookchin ise, henüz gerçek bir kendilik bilinci sergilemenin gerektirdiği gibi tam anlamıyla akılcı tarzda davranmadığımız için sadece kendilik bilincine sahip olma potansiyeli bulunan doğa olduğumuzu ileri sürer.

Üçüncü olarak, akıl ve özgürlük yönündeki bu çaba, doğadaki bir potansiyeldir; bir doğa kanunu değil, tamamına erdirmeye kapasitesine sadece insanların sahip olduğu, var olan bir ihtimaldir. İşte toplumsal ekoloji esas olarak bir olanaklılıklar, gelişme, “olmaklık” olarak “oluş” felsefesidir. İçkin bir potansiyel olanı gerçekleştirme çabası, sonucun önceden belirlenmiş olduğu anlamına gelmez. Bookchin’in dediği gibi: “bu bir özgürlük mesajıdır, gereklilik/zorunluluk mesajı değil”.

Ve son olarak da bu, tamamlayıcılık ve katılım gibi ilkeleri sadece hayvanlar ve bitkilerin karşılıklı bağımlılık ilişki/etkileşimlerini değil, çok daha fazla farklılaşmış olan insanların bu ilkeleri toplumsal alana getirerek doğada ve toplumda yeni evrimsel olanakların önünü açan ilişki/etkileşimlerini de tarif etmek için kullanabileceğimiz anlamına gelir. Eğer doğanın atılımı sürekli büyüyen çeşitlilik ve özgürlük yönündeyse, insanlar olarak bizler; çeşitliliği, farklılaşmayı ve yaratıcılığı besleyen hiyerarşik olmayan, eşitlikçi toplumlarda bu eğilimin en eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesini sağlamalıyız.

Marx'ın aksine Öcalan ve Bookchin, hiyerarşiler ve kapitalizmin kaçınılmaz olmadığını düşünür. Bugün bile hiyerarşinin olmadığı izole organik toplumlar vardır. Öcalan; “Doğal toplumdan zorunlu olarak hiyerarşik ve devletçi toplumun gelişmesi diye bir kanun yoktur” der. “Belki bu yönlü bir eğilim olabilir. ... Sınıflı toplumun ilerlemeler için zorunlu olduğu biçimindeki marksist tespit (ezilen ve sömürülenler adına) yapılan en büyük yanlışlıklardan biridir.”⁴ Aynı şekilde insanların yukarıda özetlenen fikirlere uygun akılcı bir toplum yaratacağını söyleyen bir “kanun” da yoktur. Önceden belirlenebilecek sonuçlar yoktur; söyleyebileceğimizin en fazlası doğada mutlak belirlenimler/kaçınılmaz sonlar değil eğilimler gördüğümüzdür. Hegelci klasik palamut ve meşe ağacı örneğini verecek olursak, meşe ağacı, palamudun içinde gizil bir potansiyel olarak her zaman var olur ancak belirli bir palamudun büyüyüp meşe ağacı olacağına dair bir doğa yasası, bir vaat yoktur. Kendisini bu şekilde gerçekleştirmesi için belirli koşulların bulunması gerekir.

Fakat bu fikirler bize aynı zamanda şunu hatırlatır ki; toplumu nasıl örgütleyeceğimiz, eğer bu gerçekten akılcı bir toplum olcaksa, sadece kişisel tercih veya kişisel zevk veya gelişigüzel kabul edilmiş bir dizi değer meselesi değildir. Toplumu hep büyüyen bir karmaşıklık ve özgürlüğün ifadesi olarak kavrayışımıza sıkı sıkıya bağlı olan yol işaretlerimizin zemini nesnel dünyadır. Bu kavrayış, karmaşıklık, istikrar ve özgürlük potansiyelini büyütme için insanların doğal dünyaya akılcı bir tarzda müdahale etmekle yükümlü olduğu anlamına gelir. Mevcut toplumu yani “olanı” değerlendirirken etik kriter, “olması-gereken”

Toplumu hep büyüyen bir karmaşıklık ve özgürlüğün ifadesi olarak kavrayışımıza sıkı sıkıya bağlı olan yol işaretlerimizin zemini nesnel dünyadır. Bu kavrayış, karmaşıklık, istikrar ve özgürlük potansiyelini büyütme için insanların doğal dünyaya akılcı bir tarzda müdahale etmekle yükümlü olduğu anlamına gelir.

⁴ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*.

olmalıdır. Bookchin’in dediği gibi: “bir toplumun gerçekten iyi bir toplum olup olmadığını *objektif* olarak belirlemek için akılcı ve ahlaki bir toplum potansiyelini gerçekleştirip gerçekleştirmediğine bakmak gerekir.” (Vurgu yazara aittir.)

Ulus devlet, bu ideallerin düşmanıdır. Toplumsal ilişkileri felç eden ulus devlet bu değerlerle tam bir zıtlık içindedir. Bireyin kişiliğini ezer, insanları tüketici statüsüne indirger, şiddet tekelini elinde tutar ve yönetme edimini halkın elinden alarak kendi adına karar verme gücünü yok eder. Ulus devlet insanlığımızı çalar; bir yandan gezegeni yok etmekte olan bir ekonomik sistem uygularken bir yandan da bizi sermaye birikiminin hizmetinde basit araçlara indirger.

Bookchin’in çok iyi ifade ettiği gibi: “Ulus devlet bizi insanlıktan çıkarır... Tepe-den bakar, kandırır, güçsüzleştirir, özümüzü boşaltır, aşagılar ve çoğunlukla da bizleri emperyalist maceralarında öldürür... Bizler ulus devletin bileşenleri değil kurbanlarıyız, sadece fiziksel ve psikolojik olarak değil aynı zamanda ideolojik olarak.”⁵ Öcalan 2005 Deklarasyonu’nda şöyle der: “Demokratik ulus çözümünün politik kökü sivil toplumun devlet olmayan demokratik konfederalizmidir.” “Kâr etmeyi değil” orada yaşayan insanların kolektif olarak belirlenmiş ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen ekolojik, toplumsal ve ekonomik bir inşa olan “komün birimine” dayanır.

Ulus devletin doğal düşmanı yereldir, yetkinin sıradan insanlarda olduğu belediye alanıdır. Marksçı devrimci işçi sınıfı vurgusuyla kopuşan Bookchin ve Öcalan, geleceğin özgür toplumu için umutlarını, söz ve yetki sahibi yurttaş fikrine dayandırır. Bu siyaset tasavvurunu geri kazanmayı gerektirir, kapalı kapılar ardında hiç kimsenin ihtiyacını dikkate almadan, ahlaki sorumluluk taşımadan kararlar alan sözde “temsilciler” tarafından bize yapılan tiksindirici bir şey olarak değil, gücü ve yetkiyi ait olduğu yerde mahallelerindeki, köy ve kasabalarındaki yerel halkta konumlandırmanın aracı olarak siyaset.

Sokak veya mahalle düzeyindeki halk meclisi, temel demokratik karar alma birimidir. Dahası Bookchin’in “Özgürlükçü Belediyecilik ve Komünalizm”, Öcalan’ın ise “Demokratik Konfederalizm” dediği bu örgütlenme biçiminde belediye, sadece siyasi direktiflere dair kararların alındığı bir alandan fazlasını oluşturur; Bireylerin komşuları ve arkadaşları ile etkileşime girdikçe topluluğun esenliğiyle, topluluk meseleleriyle daha ilgili, daha etik, daha insan hale geldikleri, yaşayan, nefes alan bir okuldur. Bu yüz yüze müzakere edimi yoluyla topluluğun esenliği ve meseleleriyle daha ilgili insanlar haline gelme süreci yeni bir ekolojik toplum inşa etmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Gerçekten de Komünalizm ve Demokratik Konfederalizm sadece bir amaç değil aynı zamanda bir araç, ekolojik, anti-kapitalist ve devlet karşıtı

⁵ Murray Bookchin, *Etik, Doğa ve Toplumu Yeniden Düşünmek*.

ilkeler etrafında eğitim yapmamıza ve örgütlenmemize olanak veren bir prefigüratif stratejidir. Topluma böyle insani yaklaşımın mantıklı ve akılcı sonucu olarak toplumsal adalet ve ahlaki ekonomi canlanır ve gelişir.

Demokratik Konfederalizm, tıpkı topluluklarımızı ekolojik ve akılcı/rasyonel doğrultuda yeniden biçimlendirdiği gibi, bizleri de bireyler olarak dönüştürür, her birimizi “civitas”ın yani ortak bir sorumluluk, ortak bir amaç, topluluklarımız ve bölgelerimize göz kulak olma duygusuna sahip yurttaşlar grubunun aktif bir üyesi haline getirir. Demokratik Konfederalizm yüz yüze tartışma ve müzakere yoluyla gerçekleşen diyalektik bir süreçte bir yandan topluluklarımızın aktif yürütücüleri olmamıza olanak tanırken bir yandan da kendimizi içimize kök salmış tahakküm anlayışlarından kurtarmaya zorlar ve topluluk yaşamının bilgili katılımcısı olmanın ne anlama geldiğini yaşayarak öğrenmemizi sağlar. Karar alma edimini komünal bir süreçte gerçekleştirmek bizi birey olarak anında dönüştürürken diyalektik bir devamlılık içinde biz de katıldığımız komünal meclisleri dönüştürürüz.

Bookchin “yurttaşlığın gelişmesi sadece bir eğitim konusu olmakla kalmamalı, bir sanat haline gelmeli” der, “yaratıcı bir sanat; anlamlı politik bir topluluktaki o çok insani kendini ifade etme arzusuna hitap eden estetik anlamda yaratıcı bir sanat”. Kişisel bir sanat haline gelmeli; her bir yurttaşın, topluluğunun kaderini onun ahlaki dürüstlüğüne ve akılcılığına emanet ettiği olgusunun tümüyle bilincinde olduğu kişisel bir sanat.” Ve ekler, “Eğer bugün devlet erkinin ideolojik otoritesi ve devlet idaresi ‘yurttaş’ın beceriksiz/yetersiz bir varlık olduğu varsayımı üzerine kuruluyorsa, yerel yönetimi yurttaşlık kavramı bunun tam tersi üzerine kuruludur.”⁶ Yerel karar verici kurumların, daha büyük bölgesel kurumlara meclisin görüşlerini temsil eden delegeler göndererek başarıyla birleşebileceğini, bu sistemin devletsiz demokratik bir toplum olan Rojava’daki başarısı gösteriyor.

Son olarak, kendisinden önceki ütopyacı Fransız düşünür Charles Fourier gibi Öcalan da kadınlar özgür olmadıkça toplumun özgür sayılamayacağını söyler. Gerçekten özgür, akılcı ve ekolojik bir toplumu gerçekleştirip gerçekleştirmediğimizin ölçüsü kapitalizmi, devleti ve bütün hiyerarşileri ortadan kaldırıp kaldırmadığımız olacaktır. Bunu en başta gösterecek olan da binlerce yıllık kölelikten sonra kadınların gerçekten kendi yaşamlarının ve geleceklerinin kontrolünü kendi ellerine alıp almadıkları olacak. Bu projede Bakur ve Rojava kadınları tarih yapmakta olan bir örnek oluşturmaktadır. Onların ardından gitmek bizlere kalmış.

⁶ Murray Bookchin, *Kentsiz Kentleşme*.

Sınıf Lensinden Pandemiye Bakmak¹

Ecehan Balta

Pandemi, Eski Yunancada *tüm* anlamına gelen *pan* ve *insanlar* anlamındaki demos kelimelerinden türetilmiş bir kelimedir. “Tüm insanların etkilendiği salgın” anlamında kullanılmaktadır. Bunu artık hepimiz biliyoruz.

Evet, pandemi tüm insanları tehdit altında bırakır. COVID-19 da bu dünyadaki ne ilk ne de son salgındır. Tüm salgınlar da tüm insanları o ya da bu derecede etkiler. Ancak salgının kimi ne kadar etkilediği konusunda çok fazla değişken vardır. Örneğin salgının bulaş yolları, nerede başladığı, korunmak için neler yapılması ya da yapılmaması gerektiği, bağışıklık ve test noktasında uygulanan politikaların niteliği, bulunan tedavilerin ve aşıların erişilebilirliği gibi faktörler, salgının kimi ne kadar etkileyeceğini birinci derecede belirler.

Baştan ve net ifade edelim: Bu salgının kimi ne kadar etkileyeceğini birinci derecede belirleyen unsur, sınıftır.

Marx *Komünist Manifesto*’da “bütün toplumların tarihinin sınıf mücadelesinin tarihi” olduğunu söyler ve şöyle devam eder; “Bizim çağımızın, burjuvazinin çağının ayırıcı özelliği, sınıf karşıtlıklarını basitleştirmiş olmasıdır. Tüm toplum, giderek daha çok iki büyük düşman kampa, doğrudan birbirlerinin karşısına dikilen iki büyük sınıfa bölünüyor: Burjuvazi ve proletarya.” Kapitalist üretim tarzı bu bağlamda işçi sınıfı ve burjuvazi arasında sürekli bir mücadele halinden ibarettir.

¹ Bu yazıyı yazarken hem önemli katkılar sağlayan hem de bana katlanan Jineoloji Dergisi editörlerine çok teşekkür ediyorum. Her zaman, kolektif düşünme ve yazma deneyimlerini çoğaltan yaklaşımları büyük cesaret, nezaketleri ise büyük umut veriyor.

Buraya kadar klasik bir ezberi tekrarlamış gibi oldum. Ama yüzeysel bir algı yerine, Marksist düşündeki katmanlılığı da dikkate alırsak başka sonuçlara varabiliriz. Bunu yapmak için de her şeyden önce “sınıf nedir?” sorusunu yanıtlamamız ve onu bazı tarihsel çarpıtmalardan kurtarmamız gerekir.

İşçi sınıfı, Marx’ın *Das Kapital*’de ifade ettiği şekliyle, “yaşamak için emeğini satmak zorunda kalan herkes”tir. “Emeğini satmazsa yaşayamayacak olan herkes”, “emeğini ücretsiz olarak veren herkes” de bu tanıma dahildir kanaatimce. Buradan ilerleyip “farklı nedenlerle” emeğini satamayanlar, emeğini ücretsiz olarak vermek zorunda bırakılanlar tablosuna baktığımızda, farklı toplumsal kategorilerle, örneğin eşinin/partnerinin yemeğini, çocukların, yaşlıların bakımını veren evde çalışan kadınlarla, yoksul olduğu için eğitim alamayanlarla, adından yahut dilinden/şivesinden dolayı işe alınmayan farklı ırk ve etnikliklerle, LGBTIQ+’larla karşılaşırız. Bu toplumsal grupların varlığı hem büyük kriz zamanlarında işgücünün yenilenmesini sağlar (örneğin 1. ve 2. Dünya Savaşı’nda erkekler cepheye gidince kadınlar fabrikaya girer) hem de sınai üretimin daha fazla merkezinde yer alan işçilerin ücretlerinin baskılanmasına olanak tanır (dışarıda “bir sürü” işsiz vardır!).

Bir başka deyişle kapitalizm, insanları sınıflara bölen bir sömürü sistemi olmakla birlikte, insanların bir kısmını ırklarına, etnik kökenlerine, cinsiyet yönelimlerine ve cinsiyetlerine göre eşitsiz, baskıcı, sömürücü ilişkilere de mahkûm eden bir sistemdir. Bunu söyleyince, sınıf analizine cinsiyet ya da ırk analizini de ekleyip bunların neden kesiştiğini gösterelim demiş olmuyorum. Bu bağlamları kullanarak sınıfı daha derin, daha tarihsel ve daha kapsamlı bir biçimde açıklama çabasına ortak oluyorum. Cinsiyetçilik, ırkçılık, etnik ayrımcılık gibi baskı ve denetim mekanizmaları, üretim tarzının ve verili sınıflar arası ilişkiler ağının sürekliliğini sağlayan güç ilişkileri içindeki unsurlardır.

Burada hemen eklemek gerekir ki bu mekanizmaları işleten ana unsur, görünür farklılıklara dayanıyor olmasıdır. Üreme organlarının varlığı ya da yokluğu, tenin rengi, konuşurken gırtlığımızı nasıl kullandığımız gibi farklılıklarımız yüzyıllar, hatta bin yıllar içinde geliştirilmiş bazı toplumsal kodlara çarpar ve bizi mücadele etmeden çıkamayacağımız bir önyargılar dünyasına hapseder. Kapitalist üretim tarzı, bu önyargıları kullanarak kendi lehine olan güç ilişkilerini sürdürmeyi başardığı için devam edebilmektedir. Yani kapitalist sınıf, kapitalist olarak kalmaya devam edebilmek için işçi sınıfının ürettiği değerın mümkün olduğu kadar çoğunu ondan almalıdır, işçiler ise hayatlarını sürdürebilmek için buna direnmek zorundadır.

Çok uzaktan bir örnek; ABD’de ilksel sermaye birikimini sağlayan ana toplumsal gruplardan birisi siyahlardır.

1600’lü yıllarda Kuzey Amerika’ya kaçırılarak getirilen sağlıklı yetişkin kadın ve erkek siyahların sayısının 1800’lü yıllar boyunca 6-8 milyon olduğu tahmin edilmektedir.² Siyahlar, Avrupa’dan getirilen yoksul ve çelimsiz beyazların karşısında hem emek verimliliğinin yüksekliği hem de sadece karın tokluğuna çalışmaları (!) nedeniyle çok avantajlı bir grup olarak görülür. Pamuk ve tütün tarlalarından sonra, ABD boyunca yapılan binlerce kilometrelik demiryolları da ağırlıklı olarak siyahların eseridir. Siyahların bu dönem boyunca denetim altında tutulması, linç olarak vücut bulan ırksal terörizme kadar varan yoğun şiddet ve baskılarla mümkün olmuştur.³ Köleliğin resmi olarak son bulduğu sivil savaştan II. Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede dahi yaklaşık 4000 siyah linç edilmiştir.⁴ Linçler, bugün de George Floyd olayında bir kez daha açığa çıktığı gibi, aşırı ırkçılar ya da faşistler tarafından yapılması zorunlu olmayan, beyaz kültürün mücadele edilmesi gereken içsel bir parçası haline gelmiş gündelik ırkçılığın bir sonucudur. *Black Lives Matter* hareketi de aynı zamanda siyahlığın sınıfsal içeriğinden de ileri gelen bir direniştir.

Buradan, işçi sınıfının farklı ezilme ve sömürülme biçimleri devreye sokularak “hizada tutulduğu”nu da bir kez daha net biçimde görebiliriz. Hem de sınıf dediğimiz şeyin öyle kendinden menkul, fabrikada çalışan, beyaz, kol kasları gelişmiş erkeklerden ibaret olmadığını da söyleyebiliriz. Sınıf, katmanlı, her katmanın kendi içinde farklı tarihsel-toplumsal dinamikleri taşıdığı, üretim tarzı içindeki nesnel konumuna göre ayrıştırdığımız bir kategoridir. Ve üretim tarzını devam ettiren (ya da sona erdiren) ana güçtür.

Pandemiye de neden olan ekolojik krizin birincil belirleyicisi kapitalizm; sınıflı ve kar elde etmeye dayalı üretim tarzıdır. Ekoloji mücadelesi de temel olarak sınıfsal bir mücadeledir. Çünkü ekolojik kriz önce bu katmanlı bir biçimde tarif ettiğimiz işçi sınıfını vurur. Gıda krizine bağlı erişim sorunları yoksulları etkiler, suya erişememenin sıkıntısını günde 4 saat yürüyerek kuyudan su doldurmak zorunda kalan yoksullar yaşar, tsunamilerde de işçi ve işsizlerin evleri sular altında kalır. Madenler, kendilerini savunamayacak durumda olanların ya da sözünün hikmeti olmayanların topraklarına yapılır, onların mezarlıkları taşınır.

² “Black History Milestones: Timeline”,
<https://www.history.com/topics/black-history/black-history-milestones>. (Son Erişim: 10 Eylül 2020)

³ “Why We Must Confront Americas History of Racial Terrorism”,
<https://civilrights.org/edfund/resource/why-we-must-confront-americas-history-of-racial-terrorism-2/>. (Son Erişim: 10 Eylül 2020)

⁴ age

Ama ekoloji mücadelesini “sadece sınıfsal bir mücadeledir” diye niteleyip defteri kapatırsak indirgemecilik tehlikesi ile karşı karşıya kalabiliriz. Ekolojik kriz tüm toplumsal kesimleri içine alan büyüklü küçüklü riskler barındırır. Bunun yanında sınıf mücadelesinin geleneksel aygıtları olan işçi sendika ve partilerinin çoğunlukla görmezden geldiği bir konu olması, sınıfın geleneksel mücadele aygıtlarına bu sorunu çok boyutluluğu içinde kabullendirmek yahut gerekirse bu geleneksel mücadele aygıtlarını tamamen değiştirmek seçenekleri ile bizi yüz yüze bırakır. Yani, ekoloji mücadelesine sınıf lensinden bakmayı reddeden bu geleneksel aygıtların kendisini reddetmek gerekir. Ekoloji mücadelesi sınıf hareketine kendisini kabul ettirmek zorunda mıdır? Bu önemli bir soru. Peki soruyu bir de tersinden soralım; sınıf mücadelesinin belirli bir noktasında üzerinde yeni bir dünya kurulacak bir toprak bulamadığınızda, tasavvur ettiğiniz zafer nasıl mümkün olacaktır? Sınıf ve ekoloji mücadelesi arasındaki iç içeliği anlamak, birbirine indirgmeden anlamak, sınıfın ekoloji mücadelesinden çıkarını anlamak, bugünün önemli problemlerinden biri olmayı sürdürüyor.

Sınıf Lensinden Pandemi

Sınıf derken *FÇBKKGE*’den bahsetmediğimi, farklı ezilme ve sömürülme biçimlerinin sınıf ezilmesi ile iç içe geçtiğini açıklamaya çalıştım. Bu nedenle, bu bölümün başlığında yer alan sorunun anlatmaya çalıştığım gibi anlaşıldığını düşünüyorum. Bu bölümde pandeminin farklı sınıfları nasıl etkilediğini korunma önlemlerinin uygulanmasından başlayarak sağlığa erişim ve pandeminin sonuçlarından etkilenmemize neden olan tarihsel-toplumsal faktörler bağlamında ele alacağım.

Ama her şeyden önce pandeminin ekolojik yıkımla birebir ilgisinin üzerinde durmak gerekir. Kapitalist üretim tarzı, insanlığın yüzde 99’unu sömürdüğü kadar, doğayı da sömürür. Çoğunlukla endüstriyel hayvancılık için kullanılmak üzere açılan endüstriyel tarım alanları insanın izinin genişlemesine, insan olmayan türlerin yaşadığı alanların her gün daha fazla ele geçirilmesine neden olur. Bunun sonucu olarak

Ekoloji mücadelesi sınıf hareketine kendisini kabul ettirmek zorunda mıdır? Bu önemli bir soru. Peki soruyu bir de tersinden soralım; sınıf mücadelesinin belirli bir noktasında üzerinde yeni bir dünya kurulacak bir toprak bulamadığınızda, tasavvur ettiğiniz zafer nasıl mümkün olacaktır?

insanlar daha önce tanımadığı hastalıklarla tanışır ve hareketliliğin arttığı böylesi bir dönemde, bu virüsleri uçaklarla oradan oraya taşır.⁵

Evet, bu bir *pandemi*'dir, yani kelimenin gerçek anlamıyla tüm insanları etkiler. Ama her bir bireyin nasıl bir hayatın içinde doğduğu ve yaşadığı, bazı insanların pandemiden daha fazla etkilenmesine neden olur. Örneğin, hepimiz pandeminin en radikal çözümünün Çin'in yaptığı gibi, toplu bir karantina olduğunda uzlaşabiliriz. Ama #evdekal'amayacak olan dünyadaki milyonlarca evsiz nerede kalacak? Hap-soldukları kamplarda suya, sabuna ve sağlık hizmetlerine erişimi neredeyse hiç bulunmayan milyonlarca mülteciyi ya da su ve sağlık hizmetlerine erişimi olmayan sayısız topluluğu ne yapacağız? Kadınlar için #evdekal'mak kadına yönelik şiddet vakalarının büyük bir çoğunluğunun vuku bulduğu evlerde şiddet uygulayanla birlikte kalmak demek değil mi?⁶

Evde kalmak, evi ve hatta bir yurdu olanlar, bu dönemde işten atılmamış olduğu için kirasını ödeyebilenler için bir seçenek. Bunu bir kenara yazalım.

Peki, işçi sınıfı “evde” kaldı mı? Hayır. İşçi sınıfı, “olduğu yerde kal”dı.

Türkiye de dahil olmak üzere, dünyanın hemen hiçbir yerinde pandemi nedeniyle çalışmaya toptan ara verilmedi. Hatırlayacak olursak, Dardanel'in fabrikasında onlarca işçinin testinin pozitif çıkmasından sonra işçiler 15 gün boyunca “kapalı devre çalışma modeline” zorlandı. İşçiler evlerinden alınarak öğrenci yurtlarına yerleştirildi ve servislerle alınarak fabrikaya götürülerek çalıştırıldı. Çalışmak istemeyen işçiler ise, istifaya zorlandı.⁷

İşçilerin bazıları da evde kalmamıştı ama eve döndü. TÜİK verilerine göre Türkiye tarihinin en büyük istihdam daralması ve iş kaybı yaşandı.⁸ DİSK'in COVID-19 raporuna göre bu dönemde revize edilmiş işsiz sayısı 17.2 milyonu buldu.⁹ Bunların büyük bir çoğunluğu da kadın. Kadın işgücü yüzde 12, kadın istihdamı yüzde 10,5 azaldı.¹⁰ İşten çıkarmalar 17 Nisan'da

⁵ Veba mikroplarının taşınması ile aradaki fark, deve ve gemilerin yerini uçakların almış olmasıdır.

⁶ “Türkiye’de kadınlara şiddet uygulayanların yalnızca yüzde 3.3’ü birinci dereceden yakını değildir”, <https://unstats.un.org/unsd/gender/vaw/>. (Son Erişim: 15 Eylül 2020)

⁷ “Dardanel İşçileri Fabrikada Rehin Alındı”, <http://bianet.org/bianet/saglik/228250-dardanel-iscileri-fabrikada-rehin-alindi>. (Son Erişim 17 Eylül 2020)

⁸ “Covid-19 İstihdamı Vurdu, İşsizlik ve İş Kaybı Toplamı 17.2 Milyon”, <http://disk.org.tr/2020/08/covid-19-istihdami-vurdu-issizlik-ve-is-kaybi-toplami-17-2-milyon/>. (Son Erişim: 17 Eylül 2020)

⁹ age

¹⁰ age

yasaklandı ancak, Türkiye’de ilk vakanın ilan edildiği 11 Mart tarihinden bu tarihe kadar en az 533 bin sigortalı işçi işten çıkarıldı.¹¹

COVID-19 tedbirleri kapsamında Türkiye’de yaklaşık 150 bin işyeri geçici süreyle kapatıldı ve bu işyerlerinde çalışan işçiler ücretsiz izne çıkarıldı. Ancak bu işyerleri, ağırlıklı olarak hizmet sektöründe olan lokanta, bar, restoran, otel, turizm tesisi gibi yerlerdi ve çoğunluğunda zaten işçiler sigortasız/güvencesiz olarak çalıştırılmaktaydı. Dolayısıyla bu işçilerin de ücretsiz izne çıkarıldığını ya da 17 Nisan’da işten çıkarmalar yasaklanmadan önce kıdem/ihbar tazminatları verilip iş akitlerinin fesh edildiğini düşünmek, fazlaca iyimser olmanın bile ötesine geçer.

COVID-19 krizi kadınların, işgücü piyasasında ve bir bütün olarak kapitalist toplumdaki savunmasız pozisyonlarının yanı sıra, ailenin ve toplumun ücretsiz bakıcıları ve düşük ücret, güvencesiz sözleşme ve kötü çalışma koşulları ile daima düşük değer biçilen sektörlerde ücretli çalışanlar olarak rolünü de daha görünür hale getirdi.¹²

Kadınlar sağlık ve sosyal hizmet sektöründeki işçilerin çoğunluğunu oluşturur. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, 104 ülkede bu sektörlerde çalışanların %70’i kadındır. Virüsün ilk patlak verdiği Hubei bölgesinde ise, sağlık çalışanları %90 oranında kadınlardan oluşuyor. Bu oran Belçika’da hastanelerde %80, diğer bakım evlerinde %90’ın üzerindedir.¹³ Türkiye’de ise sağlık sektöründe kadın çalışanların oranının 2011 yılında yüzde 48 olarak saptanmış ve artma eğiliminde olduğu gözlenmişti.¹⁴

Hizmet sektöründe de emek neredeyse cinsiyetlendirilmiştir. Kadın çalışanların neredeyse yarısı hizmetler sektöründe istihdam edilmiş durumda idi. Ama bu krizden en çok etkilenen sektörlerin başında gelen hizmetler sektöründe Nisan ayı sonuna kadar 3,5 milyona yakın kadın çalışanın bir kısmının da işsiz kaldığı tahmin ediliyor.¹⁵

¹¹ “Doç. Dr. Aziz Çelik: İşçiye 1450 TL Ödeme Oldukça Düşük, Fonda Yeterince Kaynak Var”, <https://www.evrensel.net/haber/404527/doc-dr-aziz-celik-isciye-1450-tl-odeme-oldukca-dusuk-fonda-yeterince-kaynak-var>. (Son Erişim: 25 Eylül 2020)

¹² “Covid-19 Krizi, Sosyalist-Feminist Bir Bakış”, <http://www.sosyalistalternatif.com/covid-19-krizi-sosyalist-feminist-bir-bakis/>. (Son Erişim: 25 Eylül 2020)

¹³ age

¹⁴ <https://www.calismatoplum.org/sayi29/urhan-etiler.pdf>. (Son Erişim: 10 Eylül 2020)

¹⁵ “Korona Virüs Salgın Günlerinde Hizmet Sektörü”, <http://www.keig.org/korona-virus-salgin-gunlerinde-hizmet-sektoru/>. (Son Erişim: 25 Eylül 2020)

Diğer yandan, bazı kadınlar, “gönüllü” olarak evlerine döndü. Bu kadınlar işten çıkarılmadı ama okullar, kreşler, bakımevleri kapanınca evde kalanlara bakmak, bu rol tarihsel olarak kendilerine biçilmiş olan kadınlara kaldı. Kadınlar, gelecekteki hapishanelerinde yemek yapıp çocuk bakarak evde kaldılar. Eğer uzaktan çalışıyorlarsa da eskiden okuldan çocukları alırken, alışveriş yaparken, yemek hazırlarken, bulaşıkları yıkarken, ev ödevlerinde çocuklara yardımcı olurken ikinci mesaiyi tamamlayan kadınlar, artık gün boyuna yayılan çocuk bakımıyla işin iç içe geçtiği bir ortamda tükenmişlik sendromu ile karşı karşıyalar.

Batı Afrika’daki 2014-16 Ebola salgını, karar alma süreçlerinde etki gücü olmaksızın bakım işinde baskın konumlarından dolayı kadınların enfekte olma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermişti.¹⁶

Türkiye’de virüs maruziyetinin sınıfsal etkisini araştırmak için gerekli verilere sahip değiliz. Zira, bilindiği gibi Sağlık Bakanının akşamdan akşama attığı tweetlerle sınırlandırılmış bir şeffaflık söz konusu. Ancak, bu alanda çalışan başkalarının gösterdiği verilere dayalı gerçekler, Türkiye’de de durumun kuvvetle muhtemel aynı olduğunu düşündürüyor. Örneğin Fransa’da 65 yaş üstü risk grubu oluşturmaya rağmen, hastaneye kaldırılanların yüzde 40’a yakınına çalışabilir yaştaki nüfus oluşturuyor. COVID-19 enfeksiyonu riski altındaki çalışanlar, halkla / meslektaşlarla rutin olarak yakın yüz yüze temasta bulunan ve/veya bulaşıcı ajanlara maruz kalan kişiler. Çalışanları dört ücret grubuna göre sınıflandırdıklarında en düşük ücret grubundakilerin diğer kişilerle sosyal (ya da fiziksel) temasının (dolayısıyla da riskinin) en yüksek olduğu ortaya çıkmış.¹⁷ İngiliz Ulusal İstatistik Kurumu da elindeki verilerden benzer bir sonuca ulaşmış: En yoksul bölgelerden zengin bölgelere doğru gidildikçe, COVID-19 nedeniyle hayatını kaybeden insan sayısı azalıyor.¹⁸ Nitekim, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin yayınladığı haritalarda da yoğunluğun işçi sınıfı ve yoksulların yaşadığı bölgelerde olduğunu görebiliştik.

Buraya kadar, virüse yakalanmada sınıfsal faktörün belirleyici olduğunu ileri sürdüm ve bunu sınırlı da olsa rakamlarla göstermeye çalıştım. Aynı biçimde virüsün bıraktığı etkinin de sınıfsal olduğunu ileri süreceğim.

¹⁶ “Covid-19 Krizi, Sosyalist-Feminist Bir Bakış”,
<http://www.sosyalistalternatif.com/covid-19-krizi-sosyalist-feminist-bir-bakis/>. (Son Erişim: 25 Eylül 2020)

¹⁷ “Is There a Disproportionate Burden on Working Classes in France”,
<https://theconversation.com/covid-19-is-there-a-disproportionate-burden-on-working-classes-in-france-137533>. (Son Erişim: 21 Eylül 2020)

¹⁸ “UK Covid-19 Death Rate Far Higher in Working Class”,
<https://www.wsws.org/en/articles/2020/05/12/depr-m12.html>. (Son Erişim: 23 Eylül 2020)

Bir kez virüse yakalandıktan sonra hayatta kalma şansı, kötü sağlıklarından dolayı genellikle virüslere karşı da dirençleri düşük olan yoksul insanlar için çok daha düşük. Çocuklukta yetersiz beslenmenin bağışıklık üzerindeki birinci derecede etkisi olduğu biliniyor. O nedenle mesela tüberkülozun nüfusun yoksul katmanları arasında yaygın olduğu Güney Afrika gibi ülkelerde bu virüs çok daha yıkıcı bir etkiye sahip olabilir. Brezilya’da virüsten ölen ilk kişinin hizmetçi olarak çalışan siyah bir kadın olması tesadüf değildir, çünkü siyah kadınlar bütün toplumların en yoksul kesimleri arasındadır; siyah Afrika da dahil.¹⁹ UNICEF’e göre beş yaşından küçük her 3 çocuktan 1’i kötü besleniyor; iki yaşından küçük her 3 çocuktan 2’si de yetersiz gıda alıyor.²⁰ Aynı rapora göre tüm dünya ele alındığında altı ay ile iki yaş arasındaki çocukların yüzde 45’ine meyve ya da sebze verilemiyor. Bu çocukların yaklaşık yüzde 60’ı da yumurta, mandıra ürünleri, balık ya da et gibi gıdalar alamıyor. İşte bu çocuklar büyüdüğünde COVID-19’a yakalanırsa, sağlıklı ve yeterli beslenmiş çocuklara göre daha fazla ölüyor. Buna ek olarak, bu çocukların büyük bir kısmının “sofrada ökülden sonra gelen” kız çocukları olduğunu zaten basit bir gözlemlerle bile ileri sürebiliriz.

Virüse bağlı ölüm oranı sağlık hizmetlerindeki zayıf noktalardan da büyük ölçüde etkilenir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin tamamında, sağlık hizmetlerinde onlarca yıl süren kesintiler, yeterli hastane yatağının olmadığı, laboratuvarların son derece yetersiz olduğu, personelin de bu kriz başlamadan çok önce aşırı tükendiği ve meslek hastalıkları salgınına yakalandığı bir durum yarattı. Bu sadece bütçeleri azaltmak için uygulanmıyordu, aynı zamanda ticarileştirme ve özelleştirmeye yönelik bilinçli bir itici güç yaratma sürecinin bir parçasıydı. İtalya yatak sayısını 1975’te 1000 kişiye 10,6 yataktan 2,6’ya düşürdü; Fransa’da 1981’de 1000 kişiye 11,1 yataktan 2013’te 6,5’e düştü.²¹

Sağlıkta özelleştirme ve kar odaklı yaklaşım, sağlık hizmetlerini parası olanın erişebileceği bir noktaya koyar. Dolayısıyla da bir kez virüse yakalandıktan sonra sağlık hizmetlerine erişmek, yoksullar için zenginler için olduğundan çok daha zordur. Ve bu yoksullar, zaten doğuştan eşitsizliklere rağmen hayatta kalmayı başarmış olanlardır. Sağlık hizmetlerine erişim onlar için bir sonraki sınavdır.

¹⁹ age

²⁰ “<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltlenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-yetersiz-beslenme-t%C3%BCm-d%C3%BCnyada-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1na-zarar-veriyor>. (Son Erişim: 24 Eylül 2020)

²¹ “Covid-19 Krizi, Sosyalist-Feminist Bir Bakış”, <http://www.sosyalistalternatif.com/covid-19-krizi-sosyalist-feminist-bir-bakis/>. (Son Erişim: 25 Eylül 2020)

Sürü Bağışıklığındaki Sürü Kim?

COVID-19'un aşısı ve ilacı bulunana kadar hızlı yayılmasını engelleme ya da sürü bağışıklığı yönünde hükümetler, bazen gizli bazen de açık seçimler yaptılar. Yayılmasını engellemenin tek yolu belirli bir süre için yaşamak için gerekli olan sağlık, temel gıda gibi sektörler hariç tüm hayatı durdurmak ve bu noktada kendi kendine yetemeyecek olanları toplumun ortak üretimi olan kara el koyarak desteklemektir.

Sürü bağışıklığı tezi *Sosyal Darwinizm* ile -toplumda en güçlü olanların hayatta kalıp en güçsüz olanların eleneceği şekilde evrilme eğilimi gösterdiği fikri- ilişkilidir. Pandemi koşullarında toplumda en zayıf olanlar, elbette kırılan ya da hayatta kalmamaya mahkûm siyah ve kahverengi azınlıklardır. Bu en kırılan olanlar grubunda yaşlılar da var yoksullar da; yoksul yaşlılar daha kırılan, yaşlı yoksul ve etnik/ırksal azınlıklar daha da kırılan... Onların içinde de kadınlar... Brezilya'da COVID-19 nedeniyle ilk ölen kişinin yaşlı bir siyah kadın hemşire olması, tüm tabloyu zaten anlatıyor.

Engelliler, hapistekiler, evsizler, alıkonulan göçmenlerin yanı sıra sosyal varoluşları bu sınıflandırmaların hepsine ya da çoğuna giren kişiler için sürü bağışıklığı bir ölüm fermanıdır. Öldürmese bile, artırılmış izolasyona, işsizliğe ve en kırılan sayılanların toplum dışına itilmesine yol açacaktır. COVID-19'un yaygın bağışıklanmasının yapılmasının başlamasından hemen önceye kadar bu toplumsal gruplar hasta-suçlu etiketi taşıyacaktı. En iyi ihtimalle bu kitlelerin her halükarda ölmek üzere oldukları ve korunmaya değmeyecekleri düşünülür. Dolaylı ya da dolaysız olarak kimin hayatının değerli kimin hayatının değersiz olduğunu belirleyen bir ölçü benimsenir. 1980'li yılların sonunda başlayan HIV/AIDS salgınının LGBTIQ+'ların her birini nasıl damgaladığını düşünün. LGBTIQ+ "ahlaki çürümesinin" bedelini ödüyordur. Allah, her bir eşcinseli AIDS'le, yani ölümle cezalandıracak ve ölünce üzerine beton dökülecektir.

Sürü bağışıklığında ise ölüm, doğrudan amacı ekonomik büyüme ve karın iyileşmesi olan bir politikanın bilinen ve kabul edilebilir bir sonucudur. Pandeminin ortasında yeniden verimli bir endüstriyi canlandırma amacını gerçekleştirmek için gözden çıkarılabilir ve yeri doldurulabilir işçilere dayanan öjenik bir hesaplama yapılır.

Pandemi süreci, kimin dost kimin düşman olma meselesinden çok hayatları önemli addedilenler ile hayatları gözden çıkarılabilir olanlar meselesi olarak yaşanıyor. Kapitalist düzen bu yeni krizin bedelini işçi sınıfına ve nüfusun en yoksul katmanlarına ödetmeye çalışıyor. Birinci bölümde içeriklendirdiğim şekliyle işçi sınıfı, ırksal ve etnik azınlıklar, cinsiyeti ve cinsel yönelimi nedeniyle ikincilleştirilenler ve dışarı atılanlar, yoksullar, yaşlılar, mahkûmlar, göçmenler, ezilen ve sömürülenler, kapitalizme göre "sürüdür". Kendisini sürü olarak gören, özgürlüğüne, eşitliğine... değil, varlığına değer atfetmeyen bu düzeni sürdürüp sürdürmemek de sadece ve sadece bu geniş topluluğun kararı ve iradesidir.

Ekolojik Ekonomide Kadınların Özneliği

Azize Aslan

Bugün dünyaya baktığımızda iki önemli mücadelenin, dünyadaki hâkim sömürü ve savaş sistemine karşı isyan bayrağını dalgalandırdığını görürüz: Ekoloji mücadelesi ve kadın mücadelesi.¹ Kadınlar dünyanın dört bir yanında kadın kırımına (femicide) karşı sokaklara dökülürken binlerce insan aynı zamanda doğanın yaşadığı kırıma (ecocide) karşı sokaklarda protestolar düzenliyor. Bu mücadeleler çoğu zaman bir kimlik mücadelesi olarak şekillendiği için birbirinden kopuk yürütülüyor. Oysa her iki kırıma/yıkıma da sebep olan aynı gerçekliktir: Patriyarkal devletçi kapitalist sistem.

Doğanın yaşadığı yıkım, kadına karşı yürütülen patriarkal savaşla doğrudan bağlantılıdır. Bu bağ tam olarak kapitalist sistemin kendini kurduğu dinamik ile ilgilidir. Abdullah Öcalan'ı takip edecek olursak, kapitalizmin ortaya çıkışı ekonominin kadının elinden alınması yani kadınların ekonomisiz bırakılmış olması ile doğrudan bağlantılıdır. Öcalan, *“kadınların temel ihtiyaçlar ve geçimlik olarak yerine getirdiği ekonomik faaliyetin kar elde eden bir işe dönüştürülmesi için kadınların elinden alınması gerekmiştir”* tespiti yapar ve günümüzün en çarpıcı ve derinlikli toplum çelişkisinin “ekonomisiz kılınmış kadın gerçeği” olduğunu ifade eder. Doğanın yıkımı, tam olarak bu el koyma meselesi ile ilgilidir. Yani iklim değişikliği, balıkların midesinde bulunan plastikler, tükenen tatlı su kaynakları, denizlerin kirliliği, enerji kaynaklarının fütursuzca çıkarılıyor olması ve topluluk yaşam alanlarını yıkıyor olması, yediğimiz gıdaların bizi artık beslemiyor oluşu, köylünün elinde tohum

¹ Feminist mücadele yerine kadın mücadelesi ifadesini kullanıyor olmamın nedeni pek çok kadının mücadelesini feminist mücadele ile özdeş tutmamasıyla ilgilidir. Ancak hatırlatmak gerekir ki, burada ki kadın ifadesi biyolojik bir referans değil toplumsal bir ifadedir.

olmaması, tohum tekellerinin tüm toplumu işçiye dönüştürmesi ve en nihayetinde tüm bunların sonucu olarak gelecek nesillerin geleceksiz olması kadının geçimlik ekonomisine el konulmuş olması, yıkılmış olması ve gündelik yaşamın kadınların kurduğu karşılıklı ilişkileri yerine kapitalist ilişkiler dolayımında kuruluyor olması ile ilgilidir. Bu yazıda vurgulamak istediğim, bugün doğa üzerindeki yıkımı da kadınlara karşı sürdürülen şiddeti de durdurmanın tek yolunun, yeniden kapitalist olmayan bir ekonominin gündelik yaşamın esas faaliyeti haline gelmesi ile mümkün olacağıdır. Bunun için kadınların özne olduğu geçimlik ekonomi perspektifi bize önemli ilkeler sunmaktadır. Bu anlamıyla kadın mücadelesi ve ekoloji mücadelesi birbirinden ayrıtırlamaz mücadelelerdir ve her iki mücadele de kapitalizme karşı alternatif bir ekonomi inşa etmeyi hedeflemedikçe sadece birer kimlik mücadelesi olarak varlık göstermeye yani sosyal ve politik bir dönüşüm yaratamayan hareketler olmaya devam edeceklerdir.

Doğa ve Kadın Arasındaki Yaşamsal Bağ: Geçimlik Ekonomi

Hayvanlardan farklı olarak üretici olan kadın ve erkek arasındaki iş bölümü çoğu zaman anlatıldığı biçimiyle biyolojik/fiziksel özellikleri dolayımında yani erkek güçlü olduğu için avcı (savaşçı), kadın doğurgan ve duygusal olduğu için toplayıcı (koruyucu) olmamıştır. Aksine kadın toplayıcı olduğu için, duygusal bakım emeği, üreten; erkek ise avcı olduğu için, savaş ve hiyerarşi üreticisi olmuştur. Yani toplumsal iş bölümünü şekillendiren, kadının ve erkeğin doğasını biçimlendiren önce doğayla sonra birbirleriyle kurdukları ilişki sonucunda, tarihsel süreçte inşa edilmiştir.² Bu nedenle avcı ve toplayıcı dönem sona erdikten ve patriyarkal ilişkiler kadının ve erkeğin ilişkisinde belirleyici hale geldikten sonra da kadınlar duygusal emek üreticileri olarak toplumda varlık göstermeye devam etmişlerdir.

Duygusal emeğin özünde bakım olgusu yer alır. Aile ve gelecek kuşakların yeniden üretimini gerçekleştiren kadınlar bu yeniden üretim için gerekli olan ihtiyaçlar çerçevesinde çevresi ile ilişkilendirir. Toplumun farklı sektörleri ve doğayla ilişkilendirilmede ihtiyacın giderilmesi temel amaçtır. Bu, bugün de kadınların düşüncesini ve pratiğini şekillendiren temel olgudur. Örneğin Rojava'da annelerin, mücadele edenlere turşu yollamasına erkekler şaşırırken ve bunu gereksiz görürken bunun kadınlar için üzerine düşünülmececek derecede kendiliğinden gerçekleşmiş olması kadınların mücadele süreçlerinde de yaşamsal ihtiyaçların üretimini esas aktivite olarak görüyor olması ile ilgilidir.

² Maria Mies, *Patriarcado y Acumulación a Escala Mundial*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2018, 110.

Geçimlik ekonomi yani yaşamın üretilmesi aynı zamanda mücadele sürecinin maddi koşullarının da üretilmesi anlamına gelir³ ve kadınlar tarihsel olarak tüm mücadele süreçlerinde bu konuda aktif rol oynamışlardır. Bu yüzden binlerce yıl önce toplayıcılık yapan kadın ile bugünkü kadın arasındaki en güçlü benzerlik ilişkilerin kurulmasında gözetilen toplumsal ihtiyaç olgusudur.

Toplayıcılık dönemini düşünecek olursak kadınlar kolektif ihtiyaçları (yemek, barınma ve güvenlik) sağlamak için doğayla organik ve sürekli bir ilişki kurarken erkekler doğayla ilişkilerinde süreklilik aramamışlardır. Kadınlar meyve topladıkları ağaçtan tüm meyveleri koparmak yerine yarın yeniden gidip meyve toplamışlardır. Çocuklarına ve ailenin yaşlı üyelerine bakmak için bunu sürekli olarak tekrar etmek zorunda olduklarını bildiklerinden aynı zamanda o ağaca da bakmayı öğrenmişlerdir. Bu aynı zamanda kadının doğanın da öznelliğini fark etmesini sağlamıştır. Böylelikle kadın hem insana hem de doğaya bakan gözetken tek canlı olagelmıştır. Erkekler ise bunun tam tersi, avlanmak için silahlanmışlar ve bu silahlarla bildikleri doğaya savaş açmışlardır. Avının peşinde avı nesneleştiren erkek aynı zamanda avın içinde yaşadığı doğayı da nesneleştirmiştir. Erkek için avlanmak yaşam alanına dair bir olgu değildir; yaşam alanının dışıdır ve bilinmeyen yerlerdir. Belirli bir alanla sürekli ilişki kurma durumu söz konusu değildir; örneğin av sırasında aynı kadınlar gibi toplayıcılık yaparak karnını doyuran erkekler meyve topladıkları ağaçlarla da nesnel, araçsal ve sürekli olmayan bir ilişki kurmuşlardır. Erkek doğadan gelecek tehlikelere karşı tedbir alabilmek (av sırasında güvenlik sağlamak) dışında, doğanın öznelliğini fark edebileceği bir gözlemlene süreci içerisinde olmamıştır. Hatırlatmak gerekir ki, bu dönem erkeğin işi olan avcılık da topluluk ihtiyaçları için gerçekleştirilmektedir yani erkeğin de toplumsal görevi diğer tüm topluluk üyelerinin (çocuklar dahil) olduğu gibi topluluğun yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ancak aynı amaçla hareket eden kadın ve erkek doğayla kurdukları ilişkinin formundan dolayı farklı şekillenmişlerdir. Mies, bunun kadının doğurgan olması ve kendi bedenini tıpkı doğa gibi üretici görmesi ile alakalı olduğunu söyler.⁴ Çocuk doğuran ve bedeni çocuğun beslenmesi için süt üreten kadın herhangi bir araç ve alete sahip olmaksızın, üreticidir ve bu yüzden kadının doğurganlığı toplumda tanımlanabilecek ilk sosyal emektir. Bu yüzden eski toplumların anneliğe atfettiği kutsallık tanrı ve din olgusuyla ilgili değildir; anneliğin kutsallığı ilk sosyal emek oluşuyla ilişkilidir. Erkeğin üreticiliği ise aksine toplumsal bilgiyle alet geliştirilmesinden sonra oluşur. Yani erkeğin üreticiliği kadının yeniden üretimi gerçekleştirdiği toplumsal birikim olmaksızın mümkün değildir.

³ Raquel Gutiérrez Aguilar Mina Lorena Navarro Trujillo, *Producir Lo Común Para Sostener y Transformar La Vida. Confluencias*, 2019, 298-324.

⁴ Maria Mies, *Patriarcado y Acumulación a Escala Mundial*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2018, 116.

Kadının doğada uzun ve sürekli zaman geçirmesi ve koruması, tarihte tarım devrimi olarak adlandırılan, düzenli üretim sürecinin kadınlar eliyle gerçekleşmesini yaratır. Önce tek başına üretici olan doğa ile tek başına üretici olan kadın, tarım devrimi ile ortak bir üretim yaratır. Neolitik devrim bu anlamıyla insanın doğayı zapt etmesi, ehlileştirmesi değil kadının üretici/yaratıcı emeğini doğanın öz gücüyle ortaklaştırmasıdır. Doğayı koruyarak, gözeterek, bakarak yeniden üretmesidir. Kadınlar doğayı kendilerine mal etmelerine rağmen, bu sahiplenme bir egemenlik veya mülkiyet ilişkisi oluşturmaz. Ne benleri ile ne de toprakla bir sahiplik ilişkisi kurmazlar; aksine bedenleriyle ve toprakla iş birliği içerisine girerek “gelişmesine izin verirler ve büyümesini sağlarlar.”⁵ Bu olgu yani doğanın gelişmesine ve büyümesine izin vermek geçimlik ekonominin en önemli parçasıdır. Kapitalist üretim ve tüketim sisteminin, toplum ve doğa üzerinde bu denli yıkıcı olması doğanın gelişme ve büyümesine izin vermemesinden kaynaklanır. Özetle, uygarlık tarihini değiştiren tarım devrimini, kadınlar kendine yeter topluluk perspektifi ile yani geçimlik ekonomilerini geliştirmek için örgütlemişlerdir ve bu ekonomi toplumsal ihtiyaç merkezli olduğu için doğanın özgürce gelişmesine ve büyümesine, böylelikle doğa ve toplum arasında karşılıklı bir ilişkinin kurulmasına imkân tanımıştır.

Önce tek başına üretici olan doğa ile tek başına üretici olan kadın, tarım devrimi ile ortak bir üretim yaratır. Neolitik devrim bu anlamıyla insanın doğayı zapt etmesi, ehlileştirmesi değil kadının üretici/yaratıcı emeğini doğanın öz gücüyle ortaklaştırmasıdır. Doğayı koruyarak, gözeterek, bakarak yeniden üretmesidir.

Neolitik devrim sadece bitkilerin yetiştirilmesini kapsamaz aynı zamanda toprağın sürülmesi, ürünün taşınması için hayvan yetiştiriciliğine de ihtiyaç vardır; bu çeşitli hayvan yetiştiriciliğinin de doğmasını sağlamıştır ve böylelikle toplayıcılık son bulmaya başlarken avcılığa da gereklilik ortadan kalkmıştır. Bu durum erkeğin toplulukta kalmasını ve topluluğun yavaş yavaş yerleşik yaşama geçmesini getirmiştir. Yerleşik yaşama geçen ve tarımsal faaliyetle artık ürün üretmeye başlayan toplulukların yaşam süreleri uzarken aynı zamanda topluluklar da büyümeye başlamıştır.

Avcılık döneminde avın sunulmasının getirdiği ritüellerde güç kazanan erkek(ler), bu gücü bu kez büyüyen topluluğu yönetmek için kullanmaya başlamıştır. Bu durum pek çok araştırmaya göre

⁵ Maria Mies, *Patriarcado y Acumulación a Escala Mundial*, Madrid: Traficantes de Sueños, 2018, 122.

ataerkil sistemin oluşmasını koşulladığı gibi toplumda ilk kez yöneten-yönetilen ikilemini/ayrışmasını da yaratarak iktidarın oluşma zeminini geliştirmiştir. Bu süreç yani erkeğin topluluk içinde kadını yerinden etmesi yüzyıllar sürmüştür ve belki de ilk cins mücadelesi ve kadın direnişi bu süreçte yaşanmıştır. Mitolojik hikayeler bu değişimin anlatıldığı tarihsel metinlerdir ve bu yüzden de jineoloji için esas kaynaklardan birini oluştururlar.⁶ Ancak yine de bu değişimin nasıl gerçekleştiğini yani kadının nasıl olur da erkeğin hegemonya yaratmasını ve bu hegemonyanın devletle sonuçlanmasını önleyemediğini bilmiyoruz.

Bugün içinde yaşadığımız devletli ve hiyerarşik sistemin ortaya çıkmasında ekonomik aktivitenin kullanım değeri yerine değişim değerini yerine getirmesiyle ilişkili olduğunu biliyoruz. Toplulukta kullanım değerleri üretilerek gerçekleştirilen üretim aktivitesi, artık ürünün belli ellerde birikmesiyle topluluk için değil toplumun belirli bir zümresi için yerine getirilir olmuştur. Bu zümre ilk başlarda dini karaktere sahip iken zamanla bu karakter yerini devletli karaktere günümüzde ise şirket ve ticari karaktere bırakmıştır. Ancak her durumda bu zümreler ürünün yeniden dağıtıcıları olarak şekillenmiş ve çoğu zaman erkeklerden oluşmuş zümrelerdir. Yani ihtiyaç dolayımında kurulan topluluk ve üretim ilişkisi koparılarak üretim aktivitesi, topluluğu yönetenler (erkekler) için yerine getirilmeye başlanmıştır. Ürünün üretildikten sonra belli bir elde toplanması ve topluma bir kurumsal ilişki dolayımında yeniden dağıtılması değişim değerini yaratır. Bu değişim değeri ilk başlarda parasal bir ifadeye sahip değilse de zamanla değişim parayla özdeş bir ilişkiye kavuşur. Sümerlerde kurulan tapınak sistemi, ürünün tapınakta biriktirilmesi ve toplumun en alt tabakası olarak kabul edilen köle ve kadınların üretici, diğerlerinin koruyucu ve dağıtıcı olması bu değişimin yaşanmış bir örneğidir.

“Endüstriyel, meta üreten toplumda doğanın yok edilmesinden nihai olarak sorumlu olan, üretim ile tüketim, mübadele ve kullanım değerleri arasındaki çelişkidir”.⁷ Toplumun üreten (emekçi)-tüketen (tüketici) kullanım değeri (ihtiyaç)-değişim değeri(kar) arasında yaratılan ayrışma temelinde şekillenmesi kadınların karar alıcı olduğu topluluk yaşamında/ekonomisinde görülen olgular değildir. Kendi için üretim yapan topluluklarda, üretenler aynı zamanda tüketenlerdir ve yabancılaşma olgusu görülmez, oysa kapitalist sistemde üreten ürettiğine, tüketen üretim sürecine yabancılaşmıştır. Emek para karşılığında bir çalışmaya dönüşmüştür. Ücreti/kazancı ile tüketimi gerçekleştiren bireylerin önemseydiği olgu ihtiyaçlarını gidermek değil, aldığı para ile elde edebileceği metalar haline gelmiştir. Yani değişim değerinin yani üretim ve tüketim arasına parasal ilişkinin girmesi ve değişim değerinin

⁶ Jineoloji Akademisi, *Jineolojiye Giriş*, 2016.

⁷ Maria Mies & Vandana Shiva, *Ecofeminism*. London: Zed Books, 2014, 299.

kullanımdan bağımsız olarak iktidar araçları tarafından düzenlenebiliyor oluşu, topluluğun geçimlik ekonomisini yıkarak yerine azami kar hırsı ile üretim aktivitesinin gerçekleştirildiği kapitalist birikim ekonomisini ve kapitalist toplumu yaratmıştır. Kapitalizmin nasıl hâkim sistem haline geldiğine dair sayısız çalışma bulunmaktadır ancak çoğu kadınların varlığının bu sistem tarafından nasıl yok edilmeye karşı karşıya olduğunu analiz etmekten uzaktır. Bu yüzden değişim değeri, kar, sermaye, piyasa, para, ücretli çalışma, kapitalizmi oluşturan dinamiklerin derinlikli analizleri biz kadınlar tarafından yapılmalı ve kadınların gerçekleştirdiği aktivitelerin ne kadarının bu dinamikler tarafından belirlendiği analiz edilmelidir. Bu yüzden ev içi emeğin ücretlendirilmesini savunmak ya da kadınların emek piyasalarına eşit katılımını savunmak, kadınlar için alternatif bir ekonomi siyaseti yürütmek anlamına gelmemektedir.

Alternatif Ekonomi Siyaseti

*... mücadelemizin en temel görevlerinden biri ekmek ve gül yetiştirmek.*⁸

Kapitalizmin bağrını azami kar ve büyüme oluşturur; bunun için daha çok üretilmeli ve daha çok tüketilmelidir. Çok üretmek ve hiç durmadan üretmek gereklidir çünkü üretim durduğunda kar oranları düşmeye başlar. İşçilerin kölelik koşullarında üretim yaptığı günümüzde, emeğin daha fazla sömürsü dolayımında arttırılamayan kar oranları, doğanın sömürsü ile “doğal kaynakların” üretim sürecine ya çok ucuza ya da maliyetsiz bir şekilde aktarılmasını gerektirir. Bunu çok uzun süre eski biçim sömürgecilikle yerine getiren devletler bugün çok uluslu şirketlerle yeni sömürgecilik formları oluşturmaktadırlar. Uluslararası şirketler (ya da ulus-devlet şirketleri) tarafından üretilen silahların tüketildiği savaşlar vasıtasıyla, işgal edilen topluluk yaşam alanları doğal zenginlikleri ile sermaye birikim süreci içinde hızla tüketilmektedir. Doğanın sömürsü emeğin sömürsü ile birleştirilerek değişim değerleri ve piyasa ekonomisi yaratılmaya devam ediliyor.

Öte taraftan kapitalist sistemi toplum üstü bir sistem haline getiren en önemli olgu, toplumun ne üreteceğine karar vermiyor oluşudur. Topluluk üretiminde ihtiyaçları için ne üreteceğine ve nasıl üreteceğine karar veren topluluklar, kapitalist sistemin dinamikleri içinde üretim üzerindeki karar alıcı pozisyonunu tamamen kaybetmiştir. Neyin nasıl üretileceğine bugün karar veren, piyasadaki kar olgusudur; insanlara düşen kar için üretilen metalar içinde ihtiyaçlarını giderecek ürünleri seçmesidir ki, bu da çoğu zaman ücret temelinde belirlenir. Yani toplum üretim üzerindeki özyönetimini (self- administration) kaybettiği oranda tüketim kültürü üzerindeki özbelirlenimini (self-determination) de kaybeder.

⁸ Jinwar köyü kadınları, 2020

O halde hem kadın mücadelesi hem de ekoloji mücadelesi kapitalizme karşı başka bir ekonomi siyaseti taşımak zorundadır. Çünkü; doğanın rezerve edilmesi değişim değerinin hâkim ilişki olduğu bir dünyada mümkün değildir. Değişim değeri yerine kullanım değerinin yeniden sosyal ilişkilerin kurucu değeri olarak konumlanması ile ekolojik kriz durdurulabilir ki, bu ekonomiyi yeniden kadınların kurucu rolü ile düşünmeyi gerektirir. Ekolojik yıkım her şeyden önce topluluğun ve bu topluluğun gerçekleştirdiği üretimin kolektif ihtiyaçlar temelinde yeniden ölçeklendirilmesini gerektirmektedir. Bu yüzden degrowth yani üretim ve ekonomik aktivitenin yavaşlamasını savunan ekonomik küçülme teorisi⁹ ve kadınların doğa ile yeniden ilişkilmesini ele alan ekofeminizm¹⁰ önemli alternatif düşüncel kaynakları oluştururlar. Küçülme teorisi sadece üretimin küçülmesi ya da yavaşlamasını talep etmez aynı zamanda büyüme/modernleşme ideolojisini de sorgular. Bu ideolojinin sorgulanması gelişme olgusunun ekonomik büyüme rakamları ile ölçülemeyeceğini aksine Latin Amerika'daki toplulukların neoliberalizme karşı savunduğu *Vivir Bien /Buen Vivir* (iyi yaşamak/ iyi yaşam) olgusu ile düşünülmesi gerektiğini görmemizi sağlar. *Buen Vivir* doğayla insan arasındaki armoni ve dengeli ilişkilenebilir

esas alır; bu yüzden çoğu zaman *buen convivir* (birlikte iyi yaşam) biçimiyle anlatılır.¹¹ İnsanlığın en eski yaşam paradigması olarak ifade edilen *Buen Vivir* ile dünyada armoni ve denge içinde yaşam öne çıkarılır. Bu onurlu yaşamdır. Bu yüzden bugün bireyin, topluluğun ve toplumun sömürsüz onurlu yaşamı yeniden esas alınmalıdır. *Buen Vivir*'i savunan Amazon kadınları yaşadıkları topluluklarda onurlu yaşamlarını hala sürdürmektedirler. Ancak kapitalizmin yayılışı bu topluluk yaşam biçimini tehdit etmektedir. Latin Amerika'nın tamamında yerli toplulukların uluslararası şirketlere karşı ayaklandığını, yaşam alanlarına, köylerine, doğalarını yıkmak için giren kapitalist patronlar karşısında doğayı ve yaşamı savunduklarını görürüz. Bu mücadelelerden belki de en akılda kalanı Bolivya'nın Cochabamba şehrinde yerli kadınlar başta olmak üzere *Aymara* halkının

Buen
Vivir doğayla insan
arasındaki armoni ve dengeli
ilişkilenebilir
esas alır; bu yüzden
çoğu zaman *buen convivir* (birlikte iyi
yaşam) biçimiyle anlatılır. İnsanlığın en
eski yaşam paradigması olarak ifade edilen
Buen Vivir ile dünya da armoni ve denge
içinde yaşam öne çıkarılır. Bu onurlu ya-
şamdır. Bu yüzden bugün bireyin, top-
luluğun ve toplumun sömürsüz
onurlu yaşamı yeniden esas
alınmalıdır.

⁹ Giacomo D'Alisa, *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı*. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

¹⁰ Maria Mies & Vandana Shiva, *Ecofeminism*. London: Zed Books, 2014.

¹¹ Coordinadora Andina de Organizaciones Indígenas – CAOİ. (2010). *Buen Vivir / Vivir Bien Filosofía, políticas, estrategias y experiencias regionales andinas*. Lima: CAOİ.

suyun özelleştirilmesine karşı sergilediği mücadeledir. 1999 yılında Cochabamba belediyesi su idaresinin dağıtım haklarını özel bir firmaya satar. 2000 yılına gelindiğinde Cochabamba halkı için içme suyuna ulaşmak imkânsız hale gelir. Artan fiyatların yanında tüm temiz içme suyu bu özel şirket tarafından şişelenerek satılmaktadır. Öyle ki, yağmur suyunun tutulması/biriktirilmesi dahi belediye tarafından yasaklanır; zira özel şirkete satılan su kaynakları içinde yağmur suyu da vardır. Bunun üzerine ayaklanan ve su savaşı ilan eden Aymara yerlileri Bolivya devlet güçleri ile günlerce çatışır.¹² Çatışmalar sonrasında özel şirketin hakları iptal edilir; ancak tek kazanılan su hakkı değildir, aynı zamanda bu çatışmalar sırasında kurulan komünler, meclisler, dayanışma kampanyalarıdır da. Bugün kadınların su komünleri bu mücadeleyi hala sürdürmektedir çünkü neoliberalizmin yerli toplulukların yaşam alanları üzerindeki tehdidi son bulmuş değildir. Latin Amerika’da neoliberalizme karşı buna benzer sayısız direniş sürmektedir ve bu mücadele süreçlerinin gösterdiği en önemli olgu, kapitalizm sadece ekolojik bir yıkıma sebep olmamaktadır; topyekün toplumsal ekolojiyi tehdit etmektedir. Bu yüzden kendi yaşam formlarını, kültürlerini, dillerini, ritüellerini ve tüm bunların içinde var olduğu doğalarını savunan kadınlar ve yerli topluluklar bizi başka bir dünyanın mümkünlüğüne (*otro mundo es posible*) çağırmaktadırlar.

Başka bir dünyanın mümkünlüğü kapitalist olmayan ekonomik ilişkilerin örgütlenmesi ile mümkündür. Kürt Hareketi’nin savunduğu demokratik komünal ekonomi kadın öncülüğünde alternatif bir ekonomi örgütlenmesini öngörürken bu ekonomi örgütlenmesinin ekolojik olması gerektiğini ifade eder. Ekolojik bir ekonomi sadece “doğaya saygı” gibi dar bir konsepti değil, ihtiyaç temelinde yeni toplumsal alışkanlık oluşturmaya, toplumun kendisinin belirlediği özbelirlenim siyasetini esas alır. Bu değişim bireysel alışkanlıklarımızdan kolektif olan alışkanlıklarımıza değin bilinçli bir sosyal dönüşüm ile mümkündür. Geçimlik ekonomi topluluk için herkesin hayatta kalması ile ilgiliyken bugün içinde bulunduğumuz koşullarda alternatif bir ekonomik örgütlenme herkesin dışında doğanın ve doğadaki tüm akışın (suyun, havanın, ormanların, vahşi yaşamın ve hayvanların) yaşayabilirlik hakkını teslim etmek zorundadır. Bu, yukarıda vurguladığımız, kadının geçimlik ekonomiyi oluştururken yaptığı gibi ve bugüne değin doğa ile ilişkisinde değişmeyen olgu gibi doğanın gelişmesine ve büyümesine izin vermek anlamına gelir ki kendi onurunu önemseyen toplumun doğayla etik bir temelde ilişkileneceği anlamına gelir. Kadınların doğa ile kurduğu ilişkide ihtiyaç ahlaki bir olgudur ve doğayla ahlaki ilişkilenecek alternatif ekonomi siyasetinde doğa-insan ve insan-insan arasında kurulan ilişkilerin tahakküm ilişkisi olarak şekillenmesinin önüne geçer.

¹² Cochabamba’daki Aymara halkının su direnişi daha ayrıntılı anlamak için “También la lluvia” filmini izleyebilirsiniz.

Yani ihtiyacı merkezine alan alternatif bir ekonomi siyasetinde erkeğin ne doğayla ne kadınla ne de diğer topluluklarla hiyerarşik ve egemenlik ilişkisi kurması mümkün değildir. Çünkü bunun maddi ve toplumsal zemini ortadan kalkar. Ancak unutmamak gerekir ki, burada ihtiyaç denildiğinde sadece temel ihtiyaçlardan yani hayatta kalmamızı sağlayan ihtiyaçlardan bahsedilmemektedir. İnsanlığın kolektif gelişim ihtiyaçlarının zamana ve mekâna göre güncellenmesi esas alınmalıdır; bu yüzden alternatif bir ekonomi siyasetinde ihtiyacın toplumsal olduğu yani toplum tarafından ortak karar verilen unsurlar olduğu hatırlanmalıdır. Yani kapitalizm gibi sınırsız meta üreten bir sistem karşısında sadece yeme-içme-barınma gibi temel ihtiyaçların olduğu bir ekonomik örgütlenme için rıza üretmek ya da uzun süreli örgütlenme iradesi üretmek mümkün değildir. Bu yüzden toplumsal ihtiyaç ve bu toplumsal ihtiyaca karar veren özyönetim mekanizmalarının birlikte düşünülmesi gerekir. Öz yönetim mekanizmaları olmaksızın günümüzde kentleşmiş toplumun ihtiyaçlarının tespit edilebilmesi mümkün değildir. O halde bugün inşa edeceğimiz yeni ekonomik ilişkiler ve alternatif bir ekonomi, geçimlik ekonominin ilkelerini ve kadınların özneliğini temel almalı ancak bunu aşan bir alternatif yaratabilmelidir.

Bunu gerçekleştirmenin yolu kadın bakış açısıyla yani patriyarkal olmayan bir zeminde toplumsal ilişkilerin yeniden örgütlenmesidir. Bunun için Kürt Kadın Hareketi'nin esas aldığı kadınların öz örgütlülüğü oldukça kurucudur. Kürt özgürlük mücadelesi içinde kadın hareketini adlandırmak için “özgün” ifadesi kullanılır. Özgün örgütlenme (Kürtçe: *Rexistina Xweser*) kadınların öz-örgütlenmelerini ifade eder. Ancak bu sadece kadınların yer aldığı mekanlar, kurumlar yaratmak anlamında bir özgünlük değil, toplum için de öz olanı örgütlemek demektir. Yani özgün örgütlenme kadınlar için asıl örgütlenme olduğu kadar toplum ve devrim için de ana örgütlenmedir. Kapitalizm ve patriyarka altında baskılanmış kadınlar öz (orijin) örgütlenmesine döndükçe doğayla kurdukları öz/ilk ilişkiyi de yeniden canlandırırlar. Kadının toplumla ve erkekle kurduğu her anti-patriyarkal ilişki aynı zamanda toplumun ve erkeğin doğayla kurduğu tahakküm ilişkisine de bir karşıtlık oluşturur. Jinwar kadın köyü ya da kadın üretim komünlerindeki deneyimler bunun göstergesidir.

Jinwar köyündeki kadınlar müşterek tarlalarda doğal yöntemlerle kolektif bir biçimde iki yıldır üretim gerçekleştiriyor. Buğdayını, sebzelerini üreten kadınlar aynı zamanda “doğanın hediyesi” olarak tanımladıkları bu ürünleri kendi kolektif bilgileriyle birleştirerek tüm yıl ihtiyaçlarını giderecek ürünlere dönüştürüyorlar. Buğdaydan un ve bulgur yapan, samanını hayvanlar için çuvallayan kadınlar, bahçelerinden topladıkları domatesleri ve biberleri salçaya dönüştürüyor. Kış aylarında tüketecekleri sebzeleri kimi zaman güneşte kurutarak kimi zaman başka yöntemlerle konserve ederek geçimlik ekonomide doğal döngünün (yaz-kış) önemini bizlere

hatırlatıyorlar. Doğanın kendi döngüsüne ve yerelin imkânlarına göre ihtiyaç üretmek ve ekonomiyi bu noktadan anlamak toplumun doğayla kurduğu tahakküm ilişkisini deşifre etmek için çok önemlidir. Kirazın yaz başı yenilebileceğini bilmek, bunu bilen çocuklar yetiştirmek, doğadan kışın kiraz talep etmemek bunun yerine yaz kirazını reçel yaparak kış ayında tüketmeyi bilmek doğayla tahakküm ilişkisi kurmamak anlamına gelir. Yani kışın piyasadan kiraz talep eden tüketim alışkanlığı doğadan doğanın doğal döngüsüne göre vermediği bir şeyi talep etmek anlamına gelir. Kapitalist iktisadın dediği gibi talep oluşmuşsa kapitalizm kimyasallarla o kirazları üretmeye başlar ve ekolojik yıkım ve toplumsal yıkım bu biçimiyle örgütlenir. Yine Jinwar çeşitli iyileştirici bitkiler üreterek doğal sağlık kliniğinde kadınların elinden alınan komünal iyileştirmeyi yeniden canlandırıyorlar. Devrimin sadece kolektif çalışmak değil, yaşamı bir bütün olarak düşünmek ve komünal örgütlemek anlamına geldiğini gösteren kadınlar, üretimin her aşamasını komün (köy) meclisinde tartışarak ortak karar veriyor. Ortak üretim ve ortak karar, ortak yaşam kuruyor ve tam da Jinwar kadınlarının dediği gibi devrimin anlamını kadın bilgeliğiyle yeniden kuruyor:

Devrim şiddet ve yıkımla gerçekleştirilecek bir durum değil. Devrim toplumların bir araya gelerek toprakta birlikte üretim yapması demek. Devrim kimsenin bizden almasına izin vermeyeceğimiz parmaklarımızın arasındaki toprak demek. Devrim yemeğini paylaşmak ve karşılıklı olarak birbirine bakmak demek. Bizim halkın kahramanlarına sözümüz kan ve ateş değil, bizim sözümüz bir gün çocuklarımızın toprağa dönmesi ve çiftçilik yapmasıdır.¹³

Kadınların özgün kooperatif deneyimleri, Jinwar gibi bugünün koşullarında ütöpik bir köye sahip olmaksızın da aynı ilkelerle komünal ekonomi dinamiklerini yaratabileceğimizi göstermektedir. Rojava'daki kadın kooperatifleri müşterek hale getirilen topraklarda çeşitli üretimler gerçekleştirmektedir. Suriye gibi daha önce sadece endüstriyel buğday üretimi yapılan bir coğrafyada kadın kooperatifleri çeşitli sulu tarım yöntemleri ile üretimi çeşitlendirmekte, doğal tavuk üretimi yapmakta, hayvancılık kooperatifleri kurarak süt, yoğurt, peynir üretimi gerçekleştirmekte, ekmek fırınlarında tek tipleştirilmiş, makineleşmiş ekmek yapma biçimini tandır ekmeği, saç ekmeği gibi Rojava'da kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel yöntemlerle yeniden çeşitlendirmektedir. Tek tipleştirilmiş ürünle beslenmenin insan sağlığını tehdit eden en önemli olgulardan biri olduğunun farkında olan kadın kooperatifleri, kadın kooperatifleri birliği (Yekîtiya Kooperatifên Jinan) çatısı altında Rojava ve Kuzey Suriye'nin tamamında kadın kooperatiflerinde üretimi çeşitlendirmek

¹³ Jinwar Köyü kadınları, 2020.

ve birbirini tamamlayan bir yapıya kavuşturmak için birlikte tartışıyor ve planlama gerçekleştiriyor. Belirtmek gerekir ki, üretimi yerelin -Mezopotamya'nın- üretim koşullarına göre çeşitlendiriyorlar.

Bu süreçte karşılaştıkları en büyük güçlüklerden birisi yüzlerce yıldır ekonomik bilgisi yıkıma uğratılmış ve gasp edilmiş kadınların, üretim bilgisi ve becerisi açısından körelmiş olmasıdır. Patriyarkal kapitalist sistem altında kaybedilen sadece özgürlük değil aynı zamanda kadınları var eden ortak hafızadır da. Kadınlar ana bakım işleri dışında üretimin bilgisinden ve becerisinden yoksunlaştırılmışlardır. Kadın kooperatiflerindeki kadınlar parça parça, ayrı ayrı bildikleri yeteneklerini birleştirerek, alternatif bir yaşam örgütlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle genç kuşak kadınlar doğayla, toprakla, otlarla, hayvanlarla nasıl yaşayacağını bilmemekte, kendi öz gerçeklikleri ile doğanın ve yaşamın öz gerçekliği arasındaki yarılmada yaşam sürdürmektedirler. Bu nedenle özgün örgütlenme zemininde yeniden üretim bilgi ve becerisinin kazanılması anti-kapitalist bir ekonomik örgütlenme için en zaruri ihtiyaç olarak kendini göstermektedir. Bakur'da yapılan komünal kadın ekonomi çalışmalarında doğayla yeniden bütünleşmeyi canlandırmak konusunda ekoloji kolektifi ile ortaklaşa örgütlenen üretim karnavalları, tohum takas şenlikleri, parasız yerel pazarlar oldukça olumlu bir etki yaratmıştı. Yine Rojava'da genç kadınların beraber meyve ağaçları ekmesi, her ağaca bir çaput bağlayarak ağacın büyümesi, meyve vermesini dilemesi kadınların toprakla ve doğayla yeniden doğru temelde ilişkilenebilmesi için oldukça önemli ve kurucu pratiklerdi.

Yine alternatif komünal ekonomi siyaseti için olmazsa olmaz, ekonominin karar süreçlerine kadınların katılım mekanizmalarının yaratılmasıdır. Kadınların sadece ekonomide üretici olması yeterli değildir, bu mekanizmaların demokratik bir şekilde işletilmesi gerekmektedir. Ekolojik ekonomi siyaseti kooperatifler, komünler, kolektif çalışma alanları gibi yeni müştereklerin yaratılmasını merkeze almalı, toplumsal müşterekler olan ve doğayla ilişkide kurucu olan su, hava, toprak gibi ortak zenginliklerin ortak yönetimi esas alınmalı ve kadınlar bu ortak yönetime eşit bir şekilde katılmalıdır. Çünkü Stravrides'in de dediği gibi

Kadın kooperatiflerindeki kadınlar parça parça, ayrı ayrı bildikleri yeteneklerini birleştirerek, alternatif bir yaşam örgütlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle genç kuşak kadınlar doğayla, toprakla, otlarla, hayvanlarla nasıl yaşayacağını bilmemekte, kendi öz gerçeklikleri ile doğanın ve yaşamın öz gerçekliği arasındaki yarılmada yaşam sürdürmektedirler.

“müşterekleşme pratikleri insanlar arasında yeni ilişkiler üretiyor. Paylaşma biçimlerinin örgütlenmesini ve ortak yaşamın vücuda gelmesini mümkün kılan yaratıcı karşılaşmaları ve müzakereleri teşvik ediyor. O halde, müşterekleşme pratikleri sadece malları üretmekle ve dağıtmakla kalmıyor en temelde yeni toplumsal yaşam biçimleri, müşterek yaşam biçimleri yaratıyor.”¹⁴

Bu temellerle kadın merkezli inşa edilen anti-kapitalist ekonomi sadece maddi ihtiyaçların giderilmesi anlamına gelmez, anlam dünyalarını da yeniden kurar. Komünal, dayanışmacı, birbirini tamamlayıcı toplumsal ilişkilerin oluşmasını sağlar. Öte taraftan kapitalist olmayan bir ekonomi, bireysel ve kolektif ihtiyaçlarımızı gidermenin yanı sıra, savaşların durması ve erkeklerin silahsızlanması anlamına da gelir. Kullanım değerlerini esas alan, doğayla karşılıklı ilişkilenen hem insan için hem de doğa için bakım emeği üreten, toplumsal ihtiyaçlarını ortak bir şekilde tartışan ve nasıl üretileceğine ortak karar veren komünal bir toplumda erkeklerin yarattığı savaşların maddi zemini ortadan kalkar ve belki de Mies ve Shiva’nın¹⁵ da dediği gibi şefkatli ve besleyici nitelikler kazanan ve yaşamsal ilişkileri önemseyen erkeklerin (toplumun) savaş oyunları yapacak zamanı kalmaz.

¹⁴ Stravros Stavrides, *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018, 16.

¹⁵ Maria Mies & Vandana Shiva, *Ecofeminism*. London: Zed Books, 2014, 321.

İlmek İlmek Örülen Direnişler: Öldüren Sistem Tarafından Tehdit Edilen Çeşitlilik Bölgesel Bedenler'den Bir Direniş Önerisi

Andrea Reinoso – EL Margen Kolektifi
Çeviri: Özgül Saki

Dağların ortasında, oldukça soğuk bir gecede, kadın ve erkek yoldaşlar ateşin çevresinde toplanmış, söz çeviriyoruz. Kırdı ve şehirde sürdürülen mücadele deneyimimizi paylaşıyoruz; farklılıklarımız açığa çıkıyor, farklı türden stratejilerimiz olduğunu görüyoruz. Peki şimdi ne olacak, bu farklılıklarımız ile nasıl bir arada olacağız? Birlikte olmak için nasıl bir yol izlemeli, neler yapmalıyız? Söz dolanıyor da dolanıyor, tâ ki bir compañera¹, yumuşak ama güçlü bir sesle sözü alıp bir battaniye metaforu etrafında kelimeleri örmeye başlayıncaya kadar.

Arkadaşımız bizden, farklı desenlerle, çeşitli stillerde, birçok el tarafından dokunan bir battaniye hayal etmemizi istedi; her bir parçacığında farklı anıların barındığı, çeşitli küçük parçacıkların birleştirilmesiyle üretilen bir battaniye... İşte bu mücadeledir dedi bize... Farklılıklarımızla bir araya gelmek ve yeni bir dünya örmek-yaratmak; işte bu özerk ve otonom bir politika projesidir. Tam da battaniyeyi güzel yapan bu renk ve biçim çeşitliliğidir; dokumaları yargılamaksızın, mükemmel olmak için ya da daha iyisi için yarışmaksızın. Çünkü battaniyeyi oluşturan her bir parça çok önemli ve gereklidir dedi bize.

¹ Compañera (kadınlar için), compañero (erkekler için); Türkçe'ye genellikle yoldaş diye çevrilir. Ancak aynı zamanda arkadaşlık, dostluk ve kişisel yakınlığı içeren anlamlara da sahip olduğundan metin içinde bağlama göre bazen yoldaş olarak kullanılmış, bazen de olduğu gibi bırakılmıştır.

Bu düşünüş ışığında, sabırla, dinleyerek ve öğrenerek, sükûnete de en az eylem kadar değer vererek dünyaya bakmak, tevazuyla ama aynı zamanda kararlılıkla mücadeleyi örmek istiyoruz. Sözlerimizi bu anlayışla, buradan, Ekvador'dan, Margen Kolektifinden compañeralar olarak sizlere ulaştırmak istiyoruz. Haydi gelin bu rengarenk battaniyemiz aracılığıyla, tehdit altındaki çeşitliliği konuşalım. Ulus-devletlerin tektipleştirici ölüm projelerinin tehdidi altında olan tüm bu çeşitliliği; doğayı, dişil bedenleri, kadın bedenlerini, çok ulusluluğu, yaşamı konuşalım.

Yüzyıllardan beri çeşitlilik yok sayılıyor. Patriyarkanın, bedenler ve hiyerarşik olmayan yaşamlar üzerinde, yani kadınlar ve doğa üzerinde bir tahakküm, baskı ve kontrol sistemi olarak ortaya çıktığı zamanlardan beri bu böyledir. Bu kontrolün gerçekleştiği yer ise bedendir. Böylece çatışmanın merkezi olur beden, tüm zulümler onun üzerinden geçer; ama aynı zamanda taşıdığı bütün yaratıcı, söylemsel ve politik potansiyeli ile beden başat bir direniş motorudur da. Bu nedenle, sömürgecilik, patriyarka ve ulus-devletin mülksüzleştirme stratejilerini ve küresel sermayeyi çözümlmek için toprakla, yaşam alanları ile bağlantılı olarak bedenin siyasi bir okumasını yapmak zorunludur. Ayrıca kilit taşı kadın olmak üzere muhalefet ve direniş stratejilerine, bölgesel bedenlerin statüsü, başka bir dünyanın inşası, zaten sirayet eder.

Kötü isimlendirmeyeyle istilacı, daha iyi adlandırmayla yağmacı ve soykırımcı olan maço-sömürgeci, farklılık tarafından tehdit edildiğini gördüğünde, farklılığı "öteki"ne duyulan korkunun bir türü olarak kullandı. "İrk", beyaz olmayanların insanlığını tartışma konusu yapan bir unsur haline getirildi. Kadın bedenleri bir teslimiyet ve kontrol nesnesine dönüştürüldü ve her şeyden öte bilgilerinden ve yaşamı örgütlenme yol ve yöntemlerinden yoksun bırakıldılar. Hafızasızlaştırma, kadınların siyasi yetilerini yok etme stratejisiydi. Korku ise bedenlerini ele geçirip onlara tecavüz etmek ve onları yakmak için bir araçtı.

Kolonyal-patriyarkal-kapitalist modernitenin rasyonallitesi, katolik kilisesinin beden ve ruh arasında yaptığı ayrıma benzer biçimde beden ve aklı birbirinden ayırdı. Bu parçalanma, sermayenin kontrol etmek ve sahip olmak istediği farklılıklarla her karşılaştığında uyguladığı mülksüzleştirme yoluyla birikim stratejisinin temeli olacaktır. Bu ön kabuller altında aklın sahibi, Avrupa merkezli, heteronormatif, ataerkil beyaz erkek olacaktı; rasyonelliği ona dünyanın efendisi olma, yaşamı yönetme, doğayı kontrol etme ve patriyarkanın "akıl yürütemeyen", "düşünemeyen ve yeteneksiz" dediği bedenleri kontrol etme hakkını bahşedecekti. "Düşünemeyen ve yeteneksiz" diye kodlananlar ise her zamanki gibi kadınlar, çocuklar, yerliler

ve Afrolar olacaktı. Dişil olma bir yetersizlik ve aşağılama kategorisi olarak kullanılarak doğa dişilleştirilir, yerliler dişilleştirilir, Afrolar çocuklaştırılır... Böylece feminizasyon yoluyla baskı, sömürü, şiddet, tecavüz, kısırlaştırma meşrulaştırılacak, biyoçeşitlilik katledilecekti.

Bu, bizi doğadan ve kendimizden/kadınlardan mahrum bırakan, yersiz yurtsuzlaştıran bir söz ve eyleme karar vermektir. Bizi sesimizden mahrum bırakan, bizi kurban yapan, eyleme yetimizi, yaşamı örgütleme gücümüzü ve bilgeliğimizi elimizden alan bu patriyarkal rejim koşulları altında yaşamlarımız hakkında kendi sözümüzü söyleyemeyiz. Vandana Shiva'nın bilgece belirttiği gibi, modern bilim için doğayı, yaratıcılığından ve yaşamı düzenleme becerisinden mahrum etmek esastır. Doğayı şeyleştirmek, ham maddeye dönüştürmek, içinde yaşayan bedenleri kontrol etmek ve biyoçeşitliliği homojenleştirmek için onun kutsallığını ve maneviyatını sorgulamak elzemdir. İşte biyolojik çeşitliliğin pusuya düşürüldüğü yer burasıdır, bu bir problemdir. Bunun için monokültür, tohumların kontrolü ve her şeyden öte imgelemin kontrolü gibi tektipleştirme ve homojenleştirme mekanizmaları uygulanmıştır.

Kolonyal-Patriyarkal iktidar matrisi tarafından empoze edilen hayal gücünün kontrolünün bir yönü de kalkınma fikrini, insanlığa ulaşmanın biricik yolu olarak yerleştirmek olmuştur. Fanon, yokluk bölgesinde yaşayan öz-nelerin insanlığa, görünür olmaya ve insan olarak kabul edilmeye açlık duyduklarını söylemişti. Bu aciliyetle karşı karşıya kalan sermaye, kalkınma yalanını insanileştirmenin tek yolu olarak kullandı. Hayali bir söylem olarak “kalkınma” halkların zihinlerinin sömürgeleştirilmesini sürdürmeye hizmet etti.² Arzulananın ve “olması gereken”in, aynası haline geldi. Bu sömürgeleştirme stratejisi içinde, şiddet, zorla kaybetme, bedenlerin parçalanması, yerleşim bölgelerinin militarizasyonu, kazıp çıkarmacılık (madencilik vb), mülksüzleştirme ve esas olarak ölüm, bir kalkınma modeli olarak sunulur. Bununla beraber hala iddia odur ki, kalkınma bizi gelişime yani “insan olarak var olmaya” götürecektir. Başka bir deyişle, başkalarının “kaliteli” bir yaşama sahip olması için öldürme zorunluluğuna.

Halklara dayatılan bu kalkınma modelini sorgulamak mücadele stratejilerinin bel kemiğidir. Compañera Tania Bachiller'in dediği gibi, köylü compañeraların seslerinde birleşen şudur ki; onlar için kalkınma, bazılarının çıplak ayakla, diğerlerinin ise en iyi ayakkabılarla koştuğu bir atletizm yarışı gibidir. Bu yarış koşmak için tüm maddi koşullara sahip olanlar ile koşuya hedefin çok gerisinden başlayanlar arasında gerçekleşir.

² Frantz Fanon, *Piel Negra, Máscaras Blancas*, Madrid: Akal, 2009.

“Bu büyük rekabet canavarıyla karşılaştıkları bu yarışa doğmuş ve maddi ‘eksikliklerle’ oraya konulmuş kız ve erkek çocuklar. Kalkınma, hepimizin aynı noktadan başladığı, aynı olduğumuz ve en başından beri aynı koşullara sahip olduğumuz varsayımıyla koşturmak istedikleri bir pistte süren bir yarışır. [...] Yerimiz olmadığını bildiğimiz bu yarışta bizi koşturmayla kim zorluyor? Bize bunun mümkün olan tek kariyer biçimi olduğunu ve bu acımasız yarışmadaki konumumuzun az gelişmiş, insanlık dışı ve geride kalmış olmaktan başka bir şey olmadığını iletiler.”³

Küresel sermayenin ölüm makinası, mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikimini artırmak için kazıp çıkartmacılık mekanizmasını devreye soktuğu bölgelerdeki halkların insanlığını inkâr etti. Bu topraklarda, ulus-devletler, "çevre uzmanları"nın raporları aracılığıyla, su hakkını savunan halkların yaşamsal varlığını inkâr ettiler. İstilacıların geçmişteki yağmalama dönemlerinde yaptıkları gibi bugün de yerli, Afro, köylü ve kadın nüfusun insanlık statüsünün inkâr edilmesi, bizi topraklarımızdan, kaynaklarımızdan, kültürümüzden, hafızamızdan ve tarihimizden mahrum bırakmak için uygulanan bir stratejidir. Ama bütün bunların üstünde, her şeyden öte başta kadınlar olmak üzere siyaset yapmanın başka yollarını yaratmamızı engelleyecek koca bir kolonyal mekanizma var.

Compañero Öcalan bize, kadınların köleliğinin ve ezilmesinin temelinin biyolojik farklılıklar olmadığını, aksine neolitik anasoylu sistemin kurucuları ve düzenleyicileri olmamız vasfıyla, eksenini birikim değil yaşama özen gösterme olan farklı bir sistem inşa etme konusundaki siyasi kapasitemiz olduğunu söyledi. Kadınları ve doğayı tahakküm altına alan patriyarkal-kolonyal-kapitalist sistem, bilgimizi şeytanlaştırarak, bilgeliğimizi inkâr ederek, bizi tarihten eleyerek, bedenlerin ve toprağın kontrolü yoluyla, erkeğin güç kazanmasına yarayan ve biyolojik çeşitliliğin köleliğine giden yolun taşlarını döşedi. Böylece erkeğin üstlendiği erkin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gücü artarken kadınların zayıflığı giderek daha fazla kurumsallaştırılır.⁴ Ataerkin hegemonyayı sürdürmek için kontrol stratejileri yeniden keşfedilir. Bu stratejilerden biri, kadın bedenlerine el koymanın başka bir formu olan yaşam alanlarının militarizasyonudur.

Yerleşim bölgelerimiz, topraklarımız tehdit altında, sürekli bir cinsiyetlendirme operasyonuna maruz kalıyorlar; kontrol ve tahakkümün bu bölgele-

³ Tania Bachiller, “Texto inaugural del Encuentro temas y mingas”, İmeceler ve Araziler Buluşmasının Açılış Metni, 2018.

⁴ Abdullah Öcalan, *Liberar la vida. La revolución de las mujeres*, Espanol: Folleto, 2013.

rin ataerkilleştirilmesi yoluyla sağlandığından bahsedebiliriz. Şiddetin tarihi, kadın bedenleri ve doğanın tahrip edilmesi aracılığıyla anlatılabilir. Delik deşik edilmiş dağlar, kurumuş nehirler, tecavüze uğramış, köleleştirilmiş bedenler, soyu tükenmiş türler, işdiş edilmiş dağlar, ölü nehirler, ölü bedenler ...

Şiddet ve savaş daima, kadınları, dişiliği, doğayı, özerkliği ve toplumu ele geçirme yolu olarak uygulanagelmıştır. Mülksüzleştirme, zorla kaybetme, kazıp çıkartmacılık, disiplin ve bedenlerin sınıflandırılması, korku ve hafızasızlaştırma, yaşamın ve toprağın hiyerarşileştirilmesi pahasına sermaye birikimi lehine sistemin stratejileri olmuştur.

Savaş mülkiyete sahip olmak ve sahip olunan bu mülkiyeti savunmak için gereklidir... Toprağın üzerindeki ve kadın bedeni üzerindeki mülkiyeti... İşte bu yüzden savaşın mükafatı hemen her zaman toprak ve kadın bedeni olmuştur. Ancak tüm topraklar değil, tüm kadın bedenleri değil; mülksüzleştirilecek topraklar var ve tecavüz edilecek bedenler. Ulus devletleri yöneten anayasaların haklar çerçevesi tüm insanları eşit bir zeminde kabul etmez, bir sınıflandırma dinamiği vardır. Üzerinde kontrol kurulacak, militarize edilecek, insansızlaştırılacak bölgelerin sınıflandırılması, imara açılacak alanların ayrılması üretim coğrafyasına göre bölgesel yeniden yapılanma dinamiğine yol açar.⁵ Yani, tıpkı sahip olunacak bedenlerin sınıflandırılmasında olduğu gibi, tahrip edilecek, imara açılacak toprakların tasnif edilmesi söz konusudur. Doğa ve kadın, her ikisinde de kadın bedeni ve dişil bedenler kontrol ve tahakküm altındadırlar.

“Kapitalizm, halkları kalıcı olarak yersizyurtsuzlaştıran ve yeniden yurtlandıran bir sistem, bir savaş aygıtıdır. En nihayetinde bölgesel yeniden yapılanma ve hükmetme çerçevesinin yeniden işlevselleştirilmesi makro projelerinde birleşen, alanların görünür yıkımı ve şiddetli dışlanmasıdır. Bu makro projeler, ortak düşmanların tanımlanması ve kültürel inşası için araçlara ve onları kontrol altına almak için soykırımı ahlaki bir gerekçeye dayandırmaya yaslanıyor: Bu gerekçe ise bölgesel yeniden düzenleme için uygarlaştırma projesine bağlılık olarak öne sürülüyor.”⁶

Bu bayındırlık stratejisi içinde, özel-kırsal-görünmez olana karşı kamusal-kentsel-görünür olan ayrımıyla, dişil bölgelerin bulunduğu alanla yeniden karşı karşıya kalırız. İşte bu görünmez kılınan bölge, kaybetmelerin ve öldürmelerin mümkün olmasını sağlayan yerdir. Bu bölge devletin yargı yetkisine sahip olduğu için hüküm

⁵ Giulia Marchese, “Del cuerpo en el territorio al cuerpoterritorio: Elementos para una genealogía feminista latinoamericana de la crítica a la violencia”, *En Entre Diversidades*, No: 2/13, 2019, 39-72.

⁶ Giulia Marchese, age, s.20.

sürdüğü yerdir. Aynı süreç kadınların bedeni üzerindeki tahakkümde de gerçekleşir; orada erkek, bu bedenin kendisine ait olduğuna inandırıldığı için hüküm sürer. Bu tahakkümü olanaklı kılan mülkiyet fikridir. Toprak ve beden, kelimenin tam anlamıyla kontrolün, tahakkümün, otoritenin yerleştirildiği, yani iktidarın korku ve dehşet uyandırarak uygulandığı yerlerdir.

Bu tahakküm ve baskı ile çeşitliliğin tektipleştirilmesi stratejisi ile karşı karşıya kalan bölgelerdeki farklı mücadele deneyimlerine sahip kadınlar acil olarak kolektif bir örgütlenmeyi öneriyorlar. Bu öneri bizi bölgede yaşayan bir beden olarak düşünmekten, bölgenin bir parçası gibi hissetmeye götürür, bir başka deyişle topraksal bedenlere/bedensel topraklara... Bedeni, akli ve ruhu ayırıştırıcı batı mantığından kopmak demek, birleşik ve bütünsel bir perspektiften, bir direniş mekânı ve hafıza sahibi olarak topraksal bedenler ile üzerinde yaşadığımız ikamet ettiğimiz bölgenin sentezinden oluşan ortak bir politik görüşü ortaya koymak demektir. Bu nedenle, ulus-devlet dışında, yaşamı metalaştırmaksızın çözümlemek ve düzenlemek için, doğayla uyumlu, komünal yaşam dinamiklerine, kolektif zamanın örgütlenmesine, halkların özerkliklerine saygılı olan yaşam önerileri, siyaset yapmanın farklı biçimleri bölgenin bünyesinden düşünülmelidir.

Gözlem altında tutma, denetleme ve çeşitliliğin kontrolü tuzağının içinde ulus-devletlerin çokuluslu projelerinden tutun da başka türlü politika yapma, yaşamın farklı biçimlerde örgütlenmesi hedefiyle, sermayeyi kontrol altına almanın bir yolu olarak

ortaya çıkan sömürge karşıtı, patriyarka karşıtı hayalperestler seslerin polifonisinden halkların kültürlerarasılığı fikrine sahip projelere kadar bir iş birliği mevcuttur.

Bedeni, akli ve ruhu ayırıştırıcı batı mantığından kopmak demek, birleşik ve bütünsel bir perspektiften, bir direniş mekânı ve hafıza sahibi olarak topraksal bedenler ile üzerinde yaşadığımız ikamet ettiğimiz bölgenin sentezinden oluşan ortak bir politik görüşü ortaya koymak demektir.

Sorun şu ki, çokulusluluk ve kültürlerarasılık kadar devrimci bir proje, ulus-devlet içinde düşünüldüğünde, egemen sisteme yarayan sembolik bir gasp haline geliyor. 2008 yılında Kurucu Meclis'teki birçok kesimin çalışmasının ürünü olan ve çoğulcu, çok sesli, kolonyalizmden uzak, hatta "devrimci" olarak görülen yeni bir Anayasa'nın onaylanmasıyla, Ekvador pek çok ülke için bir kilometre taşı oldu. Bu ülkenin tarihinde ilk kez Çokuluslu ve Kültürlerarası bir Magna Carta kabul edilmişti; Sumak Kawsay (iyi yaşam). Sumak Kawsay, Ekvador'da yeni bir yaşamın örgütlenmesine rehberlik edecekti. CONAIE'nin, yerli halkların ve ulusların bu siyasi yol haritası, Anayasa adı altından Ekvador devleti tarafından yasalaştırıldı.

Bu Anayasanın yapım sürecindeki fay hatları, özerk bölgelerin yönetimi ve doğal kaynakların değerlendirilmesi etrafında dönüyordu. Rafael Correa (o dönemde Ekvador Başkanı) “CONAIE’ye ve önerisine defalarca ve alenen saldırdı ve onu aşırılık yanlısı, solcu, çocuksu ve yerli olarak nitelendirdi.”⁷ Çoğulculuğun Ekvador’un “balkanlaşma”sına yol açacağı söylendi; doğal kaynakların sömürülmesi karşısında halkların (istişare yoluyla) önceden rıza alma hakkı bu nedenle reddedilmek istendi. Özyönetim fikri, Yerli Bölgesel Çevreler (CTI) olarak adlandırılan oluşumun parçası olmayan diğer toplulukları dışarıda bırakacak biçimde ele alındı.

Yerli halklar ve milliyetler için çok ulusluluk sadece kültürel bir proje değil ama aynı zamanda politik bir projeydi:

“Adaleti, bireysel ve kolektif özgürlükleri, karşılıklı saygıyı, dayanışmayı, Ekvador toplumunun tamamının ve tüm bölgelerinin adil gelişimini savunan ve siyasi, ekonomik, sosyokültürel bir örgütlenme modeli ile Ekvador’u oluşturan tüm Milliyetlerin ve Yerli Halkların yasal-politik ve kültürel olarak tanınmasına dayanan bir hükümet sistemi.”⁸

O dönemde, bu çok sesli polifoninin ve diğer örgütlenme biçimlerinden yaşam inşa etme olasılığının gerçekleşebileceğine ve devletin yeniden kurulmasına ve hatta sömürsüzleştirileceğine duyulan güven, bu projenin hayata geçebileceğine dair umudu besliyordu. Böyle bir anayasa teklifi ile karşı karşıya kalan ve bu anayasanın oluşturulmasını teşvik eden yüzlerce hak savunucusunu, topraklarına sahip çıkan yerli halkları kriminalize eden bu “ilerici” hükümetten 10 yıl sonra, kendimize net bir şekilde sormamız gereken soru, Çokuluslu Devletin varlığının mümkün olup olmadığıdır?

Sözlerin, eyleminin, dünyaya bakışın ve yaşamı örgütlemenin bir çoksesliliği olarak anlaşılan çokulusluluğun, üniter, kolonyalist, kapitalist, patriyarkal, monokültürel ve hegemonik bir ulus-devletin içinde yaşaması imkansızdır. Eğer çoğulcu, çok uluslu bir birlik, devlet biçimini alırsa, bu devletin siyasi birliği eski egemen kültürün politikası etrafında oluşacaktır. Bir başka deyişle devletin dışına itilen komünal toplulukların kültürel çeşitliliği devletdışı örgütlenme formları altında birleşmek zorunda kalacaktır.⁹

⁷ Par Floresmilo Simbaña, *La Plurinacionalidad en la Nueva Constitución*, Quito: ILDIS – La tendencia, 2008.

⁸ CONAIE, *Proyecto Político de Las Nacionalidades del Ecuador*, 2007, 17.

⁹ Luis Tapia, *Una Reflexión Sobre la Idea de Estado Plurinacional*, En OSAL, Buenos Aires: CLACSO, 2007, 61.

Burada iki farklı bakış söz konusu: Biri halkların çokulusluluğu, diğeri ise devletin onu kullandığı anlamıyla çok ulusluluk. Oysa aynı zamanda yerli halkların ötesini de görmek gerekir. Toplumun farklı kesimlerini, mestizoları, Afro'ları, kadınları da kapsamalısınız. Ulus-devlet için azınlık olmaya devam eden kesimleri ve temsili demokrasi dinamikleri içinde sesi asla dikkate alınmayacak olanları da hesaba katmalısınız. Bu anlamda, çokulusluluk Devlet içinde anlaşılabilir, çünkü çokuluslu devlette azınlıklar var olamaz. Oysa ki her bir parçamız çok önemli, hepimizin sesi çok mühim. Aramızda birbirimize empoze ettiğimiz düşünce, eylem ve söz hegemonyası yoktur. Bu anlamda, özerk, otonom bir perspektifi taşıyan çokuluslu bir siyasi proje, ulus-devletin hegemonik yapısı içinde asla gelişemez. Böyle bir politik oluşum ya çokulusludur ya da devlettir; yani bir devlet yapısı içinde çokulusluluk mümkün değildir.

Devlet dışında, çok ulusluluk önerisinin izini sürersek, bu bizi Demokratik Konfederalizm önerisiyle bağlantı kurmaya götürür. Demokratik, özerk federasyonlar veya konfederasyonlardaki yerleşim bölgelerinde yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin etme şansının gerçeklik kazanmaya başladığı yer de burasıdır. Halkların, devletin egemenliği ve baskısı altında olmadan, meclis tipi karar alma yöntemlerinin uygulanmasıyla eğitim, adalet, sağlık sistemlerinin, topluluk ekonomisinin özgürce üretildiği anti-kolonyal, patriyarka ve kapitalizm karşıtı bir siyaset projesi etrafında şekillenmiş bir yapı.

Başka dünyalar yaratmak zorunludur. Ekvador'da, Covid 19 salgını bahane edilecek yaklaşık 6 aydır tam bir istisna hali içindeyiz; sokağa çıkma yasakları, mahallelerde askerler, polisin maskeyi düzgün takmadığı için insanları dövmesi, sosyal toplantıların ve seyahatlerin kısıtlanması... Bizi koruduğuna, bize baktığına inanan bir ulus-devletin hegemonyası altında savaş halini yaşıyoruz.

Korku ve güvenlik söyleminin etkisi altındaki toplumsal dinamikler, devletlerin halklar üzerinde totaliter biyopolitik kontrole sahip olmasına izin verdi. Bu tartışmayı genişletmek için Agamben'in sözlerini, ulus devletlerin toplama kampı metaforu aracılığıyla uyguladıkları sürekli istisna halini analiz eden companero Raúl Zibechi'nin düşünceleri ile konuyu bu alana taşımak istiyorum.

İstisna halinin hüküm sürdüğü bir toplama kampı fikrinden önce Zibechi, özerkliği, otonominin neden bu duruma çare olduğunu anlamamıza izin verecek soruyu gündeme getiriyor.¹⁰ Bugün toplama kampına geçmek mümkün mü, toplama kampı yeniden düzenlenebilir mi? O toplama kampına kapatılan bizlerin, bir araya geldiğini, örgütlendiğini ve şiddetli bir isyanla sahayı ele geçirmeyi başardığını hayal

¹⁰ Raul Zibechi, *Descolonizar el Pensamiento Crítico y Las Prácticas Emancipatorias*, Montevideo: Alter Ediciones, 2019.

edelim; ne yapacağız? onu düzelterek miyiz? Yok mu edeceğiz? Kampı yeniden biçimlendirmeye karar verirsek ne olur? Yani toplama kampında yönetimi ele aldık ve sistemin oyununa girdik; çizgili üniformamızı şeflerden biri için değiştiriyoruz, artık kışlada değil, şeflerin binalarındaki odalarda uyuyoruz... Lakin biri kışlada uyumalı, değil mi? Biz zalim, zalimler oluruz ...

İkinci seçenek, iktidarı reddetmekten ve halkların özerkliğinden süzülüp gelen bazı mücadelelerin sözünü ve deneyimini kendine rehber almaktan geçer. Bu seçenekte toplama kampını ele geçirip onu yıkar, yok ederiz. Böylece geride hiçbir şey kalmaz. Ve sonra hep birlikte özyönetim ile yeni bir yaşam tarzı yaratırız. Kırsalda kendi topraklarımızda yaşanan şiddeti, yerinden edilmeyi, insanlığın inkârını tekrar etmeden; doğayı, hayatı metalaştırmadan yepyeni bir yaşam kurarız. Az ya da çok böyle olacağını düşünebiliriz. Toplama kampı Devlettir, onu ikame etmek isteyebilirler, gasp edilmiş ataların sembolleriyle doldurabilirler, feminist olduğunu söyleyebilirler; çünkü kota uygulanır. Kota yasasına göre, iktidarın birkaç kadın kuklasını yönetime koyabilirler... Her neyse, toplama kampı - Devlet - ölüm kokmaya devam ediyor.

Baskı şiddet ve yerinden edilme ile yüz yüze kalan halk kesimleri yaşamları için mücadele etme yolunda direniyorlar. Bu mücadelelerden biri de Ekim 2019'da Ekvador'da gerçekleşen direniş hareketiydi. Binlerce yerli yoldaş yolları kapattı, valilikleri işgal etti. Kötü hükümete karşı savaşmak, sokaklara dökülen öğrencilere, kadınlara, işçilere, emeklilere, mahallelerdeki direniş gruplarına katılmak için Quito'ya gitti. İktidarın bizlere verdiği ise baskı, şiddet, katliam ve ölüm oldu. Faşist Maria Paula Romo'nun (Hükümet Bakanı) komutasında 12 yoldaş katledildi.

Kardeşleşme, dayanışma, direniş, yaratıcılık... Bir kararnamenin yürürlükten kaldırılmasının çok ötesinde, çeşitli toplumsal kesimlerin yeniden örgütlenmesi şansını yaratan 11 günlük mücadele.

Ekim isyanının 11 gün sürdüğü doğru olsa da, toplumsal örgütler içinde bu mücadelenin bir arka planı ve sonrası vardı. Ama her şey onurluca değildi. Ekim günlerinin anıları karalandı ve bu mücadele çoğu liderin içinde barındırdığı maço-kahramanı besleyerek seçim amaçları için kullanıldı. Aynı şekilde, Ekim günlerindeki toplumsal patlamayı analiz ederken ve hafızayı yeniden inşa ederken bazı sol liderlerde hala gizli olan ataerkillik bütünüyle açığa çıktı. Kadınların çocuk bakımını desteklemek için mutfaklarda çalışmasını, bağış toplamasını önemsizleştirerek; onların direnişini ve mücadelesini hafife alarak bu mücadeleyi erkek egemen bir zihniyetle okudular. Oysa kadınların katılımı 12 yıllık mücadelenin asal bir parçasıydı. Onlar mücadeleye katıldığında en değerli katkıları sağladılar. (Alianza Pais'in iktidarda olduğu zamanlardaki gibi)

Solcu örgütlerin, artık toplama kampını güzelleştirmek yerine iktidarı ele geçirmeden onu yıkarak başka bir dünya inşa etmek için yeni siyaset yapma yollarını düşünmeleri zorunludur.

Kadınların özgürlüğünün tüm insanlığın ve doğanın kurtuluşu olduğu çok açık; bizsiz yürüyemezler, çünkü biz mücadelenin destekçisi değil, Bolivyalı feminist kolektiften companeraların dediği gibi nüfusun yarısıyız. Bizler yaşama sahip çıkanlar, onu koruyan kollayan bakım verenleriz. Öyleyse biz bu yaratımın vazgeçilmez bir parçasıyız. Bu nedenle, metanın karşısında yaşamı önemseyen, radikal bir şekilde patriyarka karşıtı bir siyasi projeye dayanmayan hiçbir devrimci proje var olamayacak veya zafer kazanamayacaktır.

Temel dayanağı olarak tek tip bir bütünleşmeyi, monolitik bir birliği eksene almayan aksine farklılıkları, çeşitliliği içeren bir siyaset anlayışıdır esas olan. Öyle ki, savaş ağalarını (caudillos) içinde barındırmayan çok sesliliğin inşa olduğu bir siyaset; zorlamayan, dayatmayan, sabırla dinleyen; kolektiften, topluluktan öğrenen bir siyaset. Egoya değil radikal şefkate yaslanan kararlar alan; batı mantığıyla değil aksine bölgenin bağrından yükselen bir siyaset. İşte böyle bir mücadele haysiyetle onurlu bir şekilde yaşamamızı sağlar.¹¹

Autonomía o muerte, ¡Venceremos!

Ya Özerklik Ya Ölüm, Biz Kazanacağız!

¹¹ Comité de Jineoloji, *Jineoloji*, Comité de Mujeres en Solidaridad con Kurdistan, 2017; Feministas Comunitarias Antipatriarcales, *Por qué feministas? Por qué comunitarias? Por qué antipatriarcales?*, La Paz: Tarpuna Muya, 2019; Maria Mies and Shiva Vandana, *La Praxis Del Ecofeminismo*, Barcelona: Icaria Editorial, 1998; Catherine Walsh, “Interculturalidad, Plurinacionalidad y Decolonialidad: Las Insurgencias Político-Epistémicas de Refundar el Estado”, *Tábula Rasa*, No:9, 2008, 134-152.

Ekofeminizm ve Üreme Emeginin Değeri*

Ariel Salleh

Çeviri: Çağla Deniz Türkoğlu

Üreme emeği, her toplumun temelidir. Bu tür bir emeğin pratik açıdan deneyimlenmesiyle anneler; bakımını üstlendikleri bedenlerde biyolojik döngüleri nasıl sürdürececeklerini öğrenirler. Tıpkı köylü ve toplayıcıların topraktaki döngülere ayak uydurup ve bu döngüleri yeniden oluşturması gibi. Bu ücretsiz işçiler, küresel ekonomide büyük ölçüde görünmezdirler ve sosyalist teoride yeterince tanımlanmamışlardır. Fakat “dünyada yaşamı mümkün kılma konusundaki esaslı becerileri sebebiyle, bu üç işçi grubu birlikte, zamanı gelmiş ‘bir sınıf’ oluşturur.”¹ Bu ekolojik feminist iddia, kalkınma eleştirmeni Wolfgang Sachs’ın, kendi imkanları dahilinde zarif bir şekilde yaşayan toplumlar ve ilhamlarını iyi ve kendine has olan yaşamın yerel fikirlerinden alan sosyal değişimler için olan çağrısını empoze eder... Küresel ekolojinin görevi iki şekilde anlaşılabilir: ya kalkınmayı yağma ve kirliliğin sürüklenmesine karşı ayakta tutmak adına teknokratik bir çabadır; ya da yaşanan Batı değerlerinin hegemonyasından sıyrılmak ve kalkınma yarışından yavaş yavaş emekli olmak adına kültürel bir çabadır.²

* İspanyolca versiyonu için: Ariel Salleh, “Una estrategia eco-feminism: militar por el agua, el clima, u las luchas post-desarollo”, *Ecuador Debate* içinde, ed., Alberto Acosta, Sayı: 103, 2018, 147-158.

¹ Ariel Salleh, *Ecofeminism as Politics: nature, Marx, and the postmodern*, London: Zed Books, 2017/1997.

² Wolfgang Sachs, ed., *Global Ecology*, London: Zed Books, 1994, 4-11.

Yaşam İçin Hareketler

Ekolojik feminizm kelimesi yaygın olarak, ekoloji ve feminizmi ortak, tek bir mücadele olarak ele alan bir politikayı tanımlamak için kullanılır. Kentsel mahallelerde ve kırsal topluluklardaki yaşam koşulları riske girdiğinde ortaya çıkar. Kadınlar veya erkekler, yaşamla ilişkili işlere dahil olabilirler, ancak dünya çapında sosyal açıdan bakıcılar ve gıda yetiştiriciler olarak konumlandırılanlar çoğunlukla kadınlar olduğu için çevresel eylemleri ilk gerçekleştirenler genellikle topluluğun kadınlarıdır. Bu tür müdahaleler, bölge, sınıf veya etnik köken fark etmeksizin evrenseldir; yani, eşsiz bir şekilde keşişimseldirler. II. Dünya Savaşı sonrası kapitalist tüketimcilik ve kalkınma modellerinin ikincil hasarına tepki gösteren kadınlar, 1970'lerden itibaren her kıtada ekofeminizm olarak adlandırdıkları hareketi gerçekleştirmeye başladılar. İster zehirli atıklara, ormansızlaşmaya, nükleer enerjiye karşı olsun, ister tarım endüstrisine karşı, her zaman “yerel ve küresel” olarak bağlantılılardır. Alman ekofeministler çalışmalarını oldukça açık bir biçimde Rosa Luxemburg tarafından ortaya koyulan teorik temeller üzerine inşa etmişlerdir.³

1970'ler aynı zamanda anti-nükleer, Siyah Güç, Kadınların Özgürlüğü, Yerli Toprak Hakları gibi “yeni toplumsal hareketlerin” patlamasına tanık olmuştur. Nihayetinde, radikal ekoloji yeşil partiler ve teknokrat profesyoneller tarafından ele alınmış olacaktı. Feminizm, liberal bireycilik tarafından yönü değiştirilip eşit haklar için tek alana yoğunlaşmış bir mücadeleye dönüştü. Ekofeminizmin bir sonraki aşaması, doğayı korumak adına küresel kuzeyin yeni sömürge politikalarını yoğunlaştıran 1992 Dünya Zirvesi'ni takip etti. Günümüzde bölgesel anlaşmaların dünya çapındaki bir imar planı, Yerli toprakların kurumsal madenciliğinin ve yerli biyoçeşitliliğin kurumsal patentlemesinin yolunu açtı. Vandana Shiva ve diğerleri gibi, ekofeministler Rio Dünya Zirvesi'ne katıldılar ve alınan tedbirlere karşı çıkmak için ellerinden geleni yaptılar.⁴ Kısa süre içinde, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sosyal açıdan savunmasız kişilerden daha fazla taviz vermeye zorlayacaktı.⁵ 20. yüzyıl, Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası bir taban ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldığı Seattle Savaşı ile kapandı. Halkın küreselleşme karşıtı alternatifi olarak bu geniş hareket 2001 yılında ilk Dünya Sosyal Forumu'nu düzenledi.

³ Maria Mies, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*, London: Zed Books, 1986; Rosa Luxemburg, *The Accumulation of Capital*, London: Routledge, 2003/1913.

⁴ Vandana Shiva, *Staying Alive: Women, Ecology, and Development*, London: Zed Books, 1987; Maria Inacia d'Avila and Naomi de Vasconcelos, ed., *Ecologia Feminismo*, Rio de Janeiro: EICOS-UFRJ, 1993.

⁵ Ana Isla, “Who Pays for Kyoto Protocol?”, *Eco-Sufficiency & Global Justice: Women write political ecology* içinde, ed., Ariel Salleh, London: Zed Books, 2009.

Neoliberalizmin yayılması, metropol eyaletlerdeki imalat işçilerinin moralini, işlerini açık denizdeki küresel güneyde düşük ücretli ihracat işleme bölgelerine göndererek bozduysa da o jeopolitik çevredeki birçok insanın farklı bir gündemi vardı. Brezilya’da, coşkulu bir Topraksız Halk Hareketi eko-köyler ve gıda egemenliğinden bahsediyordu. Ekvador’da Acción Ecológica kadınları, doğal kaynakların 500 yıllık sömürge hırsızlığını tanımlamak adına “ekolojik borç” kavramını türettiler; kalkınma kredilerinde Dünya Bankası faizinin modern hırsızlığı ve doğal maddeleri işletmeye dair ekonomi sonucu geçim kaynaklarındaki süregelen bozulma. Sürdürülebilirlik ile adalet, endüstriyel servet altında yaşamın boşa harcanmasına alternatif olarak Andean tedarik hazırlama yöntemlerini sunan 2010 Cochabamba Halk İklimi Zirvesi’nde de yer aldı.

2008 mali çöküşünün ardından, Occupy (İşgal) adlı küresel farkındalığa sahip gençlik, kapitalist sınıfa karşı savaşmak için Wall Street borsası yakınlarında kamp kurdu; Almanya’da Frankfurt bankalarını ablukaya aldılar. Avrupa Birliği kemer sıkma programlarına karşı direnen Akdeniz ülkelerinde yaşamı olumlayan değerlerin rehberliğindeki bir başka politika su yüzüne çıktı. “İspanyol Indignados” (İspanyol Öfkeli Hareketi), çeşitli kendi kendine yeten mahalle ekonomilerini harekete geçirdi. Daha sonra 2012 Rio+20’de, iş dünyası, politikacılar ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı, nanoteknolojik biyo-ekonomi için bir halkla ilişkiler alıştırması olan Yeşil Yeni Düzen önerilerini artırdılar ve ekofeministler yine karşı çıktılar.⁶ Daha sonra, Veronika Bennhold-Thomsen gibi ekofeminist varoluşçu düşünürlerin gelişme sonrası çalışmaları henüz onaylanmamış olsa da akademisyenler küçülmeyi tartışmak için Leipzig ve Budapeşte’de bir araya geleceklerdi.⁷ Bugün, Sosyo-Ekolojik Dönüşüm üzerine çalışan Brüksel Rosa Luxemburg Stiftung, ekofeminist politikanın Güney Amerika’dan gelen Buen Vivir, Güney Afrika’dan Ubuntu, ve Hindistan’dan Swaraj ile yakınsamasını inceliyor.⁸

⁶ Ariel Salleh, “Green Economy or Green Utopia? Rio+20 and the Reproductive Labor Class”, *Journal of World Systems Research*, Vol. 18, No: 2, 2012, 141-145.

⁷ Veronika Bennholdt-Thomsen and Maria Mies, *The Subsistence Perspective*, London: Zed Books, 1999; Vandana Shiva, *Earth Democracy: Justice, Sustainability, and Peace*, London: Zed Books, 2005.

⁸ Bu sözcükleri tam olarak karşılayacak Türkçe bir kelime bulunmamaktadır. Her biri kendi coğrafyalarındaki bir yaşam kültürüne ve/veya felsefesine denk gelir. Buen Vivir; Batı merkezli anlayıştan farklı olarak, insan ile doğa arasındaki uyum, eşitlik, adalet ve dayanışma ilkeleri temelinde çeşitliliğe imkan tanıma çerçevesinde, yerli geleneklerin yaratımı bir alternatif model olarak “iyi yaşam hakkı” şeklinde tanımlanabilir. Ubuntu; Güney Afrika’daki insanlığın karşılıklı etkileşimine (benim çünkü biziz) vurgu yapan insanların birbirlerine bağlılık ve ilişkilerine odaklanan etik ya da hümanist bir felsefedir. Gandhi tarafından kullanılan tam kişisel, tinsel ve siyasal bağımsızlık anlamına gelen Swaraj kavramı ise Hindistan’daki kendine yeterli ve öz yönetim anlayışı ile radikal ekolojik demokrasi ya da ekolojik swaraj tanımını içeriyor.

Ekofeministler, kapitalist ataerkil kültür altında, doğanın kuşatılması ve metalaştırılmasının, kadınların emekçi bedenlerinin kuşatılması ve metalaştırılmasının yan- kısı olduğunu ileri sürmektedirler. Doğa Ana'ya yapılan klasik imalar, metafor- dan çok daha fazlasıdır. Bu nedenle, ekofeminist ağlar arasında koruyucu bir veganlık etiği dolaşmakta ve Hayvanları Düşünmek üzerine uluslararası toplantılar düzen- lenmektedir.⁹ Afrika'da, köylerinin yakınında madencilik faaliyeti nedeniyle ya- şamları ve geçim kaynakları tehdit altında olan kadınlar, iklim değişikliği üzerine kendi ekofeminist manifestosuna sahip kıtasal bir sömürü karşıtı ağ olan WoMin'i kurdu. ABD Appalachia'da anneler, kömür endüstrisi tarafından dağın tepesini kal- dırılmasına karşı doğrudan eyleme geçmeyi örgütlüyor. Hindistan'ın Navdanya eko- yeterlilik okulları, geleneksel tohumları farmasötik patentlemeden kurtarmak için "bankaya yatırıyor". Çin'in Sichuan kentinde köylü kadınlar, asırlık organik tekno- lojileri yeniden canlandırarak toprak verimliliğini geri kazanıyor ve Londra'da ev ha- nımları, Thames Nehri'ndeki yüzyıllardır süren suistimali onarmak adına gönüllü olarak zaman ayırıyorlar.¹⁰

Aktivistler, ye-
niden üretim manti-
ğının ekoloji, işçi,
kadın ve yerli hareketle-
rini nasıl birbirine bağlad-
ığını görmediklerinde, yıkıcı
bir rekabete dayalı tek ko-
nulu bir "kimlik politi-
kası" meydana gelir, bir
grubun hakları diğ-
eriyle yarışa giri-
şir.

Su: Nihai Sonuç

Aktivistler, yeniden üretim mantığının ekoloji, işçi, kadın ve yerli hareketlerini nasıl birbirine bağladığını görmediklerinde, yıkıcı bir rekabete dayalı tek konulu bir "kimlik politikası" meydana gelir, bir grubun hakları diğeriyle yarışa girer. Ancak insanlar dünyadaki yaşam koşullarını korumak için birlikte çalıştıklarında kültürel farklılıklar azalır. Yetiştirme evrensel bir insan kapasitesi ise, onun nihai maddi sonucu başka bir evrensel akıştır: su.

- Küresel iklim istikrarı, düzenli bir su döngü-
süne bağlıdır
- Bitkilerce atmosferik karbonun azaltılması suya
bağlıdır

⁹ Marti Kheel, *Nature Ethics*, Lanham: Rowman & Littlefield, 2008; Patrice Jones, "Liberation as Connection and the Decolonization of Desire", *Sistah Vegan: Black Female Vegans Speak on Food, Identity, Health, and Society* içinde, ed., Breeze Harper, Brooklyn: Lantern, 2010.

¹⁰ Navdanya: <http://www.navdanya.org>; Chan Shun Hing: <http://our-global-u.org>; Pamela Odih, *Watersheds in Marxist Ecofeminism*, Newcastle: Cambridge Scholars, 2014.

- Toprak, bitki ve hayvan sağlığı suya bağlıdır
- İnsan vücudu çoğunlukla sudan oluşur.

Büyüme odaklı kalkınma modelini yürüten hükümetler ve uluslararası kuruluşlar, küresel ekonominin halihazırda bir aşırı üretim kriziyle karşı karşıya olduğunu reddediyorlar. Daha da ciddi, petrol üretiminin pik noktasının su üretimi pik noktası tarafından geride bırakılmak üzere olduğunu reddediyorlar. Dünya Bankası ve hatta Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri su rezervinin özelleştirilmesini teşvik ediyor. Bununla birlikte, neoliberal pazarlar tarafından su koruması, terimler açısından bir çelişkidir, çünkü piyasalar bir metanın değerini ancak kıt hale getirerek artırabilir! Bugün, 10 özel şirket 100 ülkede su satışlarını kontrol ediyor ve su fiyatlarını artırdıkları, yoksullara hizmet kesintisi yaptıkları ve altyapı onarımını reddettikleri biliniyor¹¹ Cochabamba vatandaşlarının 2001'de Bechtel'e karşı sembolik mücadelesinden bu yana, Güney Amerika toplulukları su politikasında dünyaya liderlik ediyor. Venezuela ve Meksika, hizmetlerin belediye mülkiyeti olmasına yönelik güçlü taban hareketlerine sahip. Avrupa'da, özellikle İspanya bu konuda ileridir.¹² Aktivistlerin, şirketleşmiş su gasplarını ve gelecekteki sudan kaynaklı büyük güç çatışmalarını acilen önlemeleri gerekiyor.¹³

Bununla birlikte, suyun kamusal mülkiyeti gibi sosyalist bir strateji, hikâyenin yalnızca yarısıdır, çünkü liberalizm gibi sosyalizm de insan merkezli bir politika olarak kalır. Gelişme sonrası topluluklar, Dünya'daki yaşamı eski haline getirmek için tedbirli bir şekilde su paradigmasını kullanarak "eko-merkezli" olacaklar. Bu konuda, küresel Kuzey, yerli dünya görüşlerinden ve kadınların bakıcılık becerilerine dayanan analizlerden çok şey öğrenebilir. Ekolojik feminist veriler, bu dönüşüm sürecinin birçok noktasında yararlıdır, özellikle insan merkeziliğin yapı-sökümünde. Ekofeministler, din ve hukuktan ekonomi ve bilime kadar geleneksel Batı kurumlarının dünyanın ataerkil egemenliğe hizmet etmek üzere tasarlanmış "ilk siyasi düzene" işaret ediyorlar. Maalesef, "erkekçilik" hem liberaller hem de sosyalistler için uluslararası geçerli görüş haline geldi.¹⁴ Küreselleşmenin çarkları hâlâ Aristoteles'in "Büyük Varoluş Zinciri" hiyerarşisiyle yağlanıyor; "kadınlar, yerliler ve Tabiat Ana" gibi altta kalanların üzerinde güce sahip tanrıları, kralları ve erkekleri sosyal yaşamın zirvesine yerleştiren eski bir söylemsel mantık.

¹¹ Maude Barlow and Tony Clarke, "Water privatization", *Global Policy Forum*, 2004, www.globalpolicy.org

¹² Lavinia Steinfert, Satoko Kishimoto, and Denis Burke, "10 Rousing Struggles for Public Water", *Transnational Institute Newsletter*, 22 March 2017, <http://www.tni.org>.

¹³ Amanda Froelich, "Coca-Cola And Nestlé To Privatize The Largest Reserve of Water In South America", *The Dawn News*, 5 February 2018, <https://www.alainet.org/en/articulo/191235>.

¹⁴ Denise Thompson, "Masculinity and the Ruling of the World", 1 July 2017, <http://denisethompsonfeminism.wordpress.com/>.

İnsanlığın doğa üzerinde, erilin dişil üzerinde, beyazın siyah üzerinde, üstün olması gibi geleneksel kodlar insanların yaşam olanaklarını belirtir ve sınırlar, bu nedenle feminist, sömürgecilik karşıtı ve ekolojik aktivistlerin bunu ifşa etmesi mantıklıdır. Bu düalizmin insan merkeziliğini değiştirmek kolay değildir, çünkü her yeni neslin toplumsallaşmasıyla her bireyin zihninde defalarca tohumlanır. Günlük yaşamın bilinçaltı “ortak akıl düzeni” şuna benzer ve çoğu insan bunu “doğanın bir yasası” olarak kabul eder:

- doğanın üzerinde insanlık
- kadının üzerinde erkek
- üremenin üzerinde üretim
- ekolojinin üzerinde ekonomi
- emeğin üzerinde sermaye
- el emeği üzerinde zihinsel emek
- nesnenin üzerinde özne
- beden üzerinde zihin
- kirli üzerinde temiz
- siyahın üzerinde beyaz
- güney üzerinde kuzey
- suyun üzerinde toprak

Bu eski mantranın yapısal etkileri tarihin yönünü şekillendirdi. Kadınlar ve fet-hedilen köleler yalnızca nesneler haline gelecekti ve aydınlanma mantığına göre, doğa ve bedenler bile, parçaları matematiksel formüllerle kontrol edilebilen ma-kineler olarak kavramsallaştırılırlar.¹⁵ Bu, hayata yabancılaşmış kültür, kapita-lizmin işleyişi için vazgeçilmezdir. Ataerkil varsayılanla toprak yekpare olarak değerlendirilirken hayat veren su akışları, kocası olmayan kadınların gömülü doğurganlığı kadar sorunludur.

Bazı “su paradigması” savunucuları, su konusunda hukuk ve mühendislik yoluyla ustalaşmaya yönelik erkeksi araçsal akılcı dürtüyü “hidrolik misyon” olarak tanımlar.¹⁶ Psikolojik düalizmin bir başka feci etkisi, iktisatçıların ölçmeye çalıştıkları

¹⁵ Carolyn Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*, New York: Harper, 1980.

¹⁶ Michal Kravčík, Jan Pokorný, Juraj Kohutiar, Kováč, Martin and Eugen Tóth, *Water for the Recovery of the Climate: A New Water Paradigm*, Košice, SL: Krupa Print, 2008, www.waterparadigm.org.

yaşayan ekolojik akışlar ile indirgemeci ölçütleri arasındaki yanlış eşleşmede yeniden ortaya çıkıyor. İnsanlar neoliberalizmi reddedebilirler, ancak yine de doğanın mekanik sanayileşmesini “ekonomi yapmanın yolu” olarak kabul ederler. Bu tedarik yönteminin neden küresel olarak rasyonalize edilemeyeceğini, düzenlenemeyeceğini veya tamir edilemeyeceğini kavrayamıyorlar. Avrupalı ve Kuzey Amerikalı ekolojik modernistlerin mühendislik iddiaları aldattıcı bir şekilde iyimserdir ve yüksek teknolojik yenilikçilik atmosferi, siyasi statükonun potansiyel eleştirilenlerini çoğu kez şaşırtmakta ve teskin etmektedir. Sayısallaştırılmış, otomatikleştirilmiş bir gelecek, adalet ve sürdürülebilirlik içinde kolayca “manevileştirilmez”. Bu arada, döngüsel ekonomi ya da bakım emeğinin feminist iktisatçılar tarafından yeniden değerlendirilmesi gibi jestler, sermaye mantığı tarafından hemen yeniden emilir.

Bilmenin Bir Başka Yolu

Ekofeministler, genellikle üniversitelerde öğretilen, Avrupa merkezli ve cinsiyet temelli ayrıcalığın kurumlarında ve uygulamalarındaki küresel ekolojik krizin kökenlerini açığa çıkaran kapsamlı bir literatür oluşturdular. Bu çalışma, bilgi sistemlerinin, akademik disiplinlerin, hatta Marksizmin ve sosyal ekolojinin öncüllerini eleştirir. Ekofeministler, insanların ve doğanın araçsal rasyonel manipülasyonundan oldukça farklı bir bilme yolu olan alternatif bir epistemoloji sunarlar. Ancak, onların, kadınların siyasi anlayışlarını doğuştan “dişil öz”e atfettiklerini söylemek saçmadır. Ekofeminist algıların kaynağı ne biyolojik bedenlenme ne ekonomik yapılar ne de kültürel geleneklerdir, ancak bunların tümü insan eylemini etkiler. Aksine, ekofeminist bir epistemolojinin kaynağı emektir, çünkü insanlar anlayışlarını ve becerilerini insan bedenleri de dahil olmak üzere maddi dünya ile etkileşim yoluyla geliştirirler. Hissizleştirilen endüstriyel rutinin dışında özerk olarak çalışan insanlar -bakıcılar, çiftçiler, toplayıcılar- tüm duyuşsal kapasiteleri ile temas halindedirler; bir şeyin değeriyle nasıl birleştiğine dair daha doğru yankılanan modeller oluşturabilirler.

Bu “meta-endüstriyel” işçi sınıfının zaman algısı kuşaklar arasındadır ve bu nedenle özünde tedbir niteliğindedir. Ölçek derindir, işçinin doğadaki veya insan bedenindeki madde-enerji transferlerine duyarlılığını maksimuma çıkarır. Değerlendirme, ekosistem veya vücut sağlığının ciddi bir şekilde değerlendirilmesi için beşikten mezara bir deneme yanılma yoluyla oluşturulan uzmanlığa dayanır. Türlerin veya yaş gruplarının farklı ihtiyaçları doğrudan dengelenir ve uyumlu hale getirilir. Ev içi ve geçim ekonomilerinin sinerjik problem çözümcülük uyguladığı yerlerde, çok kriterli karar verme bir ortak akıl meselesidir. Zihinsel ve el emeği arasında bir ayrım olmadığında sorumluluk şeffaftır; emek ürünü, kapitalizmde olduğu gibi işçiye yabancılaştırılmaz, başkalarıyla

paylaşmaktan zevk alır. Burada üretimin doğrusal mantığı, yerini döngüsel bir yeniden üretim mantığına bırakır. Aslında, bu şekilde sosyal provizyon aynı anda yerel bilim ve politik eylemdir.

İnsanların sulanan ihracat mahsuller yerine geçim kaynakları için su kaynaklarına sahip olmalarını sağlamada dünya lideri olan Güney Asyalı baraj karşıtı aktivist Medha Patkar, eylem halindeki gerçekçi epistemolojinin bir örneğidir. Ancak, Hindistan'ın güçlü Ganj Nehri'nin 2017'de bazı özlük haklarını elde etmesinden on yıllar öncesiydi. Yine o yıl, Maori halkının Iwi topraklarına gömülü Yeni Zelanda'nın Whanganui Nehri'ne yasal statü verildi. Öte yandan Avustralya, yerli halklarının toprağı ve suyu bir bütün olarak görmesine rağmen nehir bakımında çok geride kalıyor. Aynı şekilde, onların "ülke" kavramları ekolojiyi kimlik ve aidiyet, saygı ve ilişkisel bir bilme biçimiyle birleştirir. And Dağları'ndaki Quechua halkı arasında, genellikle buen vivir olarak uyarlanan sumak kawsay kelimeleri, benzer bir yaşamı onaylayan anlamlar karışımını taşır. 2008'de, Güney Amerika Yerlilerinin neokoloniyal madencilik karşı meydan okumaları, Ekvador'un anayasal Pachamama kavramına ilham vererek Doğa Ana'ya Haklar verdi.¹⁷ Güney Afrika'dan İngiltere'ye ve ötesine, Wild Law olarak da bilinen yeni bir akademik Dünya Hukuku alanı, bu tür bir eko-merkezciliğin bilgeliği ile Batı'nın liberal "haklar" dili arasındaki gerilimleri çözmeye yardımcı oluyor.

Bununla birlikte, içtihat ve hukuk fikir dünyasında kalırken, su paradigması madde, eylem halindeki politikadır. Potansiyel olarak, bir dünya demokrasisine dair yeni tabandan gelen vizyonlar, dünya sistemi yönetimi için büyük teknokratik planları ile Atlantik ötesi hegemonyanın dengesini bozabilir. Ancak gidilecek bir yol var; özellikle Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'ler) uluslararası su yönetimine dayandığı için.¹⁸ SKH'ler, önümüzdeki on beş yıl içinde yürürlüğe girecek "insanlar, gezegen ve refah" için evrensel bir eylem planı olarak tanımlanıyor. Aslında, hedeflerin devam eden çıkarıcılık- madencilik, teknoloji yeniliği ve transferi yoluyla artan GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), piyasa deregülasyonu ve DTÖ'ye (Dünya Ticaret Örgütü) daha fazla güç ile karşılanması bekleniyor. GSYİH büyümesi ile yoksulların gelir artışı arasındaki mevcut oranlar göz önüne alındığında, SDG stratejisiyle yoksulluğun ortadan kaldırılması 207 yıl alacaktır. Bunun nedeni, gezegenin maddi kapasitesini her yıl yaklaşık yüzde 50

¹⁷ Alberto Acosta, "Los derechos de la naturaleza, nueva formas de ciudadanía y la Buena Vida. Ecos de la Constitución de Montecristi", *Corrientes Criticas Fundacion Dag Hammarskjold, Serie Documentos Ocasionales*, No: 7, Noviembre 2009.

¹⁸ United Nations Sustainable Development Knowledge Platform, *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.

oranında aşmış olsa bile, küresel ekonominin bugünkü büyüklüğünün 175 katı büyümesi gerekecek olmasıdır.¹⁹

Sürdürülebilir Kalkınma Hedef 6, sanitasyon, su hasadı, tuzdan arındırma, su verimliliği, atık su arıtma ve geri dönüşüm için uluslararası iş birliği ve kapasite oluşturma çağrısında bulunmaktadır. İklim için, paralel bir “temiz enerji yaklaşımı”, girişimcilerin ve muhasebecilerin rahminde “ademi merkezîyetçilik, karbondan arındırma, dijitalleştirme” -“kuluçka” olarak tanımlanan- mantrasına dayanıyor, daha azı değil! Yüksek teknoloji problem çözmenin tam “beşikten mezara” etkileri: -enerjisi yoğun olan madencilik, eritme, üretim, nakliye ve bakım- Yeşil Yeni Düzen’in üsleri tarafından bile nadiren hesaba katılıyor. Bu çıkarımcılığın (doğal maddeleri işletmeye dair faaliyetlerin; madencilik gibi) metabolik maliyetleri -toprak erozyonu, toksisite, su israfı ve sera emisyonları gibi- gelişme sonrası bir yana, herhangi bir sürdürülebilir kalkınma fikriyle açıkça uyumsuzdur. Burada sürdürülen şey, yerleşik eril indirgemecilik, psikolojik bölünme, düalizm ve inkar kültürü tarafından korunan yüzeysel bir politikadır.

İklim İçin Su

Her kıtada, toprak ve suyun ayrılmasına dayalı kalkınma modellerine meydan okuyan pratik su stratejilerine dair sembolik işaretler vardır. Yağmur, düşüşünü kesecek ağaçların olmadığı çıplak topraklarda veya onu emecek humusun yokluğunda, denize doğru yamaçları aşındırır ve verimli toprakları yıkar. Su paradigması, yağmuru düştüğü yerde tutmak için biyoçeşitlilik ve topraklarla çalışmak, böylece yeraltı akiferlerini, manzaraları ve aslında atmosferi yeniden nemlendirmekle ilgilidir. Para konu dışıdır; emek komünaldır ve yerel taş, ağaç ve bitkileri kullanarak uygulanmalıdır. Hindistan’da Rajindra Singh, muson akıntısını toplamak için yamaçlarda drenaj sistemleri veya çamur çukurları inşa etme geleneğini canlandırırken, Dhru-bajyoti Ghosh Kolkata’nın sulak alanlarının zengin metabolizmasını imarcılardan korumak için mücadele etti.²⁰ Komünizm sonrası Slovakya’da, Michal Kravcik, işsiz ve yabancılaşmış kırsal köylüleri çevrelerindeki bol malzemeden küçük öl-

¹⁹ Jason Hickel, “The Problem with Saving the World”, *Jacobin Magazine*, 8 August 2015; ayrıca bkz., Peggy Antrobus, “Mainstreaming trade and millennium development goals?”, *Eco-Sufficiency & Global Justice: Women write political ecology* içinde, ed., Ariel Salleh, London: Pluto Press, 2009.

²⁰ Anil Agrawal and Sunita Narian, ed., *Dying Wisdom: Rise, Fall, and Potential of India's Traditional Water Harvesting Systems*, New Delhi: Centre for Science and Environment, 1997; Patrick Barkham, “The Miracle of Kolkata's Wetlands and One Man's Struggle to Save Them”, *Environment and Ecology*, 21 July 2016, <http://vikalpsangam.org>.

çekli su hasadı tasarımları oluşturarak gıda yetiştirme alanlarını yeniden düzenlemeye ve yenilemeye teşvik etti. Coğrafi, tarihi ve kültürel koşullar farklılık gösterir, ancak bu gelişme sonrası hareketler arasında heyecan verici bir ulus ötesi yakınlaşma vardır. Benzer deneyler Çin ve Fransa’da da bulunabilir.

Bir “su paradigması” Ekvador’da, bir zamanlar kalkınmanın yamaçlarını harap ettiği Nabon’un anneleri ve büyükanneleri tarafından zaten ortaya konulmuştur. Öngörü ve yeni metodlarla, bu kadınlar, eski havzaları ve akarsuları eski haline getirmek için ekim yaparak erozyon kontrolü, su hasadı, toprak verimliliği ve gıda egemenliği elde ettiler. Ve bu şekilde, küresel iklim krizi için de üzerlerine düşeni yapmış oldular.²¹ Ekofeminist mantığa göre, geçim kaynağı ekonomilerindeki köylüler, küresel Kuzey’de bulunan hanelerdeki birçok anne gibi, metabolik döngüleri sürdürmek için çalışmalarında ilişkisel ilkeleri uygular - sonuçta insanlar bedenlenmiş doğadır. İnsanlığın Doğa üzerinde ayrılık yaratan Avrupa merkezli önermesi,

İnsanlığın Doğa üzerinde ayrılık yaratan Avrupa merkezli önermesi, Sol’daki pek çok kişinin, hatta bazı feministlerin, bu marjinalleştirilmiş işgücünü siyasi aktörler olarak ciddiye almasını engelledi. Bu kabulün ötesinde, su da, yaşamın kendi kendine yaratma, organize etme, yeniden üretme, sürdürme, uyum sağlama ve evrimleşme kapasitesiyle ifade edildiği gibi tarihsel bir etkiye sahiptir.

Sol’daki pek çok kişinin, hatta bazı feministlerin, bu marjinalleştirilmiş işgücünü siyasi aktörler olarak ciddiye almasını engelledi. Bu kabulün ötesinde, su da, yaşamın kendi kendine yaratma, organize etme, yeniden üretme, sürdürme, uyum sağlama ve evrimleşme kapasitesiyle ifade edildiği gibi tarihsel bir etkiye sahiptir. Portekiz’de Tamera halkı, tüm ekolojik, ekonomik, politik ve sosyo-psikolojik faydalarıyla birlikte kırsal topluluklarını tam olarak bu yenileyici paradigma etrafında tasarlıyor. Gelişme-sonrası biyo-bölge ortaklıkları, çevre sağlığını somutlaşmış sağlıkla bütünleştirir; ruhsal refah ile cinsiyet-toplumsal cinsiyet dönüşlülüğü.²² Avustralya’da çiftçi Peter Andrews, yeraltı suyu filtrelemesini sağlamak, erozyonu durdurmak ve kendisi de yaşayan bir organizma olan topraktaki karbonu tutarak doğurganlığı artırmak için ekim yaparak toprağındaki

²¹ Neema Pathak Broome and Ashish Kothari, “How an Ecuadorian Community is Showing Its Government How to Really Live Well”, *Radical Ecological Democracy*, 16 December 2017, <https://www.radicalecologicaldemocracy.org>

²² "Tamera Peace Research Center, Environmental Education Media" , 24 July 2013, <http://eempc.org/healing-biotope-tamera-portugal/>

karbon ve su döngülerini yeniden birleştirdi.²³ Bu aynı zamanda küresel ısınmayı azaltmaya da hizmet eder, çünkü iyi sulandırılmış ekosistemler yalnızca akifer kaybını, yer tuzluluğunu, kuraklık ve selleri önlemekle kalmaz, aynı zamanda küresel ısı enerjisi dengesini yeniden sağlamaya da yardımcı olur. Su paradigması uygulayıcıları, aynı yıl 50.000 mil karelik ormanın temizlendiğine ve kentsel toprağın 20.000 mil kare ölü toprağa tekabül eden asfaltlama ile mühürlendiğine işaret ediyor. Toprağın ve havanın kuruması, yılda 25 milyon terawatt saatlik potansiyel ısı ile sonuçlanır - bu, dünyanın tüm elektrik santrallerinin ürettiği ısıdan 1600 kat daha fazla bir ısıdır.²⁴

Herhangi bir campesina'nın (Latin Amerika'daki çiftçi) bildiği gibi, ağaç atmosferik su buharlaşmasına dayalı doğal güneş enerjili bir iklimlendirme sistemidir. Bu bir serbest soğutma sistemidir ve elektrik üretimini kirliletmeyen bir sistemdir. Buharlaşmada, bir galon su 2.5 kw saatlik güneş enerjisini emer; böylece ağaçsız kentsel alanlar, üstlerindeki havada işlevsiz ısı plakalarına neden olur. Bu, yerel yağmuru getiren küçük su döngüsünü bozar ve genel olarak atmosferde rastgele ısıtma, iklim değişikliği olarak bilinen kaotik hava modellerini oluşturur. Yerel ve küresel su döngülerini eski haline getirmek için yağmur hasadı, su paradigmasının temelini oluşturur. Doğanın, düştüğü yerde suyu tutmasına izin vermek Pasifik Okyanusu'ndaki küçük ada devletlerini tehdit etmekte olan yükselen deniz seviyelerinin dengelenmesine yardımcı olur. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 14 ve 15, iklimin su kütlelerinin işleyişiyle yakından ilgili, doğrusal olmayan karmaşık bir sistem olduğunu kabul ediyor. Ancak BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, indirgemeci bilimi, insanların kendilerinin kullanabileceği çözümleri değil teknokratlar tarafından yönetilen silo düşüncesini tercih ediyor.²⁵ Böylelikle küresel iklim politikaları, kendi tüketici vatandaşları dışında insanların herhangi bir şekilde hareket etme kapasitelerinden tepeden tırnağa uzak tutulur.

2015 Paris iklim görüşmelerinde alternatif-küreselleşme (alter-globalization) aktivistleri, kara ve su mücadelelerine katılmayı kabul etti. Uluslararası köylü sendikası Via Campesina'nın belirttiği gibi; bizim küçük ölçekli tedarikimiz aslında "dünyayı soğutuyor".²⁶ Egemenliğe ve kendine güvenmeye yönelik

²³ Peter Andrews, *Back from the Brink. How Australia's Landscape Can Be Saved*, Sydney: ABC Books, 2006.

²⁴ Martin Winiecki and Leila Dregger, "Water: The Missing Link for Solving Climate Change", *Terra Nova Voice*, 28 November 2015.

²⁵ Ariel Salleh, "Editorial: A sociological reflection on the complexities of climate change research", *International Journal of Water*, Vol. 5, No: 4, 2010, 285-297.

²⁶ Via Campesina, *Small Scale Sustainable Farmers are Cooling Down the Earth*, Jakarta: Via Campesina Views, 2009.

popüler yaklaşımlar, ekofeminist geçim etiği, eko-yeterlilik, buen vivir, swaraj, ubuntu, ortaklaşma ve küçülme gibi modelleri onurlandırır. Bu siyasi vizyonlar, geçim kaynaklarını, vasıflı işleri, dayanışmayı, kültürel özerkliği, toplumsal cinsiyet farkındalığını, öğrenmeyi, güçlenmeyi ve ruhsal yenilenmeyi teşvik eder. Bununla birlikte, günlük yaşamda sosyal değişim yapmak, eski alışkanlıkları eril insan merkezliliği ortaya çıkarmak ve ortadan kaldırmak için kararlı bir çaba gerektirecektir. Bir gelişme sonrası stratejisi, eski ikili kodu geri döndürürken çok yönlü ve sinerjik olacaktır.

- Doğa üzerindeki insanın ekolojik hakimiyetini kontrol yerine karşılıklık ile değiştirecek.

- El emeğinin üstündeki zihinsel sınıf hiyerarşisini yatay toplumsallaşmayla değiştirecek.

- Marjinalleştirilmiş rejeneratif becerileri yeniden değerlendirerek toplumsal cinsiyet ve ırk ayrımcılığının yerini alacak.

- Yeryüzü Yönetimi için yukarıdan aşağıya olan planları, tepeden tırnağa biyo-bölgeselcilikle değiştirecek.

Bu; kapitalizm sonrası, sömürge sonrası, ataerki sonrası ve eko-merkezci bir barış politikasıdır. İnsanlar doğayla ortak insanlıklarını geri kazandıkça, kültürler arası anlayış da büyüyecektir.

Gelişme Sonrası

Eko-yeterli ekonomiler, başkalarını sömürerek veya atıkları kirlilik olarak dışsallaştırarak maliyetleri dışa vurmazlar. Bu emek becerisi, gelecekteki müşterekler için vazgeçilmezdir ve halihazırda küresel bir canlandırıcı işçi sınıfı tarafından uygulanmaktadır. Üretimin sömürücü ilişkileriyle gelecekteki sosyalist meşguliyet -kritik derecede önemli olduğu kadar- baskıcı “yeniden üretim ilişkileri” üzerindeki aktivist endişeyi bir kenara bıraktı. Bununla birlikte; Marx’ta, hümanist odağı daha az dar bir şekilde Avrupa merkezci ve ataerki meta-endüstriyel işçi sınıfını tanımlayabilecek pasajlar vardır.

“Radikal zincirleri olan, sivil toplumun içinde bir sınıf olan ama sivil toplumun sınıfı olmayan, tüm sınıfların çözülmesini anlatan, acıları evrensel olduğu için evrensel nitelik taşıyan bir toplum alanı olan ve kendisine yapılan haksızlık, özel olmayıp genel bir haksızlık olduğu için yalnız kendisi bakımından bir kurtuluş arkasında koşmayan bir sınıf ku-

rulmalıdır. ... ancak insalığın toptan kurtulması durumunda kendisini kurtarabilecek olan bir toplum alanı oluşturulmalıdır.”²⁷

Ekofeministlerin uzun süredir savunduğu gibi, yeniden üretim alışmaları, Avrupa merkezli araçsal aklın mekanik şiddetine karşı koyan ilişkisel “bilme biçimleri” yaratır. Radikal siyaset, Dünya’da Yaşamı bir arada tutan küresel çoğunluğun deneyimi tarafından yönlendirilmedike bakım sağlayan kadınlar, köylüler ve yerli toplayıcılar, dünyayı ve dünya halklarını sonsuz bir kaynak olarak gören aydınlanma tarzına geri dönecektir. Modern endüstrinin doğrusal anlayışı, doğanın metabolizmasını keserek düzensizliği ve entropiyi geride bırakırken yaşam süreçlerini besleyen metasanayiciler, alternatif bir insan yaratıcılığı biçimini ifade eden örtük epistemolojiler geliştirir. Sermaye tarafından hem yerel hem de coğrafi çevrelerinden rahat bir şekilde sahip olunan bu tür emek, aslında tam da üretim tarzının ön koşuludur. Yani, bu benzersiz işçi sınıfı, faaliyeti artı değerı sübvansede ettiği zaman “kapitalizmin içinde” var olur; yine de yeniden üretken tedarik, kendi kendine yeterli olan “kapitalizmin dışında” da mevcuttur. Uluslararası arenada büyük stratejik güce sahip olmasının nedeni budur.

şu anda, küresel Güney’deki köylü ve yerli halklar, uluslararası politikanın son derece enerjik bir parçası. Aslında 21. yüzyıl, Atlantik ötesi oportünizm ve BRICS devletleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) gibi sömürge klonları tarafından sürekli olarak eski haline getirilmeye çalışılsa da sömürge sonrası bir yarılamadan geçiyor gibi görünüyor. Küresel Sürdürülebilirlik Üniversitesi, Sistemik Alternatifler düşünce kuruluşu, Radikal Ekolojik Demokrasi Ağı gibi taban projeleri, gelişme sonrası olumlu hamlelere tanıklık ediyor. Ekofeminist sesler de bu uygarlık resminin tamamının değişikliğini talep ediyor; ancak kadınların kendi bedenleşmiş güvenliği ve özgürleşmesi sorunlu olmaya devam ediyor. Neoliberalizm, işyerinde ve üniversitelerde, kadınların eril ayrıcalıklar için birbirleriyle rekabet etmesi gibi yeni bir bölünmeyi ve yönetimi teşvik ediyor. Kendisinden önceki işçi hareketi gibi, feminizm de kapitalist ataerkil baskıcı hoşgörü stratejileri tarafından kolayca sönlendirilebilir, tıpkı yerli hareketlerin boş hükümet vaatleriyle altüst edildiği gibi. şimdilik ekofeministler, mümkün olan noktalarda katılarak siyasi hareketler içinde sabırla çalışıyorlar.

²⁷ Karl Marx, “Critique of Hegel's Philosophy of Right”, *Karl Marx: Selected Writings in Sociology and Social Philosophy* içinde, ed., Tom Bottomore and Maximilien Rubel, Harmondsworth: Penguin, 1984, 190.

Ekolojik Konfederalizm

Andrea Wolf Enstitüsü

Çeviri: Berfin Güneş

Giriş:

İnsanlar, insanlığın ektiği ilk tohumlardan büyük kömür santralleri ve yeryüzünün damarlarını tüketen petrol yataklarına kadar giderek daha çok kapitalistleşen ve küreselleşen toplumun ihtiyaçlarına göre doğayı değiştirmeyi öğrendi. Artık emperyalist topraklar, çokuluslular ve bankalar sınırsızca hareket ederek güçlerini artırmak için gezegeni sonsuz bir kaynak haline getirdi ve doğanın yaşam gücünü kullanarak bunu egemen bir sınıf yaratma hizmetinde kullanıyor. Doğanın tahrip edilmesi, toplumun bölünmesinin de kökenini oluşturan, erkeklerin kadınlar üzerindeki baskı ve sömürü mekanizmaları yoluyla gelen egemenliğinden kaynaklanan toplumsal bir sorundur. Toplumsal ekolojinin temeli ise kadın özgürlüğünü merkezine alan ekolojik bir toplum inşa ederek doğanın bu yıkım çarkını tersine çevirmektir. Demokratik konfederalizm; komünler, konseyler ve komiteler şeklinde tabandan ve bunları birbirleri ile yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde koordine etmeye dayanan örgütlenmenin bir yoludur. Ekoloji de demokratik konfederalizmin üç temel taşından birisidir. Diğer ikisi ise demokrasi ve kadın özgürlüğüdür.

Anarşist Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji konseptinden esinlenen Abdullah Öcalan Ekolojik Konfederalizm'in Üçüncü Doğa'da bulunması gerektiğini öne sürer. Birinci Doğa (biyolojik olan) ile İkinci Doğa (toplumsal olan) arasındaki karşılıklı saygı temelindeki tüm ilişkiler Üçüncü Doğa'yı oluşturur. Bu ilişkileri aktif olarak oluşturduğumuzda, her ikisi arasındaki bin yıllık ayrılığın ve baskı zihniyetinin üstesinden geliriz.

Ekolojinin Demokratik Konfederalizm İçerisindeki Yeri

Toplumsal ekoloji, jineolojî gibi, toplumu ve doğayı ve onların tüm bileşenlerini bir bütün olarak görür. Toplum, insan ve doğa birbirlerinden kopuk değildir. Bunun tam tersine kadın eksenli tüm toplumlarda insanların günlük hayatlarını çevre ile canlı ve güçlü ilişkiler kurarak şekillendirdiklerini görebiliriz. Doğa bir nesne olarak görülmez, bizim bir parçamızdır ve diğer taraftan bizler de doğanın parçasıyız.

Bu, bizim nasıl hareket ettiğimiz noktasında bir fark yaratır; biz doğanın içerisinde hareket ederiz, ona karşı olarak değil. Doğayı bu şekilde görme biçimi tam olarak demokratik konfederalizme uymaktadır: yani bütünüyle organik olarak ekoloji, tüm konfederal düzeylerde; komünler, konseyler, komiteler vb. bir rol oynamalıdır.

Konfederalizm kendi içinde ekolojik bir konsepttir; örgütlenmenin ekolojik yoludur. Demokratik konfederalizm, komiteleri, konseyleri ve diğer küçük demokratik oluşumları kendi şemsiyesi altında tutan ekosistemdir. Diğer küçük alt ekosistemler gibi. Ekoloji, her canlının bir yeri, mekânı ve değerinin olduğu bütüncül bir yaklaşımdır. Özgürlük ancak tüm canlı varlıkların birliği içerisinde yaşanabilir- bunun aşağısı ya da üstü olamaz. Örneğin faşizm asla ekolojik olamaz. Rojava Devrimi'nin özünde ekolojik olması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, kalıcı savaş mülkiyeti, ambargo, kaynakların kısıtlılığı ve insanların zihinlerine her gün saldıran özel savaş gibi pek çok maddi durum buna engeldir. Bunun yanı sıra ekolojiyi sürmekte olan devrime entegre etmenin yollarını bulmak jineolojî ve daha geniş anlamda kadın hareketi için açık bir görevdir.

Ne Yapmalıyız, Nereden Başlamalıyız?

Ekolojik bir yaşam ve toplum için mücadeleler, şu veya bu şekilde, tehdit altına girdikleri andan itibaren dünya çapında var olmuştur. Bu mücadelelerin çoğu toprakların ve halkın kolonileştirilmesine karşı bir direniş olarak doğar. Örneğin Via Campesina, Latin Amerika'da başlayan uluslararası bir gıda egemenliği hareketidir. Dünyanın dört bir yanından milyonlarca köylüyü, çiftçiyi, topraksız insanı, kırsaldaki kadını ve genci, yerli halkı, göçmen ve tarım işçilerini bir araya getirir. Kadınlar toprağın koruyucusu olarak tohum kampanyası gibi birçok kampanyanın ön saflarında yer alır. Onlar 'Defensoras de la tierra' yani toprağın savunucusudurlar. Kadınlar mevcut düzene meydan okuduklarından kapitalizm için büyük bir tehdit oluştururlar. Via Campesina, Latin Amerika'nın farklı bölgelerinde kadınların ön safları tuttıkları, hayatlarını riske attıkları ve hayatlarını kaybettikleri, yürüyüş yaptıkları, meydan okudukları ve seslerinin zamanın ormanlarında dolaşmasını sağlayan yüzlerce farklı özerklik ve toprak mücadelelerinin bir parçasıdır. Amerika kıtasındaki Aymaras (Bolivya, Peru ve Şili), Zapatistalar (Meksika), Mapuches (Şili

ve Arjantin) veya Ojibwe (Kuzey Amerika) gibi tüm bu yerli toplulukların hepsi mücadelelerini topraklarına, doğaya dayandırmışlardır. Onlara rehber olan ruh, gezegenimizin anneleri olan bu güçlü kadınlardır.

Örneğin, 2 Mart 2016'da toprağını ve suyunu korumak için yaptığı çok güçlü aktivizmi nedeniyle öldürülen, Honduras'tan (Lenca) bir yerli aktivist Berta Cáceres. Latin Amerika'daki kadınlar onun ölmediğini, çoğaldığını söylerler. Berta bir kere sinde şöyle söyler:

“Bizler Kozmovizyonlarımızda topraktan, sudan ve mısırdan gelen varlıklarız, bizler Lenca halkımızın antik nehirlerini koruyoruz. Kızlarımızın ruhları onları korur ve bizlere onların savunulmasına nasıl farklı formlarda hayat vereceğimizi gösterir ki bu insanlık ve gezegeni savunmak için hayatınızı adamayı da içerir”.

Hindistan'da su barajlarına karşı yürütülen yerel mücadeleler, toprağın korunması için ekolojik mücadelede başrol oynayan kadınların başka bir örneğidir. Orada kadınların kendi kendilerini örgütlemesi çok güçlüdür. Kadınların toprak ile bağlantısı varoluşumuzun temelidir- Toprak Ana'nın gerçek konsepti. Kadın arazide çalışıyor, bir şekilde toprağı geliştirmek için emek veriyor böylece toprakla birlikte hayatta kalabiliyor. Ve kadınlar gerçekten çoğunlukla toprakta çalışır. Bu ayrıca Rojava'da da gördüğümüz bir durumdur. Çoğu kültürde su taşımak da kadınların işidir. Doğanın yok edilmesi, önce kadınları etkiler. Bu da kadınların bu sorunlar etrafında örgütlenerek geçim kaynakları için hayatlarını riske atan ilk kişiler olduğu anlamına geliyor.

Başka bir örnek ise, İsveçli genç Greta Thunberg'den ilham alan genç öğrencilerin, politikacıların iklim krizine karşı ilgisizliğini protesto etmek için her Cuma bir araya geldiği Fridays for Future olabilir. Bu bizlere genç neslin çevresel sorular ve sorunlar söz konusu olduğunda onların nasıl dahil edilebileceğini ve değişime olan açıklarını gösterir. Bu hareket, yıllardır görülmemiş bir şekilde, en gençlerin bilgilendirildiği ve ekolojinin korunması gerektiği anlayışı çerçevesinde organize edildiğini kanıtlıyor. Bu, devrim için çok umut vericidir. Yine de insanların talepleri doğrultusunda politikacıların hareket etmesi gerektiğine yönelik olan istekleri devletçi bir toplumda aşılması gereken öğrenilmiş bir davranışın sonucudur. Özgürlük, ancak tüm canlıların birliği içinde yaşanabilir. Kapitalist sınırlar içinde kalan sosyal hareketlerdeki ekolojik mücadeleler tipik olarak genel mücadeleye dahil edilmez ve ekolojik hareket bir şekilde izole bir mücadele olarak kalır. Ekolojiyi farklı mücadeleleri birbirine bağlayabilecek bir köprü olarak anlamalıyız.

Fridays for Future dünyanın dört bir yanındaki şehirlerde yayılırken Rojava ekim ayında Türkiye tarafından saldırıya uğradı ve işgal edildi. İklim hareketi bundan

önceki yıllarda büyüyüp gelişirken büyük bir kısmı da Demokratik Konfederalizm ve halk meclisleri kavramlarıyla ilgilenmeye başladı. Çevreye odaklanmaları ve Demokratik Konfederalizm'e olan ilgileri, ekolojik konfederalizmi geliştirmek için büyük bir üreme alanı yaratabilir. Yaz aylarında iklim hareketinin bazı kesimleri "Hasankeyf"i Kurtarın Kampanyası'na katıldı. İklim felaketi, savaş ve faşizm arasındaki bağlantıları vurgulamak için birlikte ortak zeminler bulmak cesaret vericiydi.

Bu tür gruplar içinde büyük bir potansiyel vardır çünkü zaten örgütlenmişlerdir ve ekolojinin karşı karşıya olduğu sorunları anlamaktadırlar. Ancak perspektifte çoğu zaman eksiklikler görülür; örneğin ne inşa etmek istediğimiz ve bunu nasıl yapacağımıza dair sorular. Eğitim her zaman başlamak için iyi bir yerdir. Avrupa'da Make Rojava Green Again (Rojava'yı Yeniden Yeşillendir) bu konuda çaba sarf etti; ancak insanlar Rojava Devrimi ve böyle bir sistemi kurmanın nasıl mümkün olduğunu merak ettikleri için fikirlerin daha fazla yayılması gerekiyor.

Efrîn'deki durumu analiz edersek; Türkiye sadece oradaki insanlara düzenli savaşı dayatarak bölgeyi işgal etmiyor aynı zamanda ağaçları keserek ve bölgenin doğasını yok ederek ekolojik bir savaş yürütüyor. Çünkü insanların topraklarını yok ettiğinizde onların topraklarıyla olan bağlarını da yok ediyorsunuz ve böylece insanları da yok ediyorsunuz. Efrînli insanlarla konuştuğumuzda onların toprağa yönelik sevgi dolu sözlerini duyarken aynı zamanda toprağa olan derin bağlarını da hissedebiliyoruz. İnsanların sevdiği bir şeyi yok ettiğinizde insanların zihniyetini de bozarsınız. Türkiye, Efrîn'i yaşamının ve direnişinin simgesi olan zeytin ağaçlarıyla dolu gördüğünden hatta halkın ve toprağın ruhunu da kırmak için askeri işgaline "Zeytin Dalı Harekâtı" adını verdi.

Rojava ve Kürdistan'ın diğer kesimleri, 1950'lerde kapitalizmin uygulanması ve içinde yaşadığı dört ulus devletin sömürgeleştirmesiyle inkâr edilemez bir şekilde geride kaldı. Kapitalizmle birlikte sanayicilik gelip 1950'lerden Rojava devrimine kadar, ulus devletin -Suriye dolayısıyla Rojava'da- bundan faydalanabilmesi ve bölgenin sanayileştirilmesi için yatırım projelerini uyguladı. Kısacası; toprağı sömürerek geniş çaplı ekolojik yıkıma neden oldu.

Rojava'da kadın köyü Jinwar demokratik konfederalizmin üç temel direğinden biri olarak kadınların özgürleşmesinin bir ifadesidir. Jinwar kadınların birlikte ortak bir yaşam kurduğu ve hayatlarının her alanını ortak, özerk ve doğa ile yaşam içinde düzenledikleri bir yerdir. Kadınlar arasında ve kadın ile doğa arasında zorla kesilen bu bağları kurmak başlı başına bir devrimdir. Toprağa yakınlıktan filizlenen, dünyanın döngülerini ve mevsimleri takip eden yaşamın özü bu köyün içinde bulunur. Komşu köyler, bölge ve tüm dünyadaki farklı insanlar ve gruplarla genel olarak çok yönlü ve çevresine duyarlı çeşitli ilişkilerin olduğu bir yaşam mevcuttur.

Peki Ekolojik Bir Konfederalizmi Nasıl İnşa Edebiliriz?

Abdullah Öcalan'ın doğayla bağlantılı olan insan anlayışına göre insan doğanın farkında olan bir doğadır. Bu nedenle, yarattığımız ekolojik felaketlere çözüm bulabileceğimizi bilen muhtemelen tek tür biziz. Şimdi görev, toprak anaya geri dönmek için çabalamaktır. Sümerce'de "Amargi" kelimenin tam anlamıyla "anaya dönüş" anlamına gelir ve özgürlük için kullanılan ilk kelimedir. Ekolojik konfederalizm çeşitli komünlerin, komitelerin, konseylerin, köylerin, şehir ve bölgelerin üyeleri olarak biz kadınların gidip sanayiciliğin şimdiye kadar mahvettiklerini ortadan kaldırıp, tamir edip birlikte yeni ve güzel bir hayat inşa edebilelim anlamına gelir.

Ekolojik konfederalizmi inşa etmek için inşa edilmekte olan tüm farklı ekolojik alternatiflerle bağlantıları güçlendirmeye devam etmek önemlidir. Örneğin kooperatifler ve toplum destekli tarım projeleri oluşturan insanlar ile. Örneğin tohum bankaları, insanların tarımsal özerkliği için inanılmaz derecede önemlidir. Sömürge saldırılarına karşı otonom bölgeler ilan etmek için bile savunmak ve projeler arasında daha güçlü bağlantılar kurmak ve gerçekten birlikte örgütlenmek önemlidir. Bu aynı zamanda ekolojik konfederalizmin inşasının ilerlemesini de güçlendirecektir. Bunlar atabileceğimiz ve atılmakta olan pratik adımlardır.

Ortadoğuda devletçiliğin, kapitalizmin, ekolojik yıkımın ve kadınlara uygulanan baskının sona ermesi demokratik bir ulus ve güçlü bir öz savunmaya dayalı olması aynı zamanda eko-sistemlere de zararlı iki unsur olan sömürgeciliğin ve savaşın sona ermesi anlamına gelmelidir. Kadınlar olarak güçlü bir toplumsal doku oluşturduğumuzda sadece ekolojik mücadele değil, her türlü mücadele daha da güçlenir. Ve bunu yapmanın tek yolu ilişkilerimizde, zihnimizde ve örgütlenmemizde ataerkilliği sürekli olarak ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Kadınların birleşmesi ekolojik bir toplumun gelişmesinin de merkezidir çünkü bizim ezilmemiz doğanın ezilmesiyle birlikte başladı ve gelişti.

Yaşadığımız ülkelerin çoğunda hala bir devlet varken demokratikleşmeye şimdi başlamalıyız, böylece zaman içerisinde devlet, demokratik ulus tarafından gereksiz hale getirilecektir. Bunun anlamı şimdiden başlayabileceğimizdir. Devrim veya ayaklanma sonrasını beklememize gerek yok. Ulus devletler elbette ki içimizdeki güzelliği fark etmemizi, bu ortak vizyonu yaratmamızı ve buluşmamızı kesinlikle engellemeye çalışacaklardır. İnsanların demokratik topluma katılmaları ve kapitalist devleti geride bırakmaları için eğitim düzeninin yanı sıra çok çalışmak da gerekiyor. Ama nihayetinde bunu yaptığımızda, büyük olasılıkla geriye bakmayacağız.

Amargi'ye geri döneceğiz- anaya geri döneceğiz.

Coğrafya, Toplumsal Hafıza ve Hegemonik Saldırıları

Sevda Can

Coğrafya nedir?

Toplumlar tarihini incelediğimizde, insanlaşma ve toplumsallaşma aşamalarının, en belirleyici etkenlerinden birinin mekân yani coğrafya olduğunu görmekteyiz. İnsan olarak evrimin gerçekleşmesi, beraberinde o doğa içinde varlığını koruyabilmesi için birlikte hareket etmesi yani topluluk halinde yaşamasını da zorunlu kılmıştır. Yani coğrafyanın, insan toplumsallığının gelişimi üzerinde temel etken olarak belirleyiciliği olduğunu söylersek yanlış olmaz. Tek etken olmamakla beraber, esas etkenlerden biridir. Coğrafyanın, toplumsal hafızanın gelişimindeki rolünü inceleyebilmemiz için, öncelikle bir tanıma kavuşturmamızda yarar var. Coğrafya nedir? Coğrafya, yeryüzünü inceleyen bilim dalı olarak tanımlanıyor. Etimolojik olarak da, coğrafya terimi, bileşik bir terimdir; iki kavramın birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuştur. Bunlar, Grekçe (eski Yunanca) kökenli gé ve graphé kavramları olup, gé (je veya jeo) yer (yeryüzü, Dünya, yer- küre), graphé (graphein) ise, tasvir (yazı ve şekille anlatmak) anlamlarına gelir. Bu kavramların birleştirilmesinden, coğrafya adının özgün (orijinal) yazılış biçimi olan, géographé (géographîa) terimi ortaya çıkmıştır.

Coğrafyanın sözlük anlamına bakarsak; 1-yeryüzünü fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal yönlerden inceleyen bilim. 2-Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen, fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal gerçekliklerin tümü. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, coğrafya biliminin temel konusu insan ve toplum olmaktadır. İnsan ve toplumun özelliklerini çözmek, karakterini tanımlamak, yaşam tarzını anlamak için, yaşadığı coğrafyaya bakmak gerektiğini ortaya koyuyor. İnsan ve insanların oluşturduğu toplumsallık bu anlamda içinde yaşadığı, kök saldıgı coğrafyanın yer altı, yer üstü fiziki koşullarının etkisi altında şekillenen, bir gerçeklik

oluyor. Yani coğrafik özellikler, insan ve toplum karakterini, kültürünü (yaşam ve düşünüş tarzını) etkiliyor. Bu açıdan, coğrafya, aynı zamanda toplumların tanımlanmasında bir kimlik rolü de oynuyor. Her coğrafyada hâkim olan iklimsel özelliklere göre insanın fiziki ve ruhsal yapısı da şekil kazanıyor. İnsanlar, nasıl ki yaşadıkları toplumun özelliklerini alıyorsa, toplumlarda bu özelliklerini yaşadıkları coğrafyanın iklimsel alt ve üst yapı özelliklerinden alıyorlar. Bu anlamda insan, yaşadığı coğrafyayla bir kimlik oluşturur, diyebiliriz.

Bu konuda insanlık tarihi boyunca, özelde de hiyerarşik toplum aşamasında, insan ve toplumsallığın hakikatini araştıran felsefeci ve sosyal bilimciler, Heredotos'tan Hippocrates'e, Aristo'dan İbn-i Haldun'a, Montesquieu'den Marx'a ve daha pek çoğunca, birçok tanımlama yapılmıştır. Bu değerlendirmelere göz atarak konumuza devam edebiliriz. Örneğin, Heredotos, Mısır'ın gelişmesinde ve önemli bir medeniyet olmasında Nil nehrinin rolüne dikkat çekmiş. Hippocrates, yaşanılan yerin dağlık veya düz oluşunun, toprağın verimliliğinin, havanın kuru veya nemli oluşunun, suyun sertliğinin ve mevsimler arasındaki farklılıkların, o bölgelerde yaşayan insan ve toplumların fiziksel yapısı, sağlığı, gelenekleri, alışkanlıkları, zihniyeti, politik tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

İlk sosyal bilimci olarak adlandırılan Ortadoğu'lu İbn-i Haldun, en net olarak coğrafya için; “coğrafya kaderdir” tanımlaması yapıyor. İbn-i Haldun, Mukad-dime adlı eserinde, sistemli bir şekilde coğrafi koşulların, toplumların yaşayış ve kaderleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. İbn-i Haldun'a göre, insan yaşadığı toprağın bir ürünüdür ve yaşadığı coğrafyanın şartlarına göre olgunlaşmaktadır. İbn-i Haldun, dönemine kadar kabul gören insan ve toplumlar arasındaki farklılık ve üstünlük iddialarını meşru gösteren ırksal yaklaşımın yanlışlığını ortaya koyarak yaşanılan coğrafyanın, milletlerin kaderini belirleyen etkenlerin belki de en önemlisi olduğunu savunmuştur.

Günümüzde ise, kendilerini bilimin tekeli ve evrensel bilginin sahibi haline getirmiş olan Avrupalılar, tarihi kendilerinden başlatmada ustalaşmışlardır. Tüm bilim ve bilgi alanlarında olduğu gibi coğrafyayı da ırkçı bir zihniyete alet eden bu anlayış, Aristo'dan başlayıp Montesquieu ile devam ederek, Bacon kardeşlerle zirveleşerek Avrupalıları adeta “her şey”, geriye kalanları da “hiçbir şey” kılmıştır. Bu zihniyetin babası olan Aristo'ya göre “Soğuk ülke insanları, yani Avrupalılar, cesur ama zekaca geridirler. Bu nedenle özgür yaşarlar, ama iyi, sürekli yönetim kuramazlar. Sıcak ülkenin insanları yani Asyalılar, zeki ve bulucudurlar, ama cesaretleri kıt olduğundan her zaman buyruk altında kölece yaşamışlardır. Bu iki halkın oturdukları ülkelerin arasındaki ılıman ülkelerde oturan Helenler ise hem cesur hem zeki olduklarından hem özgür yaşayan hem de en iyi yönetimleri kuran

efendi halktır.”¹ Ki, Avrupalılar Helenleri ataları sayarlar. Ve bunu takdiri ilahi misali doğasal bir kanun gibi algılatmayı esas almışlardır. Yani, Ana toplumdaki doğayla uyum temelindeki toplumsal gelişmenin; hiyerarşik toplumun egemen kurnaz erkek lehine bir sapma olarak ayrışması ile doğa ve toplum diyalektiği karşıtlaştırılarak erkek tahakkümüne açılmıştır. Ve hiyerarşik uygarlık boyunca günümüze kadar coğrafya ve toplum üzerinde sömürü ve talan, çıkar temelinde, derinleştirilerek sürdürülmüştür.

Montesquieu coğrafyaya göre toplumları şöyle değerlendirmiştir: “Büyük iklim farklılıkları olmayan, üstelik toprakları dağlarla ve ırmaklarla bölünmüş Avrupa’da, birbirlerinden bağımsız küçük siyasal birimler (ulus devlet) ortaya çıkar. Dağlar ve ırmaklar büyük devletlerin kurulmasını engellediği için bu küçük siyasal birimler, bağımsızlıklarını sürdürürler ve özgürlüklerine düşkün olurlar.” Bu belirlemesinden de anlaşılacağı üzere özgür olmayı kendi tekeline almış olan Montesquieu’ya göre; Rusya, İran ve Anadolu gibi daha güneyde olan yerler, iklimin daha yumuşak olmasından ve yüzey şekillerinin farklılığından ötürü imparatorluklar kurmaya ve köleleşmeye eğilimlidir.² Montesquieu, bunu gericilik olarak görür. Halbuki, insanlık tarihinin araştırma ve incelemeler ışığında günümüzde ulaştığı veriler ile açığa çıkardığı bir hakikat var ki, o da ilk yerleşik yaşama geçilip ana kadın eksenli toplumsallaşmayı yaşayan ve geliştiren coğrafyanın, işte bu “daha güneyde” diye tanımlanan yerler olduğudur. Bu yerlerden biri de Dicle – Fırat nehirleri arasındaki verimli hilal olarak adlandırılan Mezopotamya coğrafyasıdır.

Montesquieu’nin bir gerilik olarak tanımladığı bu coğrafyalarda, insanlığın toplumsal tarihinin %98’i gibi büyük bir kısmı ana kadın eksenli doğal toplum temelinde yaşanmış ve şekil almıştır. Bu zaman dilimi içinde, ilk ana eksenli doğal toplum, içinde yaşadıkları doğanın bir uzantısı olarak gelişim göstermiştir. Birinci doğaya rağmen değil, onunla aheng içinde bir gelişme ve şekillenme esas olmuştur. Bundan dolayıdır ki, M. Bookchin, toplumu, ikinci doğa olarak tanımlamıştır. Makro kozmos içindeki mikro kozmos. Kısaca değinmek gerekir ise günümüz kuantum fiziği sınırlarında keşfedilen hakikat, birinci doğada işleyen kanunların, ikinci doğa içinde de işlediğidir. Hiyerarşik toplumun birinci ve ikinci doğalar üzerindeki çıkar ve iktidarlarına dayalı tahakküm ve baskıları ne kadar büyük ve daimî olsa da her iki doğanın iç içe ördüğü toplumsal hafızanın biriktirdikleri ışığında her daim bir kendini koruma, savunma ve geliştirme anlayışı da hep var olmuştur.

¹ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2014, 191-192.

² Mustafa Karnıbüyük, “Montesquieu’nün İklim Teorisi”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: II, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2018

Coğrafya Bir Kader Değildir

Bu birkaç alıntıdan da anlaşıldığı üzere, coğrafyanın toplumsallığın şekillenmesinde ve toplumsal hafızanın oluşmasındaki etkisi tarihin hiçbir döneminde yadsınmamıştır. Ancak bakış açıları, temsil ettikleri erkek egemenlikli zihniyet yapısına göre şekillendiğinden, hakikate yakınlıkları ve bilimsellikleri günümüz itibarı ile de sorgulanmaya oldukça muhtaçtır. Çünkü yanlı bir değerlendirmedir. Abdullah Öcalan'ın tarih için belirttiği; “Tarih bir tekrür değildir.

Tarih, zaman ve mekânın biriktirdikleri üzerinden bir tekrürdür”³ bakış açısı ile coğrafyanın da ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Nasıl ki tarih bir tekrürden ibaret değil ise, coğrafyada salt kader değildir. Coğrafya da zaman ve toplumun biriktirdikleri üzerinden bir belirleyiciliğe sahiptir, dersek yanlış olmaz. Çünkü, hakikat bütündür. Herşeyin oluşumu bütünlüklü bir zaman ve mekâna ihtiyaç duyar. Mekânsız bir zaman ya da zamansız bir mekân söz konusu değildir. Bu temelde, zamanın katkılarının, kendi içinde barındırdığı, öncesinden çıkardığı dersler ve tecrübeler ışığında oluşan bir bilinç düzeyi mevcuttur. Bu felsefi yaklaşım ve tarihsel bilinç düzeyi ile geçmişi tahlil etmek, günceli ele almak, geleceğin planlamalarını yapmak, insan ve toplumları, aynı hata ve tekrarları yapmaktan alıkoyar. Aynı şe-

kilde, mekânların katkısının da zaman içinde kendisinde biriktirdiği bir gerçeklik ve anlam değeri vardır. Bu temelde

Nasıl
ki tarih bir tekrürden ibaret değil ise, coğrafyada salt kader değildir. Coğrafya da zaman ve toplumun biriktirdikleri üzerinden bir belirleyiciliğe sahiptir, dersek yanlış olmaz. Çünkü, hakikat bütündür. Herşeyin oluşumu bütünlüklü bir zaman ve mekâna ihtiyaç duyar. Mekânsız bir zaman ya da zamansız bir mekân söz konusu değildir.

zaman ve mekânın optimal bir bilinç düzeyi ile ele alınması, toplum ve bireyin, aynı yanılı ve sonuçlara maruz kalmalarının önünü almış olur. Bu yaklaşım kuantum felsefesinin ışığında, hakikat rejiminin tarihi bakış açısıdır. Diğer, düz çizgisel, determinist, eklektik hiyerarşik tarihi bakış açısının sonucudur ki; tarihi hep bir tekrür kabul eder. Bu yaklaşım, hakikati gölgelemektedir. Konumuz gereği, bu kısa açıklamayla yetinerek zaman ve mekânın toplum hakikatinin gelişimine katkılarına, coğrafyanın toplum hafızasının oluşmasıyla ilişkisine ve hiyerarşik hegemonyanın karşı saldırılarındaki nedenlere dönelim.

Coğrafyanın, renkliliği, değişkenliği, toplumların renkliliği ve çeşitliliğine imkân vermektedir. Bu açıdan zamanın ve toplumun biriktirdikleri üzerinden

³ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*

içinde yer aldığımız coğrafyayı, okumak ve tahlil etmek, toplumsal hafızamızın farkına varmak açısından da önemlidir. Toplumsal hafızada, yurt kavramı çok önemlidir. Coğrafya, yurttur, vatandır. Yurt, ana ile özdeştir. Ana-çocuk ilişkisi, doğa-insan ilişkisi gibi simbiyotiktir. Yurtsuzluk, köksüzlüktür. Tıpkı annesizliğin öksüzlük olması gibi bir duygudur. Bundandır ki, toplumlar ve bireyleri için, üzerinde ailesel-kavimsel kök saldıkları topraklar, ana niteliğinde ve değerinde olmuştur. Ahlaki politik toplum vicdanında, kutsallarından biri olmuş ve şeref, namus ile eş tutulmuştur, yurt kavramı. Oysa, kapitalizmin temel felsefesi, “karnının doyduğu yer, vatanındır” belirlemesinde yatmaktadır. Ve bu da çok açıktan, bir karşıtlığı ifade etmektedir. Kapitalizmin bireysel özgürlüklere dayalı sistemi, bireyciliği körükleme ve köklerinden koparma amacı ile geliştirilmiş ve toplum karşıtı bir öze sahiptir. Bireycilik körüklenerek, tarihsel toplumsal hafıza ve kökler silikleştirilerek yok edilmek istenmektedir. Tüm pozitivist bilimcilik alanları ile de bunu bir hakikat olarak algılatma ve kabul ettirmeyi esas almıştır. Çünkü tarihsel toplumsal hafızası güçlü birey ve halklar, kolay kolay sömürülemez ve iktidar odaklı yönlendirilemezler. Bu açıdan bilim tekellerine dayalı yeni sömürü sistemiyle yaratılmak istenen kapitalist modernite kültürünün, tarihsel toplumcu kültürel değer yargılarına (yani demokratik modernite kültürüne) karşı başarı şansı pek yoktur. Bundan dolayıdır ki, kapitalist sistem ve bilim tekellerinin en çok sömürüye açarak üzerinde oynadıkları alan doğa ve toplum (özelde kadın) olmuştur. Pozitivist bilim bakış açısı ile tamamen akla dayalı bu anlayış, sözde hakikati bulma adına “böl-parçala-yönet” politikası ile hakikati parçalara ayırarak görünmez kılmayı, bilimcilik ve iktidarcılık odaklarının hizmetine sokmayı hedeflemiştir. Kısaca kapitalizm, doğa, toplum ve kadın düşmanı bir sistemdir. Bireyi toplumsuz bırakarak, topraksız kılarak, hafızasız, geçmişsiz bırakmayı, günübirlik bir yaşam tarzı ile liberalleştirmeyi esas almaktadır. Bu da tarihsel bilinçten yoksun, kültürden kopuk bir anlam yitimi olmaktadır. Ki bu da ölüm demektir. Oysa Abdullah Öcalan’ın belirttiği gibi “Anlamın ve hissin yarattığı (yaşattığı) insan, en değerli insandır”.⁴

Her Toplum Yaşadığı Coğrafyanın Çocuğudur

Toplumların, coğrafya ile bağları, o coğrafyanın sunduğu elverişli koşullar kadar, bu koşulları değerlendirerek yarattıkları maddi manevi değerlerdir. Ki bu da kültür olmaktadır. Yani yaşadıkları coğrafyada yarattıkları kültür, toplumların kimliği olduğu kadar varlık ve anlam gerekçeleri de olmuş olur. Her toplum yaşadığı coğrafyanın çocuğudur. Bunu her daim genlerinde yaşar ve taşır. Örneğin, Afrika toplumlarının toplumsal hafızasını oluşturan, coğrafyası ve bu coğrafyanın sunduklarıdır.

⁴ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*.

Ten renklerini, üretim ve geçim kaynaklarını, bunun ışığında şekillenen yaşam tarz ve kültürlerini Afrika'nın tropikal iklim özelliklerinden almışlardır. Bir kimlik oluşmuştur. Mesela, Araplar... Arapların yaşadığı coğrafya uçsuz bucaksız, susuz bir çöldür. Aşırı sıcak ve kurak bir sahradır. Coğrafi koşulları yerleşik bir yaşama pek el vermez. Genelde göçer bir yaşam tarzını esas almak zorundadırlar. Hayvancılık esas geçim kaynağı olmaktadır. Bu coğrafyaya uygun binek hayvanı da deve olmaktadır. Çünkü; güçlü, sıcağa dayanıklı, su ihtiyacını bünyesinde depolama özelliği ile uzun yol yapma yetisine sahiptir. Çöl fırtınaları meşhurdur. Bundan dolayı, Araplar, tozlu halk olarak anılırlar. Bu değerlendirmeler ışığında, Arapları tanımlayan olgular; toz, çöl ve deve olmaktadır. Karakterleri de buna göre şekillenmektedir. Mesela, Kürtleri ele alalım. Kürtlerin yaşadığı coğrafya dağlarla çevrili bol akarsulu, verimli vadi ve ovalardan oluşmaktadır. Bu stratejik konumundan dolayı, Kürdistan coğrafyası, tarihin her döneminde saldırı ve baskılara maruz kalmıştır. Bu saldırılar karşısında Kürt halkı her daim, sırtını dağlarına vermiş ve direnmeyi esas almıştır. Bu da Kürtleri, özgürlüğüne düşkün bir halk yapmaktadır. Bu özellikler ışığında Kürtleri tanımlayan olgulara baktığımızda; dağ ve özgürlük, temel tanımlamalar olarak günümüze kadar kendisini göstermiştir. Kürdistan coğrafyası, çok renkliliği ve bereketliliği ile, toplumsallığına da aynı şekilde geçmiştir. Kürtlerin toplumsal hafızası da, bu coğrafik özelliklerin etkisi ile günümüze kadar kendisini yaşatmıştır. Kürtlerin doğayla olan iç içelikleri, inanç ve bakış açılarına da anemistlik olarak yansımış ve binyıllarca yıl, bu temel öğreti ile yaşamışlardır. İslamiyet, her ne kadar baskı ve korku ile özelde ovalık kesimler de yaşayan Kürtler üzerinde etkinliğini baskın olarak yaşatsa da, Kürtlerin toplumsal hafızası hep bu ilk özünü kültürel yaşamında yaşatmıştır. Abdullah Öcalan'ın; "Kürtler neolitik'de çakılı kalmıştır"⁵ belirlemesi, aslında bu toplumsal hafızanın derinliğine vurgu yapmaktadır. Çünkü Kürtler, son 20. yüzyıla kadar da doğal toplum kültürü ekseninde yaşamlarını sürdürmüş bir halktır. Avrupa ekseninde de, İskoç halkını örnek verebiliriz. Kürtlerin toplumsal hafızasına ve yaşadığı coğrafya ile uyumuna paralel bir yaklaşım ve kültürel şekillenişleri vardır İskoçların da. Özgürlüklerine düşkünlükleri, doğa ile uyumları, yaratıcı ve inatçılıkları, coğrafyalarının dağlık ve engin ovalık olmasından kaynaklı karakter kazanmış bireyleri, bu temelde hiyerarşiye karşı hep bir isyan halinde olma durumunda olmuşlardır. Mesela İngilizlerin, İskoç halkına ve coğrafyasına karşı yıllarca yürüttüğü hakimiyet savaş ve baskılarının bir benzerini, Türk devleti günümüzde çitayı daha da yükselterek Kürt halkına ve coğrafyasına uygulamaktadır. Tarihte, hiyerarşik sistem ve egemenlerin isimleri değişse de gördüğümüz gibi baskı ve şiddetin, istilacı ve talancı sömürü zihniyetlerinin özü değişmemektedir.

⁵ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*.

Coğrafyaya Hegamonik Saldırıların Amacı Toplumsal Hafızayı Yok Etmektir

Toplumsal hafızanın iz düşümleri, coğrafyaya mimari, tapınak, yerleşim yerleri, üretim aletleri, kutsallıkların kutsanması temelli maddi yaratımların gelişmesi ile her daim göz önünde yaşayan canlı bir hafızayı da beslemiştir. Gözün gördüğü salt görsellik değildir, her görselin kendisinde sessizce bizim için dile getirdiği bir geçmiş tarihi kültürel yaşanmışlık vardır. Göbekli Tepe, Palmira Kent yıkıntıları, Akropolis, Hasankeyf, Nebi Nuh harabeleri, Dört Ayaklı Minare, Sümela Manastırı vb pek çok örnek verebiliriz. Buralarda insanlık tarihinin her dönemine dair, zamanın ve anlamın ruhu yaşamaktadır. Yazılı tarihe geçenler kadar, kendi tarihini, kendi kalıntılarında sessizce, kendisini ziyarete gelenlere anlatan bir hakikat de vardır bu maddi yaratımlarda. Tarihten günümüze kadar, tarihi mekanların ve kalıntıların bu kadar egemenler tarafından saldırı ve talanlara maruz kalmalarının bir sebebi de bizi yani toplumları, zamanın ruhundan yoksun bırakmak istemeleridir. Zamanın ve toplumun biriktirdikleri derken kast ettiğimiz bir boyut da budur.

Yani coğrafya ne kadar toplumsal hafızanın oluşmasında etkili ise, toplum da zaman ve aklın gelişimi ile yarattığı maddi eserlerini, yerleşimlerini, ürünlerini coğrafyaya nakşederek onun gelişmesinde, uzun ömürlü olarak geleceğe bir köprü olmasında etkili olmuştur. Ve geleceğe maddi kültür hafızası olarak da kendisini aktarmasını bilmiştir. Böylesi birbirini simbiyotik besleyen ve geliştiren bir diyalektiğe sahip olmuştur. Kürt halkını bugüne getiren, binyıllar boyu talan, istila, farklı egemenliklerin boyundurukları altında yaşamalarına rağmen, kendi dil, kültür ve hakikatlerini büyük ölçüde kaybetmemeleri, daha çok yaşadıkları bu toplumsal-kültürel hafızadaki köklülüktür. Ve aynı zamanda, özgürlüklerinden taviz vermemeleri de, bu gerçeklikten kaynağını almıştır. Bugün eğer Kürdistan coğrafyasında, en temelde saldırılar coğrafya üzerine geliştiriliyor ise, sebebi faşist zihniyetin bu hakikati görmüş olmasındandır. Egemen zihniyet, tarih boyunca her daim halkları kendine tabi kılmak için en kötü şekilde baskı, zulüm ve katliamlardan kaçınmamıştır. İnsanlık tarihinden bir sapma olarak ana eksenli doğal toplumdan ayrıışan erkek egemenlikçi hiyerarşik uygarlık tarihi, bu açıdan katliam ve talanlar tarihidir. Ancak tarihin hiçbir döneminde genel olarak bu son iki yüz yıllık kapitalist uygarlık döneminde, özelde de bu son çeyrek yüzyıldaki kadar yok edici bir zihniyette ileriye gidilmemiştir. Hiyerarşik devletçi uygarlık sisteminde, leviathanlar parmak sayısı kadardı; istila ve fethettikleri yerlerdeki maddi manevi zenginlikleri ganimet olarak alıp sahip çıkar, kendi görkemlilikleri ile özdeşleştirmeye çalışırlardı. O coğrafyada yaşayan halkları ise, özellikle kendi tebaasına girmeyen, direnen halkları da ya katliamdan geçirir ya köleleştirir ya da sürgüne tabi tutarlardı. Bu leviathanların gazapları çok kötüydü. Ancak hiçbir, bu kapitalist modernitenin hegamonik tiranlığının leviathanları kadar, bir coğrafyayı tüm maddi manevi yaratımları ile hiç yokmuş ve

yaşanmamışcasına yok etmeyi esas almamıştır. Tarihteki leviathanlara taş çıkarırcasına 21. yüzyılın çağdaş leviathanları olan mevcut erkek egemen faşist iktidar bloğu ve bu zihniyetin siyasi rejimlerinden biri olan IŞİD zihniyeti, tarihin hiç bir döneminde görülmemiş bir şekilde tüm ahlak ve değer yargılarını hiçe sayarak toplum ve coğrafya üzerine topyekûn soykırım ve imhayı, kapitalist hegemonya ve kendi çıkarları için yapmaktan kaçınmamıştır.

Bu gruplardan biri olan IŞİD zihniyeti, salt kılıç yolu ile insanların boğazını keserek, bir korku furyası yaratarak hayallerine ulaşmanın yeterli olmayacağını bildiğinden, insanlığın geçmiş toplumsal hafızasını da yok ederek, toplumları köksüz, kadük bırakarak, beyinlerini yıkayıp kendi gerici faşist yeşil islamist hafızasını oluşturmayı hedeflemektedir. Bu hedefin önündeki en temel engel ise, toplumsal hafızası ve coğrafyası güçlü halklar olmaktadır. Bu halklar değer yargılarında, inanç ve özgürlüklerinde ısrarcı olurlar. Elbet bu politika, salt Kürtlere karşı değil, Ortadoğu'nun güçlü toplumsal hafızasına ve bu hafızanın şekillendiği coğrafyaya karşıdır. IŞİD'in ilk çıktığı 2014'ten bu yana özelde Irak ve Suriye'de ve aynı zihniyet ile şimdi Libya'da ve Türkiye devlet sınırları içinde, Rojava, Güney ve Kuzey Kürdistan'da çeşitli yöntemlerle tahrip ettiği, yakıp yıktığı, yok ettiği tarihi eserlerin bulunduğu yerlerin şöyle bir dökümünü verebiliriz: Irak ve Suriye'de; Hatra, Nînova, Musul müzesi ve Kütüphaneleri, Nimrud, Horsabad, Hz. Yunus Türbesi, İmam Dur Türbesi, Apamea, Duro-Europos, Mari, Efrîn'de Nebi Huri harabeleri, Serêkanî'de Til Xelef ve daha pek çok tarihi yapı ve yerleri balyoz, kazma ile kırma, dinamit ile patlatma, tarihi eserleri kaçırp satma vb pek çok yöntem ile coğrafyayı tahrip ederek, insanlık tarihinin ve bölge halklarının toplumsal hafızası, kültürel mirası soykırıma uğratılmıştır. Bugün itibarı ile aynı zihniyet, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da da çok farklı yöntemler ile çok bilinçlice tarihi kültürel yerler, soykırıma uğratılmaya çalışılmaktadır. Bin yıllık tarihi olan Bizans ve Hristiyan kültürünün temsili Ayasofya'nın hakikatine bir sünger çekerek camiye çevrilmesi, Sümela Manastırı'nın hakikatinin de aynı şekilde peyzaj-restorasyon adı altında asimilasyona uğratılması, toplumsal hafızaya karşı bir kültürel dejenerasyon, asimile etme ve devşirme saldırısıdır. Ki bu Osmanlı tarihinin en temel karakteridir. Toplumsal vicdanımızı en çok sızlatan diğer bir soykırım ise, 12000 yıllık tarihi yerleşim yeri olan, dünya kültürel mirasları içinde yer alan *Hasankeyf*'in çok bilinçli bir şekilde, önce betonlanarak, sular altına gömülerek soykırıma uğratılması oldu. Tarih-zaman-toplum, yani insanlık sulara gömüldü. Irkçı faşist zihniyet, nasıl ki, Agirî isyanının ardından, Agirî Dağı üzerinde hayali bir mezar kazıp, üstünü betonlayıp, mezar taşına "Muhayyel Kürdistan, burada metfundur" yazdı ise, bugün Hasankeyf'e beton döküp, suların altına mahkûm etmesi de aynı faşist, ırkçı soykırım zihniyetinin devam ettiğinin göstergesidir. Aslında soykırıma uğrattığı, Kürtler ve Kürdistan'dır, halklardır, coğrafyadır. Zaten cumhuriyet dönemi boyunca her daim bu soykırımcı

politikalarını sürdürme gelmiştir. Ermeni halkını, tüm toplumsal kültürel hafızası ile soykırımdan geçiren, yurtsuz bırakan bu faşist zihniyettir. Ve bu zihniyet bugün itibari ile de Kürdistan dağlarını bombalatarak, ormanlarını ateşe vererek, coğrafyasını çoraklaştırarak, verimsiz kılmak istemi ile soykırımcı uygulamalarını devam ettiriyor.

Kutsal yaşam hakkı, salt insana sunulan bir lütuf değildir. Kutsal yaşam hakkı, bütün hayvan, bitki türleri, cansız gibi atfedilen oysa kuantum fiziğinin ulaştığı veriler ışığında ve doğal toplumun animist bakış açısı ekseninde canlı olarak kabul edilen, toplumca kutsal görülen dağ, ova, taş, akarsu, göl, ağaç her şeyin doğal var oluş hakkıdır. İnsanı fetişleştirip doğayı cansız görmek, hiçleştirmek çok ırkçı ve faşizan bir egemen yaklaşımdan başka bir şey değildir. Kürdistan coğrafyasının, belli bölgelerinde toplumsal inanca özgü kutsal yaşam hakkına sahip olan canlıları vardır. Bunlardan özelde Dersim bölgesinde, Dersim dağlarında yaşayan dağ geyikleri, yöre halkı için Hızır'ın atları olarak ele alınırlar ve toplumun kutsalları olarak kabul görürler. Son dönemde, bu kutsal hayvanların katledilmesinin devlet kurumları aracılığı ile resmi bir genelge ile ihaleye açılması, gösterilen tepkiler üzeri her ne kadar 'geçici' durdurulmuş olsa da, biz Hasankeyf ve daha pek çok baraj, HES projelerinden de biliyoruz ki, geçici durdurma, ortamda gelişen tepkilerin dindirilmesi üzerine verilmiş bir karardır. Yine, imar ve peyzaj adı altında, pek çok coğrafi doğal dünya harikası güzelliğin, doğası ile oynanarak özünden boşaltılmaya çalışılması, dejenerasyona uğratılması da aynı soykırım mantığının

sonucu olarak gündemde yer almaktadır. Bu temelde, Munzur Gözeleri, Diyarbakır On Gözlü Köprü, Sur, Hewsel Bahçeleri, Karadeniz yaylaları, Kaz Dağları ve daha pek çok doğal alan, çevre düzenlemesi adı altında, bir soykırım saldırısı ile yüz yüze bulunmaktadır. Bütün bunlarla, Kürdistan coğrafyası yok edilmek, özünden boşaltılarak geçmiş kültürel köklerin izleri silinerek toplumdaki kültürel hafıza yok edilmek istenmektedir. Toplamların dil ve kültür olarak, tarihi bilinç olarak, yaşama ve geçmişten geleceğe taşınmasına neden olan bu coğrafik bütünlük, birikmişlik ve zenginlik olurken, bunların yok edilmesi, toplum hafızasının ve kültürel var oluşunun bir kökten soykırıma uğratılması olmaktadır. Bu temelde Anadolu'da yaşayan pek çok kadim halklardan olan Ermeni, Suryani, Keldani, Ezidi, Tatar, Pomak,

Kutsal yaşam hakkı, salt insana sunulan bir lütuf değildir. Kutsal yaşam hakkı, bütün hayvan, bitki türleri, cansız gibi atfedilen oysa kuantum fiziğinin ulaştığı veriler ışığında ve doğal toplumun animist bakış açısı ekseninde canlı olarak kabul edilen, toplumca kutsal görülen dağ, ova, taş, akarsu, göl, ağaç her şeyin doğal var oluş hakkıdır.

Türkmen’lerden bugün neredeyse eser kalmamıştır. Kürt halkı da bu ekseninde çok ciddi, hayat memat derecesinde bir yok oluş tehlikesi ile karşı karşıyadır. Toplumsal hafızanın var oluşunun özü olan, zamanın ve anlamın ruhu yok edilmek istenmektedir.

Kapitalizm ‘Ben’ Egosu ile Zehirlenmiş Bir Sistemdir

HES’ler, barajlar ve her tür maden ocakları ile, sözde enerji-elektrik ihtiyaçlarının karşılanması; kültürel coğrafyaların turizm için yeniden peyzaj ile dizayn edilmesi vs. gibi yaklaşımlar kapitalist modernitenin tüketim mantığının özüdür. Sonuçta, kültürel, toplumsal değerlerin; tüketilmesi, yıkıma uğratılması, kullanılıp bir çöp gibi kenara atılmasından başka bir sonuç açığa çıkarmayan bu zihniyete karşı toplumsal tüm duyurgalar açık tutulmalı ve mücadele edilmelidir. Eğer toplum olarak bugün hafızamızı oluşturan bu kültürel değerlerimizin dili olamazsak, koruyup savunamazsak, savaş ve mücadele gerekçesi yapamaz isek, zaten yarına biz ve toplumsal kültürel hafızamız olarak tanımlanacak bir özgün “biz” kimliğimiz de olmayacaktır. Köklerinden ve değerlerinden koparılıp kendine yabancı diyarlara savrulan nesneler gibi ruhsuz ve geçmişsiz, bir boşlukta yitip giden kayıp bir kuşak ve insanlık olacağımız kesindir. Yine toplumsallığını yitiren insan da insanlıktan düşüşün ifadesi olacaktır. Ve bu da Abdullah Öcalan’ın Özgürlüğün Sosyolojisi kitabında dile getirdiği sosyolojik zaman aralıklarından, toplumu var eden en uzun süre olarak adlandırılan kültürel sürenin yok oluşu anlamına gelecektir. Toplum artık birinci doğa ile uyum halinde gelişim seyri içinde olan ikinci doğasını yitirmiş olduğundan, köksüzlükte savrulacaktır. İkinci doğa olan toplumsallığın yok oluşu, birinci doğanın da yok oluşu anlamına gelecektir. Köksüz kalış ucubelik olacağından, bir silik hayalet misali savrulma ve çağdaş leviathanların elinde ölüm silahlarına, emeği tüketilen araçlara dönüşmekten başka bir şey olamayacaktır. Asıl amaçlanan nihai son bu olmaktadır.

Kapitalist ulus devlet zihniyetinin, coğrafyayı-doğayı insanlığın hizmetinde gören cansız meta anlayışı, doğaya hükmetmesi, kendi doyumsuz güç ve kar hırsı için kullanılması, doğada tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ciddi tahribatlara neden olmuştur. Doğaya ve topluma aşırı yüklenme, ciddi ekolojik sorunlara neden olmuştur. Doğanın optimal dengesinin bozulmasına sebebiyet vermiştir. Kimyasal gazların, nükleer deney ve kullanımların, güzellik sektöründe kullanılan parfüm ve spreyleerin, araba egzozlarının, ozon tabakasının delinmesine, hava kirliliğine; her yıl aynı ürün için aşırı toprağa yüklenilmesinin, toprağın verimsizleşmesine; aşırı sayıda barajların akarsular üzerinde inşa edilmesinin hem coğrafyanın susuz kalmasına, hem de yerleşim alanlarının, envai çeşit bitki ve hayvanın sular altında kalmasına ve yine insanların topraklarından göç etmek zorunda kalmasına neden olduğu bilinen hayati

önemdeki gerçeklerdir. Bütün bunlar ekolojik sorun olarak tanımlandığında, elbette toplumsal sorunlardan ayrı ele alınamaz. Çünkü toplumun kendisi de bu ekosistem içinde yer almaktadır. Bunlar aynı zamanda birebir toplumsal sorunlarımız olmaktadır. Örneğin, günümüzde Kuzey Doğu Suriye Özerk Yönetim alanlarında, bir özel savaş yöntemi olarak Türkiye'nin, Kobanê'nin içme ve tarım için su ihtiyacını ve genel bölgenin elektrik ihtiyacının karşılanmasını sağlayan Fırat suyunu barajlaması yani kesmesi, Haseke Kantonu ve çevresinin geneline içme suyu veren Elok su istasyonundaki suyun kesilmesi bölge halkı ve coğrafyası için çok ciddi toplumsal sorunlara neden olmaktadır. Türkiye'nin barajlar politikasının, özellikle Kuzey Kürdistan bazında da, en temel özel savaş politikası kapsamında yürürlüğe konulduğunu biliyoruz. Amaç toplum ihtiyaçlarını gidermek, refah seviyesini yükseltmek olsaydı, Türkiye'nin en büyük barajlarından biri olan Keban Barajı'nın, ürettiği elektriğin öncelikle bölge halkına verilmesi gerekirdi. Ancak, yıllarca çevre bölgeler elektriksiz bırakıldı ve bu barajdan elde edilen elektrik, dış ülkelere ihraç edildi. Bir akarsu üzerinde birden fazla baraj kurmak, o yöre halkının kültür ve değerlerini, doğasını (tüm canlıları ile) suya gömerken öte yandan halkı da metropollere göçertme temelinde bir politika ile köksüz bıraktığı gibi, yeni nesilleri de başka kültürler içinde ve okullarında asimile etmeyi beraberinde getirmektedir. Bu emperyalist faşist zihniyetin, tek bir hamle ile birkaç uygulamayı yürürlüğe koyma politikası olmaktadır. Türkiye'nin Kuzey Kürdistan üzerinde "şark ıslahat politikası" kapsamında cumhuriyetin ilk dönemlerinde uygulamaya koyduğu ve halen de yürürlükte olan, bu çok derinlikli göçertme ve asimile etme temelli özel savaş stratejisinin toplum ayağı kadar coğrafya ayağı da hayati önemdedir. Toplumsal hafızaya yansımaları nasıl olmaktadır peki? Bu konuda bir örnek vermek gerekir ise; Dersim'li bir arkadaşın şu değerlendirmesi bu konuya bir örnek teşkil edecektir: "Eskiden yani bu barajlar yapılmadan önce, bu topraklar yemyeşil, dağ havası ve coşkusu ile envai çeşit kuşların şakımasından geçilmez iken coğrafyanın sular altında bırakılması ile şimdiler de ise bu coğrafyada sadece martılar uçmaktadır." Bunu bir içerleniş olarak dile getiriyordu. Çünkü onun toplumsal hafızasında Dersim doğası ve bu doğanın yöre insanında yarattığı duygu ve düşünce renkliliği, mazide bir hayal gibi bırakılarak, yerini şimdi uçsuz bir su gölüne, etrafı betonlarla çevrili baraj kapakçıklarına ve bir de bu doğaya tamamen yabancı olan martılara bırakmış. Bu toplumsal hafızanın asimile edilmesi, soykırıma uğratılması değil de nedir?

Aynı şekilde, Türkiye'nin Marmara bölgesinde yer alan dünyada Alpler'den sonra oksijenin en bol olduğu çok çeşitli ve zengin bitki örtüsüne sahip bir doğa harikası olan güzelim Kaz (İda) Dağlarının altın madeni projesi kapsamında kazılıp tahrip edilmesi de bir tarih, coğrafya ve kültür katliamından başka ne olabilir? Bu dağ aslında çok mitolojik bir dağ olarak, insanlığın toplumsal hafızasında güzelliği, sevgiyi, aşkı, yaşama sevinci ve yaratıcılığı ile Yaşar Kemal'in romanlarına kadar konu olan, geçmişi bu açıdan ta Antik Yunan'a ve daha öncelerine kadar giden, İlyada ve

Homeros destanlarında adı geçen, sonralarında da köklü bir tarihi miras ile hafızaları hep canlı tutan bir hakikat olmuştur. Altın uğruna (ekonomik çıkarlar) bir coğrafyayı, bir hafızayı, bir insanlığı yok etmek, bir soykırım olmaktadır. Aynı şekilde özellikle faşist erkek egemen iktidarın Kuzey Kürdistan’da sistematik olarak dağları yakmasının altında yatan temel amacı, bir halkın umutlarını yakmasıdır. Dağlar Kürt toplumunun kutsallarıdır. Örneğin; Cudi Dağı, insanlık için tarihi ve toplumsal bir hafıza olmuştur. Büyük tufandan çıkışın mekânı olarak, Hz. Nuh’un gemisinin oturduğu kutsal mekândır. Bu manada, dağlara saldırmak, toplumun kutsallarına saldırmaktır. Aynı zamanda bir katliamdır, soykırımdır. Dağlar; yükseklikleri, ormanlıkları, envai çeşit bitki örtüleri ve hayvan türlerini içinde barındırması ile dünya ekosisteminin nefes borusu rolünü oynamaktadır. Irkçı zihniyetin bu düşmanca saldırıları, kurşunu kendi bacağına sıkma misalidir. Ancak gözü, faşist iktidarcı egosundan dolayı o kadar kör olmuştur ki, bu kapitalist emperyalist uygarlık sistemi, insanlığın ve dolayısı ile aslında kendi gelecek neslinin sonunu hazırlamaktadır, ancak umurunda değildir. Çünkü kapitalizm “ben” egosu ile zehirlenmiş bir sistemdir. Oysa yaşadığımız doğa-coğrafya çoktan SOS işaretleri vermiş durumda. Bu açıdan ahlaki ve politik toplum hakikati açısından bu tabloyu görmek ve ona göre tedbir almak gerekmektedir.

Demografik Değişiklik, Coğrafya ve Toplumsal Hafızaya Karşı Bir Soykırım Saldırısıdır

Demografya değişikliğindeki temel hedef, asimile etme, köklerinden koparma, yabancılaştırma, coğrafyanın aidiyetini değiştirmektir. Bu anlamda ırkçı, siyasi çıkarlar temelli bir özel savaş politikası olmaktadır. Örneğin, Avrupalı beyaz insanın, Afrika yerlilerine yaptığı budur.

Toplumsal hafızanın yok edilmesine yönelik, hiyerarşik toplum tarihi boyunca en çok başvurulan yöntemlerden bir diğeri de demografyanın değiştirilmesi olmuştur. Sözlük anlamı olarak; Demografi: sınırlı ya da belirli bir coğrafyada bulunan nüfusun yapısını, değişimlerini ve özelliklerini inceleyen bir bilimdir. Tarih, Sosyoloji ve Coğrafya ile iç içe bir bağlantılığı vardır. Demografik değişiklik ise; bir halkı, topluluğu, kendi topraklarından yaşadıkları yerlerden koparıp başka coğrafya ve topraklara sürgün etme ya da zorunlu göçertme, yerlerine başka halk ve toplulukların yerleştirilmesidir. Bu değişiklik planlı bir hedef doğrultusunda siyasi amaçlı yapılmaktadır. Demografya değişikliğindeki temel hedef, asimile etme, köklerinden koparma, yabancılaştırma, coğrafyanın aidiyetini değiştirmektir.

Bu anlamda ırkçı, siyasi çıkarlar temelli bir özel savaş politikası olmaktadır. Örneğin, Avrupalı beyaz insanın, Afrika yerlilerine yaptığı budur. Ya da Amerika'nın kuruluşunda, beyazların, Amerika'nın yerli kabilelerine yaptıkları, Avustralya'da yerli Aborjin halkına ve diğer yerli halklara yapılan bu temelde bir siyasi, kültürel demografik değişimin soykırım ile yürütülmesiydi. Bugün de bunun bir versiyonu, Türkiye eli ile, Efrîn ve Serêkanî de yapılmaktadır. Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu yerleri savaş ve baskılar yolu ile boşaltılarak yerlerine Arap ve farklı halklardan oluşan grupların, çetelerin yerleştirilmesi, o coğrafyanın demografyasının değiştirilmesi oluyor. Demografik değişikliğin kendisi de coğrafyaya ve toplumsal hafızaya karşı bir soykırım saldırısıdır.

Dünyada gelişen hiçbir şey birbirinden ayrı ve kopuk değildir. Bu evrenin diyalektiği, toplumsal, siyasal, kültürel alanda da etkili bir şekilde işlemektedir. Kuantumun atom altı parçacıklar dünyasında olduğu gibi, ikinci doğada da kelebek etkisi misali bir etkileşimi içermektedir. Yoksa, dünya bu kadar global bir köy haline gelmiş iken yaşanan bu dünya insanlık kültürel miraslarına ve coğrafyasına yönelik soykırım saldırılarına karşı bu sessiz kalış başka nasıl açıklanabilir ki? Netice de yaşanan bu soykırım saldırıları salt yaşanan bölge halkları ve doğası ile sınırlı değildir. Dünya hegemon sisteminde, birincil olan temel konu hakimiyetler ve ekonomik çıkarlardır. 21 yüzyılın bu ilk çeyreğinde, Türkiye'nin ve cihadist IŞİD vb çete güruhlarının bugün, kadim Ortadoğu coğrafyasında hayat bulan, insanlık tarihinin kültürel mirası olan maddi ve manevi değerlerine bu kadar kökten yok edici kültürel soykırım saldırıları, tarihin hiçbir döneminde bu denli hoyratça yapılmamıştır. Ve dünya hegemon güçlerinin, Türkiye'nin bu saldırılarına bu kadar göz yummaları, kendi çıkarlarına da uygun olduğundandır. Kendilerini, bilimin tekeli ve evrensel bilginin sahibi haline getirmiş olan Avrupalıların, bölgedeki mevcut erkek egemen iktidarlara ve IŞİD'e yaşam şansı ve saldırı alanları açmaları çıkarlarına hizmet ettiğindendir. Neticede hiyerarşik dönem insanlık tarihini incelediğimizde, farklı zaman kesimlerinde ve mekânlarında aynı zihniyetin yaratıcıları ve uygulayıcıları kendileridir. Saddam'ı öne çıkaran ve bir diktatör gibi halklar üzerinde büyüten, her yaptığına göz yuman, destekleyen aynı Avrupa, işi Saddam'la bitince en düşürülmüş şekli ile, yine bir halka, bir coğrafyaya adeta hakaret edencesine, ipe götürmüştür. Ortadoğu'nun yeni leviathanlarının da sonunun bundan pek farklı olmayacağı kesindir. Çünkü, hiyerarşik devletli uygarlığın tarihi bakış açısında, tüm diktatörlerin sonu aynı olmuştur ve hiyerarşik tarih bakış açısında, tarih tekerrürden ibarettir.

Ancak, doğal toplum ana akışı eksensiz gelişen demokratik uygarlığın, tarihsel bakış açısında, tarih tekerrürden ibaret değildir. Zamanın ve mekânın biriktirdikleri üzerinden, bir akış ve tarihsel bilinç içermektedir. Demokratik, ekolojik kadın özgürlükçü toplum sistemi, doğal ana kadın sisteminin tarihsel bilinci ışığında gelişmiş

olan bir sistemdir. Günümüzde bu ekseninde, toplumsal hafızamızın ve coğrafyamızın korunması, savunulması ve yaşatılması için her yönden bir mücadele verilmektedir. Kadın, bu varlığını koruma mücadelesinin temel ayağını ve özünü oluşturmaktadır. Hiyerarşik sisteme karşı verilen bu mücadelede, toplum olarak temel argümanımız da jineolojî bilimi olmalıdır. Bu tarihsel bilinç ışığında, birinci ve ikinci doğanın simbiyotik uyumu ekseninde, üçüncü doğanın, toplumsal ve kültürel hafızasının geliştirilmesi, toplumsal ve ekolojik sorunların çözümünün anahtarı olacağı gibi, hegemonik uygarlık sisteminin de sonu olacaktır. Üçüncü doğanın anlamına, Abdullah Öcalan'dan bir alıntı ile açıklık getirelim:

“Üçüncü Doğa yeni bir cennet veya ütopya vaadi değildir; doğalar üzerinde insanın artan bilinç gücünün farkını koruyarak büyük uyuma katılımını sağlayabilmesidir. Bu sadece bir özleyiş, amaç, ütopyalar vaadi değil, güncel pratik anlamı olan, iyi ve güzel yaşam sanatıdır. Üçüncü Doğa; Birinci ve İkinci Doğa'nın üst bir aşamada farklılıklar temelinde eşitlik ve özgürlüğün ifade ve gerçekleşme rejimi olarak demokratik sistem, içinde ekolojik ve feminen toplum özelliklerinin gelişmesiyle mümkündür.”⁶

Bu da kadın ve toplum olarak kendimizi yaşamın her alanında bilinçlendirme, örgütlenme ve mücadelemizi büyötmeye bağlı olmaktadır. Burada Egeli anaların, altın madenlerine açılmak istenen alanlar için, Karadeniz'li anaların HES ve madenlere açılmaya çalışılan yayla ve vadileri için, Kürt anaların öncülüğünde barajlara ve doğa, tarih kıyımlarına karşı toplumların birlikte yürüttükleri eylemsellikler, bu anlamda ifade edilmesi gereken, çok değerli ve anlamlı eylemselliklerdir. Doğamıza, coğrafyamıza kadınca bir ruh ile hep birlikte sahip çıkalım.

⁶ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*.

Yıkımın Adımları

Jiyan Bengî

Çeviri: Serra Bucak

*Ahlakî, maneviyatı olmayan bir toplum
ya insan türünün kendi kendini yok etmesine yol açar
ya da gerekli olan çevre ve doğanın tamamen yok olmasına yol açar;
ki her iki durum da aynı sonuca götürür.¹*

Pozitivizm/Olguculuk

Pozitivizm, bilimsel metodun felsefî temelini oluşturur. Ampirizme (deneycilik), tüm bilinenleri sadece deneyime dayandıran bir öğretiyi atıfta bulunur. Bu biçimiyle pozitivizm, erkek egemen zihniyetin yaygınlaştırdığı bilimsel dünya görüşünü tanımlamıştır. Pozitivist düşünceye sahip bir kişi metafizik, öznel ve maddi olmayan ile hiçbir şey yapmak istemez. Sadece beş duyu organı ile algılanan şeyler gerçektir, bunun dışında kalan her şey ise bir tasavvurdan ibaret olup bilgi değildir. Yanısıra etik ve teolojik tüm olgu ve sorunsallıklar da bilim dışı oldukları için reddedilir.

“Felsefe, kendi iknasını inanç ve sezgi üzerine değil de mantık ve kanıt (rasyonalizm) üzerine kurduğu içindir ki mitoloji ve dinden ayrılır. Felsefe, hakikatin ve yaşamdaki mana arayışının bir dışı vurumu olması hasebiyle Ortadoğu’da ve dünyanın pek çok yerinde çok uzun bir geleneğe sahiptir. Orta Çağ’dan sonra 16. yy. da Avrupa’da başlayan Aydınlanma döneminde,

¹ Abdullah Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi*.

felsefi metodlar bireylerin kendi akıllarının gücüyle düşünmelerini ve gerçeği sorgulamalarını sağlayan dini dogmatizme karşı bir isyan olarak tanıtıldı. Öyle ki bu durum bireylere kendi tinsel güçleri sayesinde düşünme ve hakikati sorgulama kabiliyeti verdi. Pek çok filozof, hakikatin ancak rasyonel düşünce vesilesi ile tanımlanabileceğini ve anlaşılabilceğini iddia eder. Bu filozoflar hakikata ulaşmada özne ve nesne arasındaki ayrımın olmazsa olmaz bir durum olduğu fikrinin peşinden giderler. Bu düalizmde aktif özne ve onun zıddı, pasif nesne vardır.”²

Özne- Nesne Düalizmi

Düalizm... İkilik... Algı sınırlandırılması? Gerçekte birbirine ait olanın bölümleridir ve temelde sonsuz derecede çok yönlüdür. İnsanın hakikati yakalamak, derecelendirmek, birbirinden koparmak ve anlamak için yaptığı denemelerden biri daha. Kişiyi bir gerçekliğe bağlamak üzere tasarlanmış bir ayrıştırma sürecidir söz konusu olan. Bu gerçeklikte, kanıtlar ve zıtlıklar üzerinden ayrıştırılmış bakış açıları, bizim varlığımızın kapsamını ve anlamını, değeri ölçülebilir olgular olarak belirleyen olmalıdır. Bir bütün olarak anlaşılması gereken, ama karşı karşıya getirilmiş iki uç, bir metod olarak hakikat üzerinde egemenlik kurmak için sürekli mücadele içinde olurlar. Kimlikler, sonuçlar, yaşam hakikatleri. Düalizm...Pozitivizm... Ve sonuç; siyah beyaz bir dünya.

Bugün içinde yaşadığımız, birçoğunun sadece hayatta kaldığı, beden, ruh ve zihin ayrımının her gün parçalandığı ve böylece anlamın artık pek çoğu için bulunamayacağı tüm bu modern “uygarlık”. Ahlak ve etiğin gerçeği belirlemenin bir parçası olmadığı böylesi bir ayrımı yaptığımız her yerde, baskıya, sömürüye ve yaşamın yok edilmesine alan açıılır. Bilimsel deneylerle sınanan, erkek egemen zihniyetle pekiştirilen bu durum, böylece dinamik olarak güçlendirilen bu pozitivist-felsefi düşüncenin hâkim olması gerekliliği birbirini kanıtlayan bir düzen oluşturur.

Özne-nesne düalizmi; bu sistemde gerçeklikler, yıkıma veya hayata, topluma karşı tiksintiye yol açan bir işlevle meşguldür. Pasif-aktif, zayıf-güçlü, çirkin-güzel, iyi-kötü, akıllı-ilkel...; birinin diğerine üstünlüğüyle konumlandırılan ve bu minvalde birbirini teyit etmesi gereken karşıtlar olarak tanımlanır. Bu sürekli mukayese etme hali, giderek bir var olma mücadelesine dönüşür.

İktidar, patriyarka, baskı, sömürgecilik, kölelik, erişilebilen tüm kaynakların sömürülmesi, ekoloji felaketleri ve kadın kırımını ile sonuçlanır. Bu pozitivist sosyal bilim anlayışında kullanılan metodolojilerin, doğayı hızla ruhsuzlaştırmasına ya da

² Andrea Wolf Enstitüsü, *Eğitim Broşürleri*

kadınların hep daha da çok haksız-hukuksuz bırakılmasına ve bunun kabullenmişliğine yol açtığını söylemek hiç de yanlış olmaz. Mitolojik gizemlere, dini emirlere, kendi felsefi mülahazalarına ve son olarak bilimsel olarak kanıtlanmış olgulara dayanan tamamlayıcı bir aşağılama kanonu gibi. Yere, zamana, kültüre göre yoğunluklar farklı farklı etkilerin de iziyle azalıyor, artıyor, birbirine giriyor ve nihayetinde ortak ve can alıcı, kritik bir temelde tabanda buluşuyor. Bu zihniyetin ortaya attığı bu düşünceler öylesine düşünceler değildir; düşünceler duyguları oluşturur ve böylece kendisinden türemiş olduğu zihniyetin gerçekliğini ve dünyalarını yaratır.

Yaşadığımız gerçekliğin ana çerçevesini beşbin yıllık patriyarkanın yaşam görüşü ve o görüşün ihtiva ettiği derecelendirilmiş, nüanslandırılmış, zıtlıklar üzerinden tanımlanmış var oluş hakları oluşturur. Sonuç olarak, kitlenin, yaşamın, doğanın, insanların belirli özelliklerinin olumsuz cinsiyetlendirilmesi gelişir. Hakikati dışlayan pozitivist yöntemler, önce kısmen, sonra yavaş yavaş neredeyse evrensel gerçek haline getirildi. Evrensel gerçek mi? Yani pozitivist bir yaklaşımla sayılamayanlar, hesabı yapılamayanlar, somut olanın genel bağlamından tutup koparılanların dışındakilerle oluşturulan evrensel gerçek.

Bilgeligi, adaleti, yaşamın anlamını bulmayı, özgürlük ve toplumsallığı, ahlaki değerleri ve var oluşu tanımlamayı yok sayan, dışlayan bu metodolojiler, bazen daha az bazen de daha fazla, ama her zaman asıl insan olarak görülen erkeği merkezlerine alırlar. Değer yargılarının ölçüsü, hiyerarşinin ve iktidarın merkezi olarak erkeği görürler. Nasıl ki doğa tam olmayan yani eksik, bazen duruma göre bir materyal bazen de bir varlık olarak değerlendiriliyorsa ve en sonunda gelinen noktada zorlanan ve hâkim olunan oluyorsa, aynı şekilde insana da ten renginden (beyaz, kahverengi, sarı, kırmızı, siyah) ve o rengin ona verdiği varsayılan zekasından ötürü değer biçilir. Aynı şekilde doğadaki ezilenler ve insanlar da “erkek-kadın”, “eril-dişil”, birbirinin zıttı varlıklar, birbirinden farklı özellikleri sebebiyle ve bununla beraber, farklı farklı değer biçmeler ile bölünmüştür.

Özne oluyoruz, tüm kararların ölçütü olan biz. Ordaki’ “o” ise nesne oluyor, yani dünya, doğa; ilkel ve yetersiz olan, yabancı ve zayıf olan, kurallara ve tahakküme ihtiyacı olan, liderliğe ve bir sömürü planına ihtiyaç duyan oluyor. İnsan ise bu büyük resimden alınıp koparılmış, kökleri çalınmış, insanın en yakın ve en korunaklı yuvası, şu an onun güç ve yaşamda ölüm kalım savaşındaki zayıflığı olmuş. Duygularının normalliğinden koparılmış, paylaşım içinde olduğu birliktelik halinden, masum çıplaklıktan koparılmış... Öyle bir bakış açısı ki, düşünceler yabancılaştırılmış, doğa ayrıştırılmış, hayat sınıflandırılmış, insanlar kategorize edilmiştir; yaşanabilir/yaşanmaz, uygar/ilkel... Erkek; kusursuz, ihtişamlı, aklın ve mantığın efendisi... Kadın; kendi doğası içinde sınırlı, zayıf ve histerik, sağı solu belli olmayan ve aşırı duygusal olduğundan ötürü ve akıllıca düşünüp kararlar almak konusunda, başarısız. Bu siyah-beyaz olarak ayrılmış dünyada, tüm zayıflar gibi, nesne,

kontrol edilesi, yönetilesi ve kullanılasıdır. Bu eril ve beyaz uygarlıkta bağımsız bir akla, bir tıne ve insanın ortak yüksek hedeflerine, refahına eşdeğer bir fayda yok.

Sömürge denilince, bağımsız olmayan bir yerin tanımı yapılmaktadır. Bu mantaliteyi daha yakından irdelemeye ihtiyaç var. Çünkü öyle bir mantalite ki, insanların eş değerde değerlendirilmesine müsaade etmiyor. Yukarıda da bahsini ettiğimiz gibi, hakikati okuma metodolojisi bizim yaşam gerçekliğimize ve genel olarak doğaya ve insana olan yaklaşımın da anahtarıdır. Deneylere dayalı ve bu deneyler sonrasında elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlar üzerinden de olgulara, somutluğa varan bir ideoloji; kendini gerçekliğin merkezine koyan, kendisini mutlak ölçüt olarak gören ve aynı zamanda “öteki” olanı da kendisi ile kıyaslayarak aşağıda gören ve tüm bunları uygarlığın özellikleri; hiyerarşi, saldırganlık, iletişim, kültür ve “misyon bilinci” ile yapan bir ideolojiden bahsediyoruz.

Dünya çapında sistematik olarak sömürgelerini kurmaya başlayan ve bugüne kadar her yerde hücreleri ve mirası olan bir erkek egemenlikli uygarlık ve zihniyet var. Bu miras, ham madde ve iktidar için savaşan ve pazarlık eden devletlerde, modern toplum yapısında, küçük-çekirdek aile sisteminin içinde, kadın ve erkeğin zihin dünyasında, yani insanlıkta ifadesini buluyor. Eril, maskülen fatihler ve bir el koyma olarak fetih eyleminin kendisi; erkek gücü ve beyaz uygarlığın üstünlüğü olarak kendini gösteriyor. Bağımsız olamayan, ilkel ve yönetilmeye ihtiyaç duyan için işgal ve iktidarı kaçınılmaz ve yasal bir yol, yöntem olarak ele alıyor. Sömürgecilik; tüm ulaşılabilir ve elde edilebilir kaynakların gayri insani ve sistematik bir biçimde istismar edilmesi.

Dünya çapında sistematik olarak sömürgelerini kurmaya başlayan ve bugüne kadar her yerde hücreleri ve mirası olan bir erkek egemenlikli uygarlık ve zihniyet var. Bu miras, ham madde ve iktidar için savaşan ve pazarlık eden devletlerde, modern toplum yapısında, küçük-çekirdek aile sisteminin içinde, kadın ve erkeğin zihin dünyasında, yani insanlıkta ifadesini buluyor.

Bu bağlamda kadınları Abdullah Öcalan’ın deyişiyle “en eski sömürge” olarak ele almak, bizi genel anlamda iktidar sahiplerini ve onların davranış biçimlerini çözümlemeye daha da yaklaştırıyor. Doğayı ve onunla beraber her şeyi, yani uygar erkek ile aynı düzlemde olmayan, pozitivist ve cinsiyetçi bir ele alış ile elbette kadınları da yönetmek, himayesi altında tutmak anlamına geliyor. Avrupalı devletlerin günümüze kadar süren dünya çapındaki tüm sömürgecilik çabalarına baktığımızda, bu en çarpıcı ve en zarar verici, insan hafızasında, duygularında ve insanın hakikatinde bu evrendeki kırmızı hat olarak görülüyor. Bu kırmızı hat eliyle insanoğlu, ruhda ve bedende, doğada ve kadında yağma ve talana başlamıştır.

Bunların hepsi, bu realitenin içerdığı farklı olasılıklarla farklı seviyelerdedir. Beşyüz yılı aşkın süredir Avrupa sömürgeleştirme politikasının sloganı olan “hammaddeler ve ucuz emek (köleler)”, bu saldırgan ve aynı zamanda soğuk düşünce, verimli “toprak” kütlesini hesaplarken bir “kültür” olarak ihtişamını ve üstünlüğünü, tüm bunları “uygar beyaz adamın yükümlülüğünde, onun omuzları üzerinde yük” söylemi ile savunan ve sağlamlaştıran bir ahlak kisvesi altında ampirik olarak kanıtlamaya çalışır; Beyaz adam: Doğanın ve kadının fatihi. Dünyaya ve bu uygarlığa karşı olan sorumluluğu ile soğuk kanlı, ölçülü bakabilen.

Eskiden beri insanlar her zaman dünyayı karadan ve sudan gezmişlerdir. Fetih seferleri, köle ticareti, faydacı mantalite, tüm eski hikayeler, fetihçilerin ve yönetenlerin “kahramanlık öyküleri” ile doludur. Her zamankinden daha yaygın olan bu pozitivist bilimsel metodolojiyle, Portekiz, İspanya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve daha sonra Almanya gibi Avrupa ülkelerinin bu zaman çerçevesinde yoğunlaşan deniz seferlerini, ticaret gezilerini, sömürge genişlemelerini de dikkate almalıyız.

15. yy.’ın başlarında Asya, Afrika, Amerika akın ve kan hikayeleri ile doludur; ürün, mal, eşya ve ahlaki yoksunluk, sahip olmak ve ihanet etmek. Ülkeler de tıpkı kadınlar gibi “alınması, el konulması gerekenlerdir”. Tüm mal ve materyaller hep erkeğin zenginleşmesi ve onun ihtiyaçlarının tatmin edilmesi üzerine kurulmuştur. Hep daha da çok sağlamlaştırılan sömürgeci yapıların kurulması, aynı zamanda baskının ideolojisini ve sistematüğini de geliştirmiştir. Avrupa gerçekliği, yani pozitivism, dünyanın ve yaşamın özne ve nesne şeklinde bölünmesidir. Doğanın ve kadının sömürgeleştirilmesini birbiri ile kıyas etmek, bunun bir adımıdır. Sömürgecilik güçlerinin hareketliliğinin çeşitliliğini ve sadece sömüren ve sömürülenden değil, aynı zamanda sömürülme ve sömürülen oluşan zihniyetin yıkıcı derinliğini anlamak için değerler hiyerarşisini anlamak, yani her ikisi de olmayı gerektirir, ki böylece döngü devam eder, “Havuç ve sopa”³ sorunsuz bir şekilde çalışmaya devam eder.

Sömürgecilik sadece toprak ve hazineler üzerinde bir egemenlik olarak değil, bedenler üzerinde egemenlik olarak örgütlendi. Sadece Cezayir’de değil, tüm Afrika’da, Çinhindi’nde, İngiliz Hindistanı’nda, Endonezya’da, Güney Amerika’da, Kuzey Amerika’daki köle çiftliklerinde, siyah kadın (bazen de siyah adam) ganimet olarak vaad edildi. Dar Hristiyan ahlaki değer yargılarının içinden gelen bu erkekler için, bu durum bir koruyup kollayanı olmayan, cezasız bir kanun dışılığı rahatça yaşamak demekti. Beyaz adamın bir iktidar biçimi olarak cinsel şiddet (bu hatta seks turizmine kadar varırdı) için sömürgecilik harika bir cinsel safariydi. Hiç kimse sömürge devletlerinin,

³ Kalkınma iktisadında sık kullanılan bir deyim, ödül-cezalandırma yöntemi

fuhuşun ve seks ticaretinin bu denli planlı, organizeli tasarımını ve arabuluculuğunu tahmin bile edemezdi. Her kim seks/cinsiyet istismarını sömürgeciliğin yarattığı bir yan unsur olarak görüyorsa, son derece yanılıyor. Çünkü cins istismarı tam da sömürgeciliğin merkezinde yerini almış bulunuyor. Sömürgecilikte, öyle bir algı yaratılıyor ki; sanki egzotik, doğal, yerli kadınların her biri yabancı askerler tarafından kurtarılıp, kullanılmayı bekliyor. Ve sömürgecilikte, herşey mübah, herşey cezasız, herşeye müsamaha var. İstismar, tecavüz, pedofili.⁴

Sömürgecik konusunda bir diğer önemli husus da örneğin Afrikalı bir kadının hem Avrupa egemenliği hem de Afrikalı erkekler tarafından empoze edilen yerli gelenek yoluyla "çifte sömürgecilik" yaşamasıdır. Yüzyıllardır süregelen bu normallığe dair Amerika'ya köle nakliyatının görgü tanığı bir kişi şunları aktarmıştır:

“Sarhoş gözetmenlerimizin dışarı çıkarmadığı cesetlere zincirlenmiş halde bebeklerini doğuran hamile kadınları gördüm... Önce genç kadınlar daha iyiydi çünkü onlara mürettebatımızın refakatçisi olarak güverteye çıkmalarına izin verildi... Yaklaşık altı hafta süren yolculuğun sonuna doğru, yüksek ölüm oranı, sayılarını büyük ölçüde azalttı ve bir dizi kadın, erkeklere eşlik etmek için bu güverteye çıkmak “bir ayrıcalık değil, tecavüz” için uygun hale getirilmişti. Tarlalarda tecavüz ve cinsel sömürü devam etti.”⁵

Tüm bu hiyerarşi ve dinamiklerin özünde, baskının farklı aşamaları, sonucu belirleyendir ve günümüze kadar süregelen, “başarıyı” vaad eden farklılıklar üzerinden belirleyicidir. Mesela beyaz iktidarın hiyerarşik yapısında önce beyaz adam gelir, sonra beyaz kadın, sonra ticari mal sonra sömürgeleştirilen yerliler, en sonra da zincirin en son halkası olan yerli kadın gelir. Bu hiyerarşide, ezilenler daha da aşağıya doğru basarak ezerler ki, kendilerini koruyabilsinler; Eril “itibar” (erkeklik) muhafaza ederek tüm bu dizge içinde bir yer edinme derdi ile hiyerarşide hep daha aşağıdaki (eşi, kızkardeşi, kızı) olduğu müddetçe kendi yerlerini koruyabilirler... Yani; Böl ve Yönet.

Martha Mamozai şöyle ifade eder: “Hayatın her kesiminden kadınlar, köle ticareti de dahil olmak üzere başından beri sömürgeciliğe dahil oldular. Erkekler kadar açgözlü, acımasız ve ırkçıydılar.” Beyaz ev hanımı ve annelik üstünlüğünü vurgulayarak “alışılmışın dışında yüksek bir sosyal hareketlilik” ile sömürge sistemlerinde, beklentileriyle uyumlu bir iyileştirilmiş statüyü garanti ettiler. Çünkü pek çok kadın, sömürgecilik düzeni içerisinde “imparatorluk sistemindeki kötü finansal şartların,

⁴ Pascal Blanchart

⁵ Oyeronke Oyewumi

düşük iş ya da ekonomik sebeplerle sürdürülen zorunlu evlilikleri” geride bırakanlarını umuyorlardı.⁶

Uzaklara doğru ayatılmış beyaz askerin bizatihi kendisi de efendisinin egemenlik beklentilerini savunabilmek için, aynı zamanda ganimet sözüne ve kadınlara erişmenin karşılığını, kanı ve hizmetiyle ödemek durumunda kaldı. Kuşkusuz bu egemenlik mantalitesinin bir neferi ve faydalanıcısı ama yine de özgür değil, tersine aynı hiyerarşiye bağımlı hem hizmet vermek hem de yönetmek zorunda, erkekliğini savunmak zorunda, en küçük haliyle kendi ailesine karşı ve “yollarda iken” bunu yapmak zorunda ki ülkelerin işgali ve yerli kadınların tecavüzünde güç ve baskı kurabilsin. Bir erkek olarak hakkı olan, efendisinin ona söz verdiği “savaş” ganimetini alması ve bir erkek olarak tasdik alması gerekmektedir. Bir köle, üst düzey ve merhametsiz bir köle ve ama yine de kendisi de pek çoklarının kölesi.

Bugün yaşadığımız dünyanın temeli olan pozitivist hakikat rejimleri, açgözlülüğün ve cehaletin günlük yükü altında yanan, ağrıyan ve inleyen bir dünya yaratmıştır. Öldürülür, emilir, boşaltılır, atılır, aşağılanır ve kullanılır bir dünya. Her zaman daha hızlı, her zaman daha etkili. Modern ve her zaman daha gönüllü. Mevcut zihniyet, pozitivist bilim anlayışı ile kendi doğruluğunu güvence altına aldığından, sömürü, aşırı sömürü ve adaletsizlik imgelerini saklaması gerekmez. Bugün bedene, ruha, topluma, hayata olanlar, uzun bir tarihin her yerde var olan mirası olarak gözümüzün önünde duruyor. Ancak, hayattaki kötü durumu belirleyen bu zihniyet ve onun analiz metodolojisi ile isyandan daha fazlasını gerektiren uzun vadeli bir değişim teşvik edilemez.

Toplumun çeşitli alanlarına da bakarsak, elbette, her şeyi birbirine bağlayarak ampirik kanıtlara ve nesne-özne düalizmine dayanan dar görüşlü pozitivist yaklaşımın insanlar ve gezegenimiz için nasıl yıkım ve acı yarattığına ve yaratmaya devam ettiğine dair bir dizi örnek buluyoruz. Geçmişin mirası, bugünümüzü belirler ve ona hükmeder. Sömürgeciliğin tarihine ve bugünkü mirasına bakmak, değişikliğin neden acilen gerekli olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir. Uzun zamandır makul olanın sınırlarını aştık.

Bazı örneklerle göz atalım: Bu parçalanmış zihniyet, sağlık alanında ne anlama geliyor? Bugünün sağlık sistemine bakarsak bütünsel olarak hastalanmayı anlamak ve ondan kaçınmak üzerine inşa edilmemiştir ve bu yönlü bir çaba da yoktur. Bunun yerine, insan vücudunu ve “arızalarını” bir piyasa değeri olarak gören devasa bir ilaç endüstrisi görüyoruz. Tıp, verimli kar bağlamında görülüyor. Halkın sağlığı, orta sınıfın aşağı yukarı sürdürmeyi göze alabileceği bir mal, zenginler içinse tamamen karşılanabilir duruyor. Hastalık, sadece işlevi geri yüklemek üzere

⁶ Athanasios Marvakis

tasarlanmış bir ilaç demek, ki böylece sistemin çarkı dönmeye devam eder. Ancak bugün bizi neyin hasta ettiğini anlamak için kısa vadede bir hastalığa ve çarelerine bakamayız. Tüm yaşam koşullarımız, yediklerimiz, içtiklerimiz, aldığımız nefes, bizi çevreleyenler, düşüncelerimiz, hislerimizle bağlantılı olarak görülmelidir. Sağlıklı yaşam nedir? Bunun matematiksel bir formülü yok. Sağlıklı yaşam, içselleştirdiğimiz tüm duygular ve imgeleri de içerir.

İnsanlar arası ilişkilerin niteliği, birbirimize verdiğimiz ve aldığımız sevgi ve paylaşmayı öğrenmektir. Sağlıklı bir toplumun ölçütü erişilebilir haplar ya da çok maliyetli cerrahi operasyonlar olarak değerlendirilmemelidir. En son Covid-19 krizi göstermiştir ki, zengin devletlerin insanlar için olması gerektiği gibi bir bakım ve hizmet yapamadığı toplumsal bir krizin orta yerindeyiz. Sağlık açısından da sosyal açıdan da tam bir yenilgi yaşanıyor. Sağlık dediğimiz şey, duygular, hisler olmadan ölçülebilir bir şey mi? Her yanını depresyon ve nefret kaplamış ve cinsiyetçiliği yüzünden, aşka dair ilk teması zehirlemiş bir toplum gerçekliği ortada duruyor. Kadınların, yani kendi karakter özellikleri olarak sayılan her şeyi oluşturan insanların yarısından fazlasının daha az değerli olduğu bir toplum. Bu toplumda, beden bir metadır, kıymetlidir, satılır, satın alınır, atılır, yok edilir.

Bu bağlamda, toplumun ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik öncelikleri oluşturan zihniyetin anlaşılması da önemlidir. Yukarıda yazılan özne-nesne metodolojisi doğa ve toplum arasında derin bir çatışma açığa çıkarmıştır. Bu pozitivist yaklaşımda, insan; bu talepkar zorlu özne, nesneyi yani doğayı, imrenilen hammaddeleri, yaşamı yönetmek üzere tüm ekosistemimizden koparır. Nereye dönüp baksak tüm yerkürede yağmur ormanlarının yok edildiğini görüyoruz. Özelleştirilen içme suyu kaynakları, plastik atıklarla dolu okyanuslar... Sattığından daha fazlasını çöpe atan gıda üretimi, her ne pahasına olursa olsun kar elde etmek zorunda olan ve sürdürülebilir bir temelden yoksun, kar odaklı bir ekonomi politikasının sonucu ve kalıntılarıdır bu durum. Aksi takdirde düşük bir satış bir gün siyah rakamlara neden olabilir. Erkek egemen zihniyetin çıkarına olabilecek her şey, hesap-kitap odaklı, düşüncesiz ve sınırsızca, sanki kaynaklar hiç kurumayacakmış gibi, yarın yokmuş gibi işgal edilir. “Arz ve talep” dinamiğini derinleştiren, şimdiden ölçülemez hasara neden olan ve çıldırmaya devam eden doyumsuz bir zihniyet.

Özne erkek, kadın ise “arz ve talep” nesnesi. Bir meta, amaca giden bir araç. Bunlar, gerçekliğin ve zihniyetin durumuna göre değişebilen çeşitli amaçlar. Bazen çocuk sahibi olmak, bazen aileyi birarada tutma gücü, şeref ve onur. Çekici, alımlı ve her daim hazır bulunan, öyle ki erkek kendi erkeklik konumunu ve pozisyonunu ispat edebilsin. Zayıf ve manipüleyle açık bir durumda olan kadın, öyle ki kadının “bağımlı olma” hali her daim sürebilsin. Bugün basitçe “iyi hissetmek” anlamına gelen yönetebilmek için yönetilenlere ihtiyaçları var. Özne-nesne yapısında kaybolmanın bir başka yolu da bu bağlamda sözde özgürlük kavramıdır.

“Kendi belirlediği” satış özgürlüğüne, kişinin kendi bedenini kullanılabilir kılma özgürlüğüne sahip olmak, herhangi bir cinselliğin uygulanmasını temel bir özgürlük olarak övmek. Bu gerçek, kadınların içinde büyüdüğü ve kendilerine rollerinin verildiği ve nihayetinde kapitalist-ataerkil bu sistem içinde, arzu edirlilikle varlıklarını yeniden sınırlandıran cinsiyetçi gerçeklikten ne kadar özgürdür? Değer, nesne “cinsel arzu”, hetero, homo, LGBTI ne olduğundan tamamen bağımsız, beden, cinsellik... Hissiyata dair, hisleri tamamlayacak, yaşama dair bağlantıyı kuracak olan cinsellik...

Özne “insan”, nesne “doğa”. İhtiyacı sağlamaya yönelik yöntemler nasıl yapılandırılır? Kaynaklar nasıl dağıtılır, paylaşılır? Kime ulaşılacak? İhtiyaç duyulan şey ne? Hayvan endüstrisine bir başka hızlı bakış, nesne-özne zihniyetini anlamak için yeterlidir. Hayvanlar (nesne), sağlık açısından iğrenç koşullarda, ilaçlarla dolu olarak yetiştirilir. Hayvanların daha hızlı büyümesi gerekir, çünkü zaman paradır; tüketicinin talebi takip edilebildiği ölçüde kazanılabilecek paradır. Sonuç; sadece sayılara bakan bir duygusuzluk, katledilmiş, sömürülmüş hayvanlar. Hayvan, yasal olarak bir şey (Alman hukuk sistemine göre) ve bilimsel olarak konuşursak, bir hayvan, besin zincirinin tepesinde bulunan insandan daha düşük bir şey. Bilimsel olarak düşük eşik ve etik olarak bir başka felsefi-soyut konu olarak değerlendirilen hayvanların öldürülme yolunda maruz kaldıkları stres, bizleri, yani insanları da hasta ediyor.

Tüm bunlar olurken insanlığın büyük bir kısmı açlık sınırında ve bunların birçoğu da bunun daha da altında “yaşıyor”. Bazıları ne yiyeceğine karar dahi veremezken diğerlerinin “iyi yiyenlerin” artıkları ile karın doyurmaktan başka seçeneği yok. Avrupa’nın çöplükleri, fakir ülkelerde kenar mahalleye, periferiye eşdeğer. Birçoğu açlıktan ölüyorlar.

Ekonomi, neyin kullanılabileceğini (tüketileceğini) bulmak üzerine kuruludur. Mal ve kâr birikimi, kendini korumanın temeli olarak görülüyor. Böyle inşa edilmiş bir dünyada en büyük yükü kadınlar taşıyor. Patriyarkanın afra tafrasına, eşlerinin, erkek kardeşlerinin, babalarının şiddetine katlanıyor. Pozitivizmden post-pozitivizme, kapitalizme, serbest piyasa ekonomisine, başkalarının sırtından, dünyanın sırtından hayatta kalmak. Sıfır empati, sıfır duygu.

Bu öğretilmiş düşünme yapısından dolayı, adeta kızgın demirle dağlanmış olan hakikatleri açığa çıkarmak, bu sınırlar koyan düalizmi aşmayı, başka türlü düşünmeyi, hissetmeyi öğrenmeyi gerektiriyor. Ve bunu öğrenmek, özünde her şeyi kapsayan, davetkar ve çeşitli olması gereken bu hakikat arayışının parçasıdır. Neden kafamızı durmadan şu sorularla patlatmak zorundayız; neden düşünüşümüz böyle, neden hislerimiz de ona nispeten böyle... Neden bu sürüp giden döngü, bizi ve yaptıklarımızı kısıkvrak yakalıyor? Bir vakitler kader (Allahın yazdığı, önceden belirlenmiş)

olanları değiştirebilme şansımız var mı? Yoksa bilimin kanıtlanmış veri, hesaplanmış sonuçlar, test edilmiş gerçekleri olarak kabul edilenleri değiştirebilir miyiz? Nihilist-benmerkezci bir relativizme (ahlaki görecelik) düşmeden, değerlendirilmeler esnasında karşı karşıya getirmeyi bir kenara bırakarak tahminler yapabilir miyiz? Hâkim gerçeklik, hakikat karşısında eğilip bükülmeden ya da ona benzeşmeden, hayatta kalmak ya da hayatta yer bulabilmek mümkün mü?

Özne-nesne düalizmini aşmak, hiyerarşik ayrılığın, kabul edilemez farklılıkların, düşman, yabancı, dışlayıcı çözümlerin temellerinden biri olan yapının dışında, dünyayı ve yaşamı canlı-cansız ve tanrısal-ruhsuz olarak ayıran bir hakikatin dışına çıkarak mümkün.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak bu berbat gidişatın bir sorumlusu kapitalist sistemdir. Ancak hangi zihniyet bu talana destek sunmaktadır? Bunun hepsi pozitivist felsefenin, onun bilime-araştırmaya, sömürgecilğe, özne-nesne düalizmine olan etkisidir ki bu etki, yaşamın da parçalara bölünmesine, tüm boyutları ve alanları ile yerkürenin evrensel var oluşunu, yaşamı ve enerjiyi de parçalara ayırmıştır. Salt olgulara ve kanıtlara odaklanmış, ölçülebilir değerler olmadıkları gerekçesiyle etik ve ahlaki değerlendirmelerden yoksun bir bakış açısı, merhametsiz canavarlar ve robotlar yaratmaktadır.

Bu yıkıcı zihniyetin aksine, bir yandan yaşam ve değerın tüm varoluşa atfedildiği, diğer yandan birbiriyle hesap verebilirlik içinde yaşamın herkes için yeterli olacağı şekilde hep birlikte organize edildiğinde, kendimizi doğanın bir parçası olarak görüp gerçek ihtiyaçlara istinaden can alıcı noktalar saptayabiliriz. Bu nasıl mümkün? Ancak yeniden üretim planlamalarını, bireysel güdü ve arzular üzerinden ya da eski köhnemiş hayatta kalma mekanizmalarını devreye koymadan karar verirse olabilir. Özgür, ekolojik, cins ayrımcılığından uzak bir topluma odaklanırsak başarılabilir. Bizim davranışlarımızı belirleyen değerler, aynı zamanda birey, toplum ve doğayı bir bütün olarak ele alacak ve birbirleriyle etkileşimlerine göre şekillenecek. Bu şu demek oluyor; bizi daraltan bu sistemde öğrenmiş olduğumuz bakış açılarımızı ve duygularımızı bu sorumluluk bilinci ve dönüştürme bilinci ile değiştireceğiz. Bunlar bizim bu kendini tahrip eden-öz yıkıcı döngüden çıkmak için atacağımız çok somut adımlar olmalıdır. Bütünsel, dengeli ve adaletli.

Direnışleri Kadınların Bilgeliğı ve Deneyimleri ile Örmek

Miriam Miranda-Claudia Korol Söyleşisi*

Çeviri: Ekin Ege

Miriam Miranda, Abya Yala'da¹ yaşayan siyahi, Garifuna ve yerli halkları savunan hareket OFRANEH'in (Honduras Siyah Kardeşlik Örgütü) genel koordinatörüdür. Bu söyleşide, doğanın savunmasında özellikle çevreci STK'ların rolünü ve kapitalist patriarkal sistemin ölüm politikalarına karşı direnişler içinde kadınların yeri ve bilgeliğini ele almaktadır.

CLAUDIA KOROL: Bazı kurumlar ve partiler, kapitalist sistem aracılığıyla doğayı korurlar ama bu direnişi liberal politikalara sığdırmayı ve radikalliğinden arındırmayı denerler. Kapitalizmin liberal ideolojisi içinden, onun yıkımına yol açan kapitalizmi sorgulamadan doğayı savunmaya uğraşırlar ve aynı zamanda toplulukları ve sosyal hareketleri bu savunmanın önderliğinden ve özerkliklerinden uzaklaştırmak için hareket ederler. Sen bu açmazı nasıl değerlendiriyorsun?

MIRIAM MIRANDA: Yaklaşık 70'lerde -Río+20 sırasında olanlardan sonra- sadece Latin Amerika düzeyinde değil küresel olarak çevreci harekette bir hareketlenme ve büyüme oldu. Doğa koruyuculuğu görevi üstlenen çok sayıda STK kuruldu. Bunlarda yer alanların çoğu politik statüsü de olan akademisyenler, düşünürler vs idi. Çevre koruma için faaliyet gösteren örgütler, genel tabirle "çevreci" STK'lar, açısından bir patlama yaşandı. Bu dinamik içinde bu STK'lar tarafından teklif edilen "koruma alanları" yaratılır oldu.

* Bu söyleşi Jineoloji Dergisi için Claudia Korol tarafından gerçekleştirildi.

¹ Abya Yala kıtanın yerli halklarının sömürgecilik öncesi Güney Amerika kıtasını tanımlamak için kullandığı adlandırma.

Burada temel sorun ne? Temel sorun, koruması amaçlanan bu alanlarda tarihsel olarak buranın yerlileri olan ve yüzyıllardan beri doğa ile uyum içinde yaşayan halkların ve toplulukların bulunması. Çelişkili biçimde bu topraklardaki toplumların yaşamından habersiz bir ulusal, küresel çevreci hareket ortaya çıkıyor. Bu varlıktan, toplulukların bu toprakların savunması adına yaptıklarından, direnişlerinden bihaberler. Bu halklar, bu topluluklar için kimse “çevreci” tanımlamasını kullanmıyor. Sadece küresel ölçekte tanınmış Berta Cáceres gibi şahsiyetlerin adını anıyorlar. Burada bir parantez açayım; Berta sadece bir “çevreci” değildi. O yerli halkların hakları için savaştan bir kadın olduğu kadar patriarkal sisteme karşı, insan hayatını yiyip bitiren açgözlü kapitalizme karşı savaştan biriydi. Cinayetinden sonra onu “çevreci” olarak adlandırdılar...Ancak Berta bundan çok daha fazlası idi. Onu içine sığdırmaya çalıştıkları çevreci kişilikten fazlasıydı.

Konuya dönecek olursak, birçok koruma alanı veya bölgesi, tarihsel olarak burada yaşayan ve doğa ile birlik içinde yaşamının mücadelesini veren halklara danışmadan yaratıldı. Doğayı korumak ve doğa ile birlikte yaşamak arasındaki farkın altını çizmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü biri savunduğun bir şey ve diğeri ise içinde yaşadığın sadece yaşamak için ihtiyacın olan kadarını kullandığın bir durum. Doğadan sadece ihtiyacımız olan kadarını kullanan halklar olarak, “gelişmeci” olarak adlandırılan görüşle çatıştığımız nokta, bu görüşün tüm kaynaklardan insanlığın iyiliği adına değil de “tüketim” adına yararlanılmasının öne sürüldüğü noktada çıkıyor. Çevreci hareket ortaya çıktığında, sadece ihtiyacı olanı kullanarak beraber yaşayan ve var olan tüm bu topluluklardan ve halklardan bihaberdi – ve bugün dahi öyleymiş gibi davranıyor. Ve hatta birçok çevreci STK, toplulukların insan haklarını ihlal ediyor. Bu durumu Honduras’ta olduğu kadar dünyanın birçok yerinde görmek mümkün. Koruma alanlarına tarihsel olarak burada yaşayan toplulukların girmesi engelleniyor ancak “gelişme” adına doğayı yok eden ya da kaynakları tüketim adına kullanan şirketlere ise izin var. Bu gibi birçok STK ile karşı karşıya gelmek durumunda kaldık.

Dikkate almak gereken bir diğer önemli nokta, 70’lerden sonra, 90’larda bazı girişimciler “çevreci” haline geldiler. Birçok korumacı STK, sözde çevreciler tarafından kuruldu ve girişimciler tarafından finanse edilip desteklendiler. Honduras’ta bu durum birçok STK için söz konusu. Baş ortaklar girişimciler. Nasıl oluyor da ormansızlaşmaya yol açanlar, kamu malını kendi yararına kullananlar, doğal kaynakları ve yaşam için gerekli olan tüm ham maddeleri ölçsüz kullananlar çevre korumacıya dönüşüyor? Bu büyük bir çelişki ve bu gidişat sadece ulusal STK’lar için değil, Amerika Kıtası Kalkınma Bankası (IADB), Dünya Bankası gibi sözde “çevreci” politikaları desteklerken diğer yandan endüstriyel işletme projelerine para sağlayan çok uluslu kuruluşlar için de söz konusu.

Örnek vermek adına, burada diğer başkalarının yanı sıra Dünya Bankası ve Amerika Kıtası Kalkınma Bankası tarafından parasal destek sağlanan Mezoamerikan Biyolojik Koridoru kuruldu. Bu çok uluslu kuruluşlar sözde “doğayı koruma” projelerine destek veriyorlar ama aynı zamanda bugün Hotel Indura olarak bilinen, bir çevre soykırımı anlamına gelen Bahía de Tela projesinin ilk etabını da finanse ediyorlar. Bu benim Honduras’ta büyük doğa kıyımı olarak sınıflandırdığım projelerden biri çünkü yüksek biyoçeşitlilik alanı olmasına rağmen on sekiz delikli golf sahası olan bir otel inşa edildi ve haliyle bu çok fazla su ihtiyacı demek. “Yeşil” göstermek adına yürütülen bir politika ve pratik söz konusu. Görünüşte yeşil ama pratikte, icraatta doğayı yok etmek üzerine.

CLAUDIA KOROL: OFRANEH ve bölgedeki diğer sosyal hareketlerin bu projeler ve bunları destekleyen STK’lar karşısındaki tutumu nedir?

MIRIAM MIRANDA: Direniş, mücadele, bağımsızlık, özerklik, bunlar doğal varlıkların ve hayatın kendisinin korunması için önemli unsurlar. Bu topluluktan yola çıkmalı, yoksa nihayetinde bu çevrecilikler, kuruluşlar sahtekarlık yapıyorlar. Evet sahtekarlık yapıyorlar. Ve bu noktada çok kati konuşmak istiyorum. Örneğin, Bahia de Tela’daki PROLANSATE Kuruluşu (Lancetilla, Puntal Sal ve Texiguat’ı Korumaya Kuruluşu) -1995’te suikaste kurban giden çevreci Jeanette Kawas’ın da parçası olduğu- en başta Indura turistik projesinin inşasının imkânsız olduğunu ortaya koyan bir çalışma yürüttü. Bahia de Tela’daki biyoçeşitliliği korumak adına koca bir proje yapıldı, ama şu anda, kendilerinin bu projenin çevre açısından uygulanamazlığını açıklayan bir bildiri yayınlaması ardından, taviz vermeye başladılar çünkü IADB kuşları korumak için onlara 360 bin dolar verdi. Bununla birlikte bir mücadele, topluluklara karşı güçlü bir kampanya başladı.

Bu projeler nasıl işliyor? Topluluğun ev yapmak için ihtiyaç duyduğu bir ağacı kesmesini yasaklayarak, avlanmaya, balık tutmak için denize giden insanları suçlulaştırarak, ki bunlar elle balık avlayanlar. Bu insanların peşini bırakmıyorlar, dava açıyorlar, ancak diğer yandan gerçek anlamda doğayı yok eden trol teknelerinin önünü açıyorlar. İnsanların trol teknelerinin nasıl doğa katliamına yol açtığını, denize nasıl akıl almaz zararlar verdiğini anlatmalarını dinlemek gerçekten dehşete düşürüyor. Ama peşlerine düştükleri, zanaatkar balıkçılar. Çevresel korumada baskın çıkan ekonomik görüş, ticaret. Bizim için bu ticari bir mesele değil insan hayatının geleceğinin garantisi.

CLAUDIA KOROL: Bu STK’lar devletin halkları, toplulukları suçlulaştırmasında ne gibi bir rol oynuyorlar?

MIRIAM MIRANDA: Tüm STK’lar değil ama çoğu çevreci olanlar, bugüne bugün suçlulaştırmayı kolaylaştıran bir rol oynuyorlar. Örneğin Honduras’ta vuku bulan yıkıcı olaylardan birinde, San Pedro Sula’lı iş insanlarının da üyesi olduğu

Cayos Cochinos Vakfı'nın da dahil olması söz konusu. Bu iş insanları kendilerini küçük adalardaki, Cayo Chachahuate'teki zanaatkar balıkçılıktan geçinen Garifuna topluluklarının yaşadığı diğer küçük adalardaki balıkçıları töhmet altında bırakmaya adadılar. Ama aynı iş insanları televizyondaki realite şovları destekleyenler de çevreci olmaktan Avrupa'nın programlarını gelip gerçekleştirsınler diye toprakları satmaya geçtiler, bu da güya burada yapılanları yine Avrupa'da göstermek adına. Sonucunda bugün koruma alanı olan yerlerin çoğu çevreci STK'ların ticari faaliyeti haline geldi. Bu nedenle de yasaların etrafından dolanmaları daha kolay. Toplulukların kendi topraklarının ellerinden alındığı bir süreç yaşandı ve bu süreçte çevreci STK'lar devletin kriz yaratmak ve toplulukları ve halkları bölmek, iç çatışma yaratmak için kullandığı araçlara dönüştüler. Böylece bu alanlar çatışmalı yerler haline geldiler.

CLAUDIA KOROL: Bu anlamda bu STK'ların rolü toplulukların sömürsünü ve mülksüzleştirilmesine dayalı sistemin yapısal araçları haline geliyor.

MIRIAM MIRANDA: Topluluklara devletten daha yakın olan çevreci STK'lar bu toplulukları bölmek için kullanılıyorlar. Toplulukları tehdit eden bir proje varsa birçoklarının topluluğu bu projenin kendileri için iyi olduğuna “ikna etmeyi” üstlenen şahısları var. Çoğu zaman bu şahıslar bu görev için işe alınıyorlar. Aynı zamanda belediyelerle, yerel yönetimlerle bir diyalog kurma, arabuluculuk, pazarlık rolünü de üstleniyorlar. Bu rol içinde topluluğun yerini alıyorlar. Bunu belirtmek de önemli çünkü çoğu kez toplulukların adına pazarlık yapan onlar oluyor. Bu kaotik bir durum çünkü çoğu kez yaptıkları bu oluyor ve sadece Honduras'ta da değil. Latin Amerika ve dünyanın her yerinde koruma alanları var. Tabi ki istisnalar var ama çoğunluğu bu şekilde işliyor. Bu işleyiş içinde STK'lar da çevreci pazarlık için kuruluyorlar. Çevrenin pazarlığını yapanlar haline geliyorlar. Böylelikle paranın kimden geldiği fark etmiyor ve onları destekleyenlerin çıkarı doğrultusundan iş görüyorlar. Birçok insan ister iş insanı olsun ister kuruluşlar, kendilerine yeşil bir imaj çiziyorlar. Kadın haklarının ihlali konusu da aynı şekilde. Bazı kişiler insan hakları savunucuları ancak ev içinde kendi eşlerinin tecavüzcüleri. Yani dışarıya karşı çok çevreciler ancak günlük işleyişleri içinde toplulukların haklarını ihlal ediyorlar. Topluluklara bu STK'lar içinde yer ayrılmıyor ne de karar almada söz sahibiler. Oraya topluluktan bir kişi almaları da göstermelik, “bakın yönetim kurulu üyesi” diyebilmek için, ama kararları alanlar başkaları. Onlar teknolojiye erişimi olanlar, işleri yönetebilme yetisine sahip olanlar. Onlar belli bir profile ya da deneyime sahip, işin çevreci kısmını iş için kullanan akademisyenler. Bu STK'ların birçoğu temsil ettiklerini söyledikleri topluluklara karşı işlenen büyük hak ihlallerinin parçasıdır. Bu vahim bir durum. Bu nedenle toplulukların güçlendirilmesinin önemi üzerinde duruyorum, toplulukların oynadıkları rolün önemi üzerinde. Çünkü orada, o topraklarda olanlar onlar ve bu toprakları gerçekleştirebileceklerden koruyabilecek olanlar da onlar.

CLAUDIA KOROL: OFRANEH'in deneyiminden yola çıkarak doğayı korumanın en iyi yolları nelerdir?

MIRIAM MIRANDA: Bizler daimî olarak ihtilaflı alanlarda yaşıyoruz. Garifuna halkından bahsedecek olursak eklemek gereken başka bir birleşen daha var ki o da Kolombiya, Guatemala gibi başka ülkelerde meydana gelenlerden çok da farklı değil. Bizim topraklarımız organize suç ve uyuşturucu ticareti nedeniyle çatışmalı ve tartışmalı alanlarda yer alıyorlar. Bizler için toprakların korunması iki kat daha önemli ve çok daha karmaşık. Sana örnek olarak Triunfo de la Cruz'daki topluluğun mahalli heyet başkanının yanına gençleri de alarak bir koruma alanının ormansızlaştırılmasını durdurmaya çalışmasını gösterebilirim. Ki bu alan, Plátano Deresi ve Punta Isopo Tepesi, bir dağ; mecliste burada 200-300 yıldır yaşayan insanlar yok sayılarak bu ülkenin en büyük iş insanlarından biri merhum Miguel Faccussé'e verildi. Çok karışık bir durum çünkü bu koruma alanları, büyük ölçüde, ihtilaflı alanlar. Ve bu alanları korumanın yanı sıra, savunuculuk yapmak durumundayız çünkü konu sadece bir arazi üzerinde yaşayıp gitmek ve onu korumaktan ibaret değil; Vallecito ya da hakimiyetimizi kullandığımız, özerk olduğumuz diğer başka topraklarda olduğu gibi kendi topluluklarımız içinde karar alarak kendi alanımızı oluşturmaktır. Çünkü Garifuna halkının ebedi mücadelesi şudur; bizi rahat bıraksınlar kendi kararlarımızı kendimiz alalım. Devlet bizim halkımızın insan haklarını hiç durmadan ihlal ediyor. Topluluklarımızın savunması için verilen mücadeleye her anlamda zorlu bir mücadele. Her gün kendini da-

yatan bir yaşam modeli karşısında kültürel kimliği güçlendirmeliyiz, çünkü anlamalıyız ki özünde kim olduğumuzdan vazgeçmemiz için daimî bir baskı uygulanmakta. Yıkıcı bir yaşam sistemi ile karşı karşıyayız ve en hassas kesimlerden biri de gençlik. Medya ve sosyal medya ağları aracılığıyla kendi gerçekleriyle hiç ilgisi olmayan şeyler öğrenmekteler. Bu zor bir mücadele; doğanın savunması, kendi hayatlarımızın, doğanın hayatının savunması adına, acımasız, daimî, günü güne bir mücadele. Bir düşün ne kadar da çelişkili. Düşünüyorsun, "Nasıl oluyor da biri suyu savunduğu için hapse girer?", Guapinol'lü tutuklu yoldaşların durumunda olduğu gibi. Bu nedenle diyorum ki bu, karşısında günü güne savaşmak gereken katil bir model çünkü öyle ki sen kendini haklı çıkarmak durumundasın ve doğayı savunma adına verdiğin mücadeleyi meşru

Topluluklarımızın savunması için verilen mücadeleye her anlamda zorlu bir mücadele. Her gün kendini dayatan bir yaşam modeli karşısında kültürel kimliği güçlendirmeliyiz, çünkü anlamalıyız ki özünde kim olduğumuzdan vazgeçmemiz için daimî bir baskı uygulanmakta.

kılmak durumundasın. Bu senin, daha ziyade, doğa savunması mücadelesi yürüttüğün için suçlu olduğun bir durum. Ben bunu şöyle özetliyorum, artık inkâr edemeyeceğimiz bir gerçeklik var ki o da bu sistemin bir ölüm sistemi olduğu. Bana öyle geliyor ki bunun en büyük ifadesi de kapitalizm, evet doğru, ancak kapitalist olarak adlandıramayacağımız ama doğaya tehdit eden birçok sistem var. Bunları adlandırmak önemli çünkü bu insan hayatına uygun bir sistem değil. Asıl problem, insan hayatına kast eden, doğayı tehdit eden bu sözde “gelişmeci” sistem çünkü bu insan hayatını, yaşamak için ihtiyacımız olanı yok edegelen bir sistem.

CLAUDIA KOROL: Bu ölüm sistemine karşı direniş kendisini nasıl ifade ediyor ve nasıl örgütleniyor?

MIRIAM MIRANDA: Bu sisteme karşı duran ve onun önünü kesen, toplulukların direnişi ve mücadelesi. Kuşkusuz buna hepimiz dahil olmalıyız çünkü bu model çalışmıyor ve her açıdan kriz yaratıyor. Sadece bir iklim krizi ile karşı karşıya değiliz. Aynı zamanda bir sağlık krizi ile de karşı karşıyayız. Bu pandemi örneğin, bu modelin bir parçası. Neden? Çünkü bu pandeminin hava kalitesi ile ilgisi var. Nitekim, en büyük salgınların nerede çıktığını inceleyelim. Endüstrilerin, havayı kirleten bacaların olduğu yerler. Ve sadece bununla da kalmayacak. Muhtelif pandemiler, farklı hastalıklar baş gösterecek çünkü endüstri dünyanın sürdürülebilirlik kapasitesini aştı. Bunu durdurmamız gerek. Bunun önüne geçmemiz gerek. Durumu gerçekten anlayabileceğimiz, insan ve doğanın ortak yaşamına dayalı sistemleri yaratacak ve güçlendirecek temelleri oluşturmanın yollarına bakmalıyız ki refaha kavuşalım, ki kelimenin tam anlamıyla iyi olalım. Bu da sağlıkla, eğitimle ilgili. Nefes aldığımız, yediğimizle ilgili. Bir uygarlık krizi içindeyiz ve bu uygarlık krizine bir cevap vermeli. Bu bir yama ile, bu Honduras’ın her sene yamaladıkları ve her sene bozulan yolları gibi önce buraya bir yama sonra başka yere ile olacak iş değil. Neden? Çünkü bu, değişimle, insanlar olarak yaşamamıza yarayacak bir şeyin inşası ile ilgili bir mesele.

CLAUDIA KOROL: Kadınların iyi yaşayabileceğimiz bu başka dünyaların yaratımındaki rolü nedir? Bu konuda jineolojî, kadın bilimi, bize neler katabilir?

MIRIAM MIRANDA: Kürt kadın yoldaşların jineolojî çerçevesindeki tartışmaları hayati. Kadınlar olarak tohumların muhafaza edilmesine, toprakların savunmasında, hayatın devamını sağlayan varlıkların savunusu mücadelesi ve korunmasında oynaya geldiğimiz rolü yok sayamayız. Bugünlerde düşünmekte olduğum şeylerden biri de yaşamı ayakta tutan kaynaklardan biri olan suyu muhafaza etmek ve korumak için mücadele etmenin ne kadar can alıcı olduğu. Sadece ülke sınırları içinde değil, sınır ötesi çatışmalarda su etrafında dönen çok şiddetli bir tartışma var. Ben bunu günlük hayatta da görüyorum tabi. Bu yüzden doğanın savunusu mücadelesi

sadece yerel ölçekte değil, ulusal ve uluslararası ölçekte olmalı. Bu insanlığı ilgilendiren bir mesele. Herkes kendi payına düşeni, elinden geleni bu direniş eklemleri. Feministler, yerli halkların mücadelesi, siyahilerin mücadelesi, işçi, köylü, LGBTİ hareketleri, herkes, herkes. Ben bundan bahsettiğimde, bazen iyi anlaşılıyor. Ben birinin, sadece kişinin kendisinin hakkı olmayan hayatın, savunması ve muhafazasına bakmadan bir birey olarak kişisel haklarını savunmasını anlamıyorum. Senin yediğinden, nefes aldığından, ayağına giydiğın ayakkabıdan, hayatta kalmanı sağlayan şeyden bahsediyoruz. Anlamaları gereken, insan hakları ihlal edilen birçok insanın olduğu, kullandığımız şeylerin birçoğunun başka insanların hayatına mal olduğu.

Bu yüzden sorumluluk üstlenmek önemli. Tegucigalpa'ya gittiğımızde, orada ben deli gibi insanlara besinin kırsaldan geldiğini ve şehirde hiçbir şeyin ekilmediğini söylüyorum. Yani sen orda ekili bir dalın olsun istiyorsun ama gıda süpermarkette yetişmiyor. Ve bu yüzden yine konuyu su meselesine bağlayacağım. Su insanların yediğı domatesin yetişmesi, sebzelerin yetişmesi için önemli. O yüzden savunmalı, mücadelelerin takipçisi olmalı ve yerli halkların ve köylülerin haklarına tecavüz edildiğinde nerede olursak olalım ses çıkarmalıyız.

Kolombiya'da gerçekleştirilen katliamlar nedeniyle dehşete kapılmış durumdayım. Bunlar yerli halklara, siyahi nüfusa, köylülere karşı gerçekleştirilen katliamlar. Esasen katlettikleri gruplar bunlar ve bir ölüm sessizliğı söz konusu. "Yeter artık onlar insan, öldürmeyin!", onlar insan ve bizim faydalandığımız ve gelecekte de faydalanabileceğimiz birçok şeyi de ayakta tutanlar onlar diyen yok. Tam bu noktada aradaki bağlantıyı kırmak lazım. Bu model o kadar iyi tasarlanmış ki her şey ayrı ayrı görmemize neden oluyor. Ama aslında her şey birbiriyle bağlantı içinde onlar bunu biliyorlar ve bu nedenle bunları birbirinden ayırmaya uğraşıyorlar.

CLAUDIA KOROL: Honduras'ta kadınların doğanın ve yaşamın savunusunda üstlendikleri rol nedir?

MIRIAM MIRANDA: Ben Kürt kadınların güzel önerisi, jineolojîyi, kadın bilimini tanıdığımda kendimi bu düşünceden bu öneriden uzak hissetmedim, çünkü ben aynı şeyi farklı bir şekilde adlandırabilirim, birçok kadının yaptığı gibi. Ancak biz kadınlar oluşturuyoruz bunu, biz bu bakımı üstleniyoruz ve bunun kurgusunu da biz yapıyoruz aynı zamanda bunu ayakta tutma ihtiyacında olduğu gibi. Bugüne bugün biz kadınlar çaba gösteriyoruz ve direnişlerimizi görünür kılıyoruz. Çünkü biz kadınlar başından beri oradaydık, ama görünür değildik. Tarih tarafından görünmez hale getirildik. Her zaman oradaydık ama bugün durum o kadar vahim ki kadınların, yaşamı, insanlığı savunmasından başka çıkış yolu yok. Bu yüzden daha görünür olduğumuzu düşünüyorum. Ve çünkü ağları da örüyoruz, gezegenin

her tarafından kadınlar arasında bağlar kuruyoruz. Bu muhteşem bir şey. Yani sadece kadın haklarından değil doğanın haklarından, siyahi, yerli kadınların haklarından, kadınların çeşitliliğinden konuşan kadınlarla karşılaşmak. Bu bilgeliğin ve bilgilerin oluşmasında görüyoruz ki kadınlar olarak, birlikte planlayarak hep var olagelmışiz. Sessiz sessiz örmeye devam ediyorduk. Bunda bile bir bilgelik var. Bu muhteşem bir şey. Ne zaman sahneye çıkacaksın, kendini ortaya koyacaksın, adım atacaksın. Kesinlikle biz kadınlar hep bilge idik. Buna devam etmeliyiz ama bana öyle geliyor ki üzerimizdeki tozu silkelemeliyiz ya da bazılarının dediği gibi sömürgelelikten kurtulmalıyız. Üzerimize örtülen ve insanlığın inşasının özünü görmemizi engelleyen o kat kat perdelerden kadınların bilgeliğiyle kurtulmalıyız. Çünkü üzerimizi örtmelerine çok izin verdik, bu nedenle bazen kadınlar olarak oynaya geldiğimiz rolü unutuyoruz, yani kendimizin diğerlerinde olan etkisini takdir etmiyoruz. Kendimizi diğer kadınlarda görmüyoruz. Bazılarımız diğerlerinden daha çok ayrıcalığa sahip olduğumuzu kabul etmiyoruz, ama ne olursa olsun hepimiz kadınız ve bugün bu kadınlarla nasıl olursa olsun hep yan yana olmalıyız. Çok güzel, rengarenk, farklı farklı renklerden bir şey inşa etmeliyiz ama aynı zamanda farklı hayatlar da inşa etmeliyiz. Buna doğru gidiyoruz. Bunun için çok sevmek lazım. Ve daha da sevmeye devam etmek lazım. Yaptığımız şeyleri büyük tutkuyla, adanmışlıkla, çok büyük bilgelikle yapmak lazım ama aynı zamanda birbirimizi anlamamız da lazım. Bence çok daha fazla anlayış gerek, ama bunun için üzerimize boca edi-

len birçok şeyden kendimizi kurtarmamız gerek. Örneğin,

Ne zaman sahneye çıkacaksın, kendini ortaya koyacaksın, adım atacaksın.

Kesinlikle biz kadınlar hep bilge idik. Buna devam etmeliyiz ama bana öyle geliyor ki üzerimizdeki tozu silkelemeliyiz ya da bazılarının dediği gibi sömürgelelikten kurtulmalıyız. Üzerimize örtülen ve insanlığın inşasının özünü görmemizi engelleyen o kat kat perdelerden kadınların bilgeliğiyle kurtulmalıyız.

Bolivya'lı bir kadın olan Vivian Camacho ile COVID üzerine yaptığın röportaj ve yerli kadınların cevapları benim çok hoşuma gitti. Ben onu okurken dedim ki "Biz de tam olarak Honduras'ta bunu yapıyoruz. İşte budur!". Ebeler meselesi, ay ve bitkiler meselesi. Kanımca COVID'e bu topluluklardan, bu topraklardan verilen cevapları çok yakında bir araya toparlamak gerek.

Biz 17 Mart'ta bu cevabı verdik; COVID bakım merkezleri kurduk. Şu an yirmi sekiz tanesi işler halde. Buralarda olanlar kadınlar. Bu durum kendimizi toparlama ve bitkilerin bizim gücümüz olduğunu hatırlama olanağını doğurdu ve hastanelerin beş para etmediğini de hatırlattı. Hedef insanlar hastaneye gitmesin çünkü biliyoruz ki hastaneye gitmek ölmek demek. Bu nedenle bağışıklık sistemini

güçlendirmek için, ananevi bilgilerin yaşayan hazinesi yaşlılarımızın bakımını sağlamak için bunca çaba gösterilmekte. Çünkü gençlik eve geldiğinde yetişkinlerle konuşuyor. Bu muhteşem bir şey. Bu yüzden diyorum ki doğa konusu, bize hayat veren şeyin bakımı gelecek nesiller için çok önemli. Doğa aynı zamanda sağlık da demek. Ve şu an küresel bir krizle, bir pandemiyle karşı karşıyayız ve bütün bunların yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor.

Ben kendimi Jineoloji'nin önerisiyle çok özdeşleştiriyorum. Birçok kadın aynı şeyleri, kadın bilimini, kadınların kozmolojisini oluştura geldi. Sessiz sedasız biz kadınlar inşa ediyoruz. Bazen kadın arkadaşlarımla çok gülüyorum çünkü biz aslında birçok şeyi becerebilecek kapasiteye sahibiz. Onlara diyorum ki: "Sessizce birçok şey çözülebilir". Bu hoş bir mesele ve aslında güçle ilgili. Gücünün farkına vardığında onu kullanacaksın ve onu öyle kullanacaksın ki mükemmel bir iş ortaya çıkacak. Ananevi bilgileri geri kazanma konusu bir gereklilik ve geri kazanmaktan çok ben buna kendi özümüzün, ananevi bilginin değerini vermek diyorum. Bu çok güçlü bir konu, hele seni her an değersizleştiren bir sistem içinde yaşıyorsan. Sana, sen önemli değilsin, gerekli değilsin diyen bir sistem içerisinde.

Şimdi biliyoruz ki bu bilgi hayatı müdafaa etmek için gerekli ve önemli. Bunun kanıtı da pandeminin ortasında, Honduras'ta ebe olmak şeytanlaştırılmış, suç olarak ilan edilmişken birçok kadın çocukların dünyaya gelmesine yardım ediyor. Sağlık Bakanlığı ebeliği yasaklıyor çünkü bu sağlıksız diyor. Bir sürü şey uyduruyorlar. Buna rağmen kadınlar, özellikle de genç kadınlar bedenlerinin kasap dükkânı gibi pazara çıkarılması ile karşı karşıyalar. Devlet hastanelerine gidenlerin çoğu, kadınların bedenlerini kesip sakat bırakan meşhur tıbbi pratik olan sezaryan ile doğum yapıyorlar. Colon bölgesinde pandemi öncesi direnen kadınlar olarak bir araya geldiğimiz bir toplantı yaptık. Bu konuya gelindiğinde birçok kadın öne çıkıp doğum sırasında çocuklarını bedenlerinden çıkarırken onlarda bıraktıkları izleri gösterdiler. Ben bunun bu kadar büyük bir problem olduğunu düşünmüyordum ama farkına vardık ki bu hastaneye giden kadınların %90'ı için böyle. Ebeler doğum öncesi, doğum sırası ve sonrası kadınlara refakat ediyorlar. Ve sadece çocukların dünyaya gelmesine yardım etmiyor kadınların bakımını da üstleniyorlar. Sana ne ilaç alman gerektiğini, kendini nasıl elle kontrol edeceğini, masaj yöntemlerini söylüyorlar. Bu kadar güçlü bir şey şu an kaybolmakta çünkü bir hastaneye gittiğinde çocuğu senin içinden çıkarıp seni de eve yolluyorlar. Hiçbir zaman bir kadın gelip de önce seni kontrol edip masaj yapmıyor. Garifuna'lar olarak biz bu pratiğe sahibiz, doğum öncesi, doğum sırası ve sonrasında refakat diye bir şey var. Bu o kadar güzel bir eşlik süreci ki, doğum yapacak kadına eşlik etmek kadının sağlığı ile de ilgili. Kadının tüm tavsiyelerle, ilaçlarla, masajlarla sağlıklı olmasını sağlamak. Resmi sağlık sisteminde ise bizi makinalara dönüştürdüler. Bizim halkımız arasında bu ananevi bilgilerin tanınması yeniden değer kazanması söz konusu çünkü bizim bütün bir sağlık

ve eğitim sistemimiz var ama bu kötüymüş gibi gösteriliyor, kadınların ananevi bilgisi şeytanlaştırılıyor ve aslında bilimsel olan tüm bu bin yıllık bilgiden çok korkunç şeylermiş gibi bahsediliyor. Bu bilimsel bir bilgi çünkü biz kadınlar bunu deneyimleyerek yarattık. Bir bebek doğum sırasında ters geliyor ve ebeler masaj yaparak onun doğru şekli almasını sağlıyorlar. Hastanelerdeki doktorlar bunu yapmasını bilmiyorlar. Sömürgeleikten kurtulmak aynı zamanda akademik bilgileri de sorgulamak. Akademi ve eğitim konusu tartışılması gereken konular. Eğitim merkezlerinde, okullarda ve üniversitelerde ne öğreniyoruz. Zor anlardan geçiyoruz, ama bir araya gelmek için de büyük zamanlar bunlar.

CLAUDIA KOROL: Kürt kadınlarına özel bir mesajın var mı?

MIRIAM MIRANDA: Kürt kadınları dünyadaki birçok kadın için bir örnek ve ilham kaynağı. Benim için Kürt kadınlarının mücadelesi milis kıyafetleri içinde gözüktükleri bir fotoğrafın çok ötesinde. Benim için onlar hayatı devrimleştiren kadınlar ve dünya için örnek oluşturuyorlar. Dünyadaki birçok kadın, Kürt kadınlarını düşünüyoruz ve bu mücadeleden ilham alıyoruz. Birçok kadın kendi ülkelerinde Kürt kadınların gerçekleştirdikleri işler gibi işlerde olmak istiyorlar. Bu bir aciliyet. Kadınlar olarak, sadece çocuk değil aynı zamanda birçok hareketleri, eylemleri ve devrimleri de doğurmakta olduğumuz gerçeğinin tanınmasını talep etmemiz gereken bir durumdayız. Karşısında olduğumuz bu kıyım, gelecek yüzyıllar içinde bu durumdan nasıl çıkacağımızı iyice düşünmemizi gerektiriyor. Herkes kendi içinde bulunduğu mekanlarda birlik kurmak için çok fazla güç harcamalı. İlişkileri örmek, inşa etmek için. O küçük boylarına rağmen o kadar kocaman, içinden çıkılmaz ağları ören örümcekler gibi olmalıyız. Bu muhteşem bir örnek.

Hindistan’da Sürdürülemez Tarım Uygulamaları, Doğal Kaynakların Kaybı ve Gıda Güvenliğinin Geleceği

Bhargavi S. Rao
Çeviri: Sevgi Duru

Üst düzey bürokrat bir arkadaşla yakın geçmişte yaptığımız gayri resmi bir sohbette, çok eski tarım uygulamalarımızı yeniden değerlendirdik. Kendisi, çiftçi bir ailede büyürken arazinin nasıl tipik olarak üç parçaya ayrıldığı bilgisini paylaştı. Arazinin bir kısmı, her mevsim göçebe çobanların getirdiği koyun sürüsü tarafından gübrelenirdi. Diğer bir kısmı tezeklerden hazırlanan kompostlarla gübrelenirdi; aile sığır beslediğinden, ahırdan tezek toplamak ve bunu çürümüş bitki atıkları ile karışık gübre haline getirmek günlük işlerdendi.¹ Arazinin üçüncü bir kısmı ise tarlada ayrışmasına izin verilen mahsul kalıntılarının çürümesiyle beslenecekti. Arazinin eğimleri, drenaj ve yağış modelleri, akarsularda, nehirlerde, göletlerde ve göllerdeki suyun akılcıca kullanılmasına dair derin anlayış ve ayrıca toprak türü, orman gübresi ve topraktan yıkanan besin maddelerinin kullanımı ile birlikte ne yetiştirilebileceğinin bilgisi ile harmanlanan bu uygulamalar, sadece ailenin ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamakla kalmayıp ticaret için ihtiyaç fazlası üreten çok verimli ve çeşit açısından kapsamlı bir çiftlik inşa etmeye yardımcı olurdu.

Arazi, toprak, biyolojik kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik ile uğraşı sonucunda açığa çıkan bu kapsamlı bilgi nesiller boyunca benimsenerek aktarıldı. Topluluklar, hangi mahsulün ne zaman, nasıl ve ne ölçüde yetiştirileceğine karar vermek için etkileşim içindeydiler. Tahıl ekimi genellikle mercimek, sebze, meyve ve çiçek

¹ Her sabah toplanan ve kompost çukurlarına konan tezekler nihayetinde besin açısından zengin gübreye dönüşür.

yetiştiriciliğiyle birleştirilmişti; bu sadece azotu bağlayarak toprakların beslenmesini sağlamazdı aynı zamanda mahsulleri zararlılardan da korurdu. Gıda sepeti (Çiftçi Sepeti), besin değeri yüksek bir beslenme sağladığından doğal olarak çeşitli ve sağlıklıydı. Tüm bu uygulamalar, yerel doğal sistemlerin ekolojisine ilişkin derin bir anlayışla bileyenip geliştirilmişti. Hemen hemen herkes tarımı bu yöntemle uyguladığından, bu tür yaygın deneyimler özel bir dikkat çekmiyordu. Artık günümüzde bu tarz tarımın bir ismi var: agroekolojik tarım. Küresel ısınmadan kaynaklanan riskler katlanarak arttıkça tarım odaklı birkaç kurum ve kuruluş, dünyayı bu tür agroekolojik tarıma geri dönmeye teşvik etmeye çalışmaktadır. Bir zamanlar yaygın olan bu agroekolojik tarım, büyük ölçüde kimyasal ve endüstriyel tarımın hızlı yayılması ve ayrıca transgeniklere (genetiği değiştirilmiş organizmalar-GDO) dayalı tarımın teşvik edilmesi yüzünden artık nadir olarak uygulanmaktadır. Bu nedenle, bu tür doğal tarım tekniklerini araştırmak ve derlemek için ciddi bir çabamız var, ki şu anda çeşitli çalışmalar, bu tür asırlık yetiştirme yöntemlerinin, hüküm süren karbon yoğun tarım uygulamalarını dönüştürmede en iyi fırsatı yarattığını ortaya koyuyor. Yani, gezegenin çoğu yerinde sert ve yıkıcı bir şekilde deneyimlenen iklim değişikliğiyle mücadele etme ve savaşıma şansımız var.

Hindistan, yaklaşık yarım asır önce endüstriyel tarımı benimsedi. Yeşil devrim olarak tanımlanan bu tarım biçimi, gıda mahsullerinin yetiştirilmesinde tarım ilaçları ve kimyasal gübrelerle desteklenen hibritlerin yoğun olarak kullanılmasını içeriyordu. Devlet kurumları ve yönetim kurullarından oluşan karmaşık bir ağ tarafından hırçın bir şekilde teşvik edilmesiyle yaygınlaşan bu uygulama, kısa sürede hemen hemen her yerde tarımın temel dayanağı haline geldi. Çok geçmeden bu durum, Tek Ürün Tarımı ve bunun bir sonraki adımı olarak ihracat ürünü haline gelmesi ile sonuçlandı. Böylece, en sonunda tarımsal biyoçeşitliliğin ve buna bağlı geleneksel uygulamaların büyük ölçüde ortadan kaldırılmasına sebep oldu. Böcek ilaçlarının ve gübrelerin sürekli ve aşırı kullanımı, toprak tuzlanmasına yol açtı, bazı durumlarda toprağı asidik hale getirdi, ki bu durum, toprağı canlı tutmak ve mahsulü beslemek için kritik olan toprak mikroflorasını ve faunasını tahrip etti. Buna ek olarak, nehirlerde, göllerde ve ayrıca yeraltı sularında yoğun bir kirliliğe neden oldu. Dahası, Hindistan'da borulu kuyuların devreye girmesiyle, yeraltı suyunun, yeniden dolum kapasitesi eşliğinin altından çıkarılması, yeraltı akiferlerinin (yeraltı suyu rezervuarlarının) tükenmesine neden oldu. Pek çok alanda, kimyasallaştırılmış tarım topraklarından gelen sızıntı suları, yeraltı suyu ve yerüstü su akiferlerini kirlletmiştir. Bunun yanı sıra, geleneksel toprak ve tohum koruma uygulamaları ilgi odağı olmaktan çıkmıştır. Sonuç olarak, Hindistan'ın tarım sistemlerinin verimi düştü ve aynı zamanda endüstriyel desteğe ve mali sübvansiyonlara son derece bağımlı hale geldi.

Tüm bunlar, Hindistan'ın bağımsızlık dönemi sonrası, Hindistan endüstriyel tarıma geçmezse kronik bir açlık ve ciddi bir kıtlık olasılığının yüksek olduğuna dair belirgin bir korku içinde gerçekleştirildi. Amerika Birleşik Devletleri, birçok Avrupa ülkesi ve bir zamanların Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bu tür kimyasallaştırılmış tarımı hemen her yerde teşvik ettiği gibi, dünya çapında da durum buydu. Bu bölgelerin her birinde, çok iyi anlaşılmış, zaman testine tabi tutulmuş tarım uygulamaları, bu süreçte kayboldu. Tarım topluluklarını topraklarından, sudan, bilgilerinden ve topluluklar arası bağımlılıklarından ayırma yönünde evrim geçiren yeni tarım sistemi, sanayileşmiş ve yüksek sermayeli verilere bel bağlamayı zorunlu kıldı. Özellikle batı ülkelerinde, II. Dünya Savaşı sonrası dönem, tarım ürünlerinin metalaştırılmasına ve çiftlik hizmetlerinin finansallaşmasına dayalı olarak tarımın muazzam şirketleşmesine tanık oldu. Bu sadece küçük tarımın yaşamasını olanaksız hale getirmekle kalmadı, aynı zamanda egemen çiftçileri devlete ve şirketlere hızla bağımlı hale getirdi.

Tohum Koruma

Geleneksel çiftçiler tohumlarını muhafaza ederlerdi. Bu, büyükbaş hayvanlar için yem bitkisi yetiştirmek, ev halkı için tahıl ve aynı zamanda tüketim ve ticaret için meyve ve sebze yetiştiriciliği demektir. Her çiftçi hanenin, çiftliklerinde ve evlerinde tohumların bakımını sağlamak ve muhafaza etmek için özel yerleri vardı. Her hasat dönemini takiben, bir sonraki ekim mevsimini desteklemek için en iyi tohumlar özenle seçilir ve emniyette tutulurdu. Ürünler genellikle tek tip değillerdi ve herhangi bir haşere saldırısını önlemek amaçlı çeşitli baharatlar ve otlar ile karıştırılırdı. Ayrıca, tohumlar halka mal edilir ve topluluk içerisinde değiş tokuş edilirdi. Bu sadece tohumların korunmasını sağlamıyordu aynı zamanda verimli kalmalarını ve böylece iyi bir hasat elde edilmesini güvenceye alıyordu. Diğer taraftan bu durum, zamanla gelişen karmaşık ticaret ağlarıyla, çiftçilerin eve biraz para getirebileceği anlamına geliyordu.

Bölgelerin dört bir yanından tarım deneyimlerinin kesintisiz aktarımı, çiftçilere, ürünlerin belirgin yararlı özelliklerine dair yetiştirilme nüanslarını öğretti: daha büyük boyut, ısı toleransı, hastalık ve haşere toleransı ve yerel koşullara adapte olabirlik. Birçok topluluk, hasat döneminde tohum koruma ve fidanlık yatakları yetiştirirken dayanıklılık oluşturma konusunda ayrıntılı uygulamalara sahipti. Bu deneyimler, tarım arazileri devlet destekli kurumlar tarafından dağıtılan hibrit tohumları ile doldukça yerini yeni yöntemlere bıraktı hatta ortadan kaldırıldı. Kendi tohumlarını korumaya devam eden bağımsız çiftçiler sindirildi ve bu tür zengin geleneksel uygulamalardan alıkonuldu. Sonuç olarak; bugün tarım piyasası, hepsi de kurumsal pazarlamanın bir parçası olarak, yüksek getiri söylemiyle yere göğe

sığdırılamayan hibrit tohumlar, böcek ilaçları ve ot öldürücülerle dopdolu. Böyle olunca tohum koruma mazide kaldı.

Neyse ki, Hindistan'ın bazı bölgelerinde, hala tohum koruma uygulayan ve bunları gelecek nesillere aktarmak üzere bir muhafaza süreci olarak değiş tokuş eden gruplar var. Örneğin, Güney Hindistan'daki Deccan Kalkınma Topluluğu² ve Kuzey Doğu Ağı,³ devlet kurumlarından gelen zayıf desteğe ve sayısız zorluğa rağmen, bilinen toplulukların geleneksel uygulamaları sürdürmelerine, yerel tohum çeşitlerinin korunmasına ve yaygınlaştırılmasına yardımcı olmaya devam ediyor. Şu an yaygın olan şirketleşmiş ve sanayileşmiş tarım biçimleriyle rekabet etmek zorundalar. Kimyasallaştırılmış hibrit döllenmenin (iç ya da çapraz döllenme) dünyanın dört bir yanında yayılmasını sağlamak için devlet kurumları tarafından geliştirilen plan ve programlarla büyük sübvansiyonlardan elde edilen tarım kazançları kurumsal olarak yönlendirilirken, agroekolojik tarım neredeyse hiç dikkate alınmıyor. Savaşta kullanılan teknolojilerin nasıl bu tür bir tarımı desteklemeye dönüştüğü ve savaşta açığa çıkan şiddetin kısa süre sonra nasıl çiftliklere özgü hale geldiği belgelenmiş durumdadır: topraklar imha edildi ve şirketleşen tescilli tohumların yönetimi ele geçirmesiyle yerli tohumlar yenilgiye uğratıldı. Savaştan kazanç sağlayan şirketler, tarımdan kar elde etmek üzere kısa sürede vites değiştirdiler. Bugün, bu tür kimyasalların sürekli kullanımının insanlar için büyük bir sağlık tehlikesi haline geldiğini, tarımda kritik bir rol oynayan böceklerin kitlesel yok oluşuna neden olduğunu gösteren yeterli kanıt var, ki bu tür uygulamalar artık hemen hemen her yerde sağlık ve gıda güvenliğini tehdit ediyor.⁴

Nehirler Yok Edildi

Hindistan'da Yeşil Devrim vaadi neredeyse her nehirde ve nehrin her yerinde baraj inşaatlarını içeren muazzam sulama alanları ağı yaratma üzerine inşa edildi. Bu süreçte, ülke, el değmemiş ormanların büyük bölümünü, su altında kalması ve/veya

² “Deccan Development Society”,

<http://www.ddsindia.com/www/default.asp>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

³ “North East Network: A Women's Rights Organisation”, <https://northeastnetwork.org/contact/>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

⁴ Dileep Kumar A. D. Ve Dr. D. Narasimha Reddy, “High Pesticide Use In India: Health Implication”, Cover Story, 7 Ağustos 2017, http://www.pan-india.org/wp-content/uploads/2017/08/High-pesticide-use-in-India-health-Implications_Health-Action-August-2017-1.pdf. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

suya doymun hale gelmesiyle kaybetti.⁵ Bunun yanı sıra, sanayileşme ve kentleşme, nehir sistemlerini ve nehircil habitatları atık sularla kirleterek yok ederken bile, nehirlerle yönelik ağır taleplerde bulunuyordu. Bu korkunç durum, bugün Hindistan'ın neredeyse tüm nehirlerini etkilemektedir ve onları temizlemek için başlatılan hükümet programlarının hepsi müthiş bir biçimde başarısız olmuştur. Hindistan'da nehirler kutsal sayıldığından, bulundukları eyaletler, “nehirleri kurtarmak” için kitlesel kampanyaları harekete geçirmek üzere birkaç “tanrı adamın” dikkatlerini üzerine çekti. Örneğin, Tamilnadu'nun güney eyaletinde Jaggi Vasudev tarafından kurulan ruhani bir organizasyon olan Isha Vakfı, kitlesel ruhani takipçilerinin yanı sıra çeşitli ulusal ve uluslararası film yıldızlarının desteğini de alarak “Rally for the Rivers” kampanyası ile nehirleri yeniden canlandırma görevini üstlendi. Bu kampanyanın ünlü Hollywood film yıldızı, çevreci Leonardo di Caprio'nun desteğini de alan ikincil adımı, büyük bir Güney Hindistan nehri olan Cauvery'ye odaklanmaktı. Ayrıca, Narendra Modi liderliğindeki Merkezi Hükümet, nehirleri tanrılaştıran Hindu Milliyetçi gündemiyle yakından ilişkili olduğundan bu kampanyayı otoritesini konuşturarak destekledi. Bu süreçte, insanların nehri korumak için tipik olarak tarım arazilerine ağaç dikmek için para bağışlamasını içeren nehir canlandırma programlarını desteklemek adına büyük miktarlarda para toplandı. Kolayca anlaşılacağı üzere, bu son derece tartışmalı bir konuydu. Çiftçiler, ekolojistler ve doğa bilimciler bu tür nehir rehabilitasyon çalışmalarının yıkıcı toplumsal, ekolojik ve ekonomik sonuçları olabileceği ve ayrıca gıda güvenliğini tehlikeye atabileceği konusunda uyardılar.⁶

⁵ “An India where dams are no longer the new temples”, Down to Earth, 12 Kasım 2019, <https://www.downtoearth.org.in/blog/water/an-india-where-dams-are-no-longer-the-new-temples-67715>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

⁶ Rapor için bkz. “Interrogating Cauvery Calling: Issues of Ecologies, Cultures and Livelihoods, organized by Asian College of Journalism, Environment Support Group and Coalition for Environmental Justice in India”, ESG, 23 November 2020, <https://esgindia.org/new/campaigns/interrogating-cauvery-calling-videos-pictures-podcasts-and-more/>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020); Ayrıca bkz., <https://news.mongabay.com/2020/01/mass-tree-planting-along-indias-cauvery-river-has-scientists-worried/>; https://economictimes.indiatimes.com/opinion/poke-me/poke-me-rallying-to-protect-our-rivers-is-great-but-lets-get-the-science-right/articleshow/60412430.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

Ticarileştirme, Hibritler ve GDO'lar

Britanya egemenliği döneminde, Hindistan ticari tarıma geçiş yapmıştı ve gıda ürünlerinin ihracat ürünü haline gelmesi ağırlıktaydı. Hint keneviri, pamuk, şeker kamışı, çivit otu, karabiber, çay ve kahve büyük bir yükseliş gördü.⁷ Bir zamanlar kendi kendine yeten ve çeltik, darı, bakliyat, sebze ve daha fazlasını içeren çeşitli tahıllarla dolup taşan çiftlik haneleri, kakao, vanilya, kaju, şeker kamışı, yer fıstığı, pamuk, hindistancevizi, çay ve kahve gibi ihracat ürünleri yetiştirmeye itildi - hepsi, ihracat için. Bu durum, birçok çiftçi haneyi borç ve açlık içinde bıraktı. Bağımsızlık dönemi sonrası, endüstriyel tarım Yeşil Devrim formunda yeni bir biçim aldı ve 1990'lardan itibaren, B.t. Pamuk'un (Hindistan'ın ilk GDO bazlı mahsulü) tanıtımıyla birlikte Gen Devrimi teşvik edilmeye başlandı. Biyoteknoloji, tüm tarım sorunları için her derde deva reçete şeklinde sunuldu. Yeşil devrim'in başarısızlığına bağlı olarak zaten sıkıntı içinde olan çiftçiler, artık Monsanto'nun tescilli, GDO'lu pamuğunun agresif bir şekilde teşvik edilmesiyle uğraşmak zorundaydı.

Endüstri, 2002 yılında Hindistan çiftliklerine B.t.Pamuk'un arzı endam etmesini takip eden on yıllar içerisinde yerli türleri silip yok ederek ülkede yetiştirilen pamuğun %99'unu tamamen transgenik türe dönüştürmede başarılı oldu.⁸ Bu ürün, Monsanto ve onun Hindistan'daki yan kuruluşu Mahyco ortak girişimi olarak piyasaya sürüldü. Tohumlar, verimde ve dolayısıyla gelirden artış vaat ediyordu. Ülkenin dört bir yanındaki çiftçiler, güzel günler görmek umuduyla bu fikre kapıldılar. Bunun yerine, Bt pamuğu tohumlarının yerli tohumlardan uzak ara farkla çok daha pahalı olmasından kaynaklı çok yüklü borçların altına girdiler. Ayrıca, bu tescilli tohumlar, bir sonraki ürün için çiftçilere gerekli olan tohumu ölü hale getiren sonlandırıcı geni taşıyorlardı.

Ülkede yüzlerce tohum şirketi bu yeni olgudan yararlanmak üzere mantar gibi çoğaldı. Pamuk yetiştiriciliğinin maliyeti arttıkça ve çiftçilerin kazançları düştükçe, borçları da katlanarak çoğaldı. Bankaların borçlu çiftçilerin peşine düşmesinden kaynaklı oluşan toplumsal damgalanma binlercesinin kendi canına kıymayı seçmesine neden oldu. 1990'lardan günümüze kadar, 400.000'in üzerinde Hindistanlı çiftçi intihar etti ve çoğu, borçlu pamuk yetiştiricileriydi. Çeşitli ideolojilere sahip siyasi partiler tarafından yönetilen hükümetler, çiftçilere ellerinden gelenin en iyisini vaat ettiler, ancak pek azı yerine getirildi. En sonunda çiftçiler yüzüstü bırakıldı.

⁷ David Washbrook, "The Commercialization of Agriculture in Colonial India: Production, Subsistence and Reproduction in the 'Dry South', c. 1870–1930.", *Modern Asian Studies*, Sayı: 28/1, 1997, 129-164.

⁸ Sujatha Byravan, "The twisted trajectory of Bt cotton", *The Hindu*, 10 Eylül 2020, <https://www.thehindu.com/opinion/op-ed/the-twisted-trajectory-of-bt-cotton/article32566091.ece>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

Çiftçilere yönelik bu zayıf hükümet desteği, muson yıkımına ya da sel-kuraklık kısır döngüsüne uğradı. Bu yıl ayrıca, Hindistan'ın batı ve orta bölgelerinde kitlesel bir çekirge saldırısı oldu. Sonuç olarak, borçlara ve sıkıntılara ek olarak tarım kayıpları katlanarak arttı. Merkezi Hükümet politikaları, tarımdaki bu muazzam krize cevap olmaktan ziyade, hırçın bir şekilde endüstri ve alt yapı geliştirme yanlısı hale geldi. Mega projeler için arazi temin etmek, şehirlerin ve altyapıların muazzam genişlemesini sağlamak adına hükümetler, çiftçilerin ve tarım uygulamalarının kitlesel yerinden edilmesi ve yer değişimine sebep oldu. Bu, tarım hacizlerini daha da arttırdı ve Hindistan genelinde intihar oranlarını yükseltti.

2009 yılında, çiftçilerin mücadele ettiği süreçte bile, Monsanto, Mahyco iş birliği ile Hindistan'da genetiği değiştirilmiş ilk gıda ürünü piyasaya sürüldü. Bu, ülke çapında yüzlerce çeşidi olan Hint patlıcanıydı. Monsanto ve Mahyco, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı, Cornell Üniversitesi, Tamilnadu Tarım Üniversitesi, Coimbatore, Tarım Bilimleri Üniversitesi, Dharwar, Hindistan Sebze Araştırma Enstitüsü, Lucknow ve bir Sadhguru danışmanı ile olan bir konsorsiyumun parçası olarak, 2005 yılında, Hindistan'daki ABSP II projesinin bir parçası olan 2002 Biyolojik Çeşitlilik Yasasını ihlal ederek 19 Brinjal (patlıcan) çeşidine erişti. 2002 Biyolojik Çeşitlilik Yasası, Hindistan'ın 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak yasalaştırılmıştı. Bu projenin bir parçası olarak, Mahyco B.t. genini brinjal çeşitlerine enjekte etti ve saha denemeleri için yerel kurumlarla ortak oldu. Genetik Mühendisliği Onay Komitesi, Hindistan'da GDO'lu gıdaların serbest bırakılmasına karşı yaygın protestolara rağmen, ürünü Ekim 2009'da ticari sürüm için onayladı.

Kamuoyu baskısı, dönemin Çevre Bakanı'nı kararı ertelemeye zorladı ve ülke çapında bir dizi kamuya açık duruşma gerçekleştirildikten sonra, GDO'lu gıdaların potansiyel sağlık ve çevresel etkilerinin yeterince bilinmediği gerekçesiyle Şubat 2010'da Bt Brinjal'in veya patlıcanın ticari olarak piyasaya sürülmesinin ertelenmesi talimatını verdi. Bu kararı büyük ölçüde çevre hukukunun Önlem İlkesine istinaden aldı. Kamuya açık duruşmada, bu yazının yazarı, meslektaşları ile birlikte Monsanto'nun 2002 Biyolojik Çeşitlilik Yasası'na aykırı olarak Brinjal çeşitlerine erişim sağlamış olduğu konusunu gündeme getirmişlerdi, ancak izleyicilerin kafasını

Merkezi Hükümet politikaları, tarımdaki bu muazzam krize cevap olmaktan ziyade, hırçın bir şekilde endüstri ve alt yapı geliştirme yanlısı hale geldi. Mega projeler için arazi temin etmek, şehirlerin ve altyapıların muazzam genişlemesini sağlamak adına hükümetler, çiftçilerin ve tarım uygulamalarının kitlesel yerinden edilmesi ve yer değişimine sebep oldu.

karıştıran noktalar olarak reddedildi. Bu tarz bir red üzerine yazar ve meslektaşları Devlet Biyoçeşitlilik Kurulu ve Ulusal Biyoçeşitlilik Otoritesine şikâyetle bulundu. Kurul, davayı titizlikle araştırdı, tüm suçlanan kurumlar hakkında bildirim yaptı, duruşmalar düzenledi ve soruşturma açtı. Ancak tüm bunlara rağmen, Ulusal Biyoçeşitlilik Yetkili Makamı, Monsanto'ya karşı yasal işlem başlatmadı. Bu yönlü baskılar, Ulusal Biyoçeşitlilik Otoritesini nihayet Haziran 2011'de, yetkili makamın önceden onayı olmadan yerel brinjal çeşitlerine eriştiği ve kullandığına ilişkin Monsanto ve Mahyco'ya karşı biyo-korsanlık iddialarını araştırmaya karar vermeye itti.

Bu, normal ticareti yapılan emtialar olmaları durumunda 190 bitkinin Biyoçeşitlilik Yasası kapsamında listeden çıkarılacağı döneme denk geliyordu. Akabinde yapılan daha geniş araştırmalara göre IUCN (Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik) tarafından bu 190 bitkiden 15'inin kritik eşikte, tehlike altında olduğu doğrulandı ve bu konuda Ulusal Biyoçeşitlilik Otoritesi ve Çevre ve Orman Bakanlığı'na (şimdi Çevre ve Orman ve İklim Değişikliği Bakanlığı) bildirimde bulunuldu. Listedden çıkarma, ihracat için ormanlardan herhangi bir düzenleme olmaksızın yağmalanabilecekleri anlamına geliyordu. Ancak, hem biyo-korsanlık davasında hem de listeden çıkarılan bitkiler konusunda, yetkililer tarafından çok az işlem yapıldı. Yazar ve ekibi, gerekli önlemlerin alınmasını talep eden bir kamu yararı davası açtı ve dava 2013 yılından bu yana devam etmektedir.⁹

Bt Brinjal'in ticari olarak serbest bırakılmasına ilişkin erteleme kararına rağmen, Hindistan'da yedi eyalette Genetik Mühendisliği Onay Komitesi tarafından biyogüvenlik değerlendirmesi için iki yeni Bt brinjal çeşidine sınırlı saha denemeleri için onay verildi.¹⁰ Ertelemeye bakılmaksızın bu tür deneme amaçlı onaylarla ödün verilerek Biyogüvenlik protokolleri riske atılmaktadır, ki genellikle GDO-yanlısı lobi, Hindistan'da GDO'lu ürünlere yer açma amaçlı bu tür süreçleri zorlamak için yasa düzenleyicilerle, yöneticilerle birlikte çalışır.¹¹

⁹ "Criminal Proceedings Against Monsanto/Mahyco And Others, Back On Track", *ESG*, 12 Ekim 2013,

<https://esgindia.org/new/events/media/press-release/criminal-proceedings-against-monsanto-mahyco-and-others-back-on-track/>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

¹⁰ "Nod for trials of Bt Brinjal varieties revives GMO concerns", *Business Line*, 8 Eylül 2020, <https://www.thehindubusinessline.com/economy/agri-business/nod-for-trials-of-bt-brinjal-varieties-revives-gmo-concerns/article32536607.ece>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

¹¹ "Bt Cotton in İndis is a GMO template for a Monumental Irreversible Catastrophe", *Counter Current*, 29 Eylül 2020, <https://countercurrents.org/2020/09/bt-cotton-in-india-is-a-gmo-template-for-a-monumental-irreversible-catastrophe/>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

Mera Kaybı

Daha yakın yıllar, meraların ve ortak alanların kaybına tanık olmuştur. Meraları sözüm ona korumaya yönelik tek başına küçük bir yasal düzenleme, onları bilim şehirlerine, özel ekonomik bölgelere, güneş parkları ve daha başka şeylere dönüştürdü. Meraların çoğu, tarihsel olarak korunmuş ve kralların yönetimi altında özel bir statüye sahipti. Bağımsızlık sonrası, bazıları sembolik bir yasal korumaya sahipken büyük bir kısmı öylece ortadan kayboldu. Bu durum, koyun ve sığır yetiştiricisi topluluklara çok az seçenek bıraktı. Sığır ve koyunlar, Hint tarımının bel kemiğini oluşturuyor ve birbirleriyle tam bir senkronizasyon içinde yaşıyorlardı. Ancak artık mera aramak üzere uzun mesafeler yürümek ya da ahırda beslenmek zorunda kalıyorlardı. Bu aynı zamanda ülkenin birçok yerinde acil satışlara da yol açtı. Yerli sığır ve koyunların yerini yavaş yavaş daha fazla süt ve et için yabancı koyun ve sığır cinsleri almıştır. Bu yeni cinsler ise alt kıtanın sıcaklıklarına dayanacak esnekliğe sahip olmadıkları gibi, göçebe topluluk üzerinde bir yük oluşturmuştur. Meraların ve yerli cinslerin kaybı da bu toplulukların iplik yapımını ve battaniye dokumalarını güçleştirmiştir. Ülkenin pek çok yerinde kendi kendini sürdüren karbonsuz yaşam tarzı silindi ve enerjiye son derece bağımlı yüksek teknoloji şehirlerine yer açılmış oldu. Buna bir örnek, mahkemede yasal olarak itiraz edilen güney Hindistan'daki meralarda bilim kentinin kurulmasıdır.¹²

Yardım ve Tarım Fonu

Geçtiğimiz birkaç yıl, elverişsiz koşullardan kaynaklı tarım arazilerinin terk edilmesinde bir artış yaşandı. Mevsimlik tarım işçiliği için kentsel alanlara göçte bir artış yaşanıyor, gıda güvenliği ise çoğu ailenin uzağında duruyordu. Bu durumun tam ortasında Filantropik (yardım) ve KSS (Kurumsal Sosyal Sorumluluk) finansal destek sistemleri ortaya çıktı. İyi niyetli olsalar da şimdiye kadar harcanan ve stokta bulunan muazzam miktarlarda paraya rağmen bu mali destek sistemleri durumsal bir analize veya her yerde neler olduğunu anlamaya yönelik yatırım yapmada başarısız oldu. Birçoğu, çiftçilerin verimlerini ve gelirlerini ikiye katlamasına yardımcı olmak adına çiftçilik krizini çözme fikrinin üstüne atladı. Genellikle duruma dair sıralanan nedenler şöyleydi; çiftçilerin tembel olmaları, dokümantasyonlarının olmaması, planlamamaları, işi anlamamaları ve buna benzer daha birçok şey.

¹² “Comply With Directions Or Pay Penalty, Ministry Of Environment And Forests Told By National Green Tribunal (Southern Bench)”, ESG, 27 Eylül 2013, <https://esgindia.org/new/events/media/press-release/comply-with-directions-or-pay-penalty-ministry-of-environment-and-forests-told-by-national-green-tribunal-southern-bench/>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

Çiftçi grupları veya hareketleriyle çok az etkileşimle, her düzeyde yöneticilerin bulunduğu endüstriyel bir konveyör bant modelinin tarımdaki sorunu çözebileceğini umarak büyük miktarlarda para ödendi. Eldeki teknoloji sayesinde, herkese açık, özel ve kişisel verileri ele geçirmek de kolaylaştı. Bugün her çiftlik saha çalışanı, bilgileri güncellemek için bir tablete, akıllı telefona ve yüksek hızlı internete erişebilir. Mahsul almak ve satmak için de uygulamalar var. Çiftçi başına hibe desteği her üç ayda bir, etkisi ise her 3-5 yılda bir hesaplanırken ürün yetiştirme takvimleri, demo arazileri ve çiftçi tarla okullarının artışında patlama yaşadı.

Birkaç işine düşkün yönetici yatırımların etkisini göstermek ve çiftlik yaşamlarının nasıl değiştiğini ortaya koymak için sayıları toplayıp ortalama sapma, standart sapma formülleri içinde kaybolurken gerçekte birçok çiftçi sessizce solup gidiyor. Bu verileri yakalayan bir Excel sayfası yok. Her eyaletin başarısız tarım, çiftlik kredileri ve intihar hikayeleri var. Ve ülke ekonomisi, pandemi sonrası şartlarında tüm zamanların en yüksek iş kaybıyla tüm zamanların en düşük seviyesinde seyreliyor.

Sıfır Bütçeli Doğal Tarım

Son birkaç on yılda, Hindistan, yeni ve yerel olarak uyarlanmış tarım yöntemlerine sahne oldu. Bunlar arasında, agroekoloji, permakültür, Fukuoka veya doğal çiftçilik ve benzeri uygulamalar, yerel peyzaja dayalı çiftçi toplulukları arasında popülerlik kazanıyor. Sıfır Bütçeli Doğal Tarım (ZBNF) yöntemi, Niti Aayog tarafından ülke genelinde teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Aynı zamanda Hindistan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı'ndan da onay aldı. Yatırım girdileri sıfır olduğundan "sıfır bütçe" olarak adlandırılan ve bir tarım uzmanı olan Subhash Palekar tarafından Sıfır Bütçeli Doğal Tarım şeklinde kavramsallaştırılan yöntem, kimyasal tarıma bir alternatif olarak teşvik edildi. Tarım arazilerinde toprağa besin ekleyen ve mikrobiyal aktiviteyi harekete geçiren taze inek gübresi, inek idrarı, palmiye şekeri, bakliyat unu, su ve toprak karışımı olan Jeevamrutha'nın uygulanmasını içerir. Aynı zamanda, Bijamrutha kullanımına da ön ayak oluyor. Bijamrutha hem tohumları kullanılır hale getirmek için hazırlanan bir karışımı hem de böcek ve haşere ile mücadele için neem yapraklarından ve küspesinden, tütün ve diğer otlardan oluşturulan karışımları içeren bir yöntem. Bu yöntem, bir inek için 30 dönümlük arazi olması gerektiğini tavsiye ederken toprağın havalandırılmasını, minimum sulama ve malçlamayı destekler.

Bu kadar basit görünse de korkunç olan şey, yüksek maliyetli tarıma bir alternatif olarak sunulup destekçileri tarafından tarımdaki en son bilimsel keşiflere dayandığından benzersiz olduğu iddia edilirken genetiği değiştirilmiş ürünler için bir arka kapı girişi haline gelmesidir. Ülke çapında pek çok grup GDO'lu gıdaların ülkeye girişine güçlü bir şekilde direniyor ve Sıfır Bütçeli Doğal Tarım'nin teşviği ile

Genetik Mühendisliği Onay Komitesi yakın zamanda iki yeni Bt Brinjal çeşidinin tarla denemeleri için onay verdi.¹³

Bir başka ilginç husus ise kimyasal tarıma alternatifler araştırılırken ve teşvik edilirken ülke genelinde pestisit tüketiminin farklı bir hikâye anlatmasıdır.¹⁴ Çiftçiler, bugün ironik bir şekilde ölümcül kimyasallara bağlı olan geçimlerini sağlamaya hemen geçemeyecekler. Verimdeki artış, gelirdeki artış ve borç artışı, yakalandıkları kısır bir döngü haline geldi ve ancak kimyasal kullanımının olmadığı yavaş bir aşamadan sonra bundan kurtulabilirler.

Çiftçilere Zarar Veren Tarım Yasa Tasarısı Onaylandı

Mevcut covid şartlarında devlet başkanının 20 Eylül Pazar günü Birlik Hükümeti tarafından kabul edilen üç çekişmeli tarım yasasını imzalamasından kaynaklı, ülke şu anda baştan başa her eyalette çiftçi protestolarına tanıklık ediyor. Yasalar, muhalefet partisi üyelerinin büyük tepkisine rağmen kabul edildi. Üç yasa tasarısı -Temel Emtia (Değişiklik) Yasası, Çiftçilerin Ürün Ticareti ve Ticaret (Promosyon ve Kolaylaştırma) Yasası ve Çiftçi (Yetkilendirme ve Koruma) Fiyat Güvencesi Anlaşması ve Çiftlik Hizmetleri Yasası- Lok Sabha ve Rajya tarafından sesli oylamayla kabul edildi. En büyük korku, çiftçilerin anlaşmalar sırasında büyük şirketlerin insafına kalacakları ve Minimum Destek fiyatı (MDFP) kaldırılırsa, çiftçilerin pazarlık fişini ve her zaman sahip oldukları son satış seçeneğini kaybedecekleridir. Birçoğu, özel alıcıların çiftçilere zorbalık yapılması ve aldatılmalarını önlemeye yönelik hükümet düzenlemelerinde çok az hüküm olduğunu düşünüyor.¹⁵ Hindu'nun eski kırsal ilişkiler editörü ve Kırsal Hindistan Halk Arşivi kurucu editörü P.Sainath'a göre, bu çiftlik faturaları çiftçilere değil büyük şirketlere fayda sağlayacak.¹⁶

¹³ “Nod for trials of Bt Brinjal varieties revives GMO concerns”, *Business Line*, 6 Eylül 2020, <https://www.thehindubusinessline.com/economy/agri-business/nod-for-trials-of-bt-brinjal-varieties-revives-gmo-concerns/article32536607.ece>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

¹⁴ “Data: Here are the states that consume the most Chemical Pesticide for Agriculture”, *Factly*, 31 Temmuz 2020, <https://factly.in/data-here-are-the-states-that-consume-the-most-chemical-pesticide-for-agriculture/>.

(Son Erişim: 15 Ekim 2020)

¹⁵ “Will the farm bills benefit farmers?”, *The Hindu*, 25 Eylül 2020, <https://www.thehindu.com/opinion/op-ed/will-the-farm-bills-benefit-farmers/article32690170.ece>. (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

¹⁶ “Farm Bills will Benefit Big corporates, Not Farmers: P.Sainath”, *Newslick*, 22 Eylül 2020, <https://www.newslick.in/farm-bills-will-benefit-big-corporates-not-farmers-p-sainath> (Son Erişim: 15 Ekim 2020)

Çiftçiler, protestoları sürerken ve yakında hazır olacak kış mahsulleri ile onları neyin beklediğini merak ederken bile, çiftçiliğe tekno çözümler sunan bir dizi yeni işletme açılışı yükseliş eğilimi göstermekte. Bu genç girişimlerin hem hasat öncesi ya da girdi hem de hasat sonrası için çözümleri var. Akıllı cep telefonlarının yaygınlaşması, bu girişimlerin hizmetlerini tesis etmesinde yardımcı oldu. Sundukları hizmetlerden bazıları, toprak ve su testi, mikro finansman, mahsul sigortası, pazar bağlantı erişimi ve çeşitli müttefik hizmetler aracılığıyla işin geliştirilmesidir. Zengin çiftçiler bu tür hizmetlerden istifade ederken günde iki öğünlük para kazanmak için çiftçilikte mücadele edenlerin bu hizmet sınırlarının dışında kaldığı aşikardır.

Tarımın Hindistan ekonomisindeki payı önemli ölçüde azaldı, ancak yine de Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya yüzde 20'den daha az katkıda bulunan işgücünün doğrudan ve dolaylı olarak yaklaşık yüzde 50'sini oluşturuyor. İklim değişikliği bağlamında, doğayı korumak ve gıda güvenliğini sağlamak için merkezi olmayan dağıtım mekanizmaları ile yerel koşullara uygun ve uygulanabilir mahsuller üretmek önemlidir. Ancak Hindistan tarımının metalaştırılma, finansallaşma ve şirketleştirme biçimi göz önünde bulundurulduğunda, herkes için eşit ve adil gıda güvenliği sistemleri sağlamak için çiftçilerle ciddi ve zorunlu istişarelerde bulunmak hayati önem taşımaktadır.

Acıyı Dindirmek

Janet Biehl

Çeviri: Meral Çiçek

Nisan 2019’da belgesel çekmek amacıyla Kuzeydoğu Suriye’yi (Kürtçe’de Rojava) ziyaret ettim. Ekibimle ben, Cizre ve Kobanê kantonlarını gezip devrimci toplumun birçok kesiminden insanlarla röportajlar yaptık. Bu yolculuğumdan 5 yıl önce, 2014-15 kışında da Kuzeydoğu Suriye’yi ziyaret etmiştim. Dolayısıyla ikinci yolculuğumda gördüklerimi daha önce gördüklerimle kıyasladım. Genel olarak konfederasyon temelli meclislere dayalı devletsiz demokrasi yaratma konusunda sağlanan gelişme beni şaşırttı.

Bir önceki ziyaretim üzerinden geçen 5 yıl içinde, kuzeydoğudaki Kürtler, Araplar ve Süryaniler, ABD’nin başını çektiği koalisyonla ittifak halinde bölgenin İslam Devleti’nden (İŞİD) özgürleştirilmesi için uzun ve nihayetinde başarılı bir savaş verdi. Gittiğim her yerde Kürtler, Araplar ve Süryaniler, kadınlar ve erkekler, birbirinin savaşıma kabiliyetini doğruladı. Bana, herkesin aynı amaç için savaştığı söylendi. Öyle görünüyordu ki farklı etnisite, din ve cinsten insanlar karşılıklı bağımlılık noktasına gelip toplumun savunulması için herkesin çok önemli olduğunu ve herkesin aynı nihai sonu paylaşacağı bilincine ulaşmıştı. İŞİD’i yenme çabaları cins, etnisite ve din özgünlüklerini aşip toplumu güçlü bir bütün olarak kaynaştırmış gibiydi. Görüştüğüm insanlar tereddütlü veya umutlu değil, dayanışmada birleşmiş yurttaşlardı. Kürtler, Araplar, Süryaniler ve Kuzeydoğu’nun diğer halkları artık dünyaya çok etnisiteli demokrasinin mümkün olduğunu gösteren bir model açığa çıkarmışlardı.

Dikkatimi çeken bir diğer nokta, entelektüel bir girişim olarak jineolojinin hızla gelişmiş olmasıydı. 2014’te jineolojî tartışmaları yeni başlamıştı; ancak son 5 yılda kadın tarihi, bilimi ve devriminin incelendiği araştırma merkezleri Kuzeydoğu’nun

şehirlerine yayılmış. Jineolojî Akademileri ulaştıkları sonuçları halka anlatıyor.

Kürt hareketi için her zaman büyük önem arz eden eğitim, başka alanlarda da yükseliyor. 2016'da kurulan Rojava Üniversitesi artık sadece Kürt Dili ve Edebiyatı alanında dersler sunmayıp Ziraat Mühendisliği, Petro-Kimya Mühendisliği, Muha-sebe/İdare gibi yeni dallarda da eğitim veriyor. (Tıp dalı çok istenmesine rağmen daha açılmamıştı.) Bu yeni eğitim dalları heyecan verici çünkü sundukları bilgi ve beceri, ilerleme kabiliyetine sahip, canlı bir toplum inşa etmek için gerekli tohumu sağlıyor. Rojava Üniversitesi'nden Mesut Muhammed'in bana aktardığına göre eğitimli elemana duyulan acil ihtiyaçtan ötürü geçen dönem eğitim programları 2 yıllık iken artık 4 yıllık yüksek öğrenime geçilmiş ve uzmanlığa duyulan acil toplumsal ihtiyaçtan ötürü mezun olanlar için iş imkânı oldukça fazlamış. 4 yıllık programların varlığı bile kendi başına gelecek açısından büyük güven veren bir adım olarak görülüyor; özellikle de Türkiye'den gelen tehdit dikkate alındığında.

Ancak bir nokta kafamı karıştırdı. Bana jineolojînin "pozitif bilime" eleştirel yaklaştığı söylendi. Lakin bilimsel bilgiye dayandığı çok net olan, çok sayıda gerekli mühendislik eğitim programları vardı. Jineolojî düşünürleri bu konu hakkında ne düşünüyor? Bunu merak ettim.

Radikal hareketlerin bilim karşısındaki tavrı 1980'lerden beri ilgimi çekiyordu. New York'ta üniversitenin lisansüstü eğitim birimindeydim. O zamanlar siyasal sol, vahşi modern savaşta kimyasal silahların kullanılması, fosil yakıtların sömürülmesi ve başka hususlar nedeniyle bilimsel uğraş karşısında bir önyargı edindi. Feminist eleştirmenler cinsiyetçiliğin bilimde nasıl çarpıtılmış ve biyolojik olarak ikinci dereceye oturtulmuş bir kadın imajı yarattığını ortaya koymuştu. Cinsiyetçi, normatif, kalıp yargılar sosyal bilimlerde de ataerkilliği ağırlıkta biyolojik nedenler üzerinden izah edip bu şekilde erkeklerin kadınlardan üstün olduğu ve kadınlara hükmettiği bir toplumun doğal olduğu fikrini destekledi. Feminist eleştirmenler, çok doğru bir şekilde, sosyal ve kültürel koşullandırmanın erkek ve kadın cinsiyet rollerinin tesis edilmesinde başlıca sorumlu olduğunu ortaya koyup ataerkilliğin biyolojik koşullardan ziyade tarihsel koşullar sonucu geliştiğine dikkat çekti.

Özellikle de üniversitelerin siyasal solunda postmodernizm popüler idi. Bu eğilim, radikal bir bilişsel rölativizm-görecelik uğruna aydınlanma projesini ve bilimi reddediyordu. Lisansüstü eğitim biriminde profesörlerim bana Jacques Lacan, Luce Irigaray, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze, Bruno Latour ve pek çok başka postmodernistin çalışmalarını incelemem üzerine görevler verdi. Bunların birçoğu veya tümü, farklı derecelerde, bilimi "mit" veya "toplumsal inşa" diye karalıyordu.

Ben bu düşünce ekolüne hayran değildim. Yönünü bilime vermiş bir aileden geliyorum ve doğal dünya ve doğal yaşam hakkındaki inanışlarımı desteklemek için bilimsel kanıtlara dayanmanın önemine her zaman inandım. Sonuç olarak bilim

insanları dünyayı, varsayımları sınamak için deneylerde tümevarım ve tümdenge-
lim yöntemlerini kullanan bilimsel yöntem üzerinden anlamaya çalışıyor.

Bilimsel yöntem, İngiliz filozof Francis Bacon'a (1561-1626) dayanıyor. Bacon bu yöntemi bilimsel devrimin şafağında önerdi. Din, insanlara soyut bilgiyi sorgula-
maksızın kabul etmeyi öğretirken Bacon öncelikle ve sistematik bir şekilde gözlem
ve deney yoluyla kanıt aramayı ve ancak ondan sonra genelleştirmeler yapmayı sa-
vundu. Bu yöntemin güzel yanı, kendi kendini düzeltiyor olmasıdır zira yeni bul-
gular elde edildikçe sonuçlar değişebilir.

1986-87'de Vermont'ta yaşayan sosyal ekoloji teorisyeni Murray Bookchin ile
tanıştığım da ruh ikizimi bulmuş oldum. Bir zamanlar bilim karşısında oldukça
eleştireldi. Ancak onunla tanıştığım zaman bu konudaki görüşlerini değiştirip
bilimsel yöntemi savunuyordu. Bilimcileri de takdir ediyordu zira iddialarını
ya matematik ya da deney yoluyla ispatlamak zorundalar; 1990'ların ortala-
rında yazdığı gibi "doğüstü veya mistik faktörlerden yardım dilemeden". "Bi-
limciler varsayımlarına nasıl ulaşıyorsa", ister hayaller, sezgiler veya fanteziler
yoluyla olsun, "bu varsayımları deneysel ve mantıksal ispat standartlarına tabi
kılmalı ki gerçek olarak kabul edilebilsinler".¹

Benim gibi Bookchin de fizik, kimya, biyoloji, astrofizik, biyokimya, mole-
küler biyoloji gibi doğal bilimlerin "dış gerçekliğin nispeten düzenli/kurallı ol-
duğunu ve oluşumunun birçok yönü veya aşamasının keşfedilip kanıtlanabilir,
test edilebilir ve öngörülebilir yasalar olarak sistematikleştirilebileceğini var-
saymasını" olumlu buluyordu.²

Bacon, savunduğu yöntem sonucu, elde edilen bilginin, insan ihtiyaçları ve is-
tekleri doğrultusunda doğrudan pratik sonuçlar yaratmasını arzuluyordu. Bo-
okchin de bunu benimsiyordu. Bilgi edinmenin nihai hedefi insanın çektiği
eziyeti dindirmektir. Bacon'un yaşadığı dönemden bugüne kadar geçen süre
içinde bilim bu hedefe ulaşma konusunda karışık bir tablo sundu. Bazı bilim-
sel ilerlemeler gerçekten de insanların çektiği eziyeti hafifletip insan ömrünü
uzattı. Tıp bu konuda iyi bir örnektir. Tıp bilimi olmasaydı ben bugün bu ma-
kaleyi yazamazdım çünkü gözlerim katarakt sonucu kör olmuştu. Ve hayatta
bile olmayabilirdim zira 2010'da bende göğüs kanseri teşhis edildi. Ancak teş-
his bilimi ve cerrahlik sayesinde yaşamım uzatılabildi.

¹ Murray Bookchin, Re-Enchanting Humanity: A Defense of the Human Spirit Against Anti-humanism, Misanthropy, Mysticism, and Primitivism (İnsanlığı Yeniden Büyülemek: Anti-Hümanizme, Mizan-
tropiye, Mistisizme ve İlkelciliğe Karşı İnsan Ruhunun Savunusu), London: Cassell, 1995, 206.

² Ibid., 205.

Fakat bilimsel uğraş, Bookchin'in de bildiği gibi iktidardakilerin çıkarlarına hizmet için de kullanıldı. Özellikle de gelişmiş silahlar gibi yıkıcı teknolojilerin geliştirilmesi için. Bilimsel neticelere dayalı teknolojiler, petrol ve kömürü sanayi devrimine güç sağlamak için ilişkilendirdi. Bu ise iklimi değiştirip biyosferi mahvetti. Kimyasal maddeler endüstrileşmiş tarımda kullanılıyor. Bu ise besin sağladığı gibi kansere de yol açıyor, birkaç kişinin kâr elde etmesini başka herkesin sağlığına ve iyiliğine önceliyor. Bookchin bilimsel yöntemin kendisini değil ancak bilimsel yöntem sonucu elde edilen bu bilgi uygulamalarını reddediyordu.

Bookchin bilimsel yöntemi ve insanların çektiği eziyeti dindirmek amacıyla bilgi elde etme hedefini savunurken bilimciliğe veya genellikle fizik alanında kullanılan tekniğin ve kriterlerin bilginin ve insan faaliyetlerinin bütün alanlarına, toplumun kendisine uyarlanma girişimine karşı çıkıyordu. İnsanlar elbette ki ne doğal yasalara ne de öngörülebilir sabitlik doğrultusuna göre davranıyor. Onların davranışları düşünce ve duygulara, istek ve ihtiyaçlara, toplumsal etkileşim vb. hususlara bağlıdır. Fizik dalına özgü bilimsel analiz, yaşam deneyiminin zenginliğini kapsamaz. Toplumu, psikolojiyi, ahlakı ya da sanatı anlamak açısından pek uygun değildir. Ekonomi, siyaset bilimi ya da benzerleri tıpkı doğa bilimleri gibi değer yargısız bir objektiflik iddiasında bulunurlar; istatistikler kullanırlar, varsayımlar geliştirirler, ardından bunları test ederler, ancak yaşam deneyimlerini kapsama kapasiteleri sınırlı olur. Bookchin ısrarla bilim ile bilimciliğin birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgulardı. Özellikle de bilim insanı olmayan kimselerin ileri sürdüğü iddialardan bilimsel yöntemin kendisi sorumlu tutulamaz. Bookchin 1985'te *İnsanlığı Yeniden Büyülemek* kitabını kaleme aldı ve burada, o dönem postmodernizme ve Aydınlanma projesinin reddine yol açan anti-bilimciliği ifşa etti.

1987'de kendisiyle tanıştığımda projesinin şimdiki amacının Aydınlanma'yı anti-rasyonalizmden ve anti-bilimcilikten "kurtarmak" olduğunu söyledi. Başka türlü bir amacı olsaydı bu projesine katılmazdım. Onunla çalışmak için Vermont'a taşındım. Toplumsal ekoloji dünyasında doğa bilimini çöp sepetine atmadan da politik radikal bir insan olunabiliyordu. Neticede daha yeni bir bilim yükseliyordu: İklim bilimi biyosferin, daha önceki modeller tarafından öngörülmemiş bir biçimde ısındığını kanıtlıyordu. İklim bilimcilerin

Bookchin bilimsel yöntemi ve insanların çektiği eziyeti dindirmek amacıyla bilgi elde etme hedefini savunurken bilimciliğe veya genellikle fizik alanında kullanılan tekniğin ve kriterlerin bilginin ve insan faaliyetlerinin bütün alanlarına, toplumun kendisine uyarlanma girişimine karşı çıkıyordu.

çalışmaları sayesinde gezegenimizdeki gelişmiş yaşam biçimlerinin geleceğinin tehlikede olduğunu anladık. Yani Bookchin’in meclis demokrasisine dayanan ekolojik bir toplum için örgütlenme çabalarına bu temelde dahil oldum.

Ancak o yıllarda Amerikan ekoloji hareketinde bilimin reddi giderek yaygınlaşıyordu. Derin Ekoloji denen bir eğilim ortaya çıkmıştı ve insanların dünyadaki varlıklar arasında herhangi bir özel değere sahip olduğu düşüncesini reddediyordu. Bazı derin ekolojistler, insanları doğal dünya üzerindeki zararlı bir mantar gibi görüyordu. Uygarlığın kendisinin, özellikle de bilimin değersiz olduğunu düşünüyorlardı ve bilimi, doğal dünyayı “nesneleştirdiği” (ki bu kavram doğanın incelenmesini, onu bozan teknolojilerin üretilmesiyle karıştırıyordu) gerekçesiyle reddediyorlardı. Derin ekoloji, Bookchin’i hayrete düşüren sessiz-sakin bir çözüm reçetesi sundu: insanlara doğada yürüyüş yapmayı, doğayla ilişki içinde mistik deneyimler yaşamayı ve insan gayretinin anlamsızlığını düşünüp taşınmayı nasihat ediyordu.

Derin ekolojinin mizantropisi, mistisizmi ve anti-rasyonalizmi Bookchin’i dehşete düşürüyordu. 1987’de, tam da ona katıldığım dönemde, konuyla ilgili bir tartışma başlattı. Derin ekolojistlerin tersine ekolojik krizin hem köken hem nedenlerinin kaynağını toplumdan aldığını, dolayısıyla insanların biyosferi kurtarmak amacıyla yine toplumsal bir şekilde harekete geçmesi gerektiğini düşünüyordu. Bookchin’e göre sebeplerini inkâr etmek yerine bu devasa soruna yatıracağımız bütün enerjiye ihtiyacımız vardı. 1990’lı yıllarda zamanının büyük bir kısmını uygarlığı, bilimi ve siyasal eylemi mistik ilkelciliğe karşı savunmaya adadı. Bunu yaparken insanların ekolojik bir toplumu yaratma zorluğunun üstesinden gelmesi gerektiğini savunuyordu.

1980’li yıllarda bilimin reddi, yazar Carolyn Merchant’tan ilham alan bazı feminist yazarlara da bulaştı. Merchant 1980’de, Francis Bacon’un kullanmış olduğu bir metaforla ilgili düşüncelerini yayımladı. Bacon, retorik bir şekilde bilimcilerin, doğanın sırlarını ortaya dökmesini sağlamak için “gezilerinde doğayı tazı imiş gibi takip etmeleri” gerektiğini öğütledi. Merchant bunu, cadı olmakla suçlanan bir kadına uygulanan işkenceye benzetti, ki o dönemde cadı avları yaşanıyordu. Bacon’un metaforundan çıkardığı anlamla onun bilim anlayışının “doğaya işkence edilmesi” olduğunu söyledi. Doğanın Ölümü adlı ünlü kitabında Bacon’un metaforunu, onu istismarcı ve bütün bilimsel projeyi zehirli erkeklik vakası olarak göstermek için alıntıladi.³

Oysa Merchant, Bacon’u yanlış alıntılamıştı zira kendi tezini zayıflatacak cümleleri çıkarmıştı. Bacon hiçbir zaman deneyelemeye “doğaya işkence edilmesi” olarak atıfta bulunmadı ve cadılara işkenceden de söz etmedi. Zira büyücülüğün varlığından

³ Carolyn Merchant, The Death of Nature, San Francisco: Harper & Row, 1980, 164-90.

şüphe edip bunu bir batıl inanç veya hayal ürünü olarak görüyordu. Cadı yargılamalarını desteklemedi, bilim felsefesini bu kadın düşmanı barbarlığa dayalı biçimlendirmemi.⁴ Kaldı ki İngiltere’deki hukuk sistemi (Kıta Avrupa’daki hukuk sisteminin tersine) kanıt elde etmek için işkence kullanmayıp jüriye dayanıyordu.⁵ Avukat olarak çalışan Bacon işkenceyi yanlış bir soruşturma yöntemi olarak görüyordu ve genelde gerçek olmayan itiraflara yol açtığını biliyordu. “İşkence” ile bilimsel araştırma arasında bir analogi kurduğunu düşünmek, projesini fena halde saptırıyor zira “işkencenin” yanlış sonuçlar ürettiğini biliyordu.

Buna rağmen başka feministler Merchant’a dayanarak bilimin kendisinin bir erkek egemenliği projesi olduğu düşüncesini savundular. Erkek bilimcilerin amacının, dünyaya hâkim olmak, ona tecavüz etmek, onu istismar etmek olduğunu ileri sürdüler. Bazıları kadınlara karşı cinsiyet yanlışlığının bilimsel yöntemin özünde olduğunu düşünüp bilimsel projenin kendisini temelde cinsiyetçi olarak görüyordu. Feminist felsefeciler Evelyn Fox Keller ve Sandra Harding objektiflik ideali ve hükmetme arzusu arasında bir bağ kurmaya çalıştılar.⁶ Keller, Bacon’un “doğayı köşeye sıkıştırmayı” savunduğunu iddia etti. Harding, Bacon’un “hedef kitlesini deneysel metodun iyi bir şey olduğuna ikna etmek için tecavüz metaforlarına başvurduğunu” ileri sürdü. Ayrıca bu tarz metaforların “cinsel anlamlarının” ikincil mesele olmayıp “bilimcilerin hem araştırma yöntemlerini hem de doğa modellerini kavramsallaştırmasında temel bir yol olduğunu” iddia etti.⁷

Bu tarz argümanlar 1980’li yıllarda ekofeminizmin ortaya çıkmasında rol oynadı. Ekofeminizmin temel tezi kadınların da tıpkı doğa gibi bilimin ve erkek

⁴ Bilim tarihçileri ve Bacon uzmanları Merchant’ın Bacon ile ilgili bakışındaki eksiklikleri işaret etti. Bkz. Iddo Landau, “Feminist Criticisms of Metaphors in Bacon’s Philosophy of Science,” *Philosophy* 73, January 1998; Peter Pesic, “Wrestling with Proteus: Francis Bacon and the ‘Torture’ of Nature,” *ISIS* 90, 1999; Pesic, “Proteus Rebound: Reconsidering the ‘Torture of Nature,’” *ISIS* 99, no. 2, 2008; Alan Soble, “In Defense of Bacon,” in *A House Built on Sand*, ed. Noretta Koertge, New York: Oxford University Press, 1998, also <https://philarchive.org/archive/SOBIDO> (Last Accessed: 9 October 2020)

⁵ Diane Purkiss, *The Witch in History*, 1996; New York Routledge, 2010: “İngiltere’de ... işkence cadı davalarında uygulanmıyordu ancak büyüçülükten daha hafif olan çok sayıda suçta, hırsızlık ve darp dahil olmak üzere, kullanılıyordu.”, 239.

⁶ Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1985; and Sandra Harding, *The Science Question in Feminism*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1986.

⁷ Merchant 2006’da Bacon’un “doğanın işkence edilmesini” savunmadığını Kabul etti. Bkz. Carolyn Merchant, “The Scientific Revolution and The Death of Nature,” *ISIS* 97, 2006: 513-33. Ancak “deneysel yöntemin özünde insan işkencesinin doğaya geçirilmesinden kaynağını aldığı” yöndeki genel konsepti hala savunuyor. Bkz. Peter Pesic, “Proteus Rebound: Reconsidering the ‘Torture of Nature,’” *ISIS* 99, no. 2, June 2008.

egemenliğin mağduru olduğu, dolayısıyla gezegeni eko kırımdan kurtarma konusunda özel bir role sahip olduğu yönündeydi. Bu düşüncenin etrafında geliştirdikleri ideolojiye göre kadınların erkeklere oranla doğaya daha yakın olduğu yöndeki ataerkil düşünce, kadınları çevrenin özel koruyucusu kılıyor.

Bu görüş aldatıcıydı. Kadınların “doğaya daha yakın” olduğu yönündeki ataerkil klişe bana bir övgüden ziyade aşağılama gibi geliyordu. Kadınların erkeklere göre daha duygusal ve daha az akıl sahibi, yani daha az insan olduğu anlamına geliyordu. Ataerkil bir klişeyi çevirmek bana özgürlüğe götüren yol gibi görünmüyordu. Ben, ataerkil klişeleri kucaklamak yerine onlarla mücadele eden bir feminizmi tercih ediyordum.

Ancak Bookchin’le çalışırken durumun daha kötü olduğunu gördüm. Ekofeminist yazarlar kadınların akıl yoksunluğunu ekolojik krize çözüm olarak sahiplenmekle kalmayıp bazıları toprak tanrıçasına tapınmanın biyosferin kurtarılması için elzem olduğunda ısrar ediyordu. Ancak tanrıçaya tapmak bana en büyük akıldışılık gibi geliyordu. Bu bana, ekofeminizmin bir eleştirisi olan ilk kitabımı⁸ yazmaya ilham verdi. Bu kitabımda kadınların erkekler kadar rasyonel olduğunu ortaya koydum. Kendini “feminist” olarak isimlendiren bir hareket için kadınların herhangi bir şekilde erkeklerden aşağı olduğunu kabul etmenin bir anlamı yok. Tanrıçaya tapınmaya karşı çıktım zira bu ancak irrasyonalizmi geliştirir. Ve son olarak da bilimsel yöntemi savundum. Popüler olmayan bir bakıştı bu ve kitabım birçok insanın tepkisini çekti.

O günlerde bilimin reddi solculara özgüydü ancak bugün, en azından yaşadığım Birleşik Devletlerde bilimin reddedilişi siyasal sağ tarafından sahipleniliyor. Burada günümüzün sağ, fosil yakıt çıkarlarını savunmak ve biyosferi yıkan bir yaşam tarzını sürdürmek amacıyla iklim bilimini reddediyor. 6.000 yıllık yaratılış kitabında anlatılan hikâyeye inandıklarını söyleyen Evanjelist Hristiyanları kötülüğe teşvik etmek için evrim biyolojisini reddediyorlar. Kamu sağlık sisteminin aşı kullanımını reddediyor çünkü bu temel ilerlemeyi, insanları zehirlemeyi amaçlayan bir çeşit elitist komplo olarak görüyorlar. Ve korona virüsünün yayılmasını önlemek amacıyla maske takılması yoluyla insanların hayatını kurtarmaya çalışan tıp bilimini reddediyorlar.

Bana göre bilimsel araştırmanın kendisini politize etmek, ister sol ister sağ tarafından, sadece yanlış neticelere ve kötü sonuçlara götürür. İdeal olarak bilimin, bilgi edinmekten başka gizli ajandaları olmamalı. Araştırma süreci politize edildiğinde ve ideolojik bir ajandaya dayandığında hedefine ulaşması engellenmiş olur ve kaçınılmaz olarak geçerliliği azalır. Bu ise kötü bilime yol açabilir.

⁸ Janet Biehl, *Rethinking Ecofeminist Politics*, Boston: South End Press, 1991.

Ataerkillik modern bilimden çok önce vardı. Bilimin kullanımını yapılandırmış olması o nedenle sürpriz değil. Bana göre kadın özgürlüğünün düşmanı ataerkilliktir, bilim değil; ister fiziki bilimler ister toplum bilimleri olsun.

Bilimsel araştırma cinsiyetçilik ve her türlü önyargılardan özgür olmalı. Önyargılar veya hakikatten sapma bilinçli veya bilinçsiz yaşanabilir. Her halükârda yanlış veya yanlış sonuçlara götürürler ve bundan dolayı da araştırmayı geçersiz kılarlar. Önyargılar cinsiyetçilik, ırkçılık, şirket etkisi, siyasal ideoloji veya devlet ve hükümet ajandası gibi biçimlerde kendini gösterebilir. Önyargılar, fonlama bir çıkar çatışmasına yol açtığında veya araştırmacılar, projelerini finanse eden kuruluşun çıkarlarının sonuçları etkilemesine izin verdiğinde ortaya çıkabilir.

Önyargılar çeşitli alanlarda ortaya çıkabilir:

Veri toplama. Araştırma örneklemeleri genel nüfusu temsil etmeli. Günümüzde bile çoğu bilimsel araştırma erkekleri norm veya tipik “insan” olarak ele alıyor ve bu da sistematik bir şekilde cinsiyetçiliğe yol açıyor. Deneylerde eril fareler kullanılıyor, çarpışma deneyi mankenleri erkeğin beden ölçülerinde oluyor, kurulum radyasyon standartları için erkek referans alınıyor.

Örnekler kadın ve erkek oranına göre olmalı, hatta genel nüfustaki etnik grupların oranını da temsil etmeli. Beyaz erkekler fazladan temsil edilmemeli. Araştırmacılar cinsel farklılıkların projelerinin amacı ve metodolojisi açısından önem arz edip etmediğini kendilerine sormalı. Bir örneğin mümkün olduğu kadar nüfusla eşleşmesini sağlamak için ellerinden geleni yapmalı.

Analiz. Bilimsel araştırmacılar veri topladıktan sonra analize başlarlar. Ön yargılar buraya da çeşitli yollardan girebilir. Tercih ettikleri neticeyi desteklemek için sonuçları biçimlendirebilirler. Bu neticeyi desteklemeyen verileri kasten dahil etmeyebilirler. Hiç yapılmamış deneylerin sonuçlarını uydurabilirler. Uygun olmayan ölçümler kullanabilirler. Böylesi bir veri manipülasyonu ne kabul edilebilir ne ahlaklıdır ve anlamsız sonuçlar üretir.

Yorum. Araştırma verilerinin yorumlanmasında hayaller önyargıya yol açabilir. Araştırmacılar orijinal varsayımlarına çok fazla inandıklarında, onunla çelişen verilere aldırmayıp

Bana göre bilimsel araştırmanın kendisini politize etmek, ister sol ister sağ tarafından, sadece yanlış neticelere ve kötü sonuçlara götürür. İdeal olarak bilimin, bilgi edinmekten başka gizli ajandaları olmamalı. Araştırma süreci politize edildiğinde ve ideolojik bir ajandaya dayandığında hedefine ulaşması engellenmiş olur ve kaçınılmaz olarak geçerliliği azalır. Bu ise kötü bilime yol açabilir.

bunun yerine sonuçları kendi inandıkları lehine yorumlayabilirler. Bazı detayları aşırı vurgulayabilir ya da başka bir boyuta aşırı anlam yükleyebilirler. Nedensellik ile ilgili yanlış sonuçlar düzenleyebilirler veya bir sonucu aşırı genelleştirebilirler.

Her bilimci ve bilimsel kurum potansiyel önyargı kaynaklarının farkında olmalı, bunları ortadan kaldırmak ve temel doğruluk ve şeffaflık prensiplerine bağlı kalmak için ellerinden geleni yapmalıdır. Öbür türlü araştırmalar yanıltıcı olur, sonuçları geçersiz olur ve topluma zarar verebilir. Dergi editörleri ve eleştirmenleri, önyargılara dayalı bir araştırmayı temsil eden makalelerin yayınlanmasını reddetmelidir.

Bana göre bilimsel araştırmada önyargıların aşılmasını sağlayacak optimal yol daha çok kadın bilim insanı yaratmaktan geçer. Bilim tarihsel olarak kadınları, sadece bilim insanı olmaktan dışlamadı, her türlü entelektüel faaliyete ehliyetsiz farz ederek dışladı. Günümüzde de profesyonel olarak bilimsel pozisyonlarda çalışan kadınların oranı düşüktür. Bilim kurumlarının kapı görevlileri, kadınlara karşı, daha düşük puan vererek, onları işe almayarak, onlara danışmanlık yapmayarak, onlardan kadroluğu, doktorayı, tavsiye mektubunu, takdiri, destek programı başarısını, yayımlama ve eşit ücret hakkını sakınarak önyargılı davranabiliyorlar. Bununla birlikte cinsel taciz hala ciddi bir engel. Bilimde cinsler arası eşitliği geliştirmek için cinsiyetçilikle ilgili farkındalık programlarına ihtiyaç var.

Gerçek şu ki kadınlar, sınırlı olanaklarına rağmen her zaman bilgi ürettiler ve bilim tarihleri onları görmezden geldiğinde bile büyük katkılar sundular. Tarihçiler bugün kadınların bilimsel başarılarını, yüz yüze kaldıkları engelleri (üniversiteye kabul edilmemek gibi) ve bu engelleri aşmak için gösterdikleri çabaları araştırıyor. Bu konuların incelenmesi bugün kendi başına akademik bir disiplindir.

Nisan 2019'da Haseke'deki Jineolojî Akademisi'nde Zozan Sima'nın verdiği bir ders ilham vericiydi. Kadınların matematiği ve bilimi icat ettiğini anlattı. Bunun gerçek olup olmadığını bilmiyorum ama dersini çok sevdim çünkü bilimi cinsiyetçi deyip reddetmek yerine kadınların sahipliğini iddia etti. Onun sözleri jineolojinin, potansiyel olarak sunabileceği bütün kazanımlarla birlikte bilimsel yöntemin kendisini reddetmeden bilimin yanlış uygulamalarını eleştirebileceğine olan güvenimi büyüttü. Bu herkesin yararına olur. Kuzeydoğu Suriye'nin bütün halklarının yararına olur.

Dinlerin Doğa Yaklaşımı

Nurten Ertuğrul

Giriş

Günümüzde tek tanrılı üç dinin kutsal kitapları olan Tevrat, İncil ve Kuran'da öğreti ve kurallar dışında kültürel kökenleri eski Sümer'e kadar uzanan Mezopotamya ve Mısır'ın tek tanrılı dinler öncesi tarihini de bulmaktayız. Yahudi, Hristiyan ve Müslüman dinleriyle Sümer dinleri arasında ortak noktalar vardır. Tanrının yaratıcı gücü ile yok edici güçleri, tanrı korkusu, tanrı yargılaması, tanrıyı memnun etme ritüelleri, iyi, ahlaklı, dürüst ve hakkaniyetli olma, insanlara saygı göstermek, sosyal adalet temizlik gibi kurallar çok önemli idi. Tek tanrılı dinlerde ise tanrılar isteklerini seçilmiş insanlar vasıtasıyla insanlara iletirlerdi. İnsanın pişmiş balçıktan yaratılışı, yaratılış ve tufan öyküleri, ölümsüzlük otunun yılan tarafından kaçırılması, Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratılması, ölümden sonra diriliş, sorgulanmalar, insanın tanrının suretinde yaratılması, içinden nehirlerin aktığı meyvelerle donanmış cennet bahçeleri, cinler, şeytanlar, cehennem, Mısır, Mezopotamya ve Sümer ve diğer halkların düşün ürünü olan öykü imge ve inançları vardı.¹

İnsanın pişmiş çamurdan yapıldığı düşüncesi Sümerlerde, doğayı değiştirip, dönüştürüp insanı çamurdan yapmakta ve ona tapmaktaydı. Böylece yaratılışın ilk evresi unutulmuş sadece onun çamurdan yapıldığı düşüncesi kalmıştır ve bu inanç, tüm dinlerde mevcuttur. Musevi, Hristiyan ve İslam inançlarının olduğu bölgelerde ataerki sistemin egemen olduğu görülür. Tek tanrılı dinlerin olduğu coğrafyalarda erkek egemen kölecî sistem kendi kurumlarını oluşturarak düzenini sürdürmekteydi.

¹ Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, çev., Hamide Koyukan, İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2015.

Rivayetlere göre; Hz. İsa'dan 3000 yıl önce, bu hızlı değişim süreçlerinde, bu dinlerin ortaya çıkış süreçlerinde büyük ölçüde bu düzene de uyarlanmış bulunuyordu. Köleci sistem içerisinde, düşünsel maddi dayanaklarının, tek tanrılı dinlerde de köleci ideolojinin derin izleri görülür.²

Bu düşünceler günümüze kadar dini metinleri tahrif ederek gelmişlerdir. Bugün medeniyetlerin ve ekolojik yıkımların sebebi olan kutsal metin söylemlerini iktidarlar kendilerine dayanak yapmışlardır. Kuran'ın Tevrat adını verdiği Eski Ahit olan ilk dini metini Kuran tasdik eder. Kuran'dan Musa ve Harun'a verilen sayfalarından bir ışık ve öğüt olarak bahseder. (Kuran, İsra: 2) Hz. Musa'ya verilen kitap, hidayet kaynağı olarak vasıflandırır. Tahrif edildiği haberini de verir. (Kuran, Bakara: 79) "Onlar kitabı elleriyle yazıp bu Allah katındandır diye yalan söylemektedirler." (Kuran, Bakara: 59,75) Tevrat'ın tahrif edildiğini anlamak için derin bir araştırma yapmaya gerek yoktur. Tevrat satırları arasında kısa bir gezinti bu kitabın tahrifine dair birçok örneği göz önüne serecektir. "Ve günün serinliğinde bahçede gezmekte olan Rab Allah'ın sesini işittiler ve Adam ve karısı Rab Allah'ın yüzünden bahçenin ağaçları arasına saklandılar" (Tekvin, 3:8). Bu bölümde Allah cisim olarak tahayyül etmek biçiminde tezahür etmiştir.

Ayrıca Yahudilikte doğaya yaklaşım ilkbahar mevsiminin başında "Tu Bişvat" veya Ağaçların yeni yılı adlı bayramı vardır. Bu bayramda Yahudiler mevsimin taze meyvelerini alır özel kutsama duası okurlar. Yahudi öğrenciler okullarından alınır, kırlara çıkarılır, piknikler yaptırılır. Bazı Yahudiler bu bayramda fidan dikerler.³

Bu tür tahrif yönteminin günümüz İslam toplumları arasında revaçta olduğunu görüyor ve izliyoruz. Tek tanrılı dinler, kurulu düzene, geleneğe müdahale etmeden bilakis doğdukları coğrafyanın kültürü ile uyum sağlayıp zamanla uzlaşmışlardır. Kültürel dayanaklarını içine doğduğu sistemden alan tek tanrılı dinlerin öğretisi ve kuralları, bir yandan mevcut yaşam biçimlerini savunurken diğer yandan talanı, köleci ideolojiyi, kadının aleyhine din adına savunmuş ve dini bir kural haline getirmiştir. Egemenler ilahi metinleri bağlamından kopartarak güç ve geleneğe göre yorumlanması iktidarın ve egemenlerin müdahalesi olmasından kaynaklıdır. Eski ve Yeni Ahit, İncil'de olduğu gibi Kuran'ın da birçok ayeti özellikle kadınlarla ilgili olan ayetler bağlamından kopartılmış erkek egemen iktidar ve geleneğin isteğine göre yorumlanmıştır.

² Muazzez ilmiye Çığ, *Kuran, İncil, Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, İstanbul: Kaynak Yayınevi, 2015.

³ Aaron Paary, *Talmud Nedir?*, çev., Estreya Seval Vali, İstanbul: Gözlem Yayınları, 2005, 240.

“Daha iyi bir yaşam insanların din şuurunun ıslah edilmesi ile mümkün olabilir. Hayatın genel maksadı bilinemez” der, Hristiyan öğretisi.⁴ Oysa tüm dinlerde ilahi mesaja baktığınız zaman yeryüzü denen mekâna şuurlu, akıl eden, sorumluluk sahibi insanı gönderen ilahi güç, doğadaki canlıların sahibinin kendisi olduğunu sürekli hatırlatmış fakat insan doğadan faydalanma öğretisini ters yüz eden bir tavırla, talana baş vurmuş, diğer canlılara hayat hakkı tanımamıştır. Havada, karada, denizde ve yeraltında ne varsa vahşice saldırmış, bunu genelde inançla meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Dinleri incelediğinizde kâinatın tek sahibinin yüce yaradan olduğu gerçeğini Sümen altı etmiş Kutsal Kitap tefsirleri ile karşılaşırsınız. Oysa birçok dini kıssalarda insana emanet edilen doğaya, insana, adalete zarar verildiği zaman ibret olsun diye helak olmuş kavimlerden bahsedilir. (Ad, Semut, Lut kavmi gibi) Dinin gerçek boyutunun anlaşılabilmesi yüzünden insanlar kendilerine zalim, tahakkümcü ve ahaksız bir hayat kurmuşlardır. Aynı zamanda faydasız düşüncelerini öyle karmaşık hale getirmişlerdir ki çoğunluk iyi ile kötü, hak ile batıl arasında ayırım yapma kabiliyetlerini yitirmiştir. Dini öyle yanlış safsatalarla anlatmışlar ki ilahi mesajları karmaşık ince anlam kaydırmalarına mahal verecek kelime oyunları ile mecrasından çıkarmışlardır. İlahi mesajlar milinden çıkmış araba tekeri misali sürekli aynı yönde dönüp duruyor ve hiçbir yere ulaştırmıyor. Asıl hedefine götürmesi gerekirken insanın odaklandığı hedefe götürüyor. İnkı ediciler hayatların boşluğunu doldurmaya çalışan Firavun ve benzerleri ne istemişlerse onu istemişler; AŞİRI ZEVC VE MÜREFFEH BİR HAYAT.

Bu aşırı lüks hayata doğayı talan etmeden, insanları, kadını köleleştirmeden ulaşmanın yolunun mümkün olmadığını görmüşlerdir. Bu talanı yapabilmenin en kolay yolu dini araçsallaştırmaktır. Ön yargılar bir tarafa bırakılırsa dinlerden yeni bir anlayışın çıkabilmesi mümkündür. Dinleri incelediğiniz ana mesajın ve hakikatin farklı, izlenilen yolun apayrı olduğu görülür. Tüm dinlerde öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, adil olacaksın, hak yemeyeceksin, zulmedip doğayı talan etmeyeceksin denir. Ve “Mülk insana ait değildir” ayeti sürekli tüm dinlerin önünde uyarı levhası olarak durur. Düzeni bozmanın ve düzene müdahale etmenin geri dönüşümü yıkımdır. Yıkımların asıl nedeni bu uyarı levhalarını göz ardı eden zihniyettir. Tıpkı günümüzde yaşanan savaşlar, katliamlar, göçler, Ebola, Sars, Domuz ve Kuş gribi, Covid 19 gibi salgınların nedeni olan ekolojik sistemin bozulması talancı zihniyetlerden kaynaklıdır. Ne diyor Rahman suresi: “her şey bir mizan üzere yaratılmıştır.” Yani işin matematiksel bir hesabı vardır, o hesap bozulursa düzelmesi mümkün değildir. Sonuçta ekolojik sistemin bozulmasından dolayı tahribatlar olur, tıpkı geçmişten günümüze yaşanan salgınların, katliamların, göçlerin medeniyetleri ve kavimleri yok etmesi buna örnektir.

⁴Thomas Stearns Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1981.

Dinlerin algılanışında toplumsal özelliklerin etkili olduğuna dair sayısız örnekler vardır. İnsan elinden çıkan kültürel ürünler zamanla onu kullanan kimselerce neredeyse değiştirilmesi tabuya dönüşen bir inanç haline gelir. Dinin doğa üzerindeki tarihsel sürecine bakıldığında etkisinin ciddi boyutlarda olduğu görülür.

“Dinin en önemli özelliklerinden biri toplumu düzenlemek, emir ve yasaklarla yeni normlar kazandırmaktır. Böylece bir dine iman edenlerin nasıl hareket edeceklerine dair belli davranış kalıpları belirlenir. Bu konuda Hegel’in davranış kalıplarını örneklemesi şöyledir. Çin dini; ölçü, Süryani dini; acı çekme, Yahudi dini; yücelik, Yunan dini; güzellik, Roma dini; fayda ile karakterize eder. Bu tarz vurgular toplumsal yaşamda belirginlik kazanır.”⁵

Din bireyin anlam dünyasındaki boşlukları ne kadar doldurabilirse yeni bir dünya yaratmada da o denli etkili olabilir. Her dinin hayatın önemli meseleleri ile ilgili birçok tutum ve davranışlarını ihtiva eden zengin fikir muhtevası vardır. İnsanlar günlük işlerini yaparken o fikri muhtevanın etkisinde kalır. Farkında olsun veya olmasın, evreni o dinin çerçevesinde görürler. Bir toplumun tarihsel süreç içerisinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütününe oluşturan gelenekler zamanla dinselleşir ve dinin önüne geçebilir. Dinselleşen gelenekler toplumun kimliğini oluşturur, mesela ekmeğin kutsal olduğu, dinleri, inançları farklı olmasına rağmen birçok toplumda görülür. Çünkü inanç değişimleri zihinsel nakil ile bir sonraki dine aktarıldığından dolayı girift bir ilişki oluşur ve zihinsel aktarımlarla birlikte birçok inanış dinlerle birlikte evrenselleşir. Bu aktarımların bir kısmı maddi bir kısmı da manevidir. İnsanın dini dünya kurması bir döngü olmakla birlikte aynı zamanda kolektif bir girişimdir. Bundan dolayı dinler bir toplumun sonucunu değil bizzat temelini oluşturmaktadır. Dinlerin zamanla nasıl değişime uğradığı, kadınlar ve doğa ile ilgili tefsirlerde apaçık görülmektedir. Kadına bakışın dönemselsel olarak nasıl değişime uğradığını da ayrıca dinlerin doğaya bakışı içinde göreceğiz. Bu döngüden çıkmanın yolu ise kesinlikle dinlerle yüzleşmektir.

Paganların Doğa Yaklaşımı

Dinsel inanç sistemlerinin temelinde yaşamı kim yarattı sorusu yatar. “Yaratma” bir şeyin yoktan var edilmesini kapsar.⁶ Paganizm ile ilgili söylenecek olan paganizmin bir din olmadığı aslında dinler sistemi ve altında birçok dini barındırarak bir nevi çatı

⁵ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev., Ünver Günay, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995, 17.

⁶ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul:Metis Yayıncılık, 2016.

görevi gördüğüdür. Bu dinlerin en yaygınları Duridizm, Vikka, Şamanizm, Zerdüştlük'tür. Pagan inancında bitki, taş, toprak diye ayırt etmeden yaşayan her canlının ve “Şey”in bir ruhu olduğuna ve bu ruhların her birisinin kutsal olduğuna inanan binlerce yıllık bir inanç sistemidir. Zerdüştilik ve Şamanizmin kendine özgü sistemleri ve kuralları vardır. Paganlar birçok tanrıya inanmaktadır. Bazı pagan öğretileri tek tanrıya, bazıları birçoğuna, bir kısmı ise hiçbir tanrıya inanmazlar. Paganizm de insanın temelde kendini tanrıya yakın hissetmesi önemli olduğu için paganlar tanrının sayısı ile ilgilenmezler. Pagan inanç temelinde büyük çoğunlukla tanrıça vardır. Bu tanrıça her şeyi yaratmıştır. Her şeyin anasıdır. Ancak tanrıça yanında erkek tanrı da vardır. Paganlar arasında kadın erkek ayırımı yok gibidir. İlk bakışta ana bir yapıya sahip olduğu düşünülse de kadınlar toplumun içindedir ve mükemmel bir şekilde eşitlenirler. Kadınların yaşam kaynağı olduğuna inanılır. Erkekler ise avlanırlar birisi diğerinden üstün değildir. Paganlarda, Ay'ın insanların hayatları üzerinde tarım işlerinde ve avcılıkta çok büyük etkisi olduğuna inanılmaktadır. Paganlar tarlalarını ayın yeni aydan dolunaya geçtiği dönemde ekerler. Bunun daha iyi bir hasat getireceğine inanılır. Pagan dinlerinde çemberin koruyucu etkisine çok inanılır. İbadetlerden önce çember çizilir.

Çember saat yönüne çizilmelidir çünkü aynı zamanda dünyanın dönüş yönüdür. Paganların yazılı kuralları yoktur ama hayatlarında esas aldıkları tek kural yazılı olmasa da “sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma”dır. Paganizm diğer dinler tarafından yok sayılsa bile diğer dinlerin içerisinde kök salmıştır. Paganlar kendilerini tanrıların hizmetçileri değil yatırımları gibi görürler. Paganlar onları yaratan Tanrıçanın en iyiye en güzele ulaşmak için yaptığı yatırımlarıdır. Paganizm de insanın kendini mutlu ve özgür hissettiği dinde olmalıdır düşüncesi yaygındır.⁷

Zerdüştlük İnancının Doğa Yaklaşımı

Doğa dini olan Zerdüştlük inancında yaratılış dört evre olarak görülür:

1. Yalnız Ahura Mazda hüküm sürer çünkü yaratma işine o tek başına başlamıştır: “Başlangıçta her şeyin üstünde yükselmiş olan Ahura Mazda”dır. En yüce bilgiyle, arılıkla (safılık) alemin nuru içindeydi. Bu nur tacı; Ahura Mazda'nın oturduğu bu yer, ilk nur denilen yerd. Ahura Mazda'nın eseri bu en yüce bilime, bu arılığa, yasa denir. (Zend Avesta, 3. Cilt: 343)
2. Ahura Mazda ve Ahriman birbirine eşit bir başarıyla, biri aydınlıkta diğeri karanlıkta hüküm sürerek biri her şey için diğeri kötü için oluşturmak sure-

⁷Rıfat Demir, “Hayatımızın içinden yanlış anlaşılmış bir inanç; Paganizm”, *Listelist*, 3Ağustos 2015

tiyle savaşır dururlar.

3. Ahriman muzaffer olur; aleme hükmeden o ve kendi elinden çıkmış olan varlıklardır.

4. Ahura Mazda ebedi olarak üstünlük kazanır. Ölüler günahlarından arınmış olarak yeniden dirilirler ve kötü kaybolur, kötüyle birlikte cehennem de kaybolur. Ahriman da yalvararak, dua ederek, kurbanlar sunarak nurun kralına sadakat ve gayretle hizmet ederler.

Tabiatın dört kuvveti denilen ve yaratıcı güçlerden biri olan ateş, kâinatı meydana getiren en büyük güç ve enerjilerden olduğu için bunu bilen ve sezen eskiler ona saygı duymuşlar, onu ruh ve tanrı ile de özdeşleştirmişler. Dolayısıyla ateşe tapanlar, gerçekte onun simgelediği büyük güce tapmaktaydılar. Zerdüştlüğün din tarihindeki önemi, dünyanın muayyen bir sonu olması ve kıyametin kopacağı inancına sahip olmasıydı.

Zerdüşť dini su, toprak ve ateşin kutsal sayıldığı dinlerden biridir. Ateşe, aydınlığa ve güneşe bakarak ibadet edilir. Işık aydınlıklarının tanrısının ise “Ahura Mazda” fiziksel temsil olduğuna inanılır. Zerdüşťler ateşe tapmazlar ancak ateşi yüceltirler ve onu kible kabul ederek ibadet ederler. Ateş önünde ibadet etmelerindeki mana, kötülüğün karanlıkla özdeşleşmesinden dolayıdır ve böylece ateş karanlığı önler. Zerdüşťlükte asla ateşe su dökülmez. Çünkü ateş sadece suç ve günahlardan arındırma değil aynı zamanda ilahi güç kaynağıdır. Zerdüşťlükte bir kesim ömür uzatma gerekçesi ile hayvan kesimini sosyal adalete uymadığı için Gatalar da kesin olarak men etmişlerdir. İnancın esas önemlilerinden biri de hayvanlara iyi davranmaktır. Zerdüşť intihar etmeyi kesinlikle Tanrı Ahura Mazda’ya karşı ihanet olarak görür. Zerdüşť’lük ahlâkı üç vazife ile tanımlar. Hata (iyi düşünölsün), Hakahata (iyi söylensin), Hvaršta (iyi yapılsın); bu üç prensip hala geçerliliğini sürdürmektedir. Zerdüşť kadın ve erkeğı bir arada, birbirine eşit, arkadaş yaratmıştır. Zerdüşť’lükte öölölerin gömölme âdeti yoktur. Öölöler yerleşim yerleri dışında “Dakhma”ya “Sessizlik Kuleleri” denilen 4,5 metrelik silindirik kulelere hayvanların parçalaması için bırakılır. Öölölerin etleri akbabalar tarafından yenilir. Kemikler güneşte kurur daha sonra bu kuleler içinde depolanır. Böylece çürüyen bedenin toprağı, suyu kirletmediğıine inanılır. Bu iş asla gece yapılmaz; vücudu güneş görmesi için gündüz yapılır. Newroz ateş de aslında Zerdüşťlük inancına dayanmaktadır. Newroz ateşinin üzerinden atlamakla kendini temize çıkarma eğer günah işlemişse bu günahından arınmasıdır.

Zerdüşť’ün hayatı ile ilgili birçok mitolojik bilgi ve menkıbe mevcuttur. Buna göre annesi on beş yaşında iken ona mucizevi bir şekilde hamile kalmış, bütün âlem onun doğumu ile neşe ile dolmuş ve yeryüzünde insan seklinde dolaşan şeytanlar yer altına kaçmıştır. Zerdüşť, gülerek doğmuş, yüce tanrı Ahura Mazda ile konuşmuş,

kendisini ilk günaha sevk eden Ehrimen'den yüz çevirmiştir. Zerdüşt rahiplik, savaşçılık ve çiftçilikle ayrıca tıp alanında maharetin en ideal örneği idi. Zerdüştlükte anlatılanların birçoğu diğer dinlerde, din kurucusu peygamber, dini önder, kahraman olarak anlatılmaktadır. Yahudi geleneğinde Musa'nın öldürülmeye çalışılması, yine Hristiyan geleneğinde Kral Herod'un İsa'yı öldürmeye çalışması ile ilgili bir paralellik var.⁸

Yahudilik'te Doğa Yaklaşımı

Semavi dinlerin ilki olan Eski Ahit de, doğaya önem veren, bunu metinlerinde dile getiren bir inanç sistemidir. Tahrif edilmiş yorumlarını baz almadan Allah'ın emrettiği ve peygamberin de tebliğinde olan Eski Ahid perspektifi ile doğaya bakışına değinmeye çalışacağım.

Hız. İbrahim ile başlayan Yahudilik insan ve doğaya önem atfetmiş canlılığın ve hayatın korunması yönünde Yahudilikte insan hayatının korunması anlamında "Pikku'ah Nefesh" adı verilen kavramda, tehlikeli durumda insan hayatının korunması ön plana alınmıştır. Bununla birlikte insan hayatının daha sağlıklı idame ettirilmesi için de doğaya özel önem verilmiştir. Yahudiliğin kutsal yazılı metni Tanah, Yahudiliğin doğaya yaklaşımı konusunda en net bilgi veren kaynağıdır. Tanah'a bakıldığında tanrı her şeyin yaratıcısı olarak kabul edilir. Kutsal metin, göklerin ve yerin yaratılışından bahsederek insanın yıldızlar ve ayla karşılaştırdığında evrende küçük bir yerinin olduğunu söyler. Tanrının evreni yaratışı muhteşem ve göz kamaştırıcıdır. (Mezmurlar, 8: 34)

Tanrı, kutsal metinde "başınızı kaldırıp göğe bakın, bütün bunları kim yarattı? Yıldızları sırayla görünür kılıp onları adıyla çağıran kimdir" diye sorar. Bu soruya büyük kudreti ve üstün gücü sayesinde hepsini kendisinin yaratmış olduğunu ve yarattıklarının tamamının yerli yerinde olduğunun cevabını verir. (Yeşaya, 40:26)⁹ Tanrı; her şey kendisinin eseridir, hikmeti ile pekiştirdi, gökleri anlayışı ile yaymıştır. O ses verdiğinde sular çağlamaya başlar, sulardan buharlar yükselir yağmur ve şimşekler çıkar. (Yaremya, 10:13) Her şeyi belli bir düzen içerisinde yaratması onun kudretini gösterdiği gibi her şeye hâkim olduğunu da ortaya koymaktadır. Tanah açısından insanın içinde yaşadığı yer, onun mülkü değildir. Buranın asıl sahibi, onu yaratan Tanrı'dır.

⁸"Zerdüşt inancında dini uygulamalar", 21 Ağustos 2014

<https://www.facebook.com/1530139937207668/photos/zerdust-inancinda-dini-uygulamalarzerdustculugun-din-tarihindeki-onemi-dnyanın-/1539718612916467/>. (Son Erişim: 14 Ekim 2020)

⁹Mustafa Erdem, *Hız. Adem (İlk İnsan)*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, 22-25.

Tanrı yarattığı her şeyin kendi eseri olduğunu vurgulamak için İsrail oğullarının sundukları sunuların gereksizliğini ifade etmiştir. İsrail oğullarına seslenerek "ne evinden dana ne de ağıllarından teke alırım. Zaten ormandaki bütün hayvanlar yeryüzünün dağlarında ki bütün sığırlar benimdir" demiştir. (Mezmurlar, 50: 9-12) Tanrının yeri, göğü, içindekileri nasıl yarattığı Tanah'ın Mezmurlar bölümünde tasvir edilir. Tanrı görkem ve yücelik kuşanan bir kaftana bürünür ve ışığa bürünen gökleri çadır gibi geren evini yukardaki sular üzerine kuran, bulutları kendine savaş arabası yapan, o rüzgârları kendine haberci yapan, onun kanatları üzerinde gezen yüce bir varlıktır. Tanrı, sarsılmasın diye yeryüzünü bazı temeller üzerine kurmuştur. Ufku bir giysi gibi dünyaya giydiren Tanrı, suları dağların üzerinde durdurmuş ve emriyle suyu geri çekirmiştir. Sular zamanla dağları aşmış, derelere akmış fakat tanrı önüne set koyunca bütün yeryüzünü kaplamasın diye ona sınır çizmiştir. Onun fişkırttığı pınarlar, dağların arasından akar, kır hayvanları ondan beslenir, yaban eşekleri oradan susuzluğunu giderir. Kuşlar bu suların kıyısında yuva kurar, dallarında ötüşürler. Tanrı, gökteki evinden dağları yemişle donatır. Hayvanlar için, insanların yararı için bitkiler yetiştiren Tanrı, insanlara ekmeğini topraktan çıkarsın diye güç, sevin sinler diye şarap ve yüzleri gülsün diye zeytinyağı vermiştir. (Mezmurlar, 104:1-15) Tanah açısından toprak, insanın değil Tanrının mülkiyetidir. Tarlaların temelli olarak satılamayacağı, çünkü onun Tanrıya ait olduğu ifade edilmiştir. Tanrı, Yahudilere siz yabancısınız, konduğumsunuz diyerek ülkenin her yerinde, tarlanın asıl sahibine tarlasını geri alma hakkı tanımaları gerektiğini belirtmiştir. Tanah'a göre kişinin kardeşlerinden biri yoksullaşır, toprağın bir kısmını satmak zorunda kalırsa en yakın akrabası gelip toprağı alabilir, sonradan durumu düzelip toprağı alabilecek duruma gelince satılan yıllar hesabı yapılarak satın alana ödenir, toprağına geri dönlür. Bu uygulamanın altında yatan felsefe toprağın kimsenin mülkü olmadığı aksine ilk sahibinin Tanrı olduğudur. Yahudiliğin toprağına bakış açısı bu anlamda onun dağılmasını önleyen ve çevre bilincini ön plana çıkaran bir anlayışı yansıtmaktadır. (Leviler, 25: 23-27)¹⁰

Başta toprak olmak üzere doğanın korunması sağlıkla da ilgilidir. Geçmişte olduğu gibi bugün de bazı hastalıkların nedeni insanların doğal ortama zarar vermeleridir. Toprağın, yeşilin ve suyun hastalık saçtığı ortam yaşanılmazdır. Bu konuda Tanah Yahudilere bazı seçenekler sunmaktadır. Kişinin maddi ve manevi temiz olması dinsel bir gerekliliktir. Bu yüzden Tanah, Yahudilere yaşadıkları yerin temiz tutması konusunda uyarılırlar. Tanah'a göre cesetlerin savaş zamanında bile toprağına defnedilmesini öneren emirlerin olması açısından bu dinin çevreye sağlık açısından

¹⁰ Necati Sümer, "Yahudilikte Çevre Ahlakı", *ResearchGate*, Eylül 2016, 300-302. https://www.researchgate.net/publication/331088325_Yahudilikte_Cevre_Ahlaki_Environmental_Ethics_in_Judaism. (Son Erişim: 14 Ekim 2020)

yaklaşımı bu bakımdan önemlidir. (Yasanın Tekrarı, 23:9-13). Kötü kokuların şehre gelmemesi için şehir sınırlarından 25-30 metre uzakta kurulması gerektiği, harman dövme yerlerinin uzakta olması öğütlenir. Buradaki amacın yılanların, zehirli böceklerin şehirden uzaklaşması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesidir. Yeşilliği ve suyu olmayan yerde şehir kurmak yasaktır.¹¹ (Keduşin, 4:12; Bava Kama, 82b)

Yahudilik açısından insanın dikkat etmesi gereken diğer bir konuysa doğal kaynakları korumaktır. Ve Yahudilik açısından insan doğanın önemli bir bileşenidir. İnsanın dışında yaratılanlar ise ona hizmet içindir. Tanrı insana doğadaki diğer canlıları yönetme inisiyatifi vermiştir. Maalesef sonuç olarak kadının ve doğanın tarih boyunca kendi mensup olduğu toplum ve tahrif edilmiş din tarafından maruz kalacağı en acımasız ithamlar ve ilahiyat metinlerinde meseleyi teolojik bir gerçeklik olarak desteklemesi dönüşü olmayan bir zorlu yolun başlangıcına sebep olmuştur. Kitabı mukaddeste zikredilen en talihsiz olay yine yaratılış esnasında meydana gelen ka-

dının yılan tarafından aldatılması ve Adem’le birlikte cennetten çıkarılma olayıdır. Kadının Âdem ile birlikte cennetten kovulmasının sebebi olarak görülecektir.

Maalesef sonuç olarak kadının ve doğanın tarih boyunca kendi mensup olduğu toplum ve tahrif edilmiş din tarafından maruz kalacağı en acımasız ithamlar ve ilahiyat metinlerinde meseleyi teolojik bir gerçeklik olarak desteklemesi dönüşü olmayan bir zorlu yolun başlangıcına sebep olmuştur.

Kadının kolay aldanıp ve aldatılan, düşüncesiz, hırslı ve kuralları bozan bir varlık olarak tanımlanmasına sebep olacak bu kısma, Semitik kültüre sahip dinlerin hemen hemen tamamında tarih boyunca onun aşağılanması gerekçesi olarak sunulacaktır.

Yahudilik, ayrıca diğer dinler gibi doğaya önem veren bir inançtır. Yahudilik dininde ve kültüründe insanın ve diğer canlıların yaşadığı doğa, kutsal olarak görülmüştür. Bu anlamda topraktan yaratılan insanın gene topraktan yaratılan diğer canlılarla aynı ortamda yaşaması bir zorunluluğun gereğidir. Toplumsal bir varlık olan insanın diğer varlıklarla sağlıklı huzurlu bir ortamda hayat sürmeleri için bazı kurallara uyması zorunluluktur.¹²

¹¹ Aaron Paary, *Talmud Nedir?*, çev., Estreya Seval Vali, İstanbul: Gözlem Yayınları, 2005, 238.

¹² Necati Sümer, “Yahudilikte Çevre Ahlakı”, *ResearchGate*, Eylül 2016, https://www.researchgate.net/publication/331088325_Yahudilikte_Cevre_Ahlaki_Environmental_Ethics_in_Judaism. (Son Erişim: 14 Ekim 2020); Adam Baki, ‘Yahudilik’ Yaşayan Dünya Dinleri, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Hristiyanlık İnancında Doğa Yaklaşımı

Tarihsel süreç içerisinde Hz. İsa, Miladi çağın başında yaşamış, Hristiyanlığın kurucusu Filistinli bir Yahudi idi. Hristiyanlık, her ne kadar Yahudi başlangıçlarına sahipse de zamanla kurtuluş hakkındaki değişik felsefesi, adanma ve merhamet şekilleriyle, hissi ve düşünsel tavırları ve tarihsel bilinci ile tamamen değişik bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Hz. İsa tahrif edilmiş Tevrat'ı aslına döndürmek ve din tacirleri ile iktidarın elinden dini argümanları almak için mücadele eder. Sevgi merhamet anlayış üzerine tebliğ yapar. Tahrif edilmiş Yahudilikte lohusa kadın murdar olarak görülmesine rağmen kadının kendisine dokunmasına izin verip şifa bulmasını sağlar. İncil Matta, Yuhanna, Luka ve Markos esas olarak İsa'nın evrenselliğini savunur, yoksul ve düşkünlere karşı merhameti, günahkârlara karşı bağışlayıcılığı, hoşgörüyü sürekli vurgular. Şiddete, katliama, nefrete yer vermez ve insana sevmeyi işler. (Yuhanna, 13:34) M.S. 4. Yüzyılda Hristiyanlığın Bizanslılarca resmi devlet dini olarak kabul edilmesinden sonra perişanlık dönemi başlar. Hristiyanlıkta temel bakış açısı İsa'nın tebliği yerine, yeni ahitte kadına ve doğaya yaklaşımın en belirgin ifadeleri ve Pavlus'un yorumları mektuplarında yer almaktadır. Pavlus'un kadının ikinci dereceden varlık olduğu yönündeki ifadeleri Hristiyan kültüründe ve ilahiyatında kadının konumunu en çok belirleyen ifadeler olmuştur. Pavlus'a göre kadın tanrıdan insana doğru giden hiyerarşide en sonda yer almaktadır. Hristiyanlıkta Pavlus, doğaya bakışta da bu çerçeveden değerlendirilir. İnsanın, kadın ve erkek, Tanrının sureti ve benzerliğinde yaratıldığını söyleyen (Yaratılış 1:26) Hristiyan gelenek ile doğrudan iç içe girer. Bu durum Hristiyanlığı "en insan merkezli" din yapmasına yol açar.

Tanrının suretinde yaratılan (Yaratılış, 1:26) insan, özel bir konuma sahiptir. Tanrı ve insanın bu şekilde tanımlanması evrenin her türlü bileşeni karşısında kişinin özgürlüğünü takdis ederek insanın doğada ki konumunu tanımlaması ile sonuçlanır. Kutsal kitabın bakış açısına göre özgürlük bir ayrıcalık değildir. Yaratıcı eylem nedeniyle insanlığın Tanrının suretinde yaratılışı, diğer canlıları kutsal kitapta egemenliği altına almak ve hükmetmek fiilleriyle ifade edilen özel ilişkiye iter. "Verimli olun, çoğalın, yeryüzüne doldurun ve denetiminize alın, denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzündeki yaşayan bütün canlılara egemen olun" (Yaratılış, 1:28) Böylece insanın diğer canlılar karşısında hiyerarşik bir yapısı ortaya çıkar. İnsanın kendinden olana zarar vermemesi adına, özgürlüğü alabildiğine kısıtlar.

Eski Ahitte ayrıca yaratılış hikâyesinde doğrudan gıda konusuna da kısıtlama gelir. Bu eylem dayandığı şeyin yıkımını gerektiriyorsa da "egemenliği altına almak" her şeyi talan etmek anlamında değildir. İnsan canlısının gıdası, tohum taşıyan bitkiler ve meyvesi olup tohum taşıyan ağaçlar (Yaratılış, 1:29) olurken, diğer hayvanları bitkilerin tüm yeşilliğidir. (Yaratılış, 1:30) Varlıklar arasında gıda dağılımı iki şeyi kapsar; bunlardan biri, insanlar beslenmek için hayvanı yok etmez.

İnsan ve hayvanın beslenme tarzı farklıdır. Bu da doğrudan rekabeti ve talanı uzaklaştırır. Bu tablo gerçekte olanı yansıtmaz, olsa olsa her türlü şiddetin yitip gitmiş olduğu, herkesin birbiriyle barışık halde yaşayacağı, insanlığın yanı sıra kurdun kuzu ile barış içinde yaşayacağı (Yaşeya, 11:6) gelecek zaman duyurusu olabilir. Kutsal kitap, mevcut devlet ile ideal arasında ki farklı kaos döneminden sonra yaratılışın yenilenmesine benzer bir süreçte insanlık yeniden doğar ve tanrı başlangıçta ki buyruklarını yeniden verir. “Verimli olun, çoğalın” (Yaratılış, 9:1) Burada yeni yaratılış modeli söz konusudur. “Rab Tanrı, Ademi bahçesine bakması, onu işletmesi için oraya koydu. Severek bir sanatçı gibi derin çalışarak yaptı. Ellerinin eseri olan dünyaya baktı ve yarattıklarından büyük memnuniyet duydu. Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü.” (Yaratılış, 31)

“Tanrı dünyayı sahip çıkması, koruması, denetlemesi ve bakması için insana emanet etti. İnsan ilk günahı işlediğinde, günah insan bedenine girmeden dünyaya girdi. Bu nedenle dünyada bulunan her varlık günahın üzerindeki etkisini hissetti. Nehirler kurudu, buzullar eridi, ağaçlar yıkıldı, volkanlar patladı, yeryüzü sallandı, canlılar birbirini yemeye başladı ve insanoğlu işlediği ilk günahla kendisine emanet edilen doğaya verebileceği en büyük zararı yeterince verdi. Zaten yapabileceğini ta o zamandan yaptı. Aslında devamında insana emanet edilen bu dünyaya kâhyalar olarak sahip çıkması gerekiyor. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.” (Yaratılış, 3:19)¹³

İslam Dininin Doğa Yaklaşımı

Hız. Muhammed’e Hira mağarasında gelen vahiydeki ilk emir, oku idi. Hız. Muhammed okumayı bilmiyorum dediğinde Cebrail oku diye ısrar etmiş ve ardından 3 kez “Yaratan Rabbinin adı ile oku” demiştir. (Kuran, 96:1). Buradan, ortada okunacak bir metnin olmadığını anlıyoruz ki aslında oku emrinin anlamı okumanın dünyaya tamamen yeni bir tarzda bakması, tefekkür etmesi, sorgulaması ve sonrasında tebliğ etmesidir. Kilit kavram okumanın Rab adına yapılmış olmasıdır. Kur’an’ın ilk ayetlerinin dikkatle incelenmesi, gökyüzünü, yeryüzünü, çevrede görülecek her şeyin araştırılması yönündeki çağırışı ortaya koyar. Kuşlar, bulutlar, sinekler, denizler, koyunlar, ay, güneş, üzüm, develer, arılar, dağlar kısacası doğadaki tüm olgular...

¹³ “Doğa Bizim Evimiz”, *Kutsal Kitap*, 20 Eylül 2019
<https://www.kutsalkitap.org/doga/>. (Son Erişim: 14 Ekim 2020)

Kuran doğayı araştırmaya yönelik sıkça aktif ve dinamik bir birey geliştirme amacını güder. Ayetlerden anladığımız kadarıyla bireyden zihnini yeni olaylara açık tutması, gökyüzünde ve yeryüzünde olanların farkında olması istenmiştir. Kuran, doğanın ardında yatan nihai ilkeyi yani doğanın niçin var olduğunu ve ne anlama geldiğini birçok vesile ile vurgular.

Kuranın açmaya çalıştığı şey basit ve açıktır. Doğa, evrim sürecinin ya da kaotik kümeleşmenin bir sonucu olarak anlamsız, sırf tesadüf eseri ortaya çıkmış bir şey değildir. Bir düzeni ve anlamı vardır. Kuran pagan inancına sahip toplumların çok tanrıcılığına karşı çıkarken; düzenli anlamlı olguların bir manzumesi olarak doğaya göndermede bulunur. Allah'ın varlığını çıkarsamaları için onları doğanın düzenini dikkatlice incelemeye çağırır. Kuranın ilk bölümlerinde bu tür ayetlerin bulunmasının nedenlerinden biri önceki pagan bakış açısı yerine, önceki kutsal metinlerde açıklanan ve zaman içinde unutilan yepyeni bir perspektifi sunma amacı olabilir.

Doğanın düzenine ve mimarına işaret eden ayette; “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişleri gibi hareket ederler. Bunu her şeyi sağlam ve yerli yerinde yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz o yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Kuran, 27: 88) Kuran evrenin kusursuz düzenine Allah'ın varlığının değil onun birliğinin kanıtı olarak başvurur. Kuran insanın doğadaki anlamsız varlığını ret eder. Eğer doğada anlam varsa insan hayatında da anlam ve amaç vardır. Buradaki işaret doğal dünyanın amaçlılığı ile insanlığın yaşamı yürütme tarzı arasında bir ilişkinin bulunmasıdır. Kuran perspektifinde çevreye yönelik ayetlerde “Göklerin ve yerin yaratılışında gece ve gündüzün birbiri ardına gelip gidişinde selim akıllar için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerine düşünürler.” “Rabbimiz bunu boş yere yaratmadın, seni eksiklerden uzak tutarız.” derler. (Kuran, 3:190-191)

Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz: Doğadaki her varlık Allah'ın kendine özgü bizzat varlığı ile onun yüceliğini ve rahmetini belli eder. Daha ileri bir sonuç Allah'ın yarattığı şeylerde kendini gösterirken, insanlara Allah'ın içimizde olduğu izlenimi verir. Allah'ın estetik boyutunu 99 ismi tecellisiyle nereye dönülürse dönlün orada kendi mevcudiyetinin kolayca hissedileceği fikri mevcuttur. Doğa Allah'ın yasalarına göre işlemekte ve Allah'ın iradesine teslim olmaktadır. “Görmedin mi şüphesiz göklerde ve yerde olanlar. Güneş ay, yıldızlar, ağaçlar hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine azap hak olmuştur. Allah kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.” (Kuran, 22:18)

Rahman süresindeki mizandan bahseden ayet, her şeyin matematiksel hesap üzerine kurulduğu bundan dolayı mizanın bozulmaması gerektiğine dikkat çeker.

Mizanı bozanlar için büyük azap olacağına işaret eder. İnsanlar büyük varlık zincirinin en tepesinde yer alırlar ama bu durumdan dolayı doğanın sahibi olamazlar. Başka bir deyişle doğanın tek amacı insanlara ve onların ihtiyaçlarına cevap vermek değildir. Onuncu yüzyılın büyük âlimlerinden El-Biruni: “İnsan doymak bilmez arzuları uğruna diğer âlemleri istismar etme hakkına sahip değildir ve onları ancak Allah’ın yasasına ve tarzına uygun olarak kullanabilir” der. İslam’a göre yeryüzünün bozulmasını önlemek (fesad fi’l ard) bütün müminlerin en başta gelen sorumluluklarından biridir.¹⁴

İslam’a göre her varlık hak sayesinde var olur ve bu doğanın gereği olarak hak sahibidir. Aynen hayvanlar gibi, ağaçların hatta ırmakların hakları vardır. Doğa ile ilişkiye girerken tüm yaratılanlar diğer yaratılana saygı göstermek, hakkını gözetmek zorundadır. Doğaya yalnızca bedenlerimizi doyurmak veya barınak bulmak için yaklaşamayız. Vahiy olarak Kuran’ın tamamlayıcısı olan doğa, manevi ihtiyaçlara da ayrıca cevap verir. Belli köktenci Müslümanların yaptığı yorumların aksine, kuran insanlara doğayı korumaksızın ve onun vekil harcı olmaksızın doğaya, kadına hükmetme hakkını kesinlikle vermez. Yaratılanın hakkını gasp etme hakkına sahip olmayız. Kutsal kitap ve Peygamber pratiğinde doğayı ve kadını kollayan birçok ayet ve mesel vardır.

İslam’a göre her varlık hak sayesinde var olur ve bu doğanın gereği olarak hak sahibidir. Aynen hayvanlar gibi, ağaçların hatta ırmakların hakları vardır. Doğa ile ilişkiye girerken tüm yaratılanlar diğer yaratılana saygı göstermek, hakkını gözetmek zorundadır. Doğaya yalnızca bedenlerimizi doyurmak veya barınak bulmak için yaklaşamayız.

Alevilik İnancında Doğa Yaklaşımı

Tarihsel ve toplumsal sürecine bakıldığında, Alevilik doğa dini olarak görülür. Kadim ortaklık toplumu olan Alevilik, üç temel kural esasında kendini ifade eder. Bu kurallar; beslenme, barınma ve üremedir (doğum). Bu üç kutsallığın temelinde Ana vardır. Bu kutsallığın temelinde dişil öge olarak doğum kutsallığı temsilen Kadın Anadır. Alevilikte dünya ananın doğurduklarının tümünü rızıklandırdıklarını, ihtiyaca göre yaşamaları gerektiğini ifade eder. Alevilikte esas olan alevi olmak değildir, esası yaşam tarzıdır. İnsanın ibadeti yaşamında başlar. Hayatta doğru bir şey yapıyorsan, edep sahibi olabiliyorsan, yolun ortasında olan taşı kimsenin ayağına takılmasın diye

¹⁴ Richard C. Foltz, *İslam ve Ekoloji*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2007, 44-59.

kaldırıyorsan, yaralı bir kuşun kanadını sarabiliyorsan, ibadetin orada başlar. Ocakların kuralları bunu gösterir. Aleviler de Zerdüştlükte olduğu gibi dağlar onlara yurt olduğu için en iyi tıbbi topluluklardır. Doğa ile iç içe yaşayan Aleviler, kurdu kuşu insandan farklı görmezler. Ormanda ağaç kesilirken bile af dilerler. “Âdem’in beşiğinden kapının eşiğine kadar her şeyim senden ama geçimim de senden” derler. Bağışlanmayı ağaçtan diler, öyle keserler. Kendi içlerinde birbirlerine saygı, hakka saygıdır. Alın teri ile geçinmek en büyük erdemdir, yardımseverliktir. Yanlış yapmanın düşkün ilan edilmesi topluluktan dışlanması gibi ilkelerle değerler korunmuştur. Alevi evlerine giden misafirlerin Hz. Ali olarak karşılanması hala bazı yörelerde geçerlidir. Aleviliğin ibadeti muhabbettir. Alevilik inancında gönül kırmayacaksın, gönül alacaksın, esas olandır. Allah’ın namaza veya semaha ihtiyacı yok. Ben sizi yarattım, ruhumdan üfledim hepsinde bir tanrısallık var bunun bilincinde olun der. Sadece insan değil çevre tüm doğa, hayvanlar, bitkiler hatta sokaklar da bu bilincin içindedir. Alevilik inancında ibadet; insanla, çevre ve doğayla kurduğun ilişkidir. Eline, diline, beline hâkim ol kimseye zararın olmasın, faydan olsun. Aşına, işine, eşine bak. Sorumluluklarını bil. Elinle koymadığını alma, kendine layık görmediğini başkasına yapma. İnsani değerler tüm inançlar da aynıdır aslında. Tüm dinler ve öğretilerde ana amaç insanın özünü koruyarak daha iyiye götürmektir. Aleviliğin bozulmamış olması daha çok kapalı yaşamalarından dolayıdır. Tüm dinler, ben daha büyük ve kutsalım deyip savaşımlara girince insanı ve dini özünden uzaklaştırmıştır. Alevilik kendi başına bir inançtır. Alevilik iman ve itikat konusu değildir. Alevilikte bu anlayış çerçevesinde mülk ve hükümlanlığın yerini rıza toplumu almıştır. Hükümlanlık anlamında makam ve hükümlanlık yoktur, hizmet ve rızalık vardır. Aleviliğin yaşandığı yerde tek ve tekel hükmetmek olmaz. İster İbrahimî ister Zerdüşti olsun değerlerini kadim ortaklık zemininden alır.

Pagan İnancından Tek Tanrılı Dinlerin Kültürel Etkileşimleri

Bu bölümde birbirine benzer Pagan ve İbrahimî dinlere ait ibadet şekillerini yazmaya çalışacağız.

Ayinler: Kutsal günlerde genellikle mabetlerde toplanan pagan geleneklerine göre gösterilerde bulunur, ilahiler söyler ve toplu ritüeller yapar. Ateş üzerinden atlama, yürüme, vücutlarına şiş batırma ritüellerden bazılarıdır. Saygı gösterdikleri put veya kişi önünde döner, saygı gösterisinde bulunurlar. Yıllık ayinlerinde mevsim başlarında ilkbahar ve sonbaharda yapılan ayinler de vardır. Güneş ve Ay festivalleri yapılır, kutsal sayılan sudan içilir, yiyecekler yenilir, dua eder ve dileklerde bulunurlar. Paganların bu ayin ve adetleri İbrahimî dinlere de geçmiştir. Noel kutlamaları Mithral paganlarından geçmiştir. Pagan Arapların “Yevmu Arab’u” dedikleri Cuma toplanmaları aşure günleri, cem ayinleri pagan kökenlidir.

Dinlerin karşılaştırılmalarında Yahudi, Hristiyan, Müslüman dinleri ile Sümer dinleri arasında birçok benzerlik bulabilirsiniz. Oruç, namaz, hac, sünnet, kurban, törenler, ilahiler, sosyal adalet, temizlik gibi dini ritüelleri dinlerin birbirinin devamı gibi hissiyatını verebiliyor. Birkaç ritüelle örneklendirmeye çalışacağım.

Sümerlerde kralların sarayına karşılık Tanrıların evleri adlı görkemli binalar, binaların yanında basamaklı kuleler yapılmıştır. Bu yapıların yapılış amacında tanrı ile insanı yakınlaştırma inancı vardır. Basamaklı kuleler daha sonra sinagoga, kiliselere ve camilere dönüşmüştür. Sümer kralları Tanrıların yeryüzündeki vekili sayılıyordu. Bu inanç Hristiyanlıkta papaya, Müslümanlıkta halifeye geçti. (Kuran, Bakara: 30)

Sümerlilere göre ölümler “kur” adlı karanlık, dönüşü olmayan yeraltı dünyasına gider. Tevrat’ta Şeol, Yunanda Hades, İncil’de Cehennem, İslam’da Ahiret olarak devam etmiştir.

Üç dinde de Tanrının var edici güçleri yanında yok edici güçleri de var. Yasin sure-sinde; “Onun bir işi yaratmak istediği vakit, ol demesi yeterdir.” Tevrat’ta birçok kez Yahvenin (Yehova) insanlara kızarak onlara yok edici felaketler verdiği, seçtiği komşu milletleri İsrail’in üzerine saldırttığı bildirilmektedir. (!)

Sümerliler dünyadaki tüm olayların ve Tanrıların bütün isteklerinin, gökte yıldızlara yazılı olduğuna inanırdı. Kur’an’da aynı inanış Levh-i Mahfuz olarak geçer. (Kuran, Neml: 75) “Gökte ve yerde gözle görülmeyen hiçbir şey yoktur ki apaçık kitapta (Levh-i mahfuz) bulunmasın.”¹⁵

Namaz: Pagan ibadetlerinden biri, namazdır. Namaz güneş kültünün ritüellerinden biridir ve Hint kökenli bir ibadettir. İslam öncesi Araplar da namaz kılardı. Günümüzde Hindular namaz ritüellerini devam ettirmektedir. Sanskritçe Güneş “Namaskara” ise selamlama veya bağlantı kurma anlamına gelmektedir. Surya Namaskara, bedende akan güneş enerjisinin canlandırma tekniğidir. Arap paganların namaz kıldığı Kur’an’da yazılıdır. Arapçada salat namaz demektir. (Kuran, Enfal:35) Paganlar da günde beş vakit namaz kılarlardı. Bu namazlar; Şaharit, Musaf, Minha, Neilat, Maarib namazlarıdır. Abdest de paganlar da vardı. Cünüp olunca boy abdesti alırlardı.¹⁶

Oruç: Güneş kültüne sahip pagan ibadetlerinden biridir. Oruç ibadeti de güneşin doğuşu batışına göre ayarlanırlardı. İslamiyette olduğu gibi ay takvimine göre tespit ediliyordu. İslamiyet öncesi paganlarda ilginç gelenekler vardı.

¹⁵ Muazzez İlmiye Çığ, *Kuran, İncil, Tevrat’ın Sümer’deki Kökeni*, İstanbul: Kaynak Yayınevi, 2015, 19.

¹⁶ “Putperest İbadetleri”, *Yeni Sonsuz Us*,

<https://www.sonsuz.us/eski/index.php?node=3373>. (Son Erişim: 14 Ekim 2020)

Ramazan dedikleri ayda bir ay oruç tutarlardı. Kuran’da önceki toplumlarda orucun olduğu Bakara 183’te anlatılır.

Hac ve Tavaf: Hac ibadeti pek çok toplumda bulunmaktadır. Japonların ataları, güneşin bir gün halen kendi üzerlerinde ikamet ettikleri adaya inip çevrede dolaştıktan sonra tekrar göğe hareket etmiş olduğuna inanırlar. Atalarının kendilerine bahsetmiş oldukları şerefin hatırası olarak aynı güzergâhı izlerler ve böylece hacı olurlar. Hindistan Hinduları başka bir hac ritüeline sahiptir.

Tanrı görülmediğinden ona tazimde bulunmak için ilahi yaratıcı gücün en büyük tezahürlerinin ortaya çıkmış olduğu yerleri ziyaret etmek gerekir. Ganj en önemli nehirdir. Gotama Buda kendi dininin vahyini bir incir ağacı altında almış olmakla bilinir. Önce bu kutsal ağaç, sonra da eskiden var olduğu yeri ziyaret etmek hacın konusunu oluşturur. İslam öncesinde pagan inancında olanlar için, en kutsal yer diye bilinen yer bölge halklarının hac yeri idi. Kâbe etrafında yedi kez dönüp tavaf yaparlardı. Bedevi pagan çıplak olarak tavaf yapar. Hacer-ül Esvet taşına el sürme, öpme, Sefa Merve arasında gidip gelme, şeytan taşlama hac ibadetlerinin ritüelleri arasındadır.

Kurban ve Adak: Kurban Hinduizm’de çok önemli bir yere sahiptir. Tanrılara sunulan her şey kurbandır. Tanrıların öfkesini teskin etmek maksadıyla sunulan kurbanlar dışında özel hediyeler de sunulurdu. Hinduizm’de en iyi hayvanların kurban edilmesi geleneği vardır. Ölmüş kişilere kurban kesme şartı getirilmiş, aksi halde ölümler aç kalır inancı mevcuttur. Frigyalılarda hasat zamanında insanları başı kesilmek sureti ile kurban etme geleneği yaygındı. İslam öncesi Araplarda da sabahyıldızına insan kurban etme, putlardan “Uzza’ya” oğlanlarla kızların, esirlerin kurban edildiği söylenir. Daha sonra Hz. İbrahim ile birlikte insan kurban etmekten vazgeçilmiştir.

Taki Tütsü ve Büyüler: Pagan toplumlarında şans, uğur ve hayır getirmesi için birtakım taş ve takılar kullanmak adettendi. Kendilerini kötü ruhlardan cinlerden nazardan koruması için çeşitli nesneleri vücutlarına boyunlarına takar ya da üzerlerinde taşırlardı. Büyü, pagan geleneklerinden biridir. Tek tanrılı dinlerde yasaklanmasına rağmen değişik versiyonlarda sürdürüldüğü görülmektedir. Yazılı muskalar, ayet yazılı kâğıtların evlere asılması, hastalığa, nazara karşı okuyup üfleme nazar boncukları mum yakma gibi.

Sembol ve Dövmeler: Pagan inancında dilin sembollerle kullanılmasına yoğun olarak rastlanılır. Hemen her pagan toplumunda çeşitli semboller mevcuttur. Pentagram denilen beş köşeli ters yıldız en önemlilerindendir. Birçok toplum dövmenin birçok hastalığa kötü ruhlara karşı koruyucu bir tılsım olarak uygulandığı, bireyin toplum içinde konumunu vurgulamak için kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç

Bu değerlendirmeler çerçevesinde kanaatimiz dinlerin nihai amaca hizmet eden birer araç olduğudur. Dinlerdeki nihai amaç buna inanan insanlardan müteşekkil faziletli bir toplum ve çevreye duyarlı pratik bir yaşam oluşturmaktır. Dinler bu temel inanca hizmet eden araçsallardır. Kutsal metinler bu yaşamı inşa etmek için dini, davet ve kutsal metinler olarak insanlara peygamberler vasıtasıyla gönderilmiştir. Kutsal metinlerle, sosyal sorumluluk, çevre, ekoloji bilinci oluşturup maddi servet düşkünlü, şükürsüz tam manasıyla dünyevileşmiş, hiçbir değere önem vermeyen insanlara, ahirette cezai yaptırımlarla kişinin kendini kontrol altında tutması amaçlanır. Pagan inancında ve Tevhit dinlerinde doğanın sahibi olunmadığı, emanetçi ahlakı ile gelecek nesillere bırakılacak değer inancıyla doğanın korunması istenir. Pagan ve Tevhit inancında, mazlumlara sahip çıkmak, kibre kapılmamak, dini, ahlaki mesajlar içerir. Pagan inancı ve Tevhit dinlerinde zamanla bazı ritüeller girift bir hal almış amacı aynı olmakla beraber inancın adı değişmiştir.

Dinlere karşı özellikle savaş ve çatışmaların yarattığı fikriyat; dini reddetme, küçük görme, dini toptan reddetme düşüncesinden sıyrılabilirse binlerce yıllık bir geçmiş olan dini öğretilerin, yaşadığımız savaflara, çevre tahribatına, doğa katliamlarına, kadın sorununa ve ekolojik krizlere çözüm olabilecek bir etkisi vardır. Yukarda belirttiğimiz üzere tüm dinlerde ilahi mesajın kültürel baskı ve insanın müdahalesi ile değiştirildiği, kronolojik araştırmalar ile ispatlanmıştır. Kadına yönelik yok sayma ve ötekileştirme, su israfı, kaynakların kullanımından hayvanlara kötü davranılmasına kadar birçok toplumsal soruna, tüm dinler dikkat çeker ve doğru yaklaşılması konusunda uyarır.

Ekoloji, kadın ve yaşam tüm dinlerin neden ortak derdi olmasın? İnsanların eşit, paylaşımcı, adil, sağlıklı bir gezegende yaşaması temel hedef olabilir. İnsanlığın ortak gezegeni olan dünyanın daha paylaşımcı talandan uzak, insanı ve doğayı kaynak olarak görmeyen, insanı tüketici talancı olarak değil değer olarak gören, doğadaki tüm varlıklar için adil eşitlikçi bir sistem kurulabilir.

Su'ç ve Ceza

İlden Kibar

Su'ya Giriş

Ey Av û Av

Ey av û av, ey av û av

Ma tu bi îşq û muhbetê

Mewc û pêlan tavêy belav

Bê sekne û bê rahatê

Ey su, ey su

Sen de mi aşîksîn, dertlisîn?

Dalgaları etrafa savurur

Durmaksızın akar, mutsuz musun?

Feqiye Teyran'ın öğrencilik yıllarında sık sık kaybolmaya başladığı söylenir. Yine bir gün kaybolduğunda arkadaşları aramaya çıkar. Feqiye Teyran'ı Dicle Nehri'nin kenarında bulurlar. Su ile dertleşmektedir ve su da ona cevap vermektedir. Teyran'ın suya derdini döktüğü dizeler yukarıdadır. İnsanın fiziksel temizliğini yapan su, ruhunu da temizlemektedir. Neredeyse insanlık tarihi boyunca su dertlerden arınmanın, dertleşmenin, iç dökmenin bir yolu olmuştur.

Su, mitolojide tüm canlıların üremesinin ve yeniden doğuşunun kaynağı olarak kullanılır. Tüm mitolojilerde su, hayatın ve başlangıcın yapıtaşıdır. Tüm yaratılış efsanelerinde, kutsal kitaplarda sudan doğar ve suda kayboluruz. Su bir yandan temizleyen diğer yandan da boğan, alıp götürendir. Nuh tufanında olduğu gibi su; yıkarak yeni bir başlangıç olmuştur ve yine su; ölümsüzlüğün kaynağı olup ab-ı hayat kapılarını açmıştır. Hayatı aradığımız her yerde önce suyu buluruz.

Evrensel tanrılar, ilk hayat oluşumu ile ilgili de ipuçları vermektedirler. Su tüm canlıların ürediği, meydana geldiği kaynaktır. Dünyamızda canlılardan önce su vardı, yaşam suda başladı ve yakın geçmişimize kadar toplumlar, suyu doğadaki haliyle

tükettiler. İnsanlar su kaynaklarına yakın yerlere yerleştiler, medeniyetler kurdular. Bu nedenle, su mitolojik olarak, teolojik olarak da hayatın kaynağı ile birleşme olarak gösterilir. Hristiyanların vaftiz törenlerinde suyun kullanımı, ruhun arınmasını ve yeniden doğuşu sembolize eder. Aynı inanış Hint mitolojisinde de bulunmaktadır. Ganj nehrinde yıkanmak, yorgun ruhu da kurtarmanın bir yoludur. Suyun bereketi aynı zamanda hayal gücünün zenginliğine de bağlanabilir. Su, kurtuluşun en büyük sembolü olduğu gibi aynı zamanda yok edişin de sembolüdür.

Dinler tarihinde ise su, hayatı yenileyen ve sürekli canlandıran bir temel madde olarak kabul edilir. Suda yıkanma; hayatı yenilemeyi, yeniden doğuşu, insanın günahlarından arınmasını ve yaratılışını, dünyaya geliş anındaki temizliğe kavuşmasını simgeler.

Yer ile Gök'ün birleşmesinden doğan en güçlü tanrılardan biri olan "Okeanos"un adı okyanus olarak yaşamaktadır. Okeanos da Yunan mitolojisinde yerini alır, sonsuz ve üretken haliyle yeryüzünün etrafını çevirir. Yunan mitolojisinde denizden çoğalan binlerce tanrı ve tanrıça vardır. Hemen hemen tüm denizlerin, nehirlerin, akarsuların ve derelerin bir tanrısı ya da tanrıçası vardır. Ve yine su perileri (naiadlar) da bu ailenin geniş parçalarıdır. Bir naiad, belirli bir akarsuyun, gölün, çeşmenin, bataklığın, pınarın veya kaynağın su perisidir. Naiadın adını taşıyan bu tür yerleşim yerlerinde, o zamanın başlıca su kaynakları olan kuyu, kaynak ve çeşmeleri o Naiadın koruduğuna inanılmıştır. Su kaynakları arasında en çok tapılanlar çeşme, pınar ve kaynak perileridir. Bunlardan kimisinin hastalıkları iyileştirmek, şairlere ilham vermek gibi birtakım doğaüstü güçleri olduğu düşünülür.

Mezopotamya'da yaygın efsanelerin en önemli ve en büyük kaynağı, her şeyden önce Avesta'dır. En çok kutsanan öğelerden olan su, Zerdüşti inançlarında ikinci kutsaldır. İran mitolojisine göre su, Tanrının yarattığı yedi önemli maddenin "ikincisidir". Göklerden sonra var edilen, yaratılışı elli gün süren ve dünyanın her bölgesinde yeraltında bulunan suyun sorumlusu kutsal ölümsüz Hordad'tır. Bu inanışlara göre, yerkürenin üçte birini kapladığına inanılan büyük bir deniz bulunmakta, yeryüzündeki bütün sular taşıdıkları kirlerden temizlendikten sonra ona akmaktadır. Tanrısal nitelikler verdikleri ateşe olduğu kadar, suya da saygı duymuş olan eski Mezopotamya halkları onu kirletmeyi de günah saymışlardır. İnançlarında suyu koruma konusunda hassas dini emirler de her zaman var olmuştur. En eski dönemlerden beri su; saygı duyulan, evrenin düzeninde yaratıcı rol oynayan ve tanrısal özellik taşıdığına inanılan bir öğedir. Yüzü hep yere dönük olduğu için alçak gönüllülük ile anılan suyu temiz tutma çabasının temiz bir hayatı sürdürmeye eş olduğuna inanılır.

Abıhayat: Hayat suyu. Karanlıklar ülkesinde bulunduğu ve bu suyu içenlere ya da bu suda yıkananlara ölümsüzlük özelliği kazandırdığına inanılan efsanevi su. İskender bu sudan içmek için uzun ve zorlu yolculuklara çıkmış; ancak amacına ulaşamamıştır. Hızır, içeni sonsuz bir hayata kavuşturduğuna inanılan bu suyu bulmuş, içmiş ve ölümsüzlüğe erişmiştir.

Yaratılış ve doğuşun sudan oluşu; Mısır, Hint, İran, Kürt, Asur, Babil ve Yunan mitolojilerinin temellerini oluşturur. Adı geçen medeniyetlerin çoğunun mitlerinde ilk yaratılışta, ilk var edilenlerin okyanuslar olduğuna inanılır.

Mısır mitolojisini şekillendiren en önemli unsur Nil Nehri'dir. Çift cinsiyetli olduğu düşünülen Nil Nehri, hayatın kaynağı olarak görülür. Mısır mitolojisiindeki yaratılış efsanesine göre, başlangıçta her yer suyla kaplıdır. Yaratılışta suyun etkisi, Hint efsanelerinde de dikkat çekici bir şekilde yer alır. Eski dünyanın her tarafı suyla kaplıdır. Yeryüzü, suyun üzerinde yaratılmıştır. Nil Nehrinin oynadığı rolü Hint mitolojisinde Ganj nehri üstlenir. Tanrıların sularda yaşadığına inanılır. Su; yaratır, besler, olgunlaştırır vakti geldiğinde de yok eder, alır götürür. Hint felsefesinde de bu durum yaşamsal döngü olarak kabul edilir. Su canlı, cansız tüm varlıkların yaratıcısıdır. Ganj nehrinde yıkanmak ile insan kirlerinden, ruhunun ağırlığından, varsa hatalarından ya da kötü yollarından kurtulabilir.

İslam felsefesinde de su, en önemli öğeler arasında yer alır. Kuran'da su "her şeyin kaynağıdır" ve "bütün canlılar sudan yaratılmıştır." Su, en eski devirlerden günümüze dek bütün halkların inanışlarında dikkat çekici önemini hep korumuştur. Su, toprak, rüzgâr ve ateşten oluşan dört temel madde, Müslüman filozoflara göre "dört asıl", "dört unsur" diye bilinen "dört öğeyi" oluşturur. Eskilerin inanışlarına göre de evrenin bütün varlıkları dört unsurdan meydana gelmiştir.

Tüm mitolojilerde görülebileceği gibi su, sonsuz kere doğuyor, doğuruyor, yok ediyor, temizliyor; dirilere hayat verdiği kadar, ölülerin huzur bulmasını da sağlıyor ve ruhların koruyuculuğunu üstleniyor. Belki bugünlerde suyun öneminin yeterince farkında değiliz. İnsan suya olan ihtiyacını, başka bir şey ile doldurabilecek gibi görerek sadece suyu değil, ayrıca suyla hayat bulan tüm evreni yok ettiğinin farkına varmıyor. Eski zaman inanışlarının da bize hatırlattığı gibi suyun kendi gücünü gösterme zamanı pek de uzak görünmüyor. Yeryüzündeki en farklı element su olsa gerek. Kokusu tadı ve rengi olmayan fakat gökyüzünde yağmur damlası halinde iken ışığın yedi rengiyle gökkuşağını oluşturan sudur. Şöyle bir düşününce hayat ilk defa su içinde ve su ile gerçekleşmiştir. İlk yaşam formu suda oluşmuştur. İnsan bir çeşit sudan meydana gelmiştir. Dünyaya tutunmaya çalışırken bile suda dokuz ay boyunca yaşarız ve sonra bir ömrü de su ile yaşarız.

Su Ne Zaman Su'ç Oldu?

Su, evren ve insanlık tarihinden beri vardır, var olmalıdır da. Evreni, doğayı ve insanı öldüren su yokluğu durumunda insanı, doğayı ve evreni de yok öldüracaktır. Doğa ve insan yaşamını hiçe sayan ve su kaynaklarını bile isteye tahrip eden sermaye; kendi çarkını döndürmek için de aynı suya ihtiyaç duyacaktır. Suya girip birkaç kulaç attıktan sonra karşılaşacağımız manzara okyanuslarca derin, su gibi aziz, gökyüzü gibi engin değildir. Sudan, su ile, su gibi doğan insanlık; yaşamı sudan, kendini doğadan ayrı tutup suya meta, metaya yaşam demeye başlayınca, su; egemenlerin elinde suça, halkın mağduriyetinde cezaya dönüştü. Kapitalizmin en çok tartışıldığı ve sömürünün en yoğun halini yaşadığımız, T. Hobbes'un "insanın değeri, fiyatıdır" söyleminin kabul gördüğü zamanlardayız. Özü canlı cansız tüm varlıkları sömürüye dayanan kapitalist modernite, doğal kaynaklara, suyumza da değer biçmektedir. Aşırı kar hırsıyla zirveye taşınan kapitalist tüketim olgusunun hızla arttığı, iklimin değiştiği, doğanın talan edildiği günümüzde tüm canlılar tehdit altındadır.

Dünya nüfusunun hızla arttığı, kaynakların hızla azaldığı da bilinen gerçek. Doğa insan tahribatı karşısında kendini yenileyebilme gücünü kaybediyor. Yeryüzü kaynaklarını koruyabilmek bugün bunları kullananların yani bizlerin en önemli sorumluluğudur. Su kaynaklarına dair verileri incelediğimizde dünyadaki içilebilir ya da kullanılabilir su kaynaklarının azlığı öne çıkıyor. Dünyadaki su kaynaklarının

sadece %2,5 tatlı su ve bunun da sadece %1'i kullanılabilir durumda. Suya erişim birçok ülkede oldukça kısıtlı, dünya genelinde suya erişemeyen insan sayısı 850 milyonun üzerinde olmasına rağmen günümüzde su talebi günden güne artıyor ve sadece 2030 yılında su tüketiminde %50 artış bekleniyor. Ve bu ihtiyacın nereden kaynaklanacağı ise hala bilinmiyor.

Dünyada üretilen atık suyun %90'ı bir işlemden geçmeden ırmaklara, derelere ve kıyı sularına boşaltılıyor. Çin, Pakistan, Endonezya, Hindistan, Afrika, Latin Amerika vb. birçok ülkede güvenli içme suyu bulunmıyor. Türkiye'deki endüstriyel atık suların en az %25'i herhangi bir işlemden geçirilmiyor. Devlet su hizmetlerine yatırım yapmak yerine suda özelleştirme projelerini başlatmıştır. Ve dereler, akarsular, göller 49 yıllıkına özel şirketlere, yabancı yatırımcılara satılmıştır.

Yeryüzündeki suların hızla tükenmesi ile birlikte su madenciliği başlamış ve birçok yeraltı suyu endüstriyel olarak, tarım kaynaklı kullanıma sokulmuş ve katlanarak artan yeraltı suyu çıkarma faaliyetleri sonucu da hızla tükeneceği bilinmektedir. Avrupa kentlerinin %60'ının içme suyunun yeraltı sularından sağlandığı bilinmektedir.

Dünyadaki tatlı su hızla tükeniyor, yıllık yağış miktarı azalıyor, çölleşme hızla artarken nehirlerin suları enerji üretimi altında kurutuluyor. Yeryüzünün sınırlı kaynakları artan bir hızla kirlenmekte, biyoçeşitlilik azalmakta ve tüketilmektedir. Suyun kirlenmesi, yer değiştirmesi, kentleşme, nüfus artışı aynı zamanda iklim değişikliğinin de önemli nedenlerindendir. Her geçen gün çok sayıda insan temiz sudan yoksun olarak yaşıyor, ekolojik kriz derinleştikçe kirli su nedeni ile ölen çocukların ve kadınların sayısı ve salgın hastalıkların sayısı artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü dünya çapında bütün hastalık ve salgınların yüzde sekseninin kirli sulardan kaynaklandığını ifade etmektedir. Her sekiz saniyede bir çocuk kirli su içtiği için ölüyor. Zenginler temiz suya her zaman erişebilirken yoksul halklar kirli sulardan ancak yararlanabiliyor. Ortalama bir insanın içme, yemek pişirme ve temizlik için günde 50 lt suya ihtiyacı vardır. Zenginlerde bu oran 600 lt'yi bulurken yoksul halklarda nerdeyse 6 lt'dir. Birleşmiş Milletler'in hedefi 2020 yılına kadar güvenilir içme suyu olmayan insanların oranını yarıya düşürmek olmasına rağmen bu girişimin başarısız olduğu görülmektedir.

Su döngüsü hakkında temel bilgilerimiz mevcut ve buna göre de suyun tükenmesi durumu söz konusu değildir ancak modern insanın yıkım gücü bu döngüde hesaba katılmamıştır. Son elli yılda gittikçe artan hızla sular kirlenmiştir, bu gidişata dur demezsek temiz suyun bittiği gerçeği ile karşı karşıya kalacağız. Mega kentler ve toprağın betonlaştırılması ile hidrolojik döngü bozulmuştur. Suyu tutan toprak alanların, ormanların yok edilmesi döngüye daha az suyun katılması anlamına gelmektedir. Su sorunu ile beraber çoğu ülke ve finans kuruluşları ve uluslararası kurumlar yüksek teknolojilerle deniz suyunun arıtılmasını öne sürüyorlar. Bu pahalı teknolojilerin hepsi aksine su krizini derinleştirdiği gibi bilimin halklar yararına değil, kapitalist modernite yararına kullandığını açığa çıkarmakta ve bu büyük teknolojiler ekosisteme daha da büyük zarar vermektedir.

Suyu doğada durduğu yerden yüksek teknolojik ürünlerle alarak uzaktaki büyük kentlere, endüstrilere taşımak da ekosistemin felci anlamına gelmektedir. Sorun sadece susuz bölgelerde borularla suyu taşımak için para bulma mevzusu değildir aynı zamanda suyu çalınan, gasp edilen bölgelerin çölleşmesinin de nedenleridir. İçme suyu sağlayan şirketler doğal sularımızı şişelere doldurarak aşırı yüksek fiyatlara satıyorlar. Yine kirli suyumuzu geri dönüştürüp bize satmak için yeni teknolojiler geliştiriyor, suları kentlere taşımak için büyük borularla suyu kaynağından alarak bir başka alana taşıyarak ekolojiyi geri dönülemez şekilde tahrip ediyorlar.

Gelir düzeyi yüksek tüketicilere yönelik başlayan şişe suyu, bugün gelinen noktada en hızlı büyüyen endüstrilerden biri haline geldi. Tüm dünyada şişe suyu tüketimi hızla artıyor. Şişe suyunun musluk suyundan çok daha pahalı olduğu bilinen bir gerçek ancak şirketlerin kar oranları da çok yüksek. Maude Barlow “Bu gökten yağın bedava bir sıvıyı alan ve onu benzine verdiğimizden dört kat pahalıya satan bir endüstridir” der. Çoğu ülkelerde musluk suyunun da en az şişe suyu kadar hatta daha da güvenli olduğu bilinmektedir ancak kapitalist modernitenin suyu pazarlama yöntemleri ve şişe sularının daha güvenilir olduğu algısı başarılı olmuştur.

Bu politikalarımızı değiştirmedığımız sürece gittikçe artan sayıda kişi susuzluktan ölecektir ve bu nedenle acilen politikamızı değiştirmek, ahlaki ve ekolojik bir zorunluluktur. Yaşam tarzımızı, zihniyetimizi değiştirmedığımız sürece su kıtlığı önümüzdeki en temel çevre sorunu olarak karşımıza çıkacaktır.

Bu Bir Soygundur; Suyun Su’ç a Evrilmesi

21. yy.’da suyun petrol gibi savaş nedeni olacağından ve meta olarak kullanılmaya başlayacağını uzun yıllardır dile getiriyor ve bunun karşısında da su mücadelesinin yükseleceğini ifade ediyorduk. Son zamanlarda birçok devlet için su, güvenlik ve dış siyaset önceliği haline geldi, su rezervlerinin saldırılardan korunması tartışılıyor. Dünyadaki pek çok çatışmada su önemli bir savaş nedeni olmuştur, bunun önemli bir nedeni de gücü elinde bulunduranların suyu bir silah olarak da görmesidir. Çok değil kısa bir süre önce Türkiye Hükümeti, Türkiye’den Suriye’ye giden suyu uluslararası anlaşmaları da hiçe sayarak kesmiştir. Su gibi hayati bir kaynak siyasi ve askeri bir silah aracı olarak halklara karşı kullanılması kabul edilebilir değildir.

Dünya Bankası’ndan, Uluslararası Para Fonu’na, Birleşmiş Milletler’den, Dünya Ticaret Örgütü’ne kadar birçok uluslararası kuruluş suyun metalaşma sürecinde önemli adımlar atmışlardır. Suyun özelleştirilmesi ve kontrolü için altyapı kurdular ve birçok su tekelleri ile ortak çalışma yürütmektedirler. Suyu özelleştirmek için çalışmalar hızlanmış, Dünya Bankası ve büyük su şirketleri Birleşmiş Milletler’in desteğini almak için 1992’de Dublin’de düzenlenen yüz ülkeden hükümet temsilcilerinin ve STK’ların katıldığı önemli bir BM Konferansı’nda suyun ekonomik bir değer taşıdığı ve ekonomik mal olarak tanımlanması gerektiği ilan edilmişti. Konferansta insanların suya bedel ödemediği için israf ettiği ve israfı engellemek için de kullanım ücreti gerekli olduğu alınan kararlar arasındaydı. İlk kez su meta olarak tanımlanmaktaydı ancak son olmayacaktı.

Dünya Ticaret Örgütü de Ticaret Anlaşması’nda suyu bir mal olarak tariflemiş ve su ihracatında ülkelerin ekolojik hassasiyetler nedeni ile fikrini değiştirmesinin önünü kesmiştir. Ve yine almış oldukları kararlarla sürdürülebilirlik adı altında kamu

sektörünün önü kapatılmış ve özel şirketlerin sadece önü açılmamış, karları da garanti altına alınmıştır. Bununla birlikte dünyadaki gelişmiş ülkeler, uluslararası kuruluşlar, dev şirketler geliştirmekte olan ülkelere su ve kanalizasyon hizmeti ulaştırmayı ve bu yolla demokrasiyi yaymayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir.

1996 yılına gelindiğinde ise suyun ticarileşmesini sağlamlaştırmak amacı ile Dublin ilkelerini temel alan hükümetler, özel sektör, STK'lar, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler tarafından Küresel Su Ortaklığı kuruldu. “Herkes İçin SU Finansmanı” başlığı altında hazırlanan raporda ise yerel direnişlerle karşılaşılan bölgelerde su şirketlerinin karlarını garanti etmek için kamu fonlarının kullanılmasını tavsiye etti.

2000 yılında Dünya Su Konseyi kuruluş toplantısını yaptı. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler sponsorluğunda kurulan bu kuruluşta üç yüzü aşkın üye bulunmakta ve bu üyelerin çoğunu özel şirketler oluşturmaktaydı. Dünya Su Konseyi o günden sonra her üç yılda bir forum yapmaktadır. Hiçbir farklı fikre yer verilmeyen forumlarda özelleştirmelerin yararına uzlaşmalar sağlanmaktadır. Bu forumların esas amacı suyu insan hakkı olarak tanımdan çok insani ihtiyaç olarak tanımlaması ve bunun da özel şirketler aracılığı ile maliyetlerinin karşılanmasıdır. Bununla birlikte birçok ülkede su maliyetlerinin yoksul halklar tarafından karşılanamaması sebebi ile de su direnişleri açığa çıkmıştır. Birçok uluslararası kaynakta yayınlanan verilere göre suyun özelleştirilmesi, yoksullara su hizmeti götürmekte başarısız oldu. Bununla birlikte su hakkını zayıflatı ve insanlara karşı sorumluluğu olan hükümetlerin başarısızlığı oldu. Beraberinde su tekellerinin oluşmasını sağladı. Bu şirketler dünyanın birçok yerinde çok sert direnişlerle karşılaştılar ve birçok anlaşma feshedildi ancak suyun çok karlı bir sektör olduğunu ifade eden tekellerin dünyanın birçok ülkesinde suyun özelleştirilmesi için çalışmasına hız vereceği bir gerçek.

Dördüncü su forumunu pek çok STK boykot ederek bin kişinin katılımı ile alternatif kongre yapmıştır. “Sularımız satılık değil” sloganı ile hükümetleri dünya su forumlarını terk etmesini ve tüm insanların bu protestoya katılmasını talep etmiştir. Mexico City de yapılan forum kırk binin üzerinde katılımcı ile kitlesel bir mitinge dönüşmüştür.

Su’ ç ve Ceza

Dünyanın dört bir yanında suyun ticarileşmesine karşı direnişler ortaya çıkmış ve bu direnişlerin birçoğu da sonuç almıştır. “Herkes su” şiarıyla insanlık onuru için mücadeleye eden bu halklar en çok da kadınlar “su olmadan yaşam olmaz” diyerek yerel su mücadelesi yürütmüşlerdir. Suyun satılacak meta olarak görenlere karşı ve suyun insanlığın doğal mirası olarak görenler büyük bir mücadele yürütmekte ve devam

etmektedir. Latin Amerika’ dan Asya’ ya, Avrupa’ dan Ortadoğu’ ya kadar yerel halklar su mücadelesi veriyor.

Suyun özelleştirilmesi deneyimlerini yaşayan ilk ülke olan Latin Amerika, su kaynaklarının bolluğu ile bilinir. Bu sebeple de su sıkıntısı yaşamaması beklenirken kişi başına düşen en düşük su miktarına sahiptir. Kapitalist modernitenin suyu kendi çıkarları ve daha fazla kar hırsı için kirlettiği su ve beraberinde sınıflar arasında derin eşitsizlikler yaratmıştır. Suyun özelleştirilmesi yoksul halkların su hizmeti almasını imkânsız kılarken, zenginler bedelini ödeyerek en temiz suya ulaşmışlardır. Dünya Bankası’nın da desteği ile hükümet suyu özelleştiren yasayı onaylamış ve hemen ardından da su fiyatını üç katına çıkarmıştır. Ödeyemeyenlerin suyunu kesen ABD’li dev şirket ise dünya su forumu ve özelde dünya bankası ve Birleşmiş Milletler desteği ile tüm hakları garanti altına alınmıştı. Asgari ücretin bile yılda 60 doların altında olduğu ülkede aylık 20 dolarlık faturalar ödenemez hale geldi. Kendi çözümlerini bulmaya çalışan halklara, sarnıçlardan topladığı yağmur suyu için bile para istediler. Ülkede “Su ve Yaşamı Savunma Koalisyonu” oluşturuldu, direnişlerin ardından var olan sözleşmenin iptali için referandum yapıldı. Referandum sonuçlarını dikkate almayan hükümete cevap direniş olarak geri döndü. Binlerce kişi sokağa döküldü, direnişi bastırmak için ordu harekete geçti, binlerce kişi yaralandı ve birçok kişi öldü. Bu direniş zaferle sonuçlandı ve hükümet pes etti. ABD’li dev şirket ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

Sözleşme şartlarının başında atık suların arıtılması maddesi olmasına rağmen özel şirketlerin birçoğu bu madde şartlarını yerine getirmemekte ve atık suyu temiz suya deşarj ederek suç işlemeye devam etmektedirler. Latin Amerika’da da Dünya Bankası baskıları sonucu otuz yıllık sözleşmeler yapılmış ve ilk andan itibaren de direnişler gelişmiştir. İnsanlığın mirası olan dağlardan gelen kar sularını basit bir işlemle geçiren özel şirketler, parası olanlara sattı. Hatta birçok yerde yakın yerleşim yerlerinin dahi tek su kaynakları kesildi. Tüm bunların sonucunda su direnişleri gerçekleşmiş, grevler yapılmış ve birçok hükümet düşmüştür. Uzun ve acılı mücadeleler sonrası ülkede suyun özel şirketlere devredilmesi engellenmiş ancak hala bugün suyun ticarileşmesi tüm dünya halklarının gündemindedir.

Latin Amerika’da, Hindistan’da olduğu gibi Afrika’da da yaşayanlar bir diğerinin devamı niteliğindedir. Burada da Dünya Bankası sahneye çıkmış ve erişilebilir su sağlamak, sürdürülebilirlik, kalkınma ve tabii ki demokrasi iddiası ile suyun özelleştirilmesinin önü açılmıştır. Milyonlarca kişiye suya eriştirdikleri iddia edilse de ödeme güçlüğü sebebi ile suyu kesilenlerden bahsedilmemektedir. Ve yine Dünya Bankasının mali destek sağlama koşullarında ise özelleştirme en önemli şarttı. Afrika’da da su ücretlerinde olağanüstü artışlar yaşandı ve bugün geline nokta su bedelleri yoksul halkların ekonomik gücünün çok üzerindedir. Kentlerde ve kasabalarda “Suyun Özelleştirilmesine Karşı Güney Afrika Koalisyonu” kuruldu. Koa-

lisyon içerisinde insan hakları grupları, işçiler, çevreciler, topraksız çiftçiler hareketi, sendikalar ve çeşitli STK'lar bir araya gelerek güçlü bir su mücadelesi veriyorlar. Suyun kesilmesi ile birçok yerde tifo vb. salgınlar yaşanmaya başladı ve devlet geri adım atmak durumunda kaldı.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de suyun ticarileşmesi süreci uzun zamandır devam ediyor. Neoliberal politikalar gereği tüm doğal varlıklara ve kamusal haklara dönük olarak yürütülen bir saldırı programının bir parçası olarak devam ediyor. Türkiye'de de düzenlenen su tekellerini buluşturan su forumları ile de daha açık bir şekilde suyun ticarileşmesi deklare edilmiştir. Suyun ticarileşmesine dönük sermaye saldırısı, kentsel ve kırsal alanlarda farklı düzeylerde yürütülüyor. Suyun şişelenerek satılması, neoliberal kentleşme politikaları sonucu kentte erişilen suyun içilebilir olmaktan çıkarılması ve giderek erişimin kısıtlanması; hidroelektrik santrallerle (HES) tüm doğal nehirlerin, akarsuların, kültürlerin ve ekosistemin geri dönülemez şekilde tahrip edilmesi yağmacı politikaların sonucu olarak devreye sokuluyor. Türkiye'de de suyun özelleştirilmesine karşı "Suyun Ticarileşmesine Hayır Platformu" kuruldu. Tüm demokrasi güçleri tarafından ortak bir mücadele ağının oluşturulması öncelikli hedef olmak durumundadır.

Su Mültecileri ve Kadınlar

Daha şimdiden birçok ülkede su mültecilerine rastlamak mümkündür. Şu an sadece köyler terk ediliyor ancak böyle devam ederse kentlerin bile taşınmasını tartışıyor olacağız. Özellikle İran ve Çin'de su yokluğundan köylerin boşaltıldığı biliniyor. Köylerini boşaltan birçok yoksul köylü, kentlerin gecekondu mahallelerinde daha kötü yaşamlar sürmeye devam ediyorlar.

Su adaletsizliğinin yükünü en çok çeken çocuklar ve kadınlardır. Su burada da cinsiyetler arası eşitsizliğin bir parametresi olarak karşımıza çıkıyor. Suya erişimin toplumsal boyutu tartışılırken, toplumsal cinsiyet boyutu gözden kaçıyor. Oysa ki kadınların erkeklere göre su ile daha güçlü ilişkileri vardır. Kadınların karşılıksız ev içi emeği su ile kurduğu güçlü bağında bir parçası oluyor. Ev, çocuk, yaşlı, kap, kıyafet temizliği gibi işlerin devamlılığı da kadınların sorunlarının başını

Suyun
şişelenerek satılması, neoliberal kentleşme politikaları sonucu kentte erişilen suyun içilebilir olmaktan çıkarılması ve giderek erişimin kısıtlanması; hidroelektrik santrallerle (HES) tüm doğal nehirlerin, akarsuların, kültürlerin ve ekosistemin geri dönülemez şekilde tahrip edilmesi yağmacı politikaların sonucu olarak devreye sokuluyor.

çekiyor. Bunları reddettiği ölçüde şiddet ile yüzleşiyor. Karşımıza çıkan bir diğer tehlike ise suyun özelleşmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar yürütülüyormuş algısının yaratılmaya çalışılmasıdır. Aslında yapılmak istenen, sözde kadın duyarlı bakış açısını benimseyerek kadınların isyanını ehlileştirmek ve ücretli köleler yaratmaktır. Su kaynaklarının planlanması sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar izlemek zaruridir. Suyun hangi hakkaniyetle dağıtılacağı süreçlerinde söz hakkı kadınların olmalıdır. Kadınlar dünyada suyla ilgili hem devlete hem erkeğe hem de tekellere karşı direniş gerçekleştiriyor ve çoğu yerde de başarılı oluyor. Su için mücadele veren kadınların hikayesi ulus devletleri aşarak Nepal'den Artvin'e kadar birleşiyor.

Ne Yapmalı?

İnsanlığın su çatışmaları ve savaş senaryolarından kurtuluşunun tek yolu canlı ve cansız tüm varlıkların su hakkının tanınması ve doğal kaynakların korunmasıdır. Su hakkaniyet esaslarında dağıtılmalı ve adaletsizlik ortadan kaldırılmalıdır. Ulus devletler ve özel şirketlerin icraatları suçtur. Suyu özel şirketlerin denetiminden kurtarmak ve su demokrasisi sağlamak zorundayız. Sularımız özgür bırakılmalıdır.

Dünyada su sistemlerinin nasıl korunacağına dair birçok bilimsel (pozitif) çalışma vardır ancak suyun korunmasının tek yolunun halkların mücadelesi ve su direnişçileri olduğu bilinmektedir. Bu direnişler birçok ülkede olduğu gibi siyasi iradeyi de değiştirecektir. Bu sebeple tüm demokrasi mücadelesi veren kurumların, STK'ların ve sendikaların su mücadelelerini öncelikli çalışmalarına almaları elzemdir. Ve su mücadeleleri yerelde, bölgede kalmamalı, uluslararası mücadele ağları örülmelidir. Doğanın suyunun denetimi, halkların olmalıdır. Ahlaki-politik toplum, doğa-toprak ile kültürel kimliklerimiz ile uyumlu yaşamaktır. Doğadan, sudan öğreneceğimiz çok şey var. Dünyada su, insanlığa seslenmektedir ve bu sese bilimden, emekten, halklardan yana ses vermek hepimizin görev ve sorumluluğudur.

Yaşamı arayacağımız her yerde önce suyu buluruz.

Beyza Üstün şahsında su savaşlarında mücadele eden kadınlara saygı ve özlemle...

Bir Eko-Kapitalizm Retrospektifi ve Gerçek, Özerk, Bilinçli Ekolojik Mücadele Geliştirmek için Alternatifler

Moyohuani D

Çeviri: Gizem Şahin

“Ekolojik ‘bilinçten’ yoksun bir toplumsal bilinç kaçınılmaz olarak yozlaşır ve parçalanır. Mevcut krizden kurtuluşu vaat eden bir politika, ancak ekolojik ise gerçek bir sosyal sisteme yol açabilir.”¹

Paha biçilmez bir tarih parçası ve Kürtlerle birlikte pek çok halkın yurdu olan Hasankeyf, on iki bin yıllık arkeolojik ve kültürel bir sit alanıydı. Bu yıl temmuz ayı sonlarında, hidroelektrik enerji üretimi ve su depolama amaçlı inşa edilen Ilısu Barajı nedeniyle sular altında kaldı. Türkiye hükümetinin sosyal istikrar ve ekonomik büyüme vadeden, çok sektörlü sürdürülebilir kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi, yirmi baraj ve dokuz yeni hidroelektrik santralinden oluşuyor. Bu proje, bugün artık Mezopotamya’da kuraklığın artmasından, Dicle ve Fırat Nehri’nin çevresindeki ekosistemin kırılğan biyolojik çeşitliliğini tehdit etmeye, leopar bülbülü, grifon akbabası, yumuşak kabuklu Fırat kaplumbağası² gibi türlerin yanı sıra insanların yer değiştirmelerine ve kültürel kimliklerini tehlikeye atmaya varacak kadar yaşam biçimlerine saldırır durumda.

¹ Abdullah Öcalan

² “Turkey’s Dam-Building Spree Continues, At Steep Ecological Cost” Yale School of the Environment, Oct 3, 2019. <https://e360.yale.edu/features/turkeys-dam-building-spree-continues-at-steep-ecological-cost>

(last accessed Oct 15, 2020)

Ulus devletler tarafından dayatılan stratejiler maksimum kar sağlamak adına doğayı ve yaşamı yok etme yolunda ilerliyor; Meksika'daki Tren Maya, Kenya'daki Turkana Gölü Rüzgâr Enerji Projesi, Rusya'nın Sibirya'daki doğalgaz boru hattı gibi örnekler dünyanın dört bir yanında sürdürülebilir kaynaklar olarak sunuluyor. Peki sistem, çevresel hareketleri ne zaman yozlaştırdı? Eko-kapitalizm denen bu stratejinin arkasında ne var? Hükümetler, tanım olarak aslında tersi olduğu halde “ilerleme” ile ne demek istiyor? Gerçek, bilinçli, özerk, ekolojik bir mücadele geliştirmek için ne yapılabilir?

Doğadan Geliyoruz ve Doğaya Döneceğiz

Uzun zamandır bu dünyada yaşam var ve tarih boyunca farklı kozmovizyonlardaki medeniyetlerden, doğanın, yaşamın yaratıcısı olduğu anlayışının felsefi karmaşıklığı ile birlikte sürekli bir doğum, hayatta kalma ve ölüm döngüsü olduğu ve bu döngünün korunması için her unsurun ve varlığın rol alacağı kolektif bir toplumsallığın gerektiği anlaşıyor.

Yerli toplulukların eski öğretilerde, doğa, bir anne, bir bakıcı, bir bereket tanrıçası, doğurganlık, sağlık ve tarımın yüce enerjisi ile kayıtsız şartsız herkesin nimetlerinden yararlandığı tek şey olarak açıklanır. Eril muadili ile birlikte var olan bir tanrıça/yaratan kadın. Bu gezegendeki her hayvanda, bitkide, mineralde ve elementte bulunan, saygı duymamız ve onurlandırmamız gereken canlı bir varlık. Elementler ve varlıklar kaynak ya da hizmet etmesi gereken olarak değil, élan vital kavramının temel özellikleri olarak kabul edilir.

Sömürünün İlk Aşamaları ve Evrimi

15. yüzyılda küresel sömürgeciliğin kesintiye uğraması ve yeni doktrinlerin dayatılması, insanlarla çevresi arasındaki kutsal ilişkiyi zayıflatmaya başladı. Topluluklar kırıldı, varoluşsal geleneksel pratikler bozuldu. O dönemde kurulan hükümetler, kamu iktisadi teşebbüslerinin koşullarını iyileştirmek için pazarlara ve hammaddeye erişim hareketliliğine baskı yapmaya başladı. Doğa, acımasız girişimcilerin kendi çıkarları için sonuçlarına veya etkilenenlere bakılmaksızın yağmalayabilecekleri dipsiz bir kaynak haline geldi.

Sadece jeolojik materyaller sömürülmedi; bitkiler, hayvanlar ve kültürler de kâr formülünün girift unsurları haline gelmeye başladı. Bedenler ihlal edildi, ruhlar kırılmaya başladı, bir zamanlar eski toplumların ev dediği yerler, profan, kolektif bilginin yasaklandığı, kâr ve kazancın tek amaç olduğu yerlere dönüştü. Döngü bozulmuştu.

Sömürünün, köleliğin, yerinden edilmelerin, kast sisteminin, her türüyle şiddet ve tacizin getirdiği acılar ve daha birçok faktör, yaşam dengesinde bir kopuş başlatırken bu bölgelerde ekonomik bağımsızlık ve istikrarların tekrar kurulması büyük zorluklar taşıyordu. Kapitalizm bu şekilde bugün içinde yaşadığımız vicdansız ulus devletler sistemini oluşturmaya başladı. Köylerde, su kaynaklarında, dağlarda ve yerlilerin yaşamlarında mecazi ve fiziksel anlamda açık yaralar bıraktı.

Modern Tarihte, Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Sanayi Devrimi'nden sonra ekonomik, teknolojik ve kültürel yapılar değişti. Fosil yakıtların kullanımı büyük bir görünüme kavuştu. Ekonomiler büyüdü, bunalımlar ve dünya savaşları meydana geldi. Sömürü hala senaryonun bir parçası olmaya devam ediyor. Tüm ülkeler aynı anda gelişmedi; ancak sistem onları bunu gerçekleştirmeye zorladı.

Her şey hızlı bir şekilde değişirken dünyada üretim daha hızlı, daha etkili hale geldi ve işletmelere hayal edebileceğinden daha fazla gelir getirdi; hükümetler ekonominin büyümeye devam ettiğini ve GSYİH'nın ulusların gelişimini kanıtlamak için en verimli istatistiksel ölçütlerden biri olarak kabul edildiğini söylerken bize düşen şunu sormak oldu: Tarihteki tüm bu aşamalar boyunca, tüm canlıların koşulları ve yaşam alanları iyileştirildi mi? Bunların kölelik, fabrika işçiliği ve aileler üzerindeki psikolojik etkileri neler oldu? Bazı uluslar diğer varlıkları ezip yok ederek ekonomik büyümelerini nasıl haklı çıkardı? Kolektif hafıza kaybolur mu? Flora ve fauna, kâr amacıyla çevre yok edildiğinde nasıl hayatta kalır? Savaş yerlerinde çevresel etkiler nelerdir? Üretim tesislerinden gelen tüm atıklar nereye gidiyor ve uzun vadede toprağın sürdürülebilir olmasını nasıl etkiliyor? Gelişmiş teknolojinin üretiminde kullanılan mineraller nasıl çıkarılıyor? Maden sahaları ilk hallerine duyukları özlemle ağlıyorlar mı?

Çevresel Hareketlerin Kazanımları

Çevre hareketlerinin kökenleri kapitalizmin başlamasıyla atıldı ve ilk temsilcileri, yüzyıllar boyunca kültürlerini, kimliklerini, dillerini ve geleneklerini onlarla bir arada yaşayan canlılarla birlikte savunurken fiziksel ve psikolojik istismar, şiddet ve baskı biçimlerine maruz kalan yerli topluluklar oldu. Ayrıca, hareketler, ilk dönem Sanayi Devrimi'nin etkileri, halk için görünür olmaya başladıkça örgütlenmelerini daha da geliştirdiler. 1960'lı yıllarda kendi ülkelerinde öncü bir rol üstlenen kadınlar, çevrenin korunması için büyük başarılar elde etti.

Rachel Carson'un 1962'de yayınlanan pestisitlerin çevredeki tehlikeli etkileri konusunda uyarı niteliğinde olan Sessiz Bahar (Silent Spring) adlı (Houghton Mifflin Harcourt Editorial) çalışması artan kirlilikten kimya endüstrisini sorumlu tutuyordu. Başarısı, çevresel etki üzerine ilk kitap olarak kabul edilmesinden ve DDT'yi ABD'de yasaklamasından geliyordu.

1970'lerde Hindistan'daki Chipko Hareketi, Bishnoi topluluğundan ilham aldı, Guara Devi ve topluluklarındaki diğer yirmi yedi kadın, ağaç kesim endüstrilerinden kurtulmak için ağaçlara sarıldılar, cesur eylemleri diğer illerde de tekrarlandı ve Bakan 1980'de Himalaya ormanlarında ağaç kesilmesini 15 yıl yasakladı. Wangari Maathai'nin Pan Afrikan Yeşil Kuşak Ağı çölleşmeye karşı yeniden ağaçlandırma programında elli milyondan fazla ağaç dikti ve Kenia'daki kadınlar için iş alanı yarattı.

Ekofeminizm kavramının yaratıcısı Francoise d'Eaubonne, modern çevresel yıkımın ataerkil egemenliğin bir sonucu olacağını belirtti, kadınlar ve doğa özgülüğü hakkında teoriler önerdi. Ana akımda ortaya çıkan derin ekoloji yaklaşımı, yüksek ekolojik bilinçle, kâr ve aşırı üretim odaklı şirketleşme yerine, sosyal ve ekolojik refahı önceleyen, küçülme gibi çeşitli akımların bilinçli insan kültürlerinin doğa üzerinde yararlı bir etkiye sahip olabileceğini iddia eder. Anti-nükleer hareket de alternatif enerji kaynakları talep ederek enerji santrallerine ve silahlarına karşı çıkar.

Toplumda önemli değişiklikler yaratılabileceğinin canlı kanıtıdır bu örgütlenmeler. Yeşil siyasete giden yol açılmıştı. Ne yazık ki, kültürel hegemonyanın yarattığı duvarda genel uyumsuzluğu arttıran bir çatlak yarattığı için sistem tarafından saldırıya uğradı. Hareketi sermayeleştirmek için stratejilerin yenilenmesi ve işletmelere fırsat yaratılması gerekiyordu. Yaşamın yıkımını durdurmak için toplumsal hareketlere verilen yanıt, yeşil kapitalizm veya kapitalist ekoloji olarak da bilinen eko-kapitalizmdi.

Toplumda önemli değişiklikler yaratılabileceğinin canlı kanıtıdır bu örgütlenmeler. Yeşil siyasete giden yol açılmıştı. Ne yazık ki, kültürel hegemonyanın yarattığı duvarda genel uyumsuzluğu arttıran bir çatlak yarattığı için sistem tarafından saldırıya uğradı. Hareketi sermayeleştirmek için stratejilerin yenilenmesi ve işletmelere fırsat yaratılması gerekiyordu.

Çevre Hareketlerini Yozlaştırmanın ve Doğal Sermayeyi Tahrip Etmenin Bir Yolu Olarak Eko-Kapitalizm

Eko-kapitalizmin, sert bir serbest piyasada işletmeler tarafından elde edilen kâr üretiminin devamı ile küresel ekosistemlerin çürümmesine yönelik eylemlerde bulunma zorunluluğunu ve bunun sonucunda doğal yaşam alanlarında ve var olan tüm canlı varlıkların yaşamında ortaya çıkan etkileri iki çelişkili talep olarak bir araya getirir. Çevresel iyileştirme hedeflerine ulaşmanın anahtarı, doğal unsurların özelleştirilmesi ve ticaret yoluyla doğal sermayeye dönüştürülmesidir. Bu, yeni sömürgecilik

ve neoliberalizm için bir fırsattır ve kapitalizmin mevcut küresel sorunların çözümü olduğunu varsayar, gerçekte ise bunların hepsine neden olan şeydir. Parayla gezegeni yok etmenin suçu ve sorumluluğu hafifletilir. Sürdürülebilirlik, aktif ve teknolojik verimlilik kavramları propagandayla toplumun genelinin onayını alır.

Yeşil Bir Renk Değil, Bir Yaşam Tarzı

Çevresel krizler de kâr sağlar. Savunucuları hükümetler, kurumlar, şirketler, hayır kurumları, STK'lar, bankalar, uluslararası finans kurumları ve diğerleridir. Benzer şekilde pazarlama stratejisi olarak “yeşil yıkama” gerçekte bunun tam tersi iken toplumun algıları değiştirilip zararlı uygulamaların ekolojik olarak sunulduğu, canlıların iyiliğine ve çevreye bağlılığı gösteren imgeler, çelişkili ifadeler ve yanlış veriler kullanılarak gerçekleştirilir. Sağduyu ve izlenebilirlik ve ilişkilerinin araştırılması toplumun tuzağa düşmesini önleyebilir.

Amacı nükleer enerji kullanımının düzenlenmesi olan ABD eski başkanı Eisenhower tarafından gerçekleştirilen Barış İçin Atom programı gibi örnekler, nükleer silahlarda daha fazla gelişmeyi tetikledi. Büyük bir uluslararası şirket olarak işlev gören tanınmış bir STK olarak Greenpeace, insanların endişelerini kara dönüştürüyor.³ WWF'nin (World Wide Fund for Nature – Dünya doğayı Koruma Vakfı), hayvanlar üzerinde testler yapan bir kozmetik şirketi olan Avon'un, dünyanın en büyük plastik atık üreticisi olan içecek şirketi Coca-Cola'nın banka veya şirketlerle şüpheli pazarlama ortaklıkları var ve aynı zamanda küresel yeraltı suyu rezervlerinin kurtulmasından sorumlular.

İlaç ve tarımın geliştirilmesinde yer alan çok uluslu şirketlerden biri olan Bayer, kısa süre önce agrokimyasallar ve biyoteknolojiye kendini adanmış çok uluslu bir şirket olan Monsanto'yu satın aldı. Bunlar, en çok, tohumların tekelleşmesi, biyolojik çeşitlilik için zararlı eylemleri ve yaprak dökücülerin üretimi gibi biyokorsanlık alanındaki eylemleriyle bilinirler; Amerikan Ordusu için herbisit üretimi ve tüketimi küresel sağlık üzerinde ölümcül sonuçlara yol açan genetiği değiştirilmiş organizmaların yayılması gibi. Bayer'in sloganı “Daha iyi bir yaşam için bilim” şeklindedir.

Avrupa hükümetlerinin toprakları resmi olarak kontrol edemediği kıtalarda rol oynayan BM platformları (UNICEF, OMS, UNESCO), bunu bir şekilde hükümet dışı

³ “The Truth about Greenpeace and Whaling”, Paul Watson, Sea Shepherd Conservation Society

<https://www.seashepherd.org.uk/news-and-commentary/commentary/the-truth-about-greenpeace-and-whaling.html> (last accessed Oct 15, 2020)

organizasyonlar olarak yapmayı başarırlar. Uluslararası barış ve güvenlik gücü olan Mavi Bereliler (BM barış gücü) birçok kıtada cinsel sömürü ve taciz iddialarıyla sarsıldı. Bütün bu örgütlerin, şirketlerin ve kurumların arkasında ulus devletler vardır. Toplumdaki her sektörde bu felaket bir şekilde devam ediyor. Bakıldığında her işletmenin bir diğeriyle yakın ilişkisinin olduğu, hepsinin sadece kar ekseninde birleştiği çetrefil bir organizasyon şeması, kitle toplumundaki genel rehabetle birleşince harap bir manzara bırakabilir.

Doğadaki her unsuru belirli bir ekonomik değeri olan bir kaynak olarak görmek, doğal sermayenin tanımıdır. Ancak biri finansal şartlarda varlığını nasıl idare edebilir? Bir nehrin değerinin ne olduğuna kim karar verebilir? Kim dağlara ya da ağaçlara fiyat biçmeye cesaret edebilir? Baharda çiçek açan çiçekleri izlemenin maliyeti nedir? Sabah ötüşen kuşların piyasa fiyatı nedir? Güneş ışığının gerçek değerini kim anlayabilir? İnsan hayatının değerini nasıl belirleyebilirsiniz? Ve en önemlisi, nasıl olur da küresel nüfus olarak kaderimizi etkileyecek olan ölüm kalım kararlarına dahil edilmiyoruz?

Ancak her şey kaybolmadı. Umudun olduğu yerde, harekete geçme fırsatı vardır. Bu kârın devamlılığı için yeşil enerji arayışı meselesi değil, bu bütün ekolojik topluluklar için ekolojik refahı, dengeyi, saygıyı ve kaynakların eşit dağıtımını yeniden kurma meselesidir.

Gerçek, Özerk, Bilinçli Ekolojik Mücadele İçin Alternatifler

Sömürülen insanlar doğayı sömürecektir. Sonuçta, bu kendi kendinin sömürsüdür. Gerçek, özerk, bilinçli bir ekolojik mücadele geliştirmek için fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal anlamda kişinin sağlığına, bütünlüğüne özen göstererek kendisinden başlaması gerekir. Nerede durduğumuzu ve neyi hedeflediğimizi bireysel ve ekolojik topluluklar olarak belirlemek, ilk adımdır. Dil ve eğitim yoluyla kendimizi güçlendirmek, hayatın bizim için ne anlama geldiğini yeniden tanımlamak ve bu hayatı nasıl sürdürmek istediğimize dair kavramları yeniden üretmek ve gelecek için hayallerimizi ve taleplerimizi analiz etmek ve bitkilerin, hayvanların kolektif bilisiyle varoluşu geri kazanmak...

Özyönetim yoluyla kendimiz ve başkaları için harekete geçmek, mevcut küresel çevresel sorunları doğrudan ele alarak alternatifler üretmek, sorunları öncelikle yerel olarak kendi topluluklarımızda kırarken uluslararası düzeyde de bilinçli ve dayanışmacı olmak çok önemli çünkü hükümet politikalarındaki olası değişikliklere güvenmek isabetli olmayacaktır. Bu, gerçek oyuncular olmaya karar verebileceğimiz, hangi parça olduğumuza ve dünyaya daha fazla yenilik/ilerleme getirmeye yardımcı olacağımız bir satranç oyunu. Aşağıda verilen örnekler bireylerin kendi ekolojik mücadele arayışlarını cesaretlendirecek örnekler olabilir.

Yerli Özerk Direniş ve Özyönetim

Dünya Bankası'na göre, yerli topluluklar dünyanın biyolojik çeşitliliğinin yüzde seksenini koruyor. Direniş halindeki yerli topluluklarla iş birliği yapmak, doğa ile nasıl ilişki kurulabileceğini öğretmesi bakımından bir fırsattır. Aynı zamanda kendi kişisel özgürlük arayışlarıyla özyönetim gibi kavramları da yeniden tanımlıyorlar. Yerli topluluklarda kadınların aktif rolü direnişleri için hayati öneme sahip ve kendi kendini örgütlenme biçimleri tüm dünyadaki kadınlar için gerçek bir ilham kaynağı. Öğrenmek ve süreç içinde dayanışmak, toplumsal yapıların yeni yollarını kendi coğrafyalarımız ve koşullarımız üzerinden yeniden düşünmek ve eyleme geçirmek için önemli bir adım. Güney Amerika'daki yerli topluluklar tarafından iyi bilinen *Sumak Kawsay*, iyi yaşam anlamına gelen *quechua* kelimesi ile kendi içimizde ve diğer varlıklarla uyum içinde yaşamaya atıfta bulunur. En önemlisi, toplulukların ve doğanın refahı ve gelecek olanlar için kültürün, kimliğin ve çevrenin korunması, yenilenmeyi ve yeniden büyümeyi teşvik eden unsurların uygun şekilde kullanılmasıdır. Bu öğretinin günlük hayatımıza dahil edilmesi yeni dünyaların inşası için bir anahtar olabilir, topluluğunuzda döngüsel ekonomi uygulamalarını denemek, yeniden ağaçlandırma grupları oluşturmak, yerel faunanın korunmasını teşvik etmek veya geri dönüşüm ve tekrar kullanıma kadar ileri gidilebilir.

Coğrafi Durumun, Tarihimizin, Çevresel ve Sosyal Sorunlarımızın Tanınması

Eğitim, değişim fırsatının anahtarıdır. Yaşadığımız alanı ve coğrafi durumu tanıyarak, su sistemi, flora, fauna, tarih, eski toplulukların gelişim boyunca karşılaştığı çevresel ve sosyal sorunlara ait uygulamalar bizi cesaretlendirebilir; topluluklarımızda ve çevremizde acil meseleleri ele alıp değişiklikler yaratmak için farkındalık ve güç kazanılabilir. Doğa'daki unsurları kapitalizme karşı savunmak için önemli bilgiler edinmek, sağlam, kolektif bir organizasyon yaratabilir. Yerel zeminde hareket etmek çevrenin korunması ve yenilenmesi, küresel ölçüde ilham verici olmanın yanı sıra büyük etkilere sebep olabilir.

Gıda Egemenliği Hareketi

Kendi tarım, gıda ve çevre sistemlerimizi geliştirmek, nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak kadar biyolojik çeşitliliği de korur. Örneğin, yerel bir pratik olan verimli biyo tarım uygulaması, daha eşit gelir sağlar ve doğaya saygı duyar. Eski gelenekler tarafından bize bırakılan tarımsal yöntemlerin yanı sıra mevcut eko-teknolojilerle çevresel yenilenmeyi birleştirmek gerekir. Toprağı işleyerek direnmek, ulus-devletin kontrolünden kaçınmanın en etkili yollarından biridir. Bir şehirde, balkon veya bir çiftlikte uygulanabilir.

Toplulukların Dönüşümü ve Toprağın Sürdürülebilirliği için Permakültür ve Sosyal Ekoloji

Permakültür veya Sosyal Ekoloji gibi mevcut araçları denemek ve incelemek bize yardımcı olabilir. Bu sayede ilişkilerimizin tüm yönlerinde değişiklik yaratabiliriz. Örneğin; toprak, arazi ve doğa idaresi, yapılı çevre, araçlar ve teknoloji, kültür ve eğitim, sağlık ve manevi refah, arazi kullanım hakkı ve topluluk yönetimi.⁴

Yaşamda her unsurun denge sağlayan çok işlevli döngülerin bir parçası olduğunu anlamak, ekolojik topluluklar olarak gelişimimize katkı sağlamalıdır. Çevreye ve bedenimize zarar veren seçenekler yerine doğal ürünleri kullanarak kendimiz ve gençler için eğitici yöntemler keşfetmek; mesela, mutfak atıklarımızı gübreye dönüştürmek bunun küçük bir parçasıdır, ihtiyaçlarımıza ve coğrafyalarımıza uyum sağlamalıyız.

Hayvanları, bitkileri ve insan popülasyonunu etkileyen kuraklık, ormansızlaşma, savaş veya kimyasal atık ile zaten etkilenmiş olan alanların yenilenmesi, küresel gerçekliklerdir. Ekoloji odaklı projeler, çevresel etkileri tersine çevirmeyi ve her zamankinden daha verimli topraklar yaratmayı başarabilir. Amaçları, bütünsel bir yaklaşımla kolektif olarak çalışmaktır; belki de ekonomik olarak büyümeyi bırakıp örgütlenerek büyümeye başlamanın zamanı geldiği için. Diğer taraftan yerel permakültür projesi, eko-köy ve çalışma gruplarının geniş bir bilgi sahası mevcuttur.

Doğa ile İlişkilenme

Direnış ve mücadele ancak benliğimizi ve varoluşumuzu oluşturan yürekten, o derin sezgiden gelebilir çünkü yaşamın özü varlığın ruhunda yatar. Yeni çağın inşasında insanlığın ne tür bir parçası olacağımızı öğrenmek için kendimizi dinlemeye ihtiyacımız var. Açgözlülük ve nefrete yer vermeden, tüm canlılar için sevgi, şefkat ve empati duyguları en güçlü silahımız olabilir. Kendimizi doğadaki unsurlarda tanımak ve keyif almak bu direnişin bir parçasıdır. Yapabileceklerimiz sonsuzdur. Ekolojik mücadele, kendini savunmakla ilgili değil, varlığı ve her şeyi savunmakla ilgilidir. Bu bizim sorumluluğumuz. Her bir eylem, tıpkı her kum tanesinin muhteşem çölün kumullarını oluşturması gibi, kolektif mücadelenin genişlemesine yardımcı olabilir.

⁴ David Holmgren, *Figure 1 Introduction, Permaculture: Principles & Pathways beyond Sustainability*, 2002.

Etin Cinsel Politikası: Kayıp Gönderge Yoluyla Hayvan Yaşamına ve Bedenine El Konulması ya da Et Yeme ile Erkeklik Arasındaki Sürekli Bağ

Derya Aydın

“Tahakkümün en iyi işlediği yer, bir kopukluklar ve parçalanmışlıklar kültürüdür. Feminizm ise bağlantılara ışık tutar.”¹

“Et” Yemenin Dayanılmaz Ağırlığı

“Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram”² adlı kitap son derece radikal ve sarsıcı bir metin. Aynı zamanda “rahatsız edici”. O kadar rahatsız edici ki kitaba başlamadan önce kitabın adından, elinizin altındaki metnin sadece yeme içme alışkanlığınızı değil; aynı zamanda hayvanlarla ve çevre ile olan ilişkinizi gözden geçirmenize vesile olacağını hissedersiniz. Hatta hemcinsleriniz ve karşı cinsle olan ilişkinize kadar bir bütün gündelik hayat alışkanlıklarınızın ve bu süreçler hakkındaki fikirlerinizin değişebileceğine yönelik güçlü bir “tehdit” ile karşı karşıya olduğunuzu hissedersiniz.

Kitabın adında yer alan “etin cinsel politikası” ifadesi et yiyen bir topluma mensup bireyler için yeterince tedirgin edicidir. Bu tedirginliğin tek nedeni, avcılığın ve hatta leş yiyiciliğin başladığı, iki milyon yıl öncesine kadar giden,

¹ Carol J. Adams

² Carol J. Adams, *Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram*, İstanbul: Ayrintı Yayınları, 2013.

tarihten beri “et”³ yemeye alışkın insana, “et” yemenin olağan değil, bir istisna olduğunu ileri sürmesi değildir. Bu ifade et ve cinsellik arasında bir bağa işaret ettiği için de okuyucuda şok etkisi yaratmaktadır. Üstelik bu bağın yerleşik bir politika yoluyla inşa edilmiş olmasına yönelik “cinsel politika” ifadesiyle biraradalığı, alışıl-gelmişin ötesinde bir iddia olarak okuyucuyu daha en başta sarsmaktadır.

Yine, “etin cinsel politikası” ifadesinde, cinsel politikanın “et”e atfedilmesi birçok nedenden dolayı okuyucuyu ters yüz eden yeni bir kullanımdır. İlk olarak, buradaki “et” ifadesinde, hayvanlar kayıp gönderge ise de işaret edilenin hayvan eti/hayvanın ölü bedeni olduğu açıktır. Dolayısıyla ifade edilen “et”e ait cinselliktir. Bu okuyucu için yeterince altüst edicidir. Yine, “etin cinsel politikası”nın kurucu öznesi hayvanlar değil insandır. O halde ima edilen insana ait bir edim olan politikanın “et”e yönelik tesis edilmesi ve istikrarlı bir cinsel politika olarak yürürlükte olmasıdır. Bu anlamıyla daha en başta “et”e ve aslında “et”e indirgenen hayvana/ölü hayvan bedenine ait bir cinsel politikadır söz konusu olan. Bu sürecin okuyucu açısından idrak edilmesi kolay değildir.

Benzer şekilde, “et”in, “cinsel politika” ile bir arada kullanılması “et”le insan arasındaki bir ilişkiye gönderme yapmaktadır. Ancak insana ait bir vasfın hayvanlara atfedilmesi dolayımı ile kurulan bu ilişki eşitler arası bir ilişki değil, söz konusu olan hayvanın varlığını ve yaşamını “et”e indirgeyen bir eşitsizler arası ilişkidir. Daha sarıh bir ifadeyle, kesilme ve parçalara bölünme yoluyla yaşamı ve varlığı ortadan kaldırılmış/ölü bedeni kayıp gönderge yoluyla “et”e indirgenmiş bir varlıktır söz konusu olan. Bütün zaman ve uzamlarda varlığı inkâr edilmiş, yaşamına el konulmuş ve süreklileşmiş bir tahakkümün nesnesidir o. Bu tahakkümün insan eliyle sistematize edilerek yürürlüğe konduğu ve gündelik yaşamın normal haline geldiği bir olağan pratiğin nesnesidir o. Bu açıdan “etin cinsel politikası” ifadesi, esasen “ete indirgenmiş ölü hayvan bedenine ilişkin cinsel politika”dır.

Son olarak kapakta kullanılan çıplak kadın resmi ile arka kapakta yer alan sarsıcı yazı ise adeta okuyucunun ortağı olduğu bir suçun ifşa edilmek üzere olduğunu diğer işaretleridir. Okuyucunun yüzleşmeye kolay cesaret edemeyeceği bu suç, henüz idrak edilmemişse de bu suçun arkaik köklerinin olduğu ve kendisinin de bunun ortağı olduğu aynı şekilde okuyucu tarafından derinden sezilmektedir. Dolayısıyla ileri sürüldüğü gibi hayatını tamamen değiştirmese de okuyucu, bu metni okuduktan sonra en azından “et” ile olan ilişkisinin eskisi gibi ol(a)mayacağını farkındadır. O nedenle, henüz yolun en başındayken, okuyucuyu heyecan ve korku ile karışık duygular ele geçirmeye başlamıştır.

³ Et kelimesinin gerçek anlamı ile hayvan etinin kesilmesi ve pişirilip yenmesi amacıyla parçalara bölünmesi arasındaki farka dikkat çekmek amacıyla metin boyunca et kelimesi turnak içerisinde kullanılacaktır.

“Veganların Kutsal Kitabı”nın Doğuş Sancısı

Carol J. Adams tarafından yazılan “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” adlı kitap 1990’da yayınlandığında dünyada ciddi bir etki uyandırmış radikal bir metin. İngilizce kaleme alınan ve yayınlanan bu metin çok kısa bir sürede ciddi bir okuyucu kitlesine ulaşmış ve aynı hızla farklı dillere çevrilmiştir. Böylece yine çok kısa süre içerisinde milyonlarca insana ulaşmıştır. Kitap feministleri ilk etapta şüpheye düşürse de vejetaryen ve vegan hareketini ciddi biçimde heyecanlandırmış ve bu yapılar için bir manifesto metin olarak kabul görmüştür. Ancak aynı metin, ciddi saldırıların da hedefi haline gelmiştir.

New York Times’ım Etin Cinsel Politikası’nı “veganların kutsal kitabı” olarak nitelemesinin nedeni bu kitabın vejetaryenlik ve veganlık hakkında söz kurmuş ilk metin olmasından kaynaklanmamaktadır. Bu tanımlama, kitabın “et” yeme kültürünün arkeolojisini yaparak “et yemenin basit ve doğal bir olgu olmadığı”nı, “et” yeme ile iktidar/güç/tahakküm ve erkeklik arasında bir bağın söz konusu olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak yazar vejetaryen ve vegan hayat tarzları ile feminist bir hayat sürmek arasında da benzer şekilde bir bağın olduğunu ileri sürmektedir. Birbirinin karşısına konumlanan bu iki sürecin merkezinde ise hayvanlar ve insanların hayvanlarla ilişkisi yer almaktadır. Yazar, “Etin Cinsel Politikası” başlığın altında erkeklik ve et yeme arasındaki ilişkiyi, “Hayvanlara Tecavüz Edilmesi, Kadınların Kesilmesi” başlığı altında kadınların ve hayvanların maruz kaldığı birbiriyle ilişkili tahakkümü, “Maskelenmiş Şiddet, Susturulmuş Sesler” başlığı altında kayıp gönderge yoluyla “et” yemenin normalleştirilmesini ve “Paramparça Metinler, Paramparça Hayvanlar” başlığı altında kadınların metinleri ve vejetaryen tarih arasındaki ilişkisini inceleyerek metin boyunca bu bağları deşifre etmekte ve güçlü bağlantılar kurmaktadır.

Vejetaryen ve vegan yaşam tarzı yeni olmasa da uzun yıllar haklılığını ve meşruluğunu ispatlamaya çalışmış iki yaşam tarzı ola gelmiştir. Nitekim vejetaryen hareket ile vegan ve vejetaryen kuram bu haklı çaba üzerinde inşa edilmiştir. Ancak bu kuram ve yaşam tarzı bugün hala yeterince kabul görmüş değildir. Adams metin boyunca ortaya koyduğu bağlantılarla, yerleşik olana güçlü eleştiriler getiren ve ortaya koydukları güçlü kuramla alternatif bir yaşam sunan vejetaryenlik ve veganlığın nasıl anlamlı bir yaşam tarzı olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte taraftan, “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” Carol J. Adams’ın uzun yıllar süren çalışması sonucu ortaya çıkmış bir çalışma. Adams, feminizm ile vejetaryenlik arasındaki ilişki üzerine 1974’te, üniversite yıllarında düşünmeye başladığını aktarır. Ancak kitap yaklaşık 20 yıl sonra yayınlanmıştır. Yazar bunun nedenini, feminizm ile vejetaryenlik arasında olduğundan emin olduğu bağın ne ve nasıl bir bağ olduğu konusunu tamamiyle kavrayamamasına bağlamaktadır.

Bu bağ üzerine düşünmeye başladığı yıllarda vejetaryen olan Adams, bunun feminist olmakla nasıl ve ne denli bağlantılı olduğunu anlamadığını şu şekilde ifade etmektedir: “Vejetaryenliğimin feminist olmamla pek ilgisi yoktu; en azından ben öyle sanıyordum. Bu ikisinin nasıl ve neden bu denli bağlantılı olduğunu, vejetaryen olmanın feminist meramla birlikte nasıl yankılandığını şimdi anlıyorum.”⁴ Ayrıca, Adams, üniversitedeyken feminizm ile vejetaryenlik arasındaki bağı anlamak için bir makale yazdığını ve makalenin yayınladığını aktarır. Bu makale yayınlandıktan sonra yine yayınlanmak üzere bir kitap çalışmasına başladığını, bunun için yayıneviyle dahi anlaştığını ancak kitap bittikten sonra bu bağı teorik olarak kuramadığını hissettiği için kitabı yayınlamaktan vazgeçtiğini belirtir. Adams kendisinin de tereddüt ettiği bu bağ nedeniyle eleştirilerin hedefi haline geldiğini ve bunun kitabı yayınlamaktan vazgeçmesinin bir nedeni olduğunu şöyle aktarır:

“Bir şey canımı sıktı. Feminizm ve vejetaryenlik arasında bir bağlantı olduğunu iddia etmek için yalnızca tek bir şansım olacağım hissettim ve 1976’da yazdığım kitap bana hazır gibi gelmedi. Henüz “pişmemiş”ti. Bağlantıları ne kadar kesin olarak açıklamıştım? Teorim neydi? Bu kitabı yazmak için ilk çabalarımı frenleyen yalnızca entelektüel tereddütler değildi. Çalışmalarımın olumsuz yankılarına da kulak verdim; kendimi çıplak ve savunmasız hissettim. Ne kitabım hazırdı ne de ben hazırdım.”⁵

Adams geride “Avustralya’da burslu okuma teklifi ve dünyayı gezme imkânı dahil” akademiye bırakarak “aktivizmle uğraşmaya” ve eşiyle birlikte Şiddet Gören Kadınlar için Acil Yardım Hattı kurarak bu çalışmayı yürütmeye koyulur. Ancak hiçbir zaman bu bağlantıları kurmaktan vazgeçmez ve çalışmaya devam eder. Yazar, “Yirminci Yıl Baskısına Önsöz”de bu süreci uzun uzun anlatır. Çünkü bu teknik bir ayrıntı değil, kitabın oluşum sürecinin sancılılarıyla doğrudan ilgilidir. Söz konusu olan yazarın özel hayatı değil, bu bağlantıları açıklamaya ilişkin yıllar süren bir çabadır. Kitabı özel kılan en temel şeyin bu çaba olduğu açıktır. Nitekim yazar bu çabanın, “hem acılı hem neşeli olan uzun bir süreci”, hayatının on yedi yılını kapsadığını aktarıyor. Feminizm ve vejetaryenlik arasında ve/veya et yeme ile erkeklik arasında bir bağlantı olduğunu iddia etmek oldukça risklidir. Çünkü yazarın da aktardığı gibi bu iddiayı ileri sürmek için bir şansı vardır ve bu şansı iyi değerlendirmezse yalnızca ciddi saldırıların hedefi haline gelmeyecek aynı zamanda bu bağlantı iddiası da çürümüş olacaktır.

⁴ Age, 47.

⁵ Age, 33.

Ancak yazar, “kadınlara ve hayvanlara yönelik tahakküm biçimlerinin birlikte dokunmasını mümkün kılan şeyi” tesadüfen bulur! Bu şey, Margaret Homans’ın Bearing the Word [Sözü Taşımak] adlı eserinde geçen “kayıp gönderge” metaforudur! Adams “kayıp gönderge” kavramını keşfettiğinde aradığını bulmuştur. Bu kavramla heyecanlanan yazar yazdığı bütün taslakları rafa kaldırır ve yeniden yazmaya koyulur ve “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” kitabı böylece inşa edilir.

Ancak bu yazarın risk olarak gördüğü iki süreci de ortadan kaldırmaz. Yazar bağlantıları kuran harcı bulduğunu düşünse de kitap yayınlandığında ciddi bir sansasyon yaratır. Yazar “1980’lerin sonlarındaki vejetaryenlik rüzgârını arka[sına] almakla” suçlanır. Ancak eleştiriler daha da ileri gider ve kitap “yılın akademik aşırılığı” ilan edilir. Diğer taraftan ise kitap kısa süre içerisinde onlarca ülkeden milyonlarca insanın başucu kitabı haline gelir. Hem seveni hem de yereni bol olan kitap kamuoyunda etki yaratır.

Kitabın iddiasının çarpıcı ve bununla bağlantılı olarak yazım aşamasının sancılı olması ile yazarın aktivist kimliği ve bununla bağlantılı olarak vejetaryen ve vegan hareket için bir kaynak kitap haline gelmesi dolayısıyla yazarla okuyucu arasında ciddi bir bağ oluşur. Kitap yayınlandıktan sonra yazara yıllarca süren geri bildirimler ulaşır. Kitabı okuyan ve “kitap tarafından doğrulanmış hissedenden insanlar”, insanların maruz kaldığı baskı ile hayvanların maruz kaldığı baskı arasındaki bağlantıyı doğrulayan imajları yazara yollar. Kibrit kutuları, menüler, reklamlar ve billboard fotoğrafları gibi görselleri birer kanıt olarak yazara gönderilir. Yazar yazdığı kitabı anlatmak üzere bütün ülkeyi dolaşırken bu kanıtları yanında taşır. Yazar artık bu bağlantı iddiasını kanıtlamanın çok daha ateşli bir savunucusudur. Ayrıca kitabın yarattığı etki konusundaki iddiasını şu sözlerle aktarır: “Geçen yirmi yıl boyunca Etin Cinsel Politikası okurların hayatlarını değiştirdi; çünkü onlar bu kitap aracılığıyla baskıdan gayri dünya ihtimalini kavradı ve bu dünyayı var etme yolunda aktivizmin önemini anladı.”⁶

Yazar kitabın yarattığı etki ve okuyucuların desteğiyle bağlantılar kurmaya devam ederek yeni metinler yazmaya başladığını da: “Elime geçen ve yorumlamam gereken imgelerle birlikte, okurlarım beni Etin Cinsel Politikasının imge temelli ikinci bir cildini yani The Pornography of Meat’i [Etin Pornografisi] yazmaya itti.”⁷ sözleriyle ifade eder.

⁶ Age, 21.

⁷ Age, 22.

Mümkün Olanı Tasavvur Eden Bir Teori: “Müdahil Teori”

“Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” aktivizmin içinden doğmuş çok güçlü bir teori ve kuram metni. Dünyanın birçok yerinde, bilhassa batıda, kadın hakları ve özgürlük rüzgarlarının estiği 1970’li yıllarda Amerika’nın en iyi okullarında eğitim görmüş ancak akademiye sırt çevirerek yüzünü aktivizme dönmüş Adams, bu kitabın aktivizm sayesinde var olduğunu söyler. Kitabın ilk baskısı 1990’da yapılmışsa da bu kuramın özgürlük rüzgarının estiği yılların hayali ve yaşam tahayyülü üzerinden inşa edildiği açıktır. Yazar bunu şu şekilde dile getiriyor:

“Etin Cinsel Politikası insanlara hitap ediyor; çünkü onlar da eşitliğin galip geleceği günü hayal ediyor. 1974’te bizi kısıtlayıcı ve baskıcı inanışlardan özgürleştirecek bir gelecek hayali kuran [...] bir topluluğun parçasıydım. Uzun yıllardır bir savaşı protesto ediyorduk (tanıdık geliyor mu?) ve alternatif kurumlar yaratıyorduk. İçinde yaşadığımızdan farklı bir dünya hayal ediyorduk. Oldurmak için çaba gösterdiğimiz şeylerin bir kısmı vücut buldu. 1970’lerin radikal feministlerinin çalışmaları sayesinde cinsel taciz kanunlar tarafından tanındı, ev içi şiddet için sığınma evleri yapıldı ve finanse edildi, tecavüzü önlemeye yönelik yasalar geçti. Şiddeti sona erdirmek için çabalarlarken bir yandan da şiddetin mağdurlarını korumak için çalıştık.”⁸

Bu ifadeler kitabın temel argümanlarından olan bağlantı kurmanın salt teori ve kuram açısından değil; yeni bir yaşamın tahayyülünün de ilk adımı olduğunu bize hatırlatmaktadır. İnsanlar arası eşitlik talep etmek ile kadın özgürlüğünün, baskıya direnme ile savaşa karşı çıkmanın, doğayı sınırsız bir sömürü alanı olarak görüp talan eden anlayış ile hayvanları sistematik bir biçimde kesen, parçalara bölen ve bedenini “et”e indirgeyen anlayışın ve kadına yönelik şiddet ile hayvanlara yönelik şiddet arasında bir bağın/bağlantının olduğu inkâr edilemez. Yine, doğanın, kadınların ve hayvanların tahakküm altına alınması süreçleri aynı değil elbet; ancak birbirine benzeyen ve birbiriyle bağlantılı süreçlerdir. Hayvanların kesilmesi, parçalara bölünmesi yoluyla ölü bedeninin “et”e indirgenmesi ile kadınların bedenine el konulmasının birbiriyle bağlantısı var.

Etin Cinsel Politikası metninin merkezinde bağlantıları kurmak var. Öte taraftan bağlantıları kopmuş, Adams’ın deyimiyle tahakkümün en iyi işlediği yer olan kopyukluklar ve parçalanmışlıklar kültürü içerisinde bu bağlantılar kayıptır. Bu bağlantıları görmek, deşifre etmek ve yeniden kurmak yeni bir yaşamın tahayyül edebilme yetisi ve cesaretiyle mümkündür. Bu cesareti edinmenin en önemli yolunun ise aktivizm/mücadele olduğu açıktır. Yazar “her şeyin birbiriyle bağlantılı ol-

⁸ Age, 23

duğunu anlayan “müdahil”lere ihtiyacımız var.” diyor ve ekliyor kadın mücadelesi tam da bu bağlantılara ışıktutmaktadır.

Yazar, yayınlandığı ilk yıldan üzerinden 30 yıl geçmesine rağmen dünyanın birçok yerinde ciddi bir etki yaratmaya devam eden “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram”ı bir “müdahil teori” olarak adlandırmaktadır. “Müdahil teori”yi ise yazar şöyle tanımlamaktadır:

“Var olana duyulan öfkeden yükselen ve mümkün olanı tasavvur eden bir teori... Müdahil teori, değişimi mümkün kılar. ... Müdahil teori sorunları ifşa eder; ama aynı zamanda çözümler de önerir. Müdahil teori direnişi güçlendirir. Yeni bir kültür yaratıyoruz; tepeden inmeci fikirlerin ya da tepeden inmeci eylemlerin kültürü değil. İlkelerinden feragat eden “karar vericilere ihtiyacımız yok; her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu anlayan “müdahil”lere ihtiyacımız var.”⁹

Yazarın “müdahil teori” olarak tanımladığı kitabın kadın hakları, hayvan hakları ve ekoloji mücadeleleri için yeni anlamlar kazandırmıştır.

Kayıp Gönderge Yoluyla Hayvanların Yaşamına ve Bedenine El konulması

Her düşünce ve kuram dünyayı kendi kavram setiyle algılamaktadır. Bu nedenle dil zannettiğimiz kadar basit bir süreç değildir. Sadece düşünceyi değil yaşamı şekillendirmektedir. Cinsiyetçiliğe karşı mücadelenin önemli duraklarından birinin dil olduğu kadınlar tarafından uzun zaman önce keşfedildi. Birçok feminist kuram dilin kadınlara yönelik ayrımcılığı ve cinsiyetçiliği nasıl normalleştirdiğini ortaya koydu. Kadınlar uzun yıllar boyunca dil üzerine çalışarak birçok kültürde dilin eril kodlarının olduğu ve kadına yönelik ayrımcılık konusunda nasıl önemli bir işlev gördüğünü deşifre etti.

“Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” metninin en özgün yanlarından biri dile yaptığı vurgudur, dilin “et”e ilişkin işlevine atfettiği önemlidir. İnsanların hayvanlar hakkında/hayvanlara ilişkin kullandığı ve kullanmadığı sözcüklerin dile gelme biçimine ilişkin vurgu metnin en etkileyici bölümüdür. Adams, hayvanlar hakkında inşa edilen dil yoluyla onların sömürsünün normalleştiğini ileri sürer. Yazar bu dil oyunun merkezinde ise “kayıp gönderge”nin yattığını ileri sürer. Yazara göre, kayıp gönderge sisteminde, yumurta ve süt ürünleri üretimi yoluyla hayvanlar kayıp hale getirilmektedir. Hayvanlar canlı varlıklar olarak ortadan kaybolmaktadırlar. Söz gelişi, insanların duygulanım süreçlerinden söz ederken

⁹ Age, 20-21.

hayvanlarınkinden söz etmek bir yana onların bu türden duygulanımları yokmuş gibi davranmamız kayıp gönderge yoluyla normalleşiyor. Böylece, insanlar için kullanırken dehşete kapıldığımız sözcüklerin/betimlemelerin hayvanlar için de geçerli olduğu bu dil oyunu nedeniyle aklımıza gelmiyor.

Yine, “et” kelimesinin ilk ve tek anlamı hayvan etine denk düşmesi de bu kelime her zaman kesilmiş/parçalara bölünmüş hayvan etiyle özdeş olarak kullanılır. Bu ifade, “kırmızı et”, “beyaz et”; “dana eti”, “kuzu eti”, “tavuk eti” gibi doğrudan çağrışımlar uyandırmaktadır. Nitekim et kelimesine ilişkin internetteki basit bir aramada dahi karşınıza çıkan tanımların veya görsellerin tamamı, kesilmiş/parçalara bölünmüş hayvan etine aittir. “Hayvanların ölü bedenleri” gibi bir ifadeyi okuduğunuzda dahası “hayvanların ölü bedenlerini yemek” gibi gündelik hayatımızda oldukça yaygın ve son derece gerçekçi olan ifade bizi dehşete düşürmektedir. Ancak et yiyen toplumlarda dil ölü hayvan bedenini “et”e indirgemıştır ve hayvanlar artık bu dilde kayıp göndergedir. Söz konusu etin hayvanın kesilmiş ve parçalara bölünmüş eti olduğu vurgusu ortadan kalkmıştır. “Et”le kurduğumuz ilişkinin rahatsız edici olmamasının sebebinin dilde inşa edilen kayıp göndergeler olduğu açıktır. Yazar tam da bu çağrışımların görünmez kılınması amacıyla mezbahaların yerleşim yerlerinin çok uzağında kurulduğunu hatırlatmaktadır. Kayıp gönderge yoluyla bu dili kurduğunuzda yediğiniz şeyin bir zamanlar yaşamakta olan bir canlının ölü bedeni olduğunu unuturuz. Çiğnediğimiz etin etiyle kemiğiyle canlı bir kuzunun ölü bedenine ait olduğunu dil yoluyla da unuttuğumuz için kolay yeriz.

Kayıp
gönderge yo-
luyla bu dili kurdu-
ğunuzda yediğiniz
şeyin bir zamanlar yaşa-
makta olan bir canlının
ölü bedeni olduğunu unutu-
ruz. Çiğnediğimiz etin
etiyle kemiğiyle canlı bir
kuzunun ölü bedenine ait
olduğunu dil yoluyla
da unuttuğumuz
için kolay
yeriz.

“Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” metninin en sarsıcı yanlarından biri hayvanların tahakküm altına alınması sürecinde kurulan dilin etkisine yaptığı bu vurgu ve buna karşı kullandığı kavram setidir. Nesneleşmiş hayvana öznel atfeden bu dil aynı zamanda hayvanlara gaddarca davranan insanı çarpıcı biçimde deşifre etmektedir. Bu nedenle metinde kullanılan, “hayvanların ölü bedenleri”, “ölü hayvan yemek”, “disiileştirilmiş protein”, “kayıp gönderge sistemi”, “hayvan özgürlüğü aktivizmi”, “hayvan hakları aktivizmi”, “eko-terörizm”, “cinsiyetçilikten ve türçülükten özgürleşmiş ilişkiler” gibi kavramlar oldukça çarpıcıdır.

Et Yeme ile Erkeklik Arasındaki Sürekli Bağ

“Gelin, şiddetin her biçimini engellemek için çalışalım. Gelin, şiddet orucu ve vegan ziyafeti başlatalım. Bir araya gelelim ve aşureyi paylaşalım. Hakim kültürün değer yargılarını ters yüz edip ölüme değil yaşama değer verelim. Gelin pilav yiyelim ve kadınlara inanalım.”¹⁰

Kitabın en temel argümanı “et” yemenin erkek egemenlikle ilişkili olduğu, kadınlar ile insan olmayan hayvanların benzer ve birbirine bağlı şekillerde konumlandırıldığıdır. Metin, yalnızca kadınlara değil, egemen olmayan bütün diğer insanlara ve hayvanlara yönelik cinsel şiddet ile kötü muamele arasında bir bağıntı olduğunu savunuyor. Etin cinsel politikasının gündelik hayatın her aşamasında oldukça yaygın olduğunu ileri süren yazar, yemek kitaplarından, reklam filmlerine ve romanlardan, felsefi önermelere kadar bu politikanın etkin olduğunu belirtmektedir. Sözgelisi, insan için kullanılan “tecavüz” ifadesinin hayvanlar için kullanılmasının ne rastlantısal ne de basit bir kullanım olduğunu belirtir. Türkçe’deki “kadınbudu köfte” gibi bir kullanımın kadınlar ve hayvanlar arasındaki bir bağa gönderme yaptığını ileri sürer. Türkçe’deki “mal” kelimesinin hem büyükbaş hayvan hem de “iffetsiz kadın” anlamına geldiğini hatırlatır. Benzer şekilde “mala vurmamak” veya “ete gitmek” deyimlerinin seks işçileriyle birlikte olmak anlamına gelmesinin hayvanların dişilleştirilmesi ile kadınların hayvanlaştırılması bağlantısından kaynaklandığını belirtmektedir.

Yazar, Türkçe önsözde Türkiyeli okuyucuların kültürel asimilasyondan insan hakları ihlallerine kadar bu kadar şiddet ve baskı varken “neden etin cinsel politikası” sorusunun sorulma ihtimalini ele alıp bu soruyu şöyle cevaplamaktadır:

“Seçkin bir askeri zümre tarafından kurulan ve askerlik yapmanın her erkek için zorunlu olduğu bir ülke olan Türkiye’nin devlet politikası, tüm erkeklerin devlet ruhsatlı şiddetle yetkilendirildiği bir ortam yaratıyor, ataerkil değerlerin egemenliğini sürdürmesine olanak veriyor. Bu durumun sonuçlarını namus adı altında işlenen kadın cinayetlerinde olduğu gibi LGBT bireylere yönelik nefret suçlarında (ve özellikle trans bireylerin öldürülmesinde) görmek mümkün. Birçok başka ülke gibi Türkiye’de de cinsel taciz ve tecavüz vakaları oldukça yaygın.”¹¹

¹⁰ Age, 17.

¹¹ Age, 101.

Kadına yönelik şiddetin kırım düzeyine yükseldiği ve doğanın her gün talan edildiği böyle bir atmosferde bu bağlantılar üzerine düşünmek yazarın da vurguladığı gibi her zamankinden daha hayatidir.

Öte taraftan, pornografide kadınların tasvir ettiği imgeler ile hayvanlar arasında güçlü çağrışımlar olduğunu belirtir. Bu vakaların her birinde konu hayvanlar gibi görünse de kadınlar kayıp göndergedir. Benzer şekilde, tecavüze uğrayan kadınların sıkça kullandığı ifadelerden birinin “kendimi et parçası gibi hissediyorum” ifadesi mecazi bir kullanımdır ve bu ifadede hayvanlar kayıp göndergedir. Nitekim hiç kimse gerçek anlamda bir et parçası gibi hissedemez ancak burada vurgulanan beden kullanım tasavvurunun başkasının -bu başkası erkektir- denetiminde olması hissidir. Yazar “kendini et parçası gibi hissetme” söyleminde “hayvanların kaderi insan merkezli bir hiyerarşinin içine çekilmiştir. Tecavüz mağdurlarının ve dayak yiyen kadınların özelinde, hayvanların ölüm tecrübesi, kadınların yaşarken deneyimlediklerini resmetme işlevi gördüğünü” belirtir. Burada da görüldüğü gibi kayıp gönderge sistemi içerisinde kadınlar hayvanlaştırılmış, hayvanlar da kadınlaştırılmıştır.

Benzer şekilde, yazar, kadınları hayvanlaştıran, hayvanları ise dişilleştiren ve ikisini de tahakküm altına alıp sömüren yerleşik kültürü sadece eleştirmemektedir. Aynı zamanda kimi çağrışımların mevcut tahakkümü nasıl güçlendirdiğini inceleyerek çok yönlü ve birbirine kenetlenmiş baskı biçimlerini dikkate almak için bir metodoloji önermektedir. Böylece “şiddeti kıymetli addeden hâkim kültüre muhalif olmanın bir yolu”nu sunmaktadır.¹² Metin, doğanın, hayvanların ve kadınların tahakküm altına alındığı baskın kültürün genel geçer olmadığını, bunun dışında bir yaşamı tahayyül etmenin mümkün olduğunu ve onun, çevre, hayvanlar ve nihayetinde insanlar için mevcut yaşam tarzından çok daha iyi olduğunu bütün ayrıntılarıyla anlatma çabasını taşımaktadır. Bu anlamıyla metin sadece “et” yemeye dayalı hâkim kültürü eleştirmiyor; aynı zamanda vejetaryen ve vegan eleştirel kurama yer vererek alternatif bir yaşam sürmeyi önermektedir.

Sonuç Yerine

Kitabı okuyan veya okumadığı halde duyan birçok insanın bu kitap söz konusu olduğunda verdiği tepki bir ön yargı oluşturmaktadır. Tepkiler o kadar heyecanlı ki, ya kitaba hemen ulaşip okumak istersiniz ya da elinize alıp

¹² Age, 13-14.

okumaya korkarsınız! Ancak, bu metin hayvanların “et”e indirgenerek ölü bedeninin sistematik olarak parçalara bölünmesini ve yenmesini normalleştiren hâkim kültürü sert biçimde eleştirirken erkeklik ile et arasındaki ilişkiye yönelik güçlü bağlantılar kurduğu ve yeni bir yaşam tahayyülünü canlı tuttuğu için oldukça önemlidir. “Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram” bizi hayvanların varlığı, yaşamı ve bedenini umursamaya çağırmaktadır. Hayvanların nesneleştirilmesi ile kadınların nesneleştirilmesi sürecini beraber düşünmemizi önererek doğanın kontrol altına alınması ile hayvanlar ve kadınların kontrol altına alınma süreçlerinin paralel olduğunu hatırlatmaktadır. Kadınları hayvanlaştıran, hayvanları da cinselleştirip dişilleştiren bir tavır ve davranışlar bütününe karşı durmamızı önermektedir. Benzer şekilde, erkekliğin kültürümüzün münferit kaygılar olarak gördüğü feminizm ile veganlığın birbiriyle derinlemesine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kopukluklar ve parçalanmışlıklar kültürü içerisinde kaybolmuş ve baskı altında olan bizleri bağlantı kurma cesareti göstermeye davet etmektedir. “Et” yeme ile erkeklik arasında bağa işaret ederek bizi öldürme ve şiddet üzerine bina edilmiş bir kültüre meydan okumaya çağırmaktadır. Ancak bu çağrıya yanıt vermek o kadar kolay değildir! Bunun için yerleşik olanı sorgulama iradenizin, bununla yüzleşme cesaretinizin ve yeniyi inşa etme umudunuzun olması gerekmektedir.

Beyza Üstün ile Söyleşi: Ekoloji ve Salgın

JİNEOLOJÎ DERGİSİ: Öncelikle, karşılıklı olmasını istediğiniz bu sohbet için çok teşekkür ederiz. Ekoloji ve salgından konuşacağız. Mevcut salgın durumundan kaynaklı sanal ortamda yaptığımız bu sohbetimize insan doğa ilişkisinden konuşarak başlayalım derseniz. Siz bu ilişkiyi tarihsel süreçlerindeki dönüşümüyle birlikte nasıl tanımlarsınız?

BEYZA ÜSTÜN: Hem bu sorudan bakarak hem sohbetimize temel altlık oluşturacak birkaç temel şeyi vermek istiyorum. Konuşacağımız konu ekoloji. Ama neyi konuşursak konuşalım, içinden tek başına birini seçerek konuşamayız bu kavramları. Hepsini bir arada konuşacağız. Ne demek istediğimi belki şimdi biraz daha net anlatabilirim. Ekoloji, canlı ve cansızlar arasındaki yaşam ağı; dolayısıyla bir bölgeden, tanımlı bir cisimden bahsetmiyoruz. Yaşamın bütünündeki o ağdan bahsediyoruz. Bu ağa nereden bakarsak bakalım, bizim de içinde bulunduğumuz tüm canlı ve cansızlar arasındaki yaşamdan bakalım, ekolojiye bakıyoruz. Kendi bedenimizden baktığımızda da Karl Marx'ın dediği gibi "Doğa bedenimdir", yine ekolojiye bakıyoruz. Buna basit bir tanımla gireyim. Ekoloji, aynı zamanda bu yaşam ağını inceleyen bilimin de adı. Ama ben tek başına yaşam ağı üzerinden bakmak istemiyorum sizinle yapacağım sohbette. Dediğim gibi, tek başına baktığımızda süreçlerin içinden kopuk bir analiz yaparız, o da zaten bugünü, içinde yaşadıklarımızı, tahakkümü, sömürüyü tanımlayamaz. Onun için ekolojiye bakarken toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan, ataerkil yapının toplumsal sömürüyü ve ekosistemlerin sömürsündeki rolünü gören bir perspektifle, kapitalizmin süreçlerini irdeleyen bir perspektifle bakmak gerekiyor. Siyasi bir süreçten bakıyoruz aslında. Bütün bu baktığımız, konuştuğumuz alan siyasi bir müdahale, dolayısıyla bu müdahalenin karşılığı ve bu müdahaleyi durdurmak için konuşacağımız her şey de aslında bir siyasi müdahalenin, örgütlülüğün, hakların, kazanımların analizi ile olabilir. Ve bunun örgütlenmesi, bunun süreçleri ile ancak aşılabılır. Söylemek istediğim şey şu; eğer bugün ekoloji perspektifini konuşuyorsak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini göz ardı

ederek konuşamayız. Kapitalizmin temel idesi olan ataerkiyi göz ardı ederek konuşamayız. Bunun içinde de kadını, kadın doğa ilişkisini konuşuyorsak bu süreçlerden kopartıp özcü ya da genel bir perspektifle kadın ve doğa ilişkisini, insan ve doğa ilişkisini konuşamayız. Süreçlere baktığımızda, çok içkin ekosistemlerin ya da ekolojinin sömürsünü görüyoruz, kapitalizmin krizleri ile çok birebir giden bir sömürüyü görüyoruz. Doğanın sömürüsü dediğimiz sömürü gerçekleşirken, yaşam ağları arasındaki ilişki sömürülürken aslında kadının da paralelde kapitalizmin süreçleri ile sömürsüne tanıklık ediyoruz. 1970 li yıllarda bu tanıklığın üzerinden bildiğiniz gibi Françoise d'Eaubonne'nun öncülük ettiği ekofeminizm gerçekleşiyor. Ekofeminist perspektif, sürece böyle bakıyor. Sadece kadını ayırmıyor, sadece doğayı ayırmıyor. Françoise d'Eaubonne 1974 teki kuramını açıklarken tarım toplumuna geçişte ataerkinin daha baskıcı, daha sömürgeci, kapitalizmin temellerini atan bir yerden, kadını ve doğayı aynı şekilde sömürdüğünü işaret ederek bu siyasi mücadeleyi, ekofeminizmin ana temasını ortaya koymaya çalışıyor. Sadece doğaya bakmak, sadece kadına bakmak; süreci anlamakta, ekoloji perspektifini anlamakta, ekoloji siyasetini yapılandırmakta yetersiz kalıyor. Onun için, bir; toplumsal cinsiyet eşitsizliğini göz ardı eden bir yerden sürece bakamayız. İki; kapitalizmin krizlerini yani ataerkinin hakimiyetini, tahakkümünü göz ardı eden bir yerden kadın doğa ilişkisini ya da insan doğa ilişkisini irdeleyemeyiz. Bütün bu süreçlerin siyasi süreçler, ekonomik-politik süreçler olduğunu kavramadan da bu müdahaleyi, siyasi müdahaleyi kavrayamayız ve karşıt kazanımları da çok iyi tanımlayamayız. Toplumun nüveleri olan insandan ve bunun da temeli olan kadından bahsediyorsak; ki insan tüm canlı sistemin, az önce konuştuğumuz bu yaşam ağının içinde diğer canlılarla aynı konumda, onlardan farklı değil. Biz insanların dolayısıyla oluşturduğumuz toplumların, ekosistemin, canlı yapının ve doğanın üstünde yani hiyerarşik bir yapıda olmadığımızı da derin ekolojistlerin bu perspektifine olur vererek konuşmakta yarar var. İşin özü biz, doğanın içinde diğer canlılardan biriyiz ve Marx'ın dediği gibi eğer kapitalist süreçlerin iyi analizini yapamazsak metabolik yarılmayı kavrayamayız ve bunun baskısını hem doğal sistem hem yaşam alanları hem yaşam alanlarındaki tüm doğal varlıklarla birlikte insanlar yaşayacaktır; en ağır baskıyı ve sömürüyü de kadınlar yaşayacaktır ve tarih bunların örnekleri ile doludur diye düşünüyorum.

J.D.: Yani insan doğanın dinamik bir parçasıdır diyoruz ve bugüne geldiğimizde ekolojik yıkımla direk bağlantılandırılan bir pandemi sürecine geliyoruz. Tam da sözünü ettiğiniz ataerki kapitalist sistemin yarattığı bir zihniyetten sorunu kendi dışında arayan, bunun müsebbibi olarak yine doğanın dinamik başka bir parçası olan varlıkları gösteren, “yarasadan çıktı, balıktan çıktı...” şeklinde bir tartışma süreci yaşandı. Siz ne dersiniz, sizce bu pandemi nereden çıktı?

BEYZA ÜSTÜN: Yine orada kapitalizmin süreçlerini çok göz ardı etmemek gerekiyor. Yani birkaç yere bakalım isterseniz. Yine sınıfsal bir müdahale var yaşam ağlarına. Balıkmiş, yarasaymış. Halk sağlığı uzmanları son derece iyi irdeliyorlar bu konuyu. Diğer canlılardan insan canlısına geçen bir yığın hastalık var. Biz onlarla ne kadar yakınlaşırsak, onların yaşam alanlarına ne kadar müdahale edersek, bu maruziyet, yaklaşmanın sonucundaki bu bulaş, hızlanacaktır. Diğer canlıların yaşam alanlarına müdahale ettik, şu anda ormanlar vs. bütün bu yaşam alanlarında bizler beton bloklarımızla yaşar haldeyiz, onlara doğal sistemle kendilerini koruma aurasını bırakmadık, oraya kadar müdahale ettik. Dolayısıyla kuş gribinden tutun da en son yaşadığımız Covid-19 virüsüne kadar bir yığın virütik ya da bakteriyel süreçlerin bize bulaşması son derece doğal. Birincisi bu. İkincisi; bu balık ve yarasa dediğimiz çıkış noktalarına baktığımızda yine endüstriyel hayvancılığı görüyoruz. Yani hayvan pazarlarını, suni olarak hayvanların yetiştirilme ortamlarını. Biz sadece onların yaşam alanlarına girmedik, yaklaşmadık, teması zorlamadık, daha fazla onlara müdahale etmedik aynı zamanda onların üremesinden tutunuz, yaşadıkları ortamın sunileşmesine ve endüstriyellemesine kadar da müdahale ettik. Kimiz biz; “Biz” derken halklardan bahsetmiyoruz. Kapitalizmin süreçlerine bakalım; hayvan pazarlarından endüstriyel hayvancılığa kadar giden süreçlere, hatta GDO’lu besinlere kadar giden süreçlere. Kapitalizm bu kadar müdahaleci olduğunda çok doğaldır ki aynı hızla onların kendilerini koruması için kendilerinde var olan bir yığın canlı ve cansız varlıkların bize bulaşması aynı hızla gerçekleşecektir. Bakın bir hızdan bahsetmeye başladık artık, az önceki sohbetimizden daha farklı. Bir sermaye birikiminden yani müdahalenin kapitalizm ile olan süreçlerinden konuşmaya başladık. Hızdan bahsetmeye başladığımızda aynı hızla sonuçlarını yaşamaya, etkilerini yaşamaya başlayacağız. Tabi ki bu etkilerin sınıfsal sonuçları olduğunu bilmekte fayda var, endüstriyel hayvancılığın içinde çalışan işçiler, etrafında yaşayan yoksullar yani bu etkiyi bu besini tüketenlerden daha öncelikli, daha hızlı alıyorlar, bunu da belirtmekte fayda var. Etkinin sınıfsallığından bahsediyoruz. Kapitalizmin müdahaleleri sonucunda oluşan olumsuz etkilerin sonuçlarının da sınıfsal olduğunu, Covid-19 da bunlardan bir tanesi, burada da toplumsal eşitsizliğin, yoksulların, kadınların, işçilerin, emekçilerin daha fazla maruziyet altında olduğunun da altını çizmekte fayda var. Etkileri eşit yaşamıyoruz, etkiyi de yapanın şiddeti ile ilişkili yaşıyoruz. Burada da kapitalizmin sermaye birikim süreçlerinin oluşturduğu hızı, müdahaleleri, tahakkümü görmekte fayda var.

J.D.: Ve bu hız, ivmesini asla düşürmüyor. Ne milyonlarca insanın yaşam tehlikesi ne de gezegenin geldiği nokta, mevcut sistemin bu hızını kesemiyor. Binlerce işçi-emekçi insanı çok daha ağır koşullarda çalışmak zorunda bırakırken

evde kalacak olanların da profilini çizen sistem, Türkiye özelinde konuşursak ekolojik yıkım projelerinden bir an olsun geri durmadı. Bu dönemde ne tür ekolojik yıkım projeleri uygulamaya konuldu, devam ettirildi, nasıl değerlendirirsiniz bu süreci?

BEYZA ÜSTÜN: Son derece doğru bir açıyla bugünden baktığınız için teşekkür ederim. Fakat bu geçişin bütününe konuşmak, çok daha derin konuşalım isterim doğrusu. Tabi ki sistemler daha doğrusu uluslar ve bizim ülkemizin öznesinden bakarak konuşalım kapitalizmin krizlerinden bağımsız davranmıyorlar, birincisi bu. Kendi egemenliklerini ve tahakkümlerini sürdürmek için süreçleri, krizin süreçlerini de arkasına alarak daha da derinleştiriyorlar. Son yirmi yıldır Türkiye’deki müdahalelere baktığımızda; Ekolojik yıkımlara baktığımızda, nerden bakarsanız bakın, jeotermal gibi, rüzgar gibi, su gibi, HES’ler gibi yenilenebilir enerjilerden de bakabilirsiniz, tanıklık eden herkesin hala etkilerini yaşadığı Çernobil, Fukushima gibi nükleer süreçlere de bakabilirsiniz, altın arama, maden gibi süreçlere de bakabilirsiniz, son yirmi yıldır bunların ne kadar hızlandığını, hatta içine mega projeler alarak hızlandığını, Kanal İstanbul yeni şehir yapılanması gibi süreçlere de bakabilirsiniz, tüm kentlerin yeniden yeniden kentleşme süreçlerine sokulduğunu görebilirsiniz. Hatta daha da ötesi binlerce, on binlerce yıllık bellekleri dahi sermaye birikimine sokabilecek kadar ileri giden -Hasankeyf, Sur, Cizre müdahaleleri gibi- yani şiddetin savaşa kadar ulaştığı ama sonuçta tüm alanların sermaye birikimine dönüştürüldüğü süreçlere de baktığımızda, egemen sistemlerin kendilerini var etmek için kullandığı yöntemlerin giderek şiddetlendiğini görüyoruz. Kapitalizmin her krizinin; doğal alanlar üzerinde, ekoloji üzerinde, toplumlar üzerinde, yoksullar, işçiler, emekçiler üzerinde ve en çok da etkilenen kadınlar ve çocuklar üzerinde daha da şiddetli tahakküm altına alma müdahalesini ve sonuçlarını görüyoruz, tanıklık ediyoruz. Geri dönüşümsüzlükler başlıyor artık. Ve bunlar meşru hale getiriliyor. Dolayısıyla kapitalizmin krizleri ile egemen sistemlerin birlikte uygulamaları, Birleşmiş Milletlere bağlı uluslararası kararlardan da tutun doğrudan ulusların kendi planlamalarına kadar gidin bu sonuçları görüyoruz. Türkiye örneğine, son yirmi yıla bakalım, şiddetin savaşa kadar arttığını ve her şiddetli tahakküm alanı altında, kamusal alanlara, şahıslara ait olan yaşam alanlarına el koymaların, zorla yerinden etmelerin -göç demiyoruz artık biz, savaşı kurgulayan ve uygulayanlar zorla yerinden ediyor aslında oradaki halkları- oradaki yüzlerce belleği yerinden etmelerin sonuçlarını yaşıyoruz. Bunu yaşarken, tekrar vurgulamak gerekiyor, kapitalizmin krizleri ve sermaye birikim hızının dayanılmaz bir şiddeti var ve bu şiddet hem ekosistemler üzerinde hem toplumlar üzerinde geri alnamaz sonuçlara gidiyor. Hasankeyf’te olduğu gibi. Dinamitlenenleri geri almamız mümkün değil ya da HES’lerle zapturapt altına alınan ekosistemleri tekrar eski haline sokmamız mümkün değil. Kuzey ormanları, Kuzey sulak alanları, yok edilen yerleri, üçüncü hava limanı, üçüncü köprü vs. vs. şimdi de Yenişehir planlaması. Bütün bunların yeniden geri

kazanılması mümkün değil. Şiddetin bu kadar geri alınamaz hale geldiği bir süreci yaşıyoruz ve bu sürece bakarken yine ataerkinin, kapitalizmin krizleri ile ilgili bu hızına bakmak lazım, bunu arkasına alan egemen sistemlerin faşizmin süreçlerini ne kadar içselleştirerek uygulamasına bakmak lazım. İkisi bir araya geldiğinde oluşan krizi; toplumlar, orda yaşayan halklar, emekçiler, kadınlar karşılayamaz hale geliyor. Gördüğünüz gibi siyasi bir müdahaleden bahsediyoruz. “Ve bunun karşılığı da ancak ve ancak bir siyasi örgütlülükle çözümlenebilir” dediğimiz bir noktaya doğru gidiyoruz.

J.D.: Aslında burada bir kez daha altının çizilmesi gerektiğini düşündüğümüz bir noktayı ifade etmiş olmanız çok iyi oldu; “geri dönüşümsüzlük”. Bu pandemi sürecinde, işçi-emekçiler, dışarı çıkmak zorunda olanlar dışında yani nüfusun bir bölümünün evde kalma imkânı bulduğu dönem boyunca, “kuşların seslerini duyabiliyoruz, hava temizlendi, şu noktadan Uludağ’ı görebiliyoruz vb.” cümleleri çokça duyduk. Bu, tam da erkek egemen iktidarların değirmenine su taşıyan bir noktadan; “bakın aslında bu ekolojistlerin ya da ekoloji hareketlerinin iddia ettiği gibi geri dönüşümsüz bir noktada değiliz; aslında doğa, biz onbeş günlük bir sürede dahi evlerimize çekildiğimizde kendini yenileyebiliyor, dönüştürebiliyor” şeklinde yarattıkları algıyı besliyor. Bu “geri dönüşümsüzlük” mevzusunu vurgulamak adına ve bu algıya yönelik neler söylersiniz?

BEYZA ÜSTÜN: Bir kere çok önemli bir şey söylediniz, sorudan daha önemli. Algıyı yöneterek ve liberal perspektifi de besleyerek süreçlerin devamını sağlıyorlar egemenler, bunu unutmamak gerekiyor. Algıyı yönetmek; sizi aslında kontripide, arada bırakarak çok hâkim olmadığınız konularda ve örgütlü olmadığınız konularda aklınızı derhal liberal perspektife doğru kaydırarak bir itkiyi ortaya koyuyor. Bunlardan bir örnek; “bakın her yer ne güzel de temizlendi” diyen bir söylem ya da “ekolojistler yaptıkları siyasette doğru değiller, geri dönüştürüyor” söylemi birkaç tane örnekten biri. Geri dönüşümsüzlük, o sistemi artık geri alamazsınız demek. Orman bir ekosistemdir örneğin; orman ağaçlardan ibaret değildir. Algının yönetildiği bir noktada bu; “şu kadar ağaç kesildi” denilir, doğrudur o kadar ağaç kesildi, bunda bir yanlış söylem yok sayının dışında, üç beş eksik fazlanın dışında. Ama sadece o olmadı, o ağaçlar ekosistemin içinde sadece bir tanesi, oysaki bir yığın ekosistem ilişkisi var orda, ekoloji var, canlı ve cansız yapının yüzlerce yıldır birbiri ile ilişkisi var. O orman ekosistemi, toprağı ile mikroorganizması ile makro yapıları ile içinde yaşayan canlıları ile tüm canlılara ev sahipliği yapıyor, barınma, beslenme alanları açıyor, aynı zamanda o ekosisteme giren bütün kirlilikleri de arındırıyor. İçine düşen yağışı, suyu, karı tutup yaşamı sürekli besleyen bir ekosistemden bahsediyoruz. Bunu tek başına ağaç yapamaz, bunu tek başına ağacın dibindeki mikroorganizma yapamaz, toprağı olmadan o ekosistem var olamaz, içinde

yaşayan, üreyen canlılar olmadan o ekosistem var olamaz. Dolayısıyla yok olan, aslında bizim görebildiğimiz üç beş sayıdan ibaret değildir. Yok olan bir ekosistemin tamamıdır. Ve bu sistem yok olduğunda, sadece içinde yaşayan canlıların yaşam alanları yok olmuyor. Örneğin Cudi yanıyor, günlerdir, ağustosun sonundan beri, pek çok yer yanıyor, Hatay yanıyor, operasyonlarla yakılıyor. Yakılıp yok edilen sadece oradaki canlılar değil, sadece orada yaşayan halkların barınakları yanmıyor, o halkın bütün yaşamı yok oluyor. Orada yaşayan canlılar oradan çıktığında o ekosistem yok oluyor. O ekosistem yok olduğunda, dışarıdan ithal ettiğimiz yerleşkelere ne doğal bir hava sağlanabilir ne o ekosistemin beslediği su, artık etrafına, yaşama besin olarak akabilir ne de o ekosistemde bir daha canlı yapı oluşabilir. En az iki yüz yıla yakın bir sürenin, yüzlerce yıllık bir sürenin akabinde ancak o ekosistem, yeniden o bölgedeki yaşamı besleyebilir hale gelir, yok olan budur. Yani bir ağacı kestiğiniz zaman yerine gül fidesi dikemezsiniz, ağacı birkaç saatte kesebilirsiniz ama beraberindeki o ekosistemlerin yeniden var olabilmesi için yüzlerce yılınız gerekir. Yok olan budur.

J.D.: Ve aslında dolaylı etkilerden değil direk etkilerden, sonuçlardan, somut bulgulardan bahsediyorsunuz.

BEYZA ÜSTÜN: Evet tabii ki. Örneğin, bacanın çıkışındaki atık gazı kestiğinizde dumanı göremezsiniz, doğrudur, ama sermaye birikimi devam ettiği sürece o duman oradan çıkacaktır, o toksik etki yaşamı zehirlemeye devam edecektir, göremediğimiz suyu katı atıkları gibi sermaye birikiminin diğer çıktıları yaşamı etkileyecektir. Biz sadece göz ile görebildiğimiz bir etkiden algıyı yönetenlere hak verir duruma geliriz ve deriz ki “evet ya, ara ara kapatsınlar, kökten kapatsınlar olacak bu iş” dolayısıyla bu kadar sığ bir yere düşebiliriz. Sadece bacanın kapanmaması durumunda ve yaşama endüstriyel üretimin etkilerinin yapılması durumundaki ekolojinin somut bulgusuna bakalım şimdi. Kocaeli’de yapılan çalışmada yine Onur Hamzaoglu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, hatırlarsınız; bebeğin kakasında, annenin sütünde ağır metal çıkmıştı. Bakın ekolojiye, bakın yaşam ağına; bunu görmeleri mümkün değildir havaya bakıp gazın azaldığını söyleyen ve gören kişilerin. Oradan, endüstriyel üretimden, sermaye birikiminden çıkan atığın izi, insan bedeninde ve doğada olmaması gereken atığın izi, kadının bedeninden bebeğine kadar ulaşmıştır ve bebeğin kakasında ya da kadının kendi doğal yapısında, sütünde bir iz düşümünü bulmuştur. Bu kadar geri dönüşümsüzlük vardır, o çocuk ya da o kadın kanser ya da benzeri başka bir hastalıklara mahkumdur. Onları geri alamazsınız artık, ne yok olan ekosistemlerin tekrar oraya konuşturabilirsiniz üç beş günde, ne de sermaye birikiminin yaşam üzerindeki etkilerini üç beş günde giderebilecek sihirli formüller vardır elinizde. Gelelim tekrar Covid-19’a. Covid-19’un bu kadar öldürücü olmasının bir başka nedeni sermaye birikimidir. Covid-19’un öldürücü etkisinin, baskıcı etkisinin daha yoğun hissedildiği toplumsal alanlara baktığınızda as-

lında sermaye birikiminin daha önceden baskıladığı alanları görüyoruz. Öyle değil mi, Zonguldak mesela. Zonguldak, kömür işçilerinin zaten yıllardır solunum sorunları yaşadığı yerdir. Aydın, yenilenebilir enerji jeotermal santrallerin kurulmasından bu yana yıllardır üst solunum enfeksiyonlarından oradaki halkın sıraya girdiği yerdir. Dolayısıyla Covid-19'un, daha öncesinden sermaye birikiminin sonuçlarıyla yıkılan sağlığa sahip olan insanlar ile diğer "sağlıklı dediğimiz" insanlar üzerindeki etkisi aynı değildir, ilk gruptaki insanlar daha hızlı ölüme doğru gider, daha zor iyileşmeye doğru gider. Covid-19 döneminde daha baskın, daha yıkıma uğramış insanların daha öncesinden sermaye birikiminin yarattığı tahribatlara maruz kalan insanlar olduğunu açıkça göreceğiz hep beraber ve görmekteyiz de. Tüm halk sağlığı uzmanları der ki; yaştan daha öte eğer kalp, akciğer ve solunum ile ilgili sorunlar varsa birey, risk altındadır Covid-19 döneminde. Yani sermayenin bir etkisinin üzerine diğeri bindiğinde artık o insanlar için, o etkinin yansıdığı toplumsal alan için geri dönüşümsüzlük başlamıştır. Onları toparlamak daha zordur.

J.D.: Yine sohbete başlarken söylediğiniz noktaya geliyoruz; “ne konuşursak konuşalım aslında hepsini birden konuşuyor oluyoruz ekolojii ko-nuştuğumuzda” ...

BEYZA ÜSTÜN: Burada araya girip şu noktayı düzelteyim; ekoloji siyasetini konuşuyor olduğumuzda, ekolojii konuşmaktan da öte ekoloji siyasetini konuşmaya başlamak zorundayız, süreçten ayrı olamayacağımız için, dolayısıyla bunu konuşmaya başladığımızda tekil konuşmak mümkün olmayacaktır. Her tekil konuşma, her öznel konuşma bizi süreçten kopartacaktır. Ve son derece liberal çizgiye oturtacaktır.

J.D.: Evet, bir bütün olarak erkek egemen zihniyetin müdahale süreçlerini ortaya koyduğumuzda yine bu bütüne karşılık da bir mücadeleden konuşmak durumundayız. Bu anlamda sınıf mücadelesi ve ekoloji mücadelesine dair neler söylersiniz? Nasıl bir mücadele olmalı ve bu mücadelelerin önündeki zorluklar nelerdir?

BEYZA ÜSTÜN: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, kapitalizmin ve ataerkinin süreçlerini göz ardı ederek ve bunun bir siyasi süreç olduğunu irdelemeden ekoloji siyasetine bakmak, aslında liberal bir perspektife düşmek demektir ve az önce sizin de örneklediğiniz gibi kendinden bakmaya dolayısıyla eve hapsoldüğünde çözüm olduğunu düşünmeye ya da kendisine zarar vermeyen sürecin diğer etkilerini görmezden gelmeye kadar gider. Dolayısıyla bunlardan birine bakmak, zaten diğerlerini yok saymak demektir. Analizi yanlış yapmak, karşıtlığında kurulacak olan müdahalenin, mücadelenin perspektifinin de yanlış ya da doğru olmasını sağlamak demektir. Onun için son derece doğru bir şey söylüyorsunuz. Yani kendinden

bakmak, kendini bütünün dışında tutmak; ataerkinin kapitalizmin süreçlerinin içkin olduğunu bilmemek siyasi müdahaleler ulusların hatta uluslar arası bütün oluşumların yani Birleşmiş Milletler, dünya su konseyi, suyun ticarileşmesi süreçleri, bunların ulusların süreçlerine yansımaları, bugün kapitalizmin krizleri ile enerjinin nasıl pompalanarak ihtiyaç gibi gösterilip her yerin, her doğal alanın maden şirketlerine, inşaat şirketlerine, enerji şirketlerine sunulması, kamusal alanların bunların hepsi ve hepsi zaten toplumların baktığı yerden, siyaseten baktığı yerden katkı vermesi demektir en azından mücadele etmemesi demektir, susması demektir, olumlaması demektir, dolayısıyla mücadele pratiklerine de baktığımızda; derneklere, oluşumlara, ekoloji siyaseti yaptığını söyleyenlere, tümüne baktığımızda bu siyasi farklılıkları bir arada göreceksiniz. Tamamen bir şeye bakar, bir müdahaleye bakar örneğin sadece nükleer karşıtlığına bakar, diğerleri onun için sermaye işaret ettiği alanlar olarak durur. Örneğin; sera gazı salınımına neden olan fosil yakıttır, doğru, ama bunun yanı sıra bir yığın neden daha vardır onlardan hiç konuşulmaz “fosil yakıtı karşı duralım, ama yenilenebilir enerjiler olsun” dediğinizde sermayenin birikimi olan diğer alanlara yol açarsınız ve yol açılmaktadır. Ve bu da zaten siyasetlerin, müdahale edenlerin ya da mücadele edenlerin örgütlenememesinin ana temasıdır. Dolayısıyla sürecin doğru analizi yapılmadığı sürece örgütlenme, ekoloji örgütlülüğü, bir arada müdahale etmek, bir arada mücadele etmek zorlaşır, dayanışmanın zorluğu buralarda yatar. Herkes ayrıksıdır, aslında “hiyerarşidir” her oluşum, şahıslardan bahsetmiyorum, her mücadele ettiğini söyleyen oluşum ayrıksıdır, diğer müdahaleleri görmeyen kapitalizmin diğer süreçlerini

ya da egemenlerin diğer yaptırımlarını görmeyen, aksine olumlayan yerdedir. Dolayısıyla tam da kapitalist sistemlerin istediği bir alandır. Hatırlayın stratejilerini; kamu-özel-STK iş birliği üçlü stratejisini. Sürdürülebilir kalkınma yani kapitalist sistem bu şekilde bir arada durmayı önerir ve der ki “evet kamu olmalı bu görüşmeler ve planlamalar içinde, kamuyu temsil eden bütün örgütler olmalı, özel şirket olmalı; bu işi yapacak olanlar, oluşumlarına da baktığınızda bu böyledir, kendisine sivil toplum STK olarak ifade edenler de olmalıdır. Bu üçlü masa kurulduğunda yapılan doğrudur, der. Tam da buradan zaten kapitalizmin çıkış süreçlerini, krizlerinden çıkış süreçlerini örgütler ve planlar. Onun için eğer bir mücadeleden, bir ekoloji siyasetinden bahsediyorsak, ekoloji siyasetini, bir: kapita-

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, kapitalizmin ve ataerkinin süreçlerini göz ardı ederek ve bunun bir siyasi süreç olduğunu irdelemeden ekoloji siyasetine bakmak, aslında liberal bir perspektife düşmek demektir vekendinden bakmaya dolayısıyla eve hapsoldüğünde çözüm olduğunu düşünmeye ya da kendisine zarar vermeyen sürecin diğer etkilerini görmezden gelmeye kadar gider.

lizmin, ataerkinin süreçlerinden kopartıp yani eril zihniyetin kadını, toplumu ve doğayı baskıladığı süreçlerden kopartıp sermaye birikim hızına nasıl entegre ettiğini göz ardı eden bir yerden bakamayız. İki: tabi ki buna bağlı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen bir yerden de bakamayız. Doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden müdahaleyi ve analizi yapmak zorundayız. Üçüncüsü; bunlar ekonomi politik müdahalelerdir ve siyasi müdahalelerdir. Bunun karşılığında da mutlaka yapılacak olan, siyasi bir mücadele zeminidir. Bunu da hafife alıp siyasetler üstü olmak, siyaseti karıştırmamak “yapılanlarda yan yana dururuz ama siyaset girmesin” zihniyeti aslında sistemin kendini var etme zihniyetini besleyen temel paradigmalardan biridir. Bu da son derece tehlikelidir, siyaset dediğimiz, partiden bahsetmiyorum, yapılan siyasi bir müdahaledir dolayısıyla ancak siyasi bir örgütlülükle başa çıkılabilir ve bu siyasi örgütlülük, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanır, kapitalizmin karşıtlığına dayanır ve yaşamı yeniden yeniden ekoloji perspektifiyle şekillendirmeye dayanır.

J.D.: Peki sözünü ettiğiniz mücadele biçimlerine dair örnekler verebilir misiniz, özellikle ekoloji mücadelesinin kazanımları üzerinden?

BEYZA ÜSTÜN: Hem uluslararası hem ulusal örnekleri vermek mümkün ama ben hızlıca aklımdaki birkaç örneği paylaşmak istiyorum doğrusu hem sizinle hem okurlarla. Bir tanesi Meksika’daki Zapatista Hareketi, benim için önemli hareketlerden biridir. Latin Amerika’da Emiliano Zapata’nın 1910’larda oluşturduğu bir harekettir. Biliyorsunuz yaşam alanlarına şirketlerin girmesi ile bir araya gelinen bir süreci temsil eder ve bunun sonucunda gerçekten Zapatistaların yaşamı ekoloji siyaseti ile yeniden örülmüştür ve mücadeleleri, birlikte yaşamak, kamusal yaşamı sürdürmek ve bunu hayata geçirmek ile şekillenmiştir. Bir diğeri de Brezilya’da ortaya çıkan Topraksızlar Hareketidir, yani topraksız işçiler hareketidir. Bu da geçimlik yaşam alanlarına şirketlerin girmeye başlamasından itibaren ortaya çıkan bir birlikteliktir. İşçilerin ve geçimlik yaşam alanlarına el konulan çiftçilerin başlattığı ve yirmi yıldır kesintisiz süren bir harekettir. Cicero Goedes, hareketin başlangıcında olan işçi bir arkadaş egemen sistemler tarafından öldürülmüştür. Bu hareket, bugün sadece toprak alanlarının yani geçimlik alanlarının ortak olarak birlikte işlenmesinin ötesine geçmiştir. Yaşam ortaklaştırılmıştır, sağlıktan tutun eğitime kadar yaşam yeniden şekillendirilmiştir. Ve son olarak; hepimizin çok yakından tanıdığı, daha yakın bir geçmişten tanıklık ettiğimiz Rojava Kadın Mücadelesidir. Rojava’da, hem ekoloji siyasetini hem kapitalizme, ataerkiye karşı kadınların verdiği mücadeleyi ve somut sonuçlarını hem de kadın hareketinin toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı ekolojik siyasetin yeniden yapılanmasının tek tek adımlarını görmek mümkündür. Rojava’da, Türkiye coğrafyasının çepeçevresinde, gerçekten somut ekoloji siyasetinin ete kemiğe büründüğü, yaşamın yeniden inşa edildiği, yaşamın ekoloji perspektifi ile eşitlik perspektifi ile birlikte ve kapitalizme karşı özellikle sermaye birikimi ve hıza

karşı yeniden örüldüğü yeni bir siyasi yapılanmayı görmekteyiz. Okurların da bu üç örneğe daha derinden bakmasını ve bunları hep beraber birlikte daha derinden irdelemeyi salık veriyorum. Türkiye sınırlarına girdiğimizde benim son derece önemsedğim ve ekoloji mücadelesinde bulunan pek çok arkadaşımızın, dostumuzun da kendisine örneklediği Bergama Hareketini görüyoruz. Bergama Hareketi bir kazanımdır, evet. Bergama’da maden şirketi işletmeye alınmıştır siyasi iktidarın desteği tarafından. Ancak Bergama Hareketi, ekoloji mücadelesinin sadece bir çevre mücadelesi olmadığını, emeği de içine alan bir sınıf mücadelesi olduğunu hepimize öğretmiştir. Bergama’da da olduğu gibi, artık mücadele alanlarında kadınların mücadelesini görmezden gelmek mümkün olmamıştır. Çünkü gerçekten ataerkiye karşı, kapitalizme karşı kadın, Bergama’da da ödünsüz öndedir. Ondan sonra verilen bütün ekoloji mücadelelerinde, Kaz Dağları’ndan tutun yayla yolu yapılması için kurulan mücadeleye kadar ya da Kürdistan coğrafyasındaki diğer mücadelelere kadar, kadınların mücadelesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yok edecek kadar ödünsüz ve önde olduğunu görmek mümkündür. Çok önemli bir öğretiler Bergama mücadelesi. Dolayısıyla, biz giderek şunu öğreniyoruz; gerçekten eşit, özgür bir yaşam istiyorsak, bunun yolu, kapitalizme karşı, ataerkiye karşı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı duruşla gerçekleşir. Bunun yol ve yöntemi de siyaseten mücadele ile gerçekleşir. Siyaseten mücadele demek, örgütlenme demektir. Biz giderek bunu daha fazla öğreniyoruz. Ekoloji mücadelesi, yaşamı yeniden inşa edecek boyutta daha güçlü oluşturunur.

J.D.: Ve bu yaşamı yeniden inşa edecek bir mekâna ihtiyaç var, sözünü ettiğiniz örgütlenmenin önemli sac ayaklarından. Ki mevcut sistem de kendi örgütlenmesini mekânlar üzerinden kuruyor, verdiğiniz örneklerde Sur, Cudi, Kaz Dağları, Bergama vd olduğu gibi. Aslında burada çok geniş bir konu olan mekân siyasetine gelmiş oluyoruz, bu yüzden daha spesifik, salgın üzerinden bir soru soralım. Erkek egemen zihniyetin kendine göre, kendi için yeniden kurguladığı, inşa ettiği kentler çıkıyor karşımıza; yapılan çalışmalar salgının merkez üslerinin kentler olduğunu gösteriyor. Acaba pandemi süreci, sistemin kent politikalarını daha mı görünür kıldı? Kent-ekoloji ilişkisi üzerinden neler söylersiniz?

BEYZA ÜSTÜN: Gerçekten kent ve ekoloji ağının ciddi ayrı konuşulması gerekiyor. Şu an üstten yüzeysel değineceğiz, o yüzden okurlar lütfen bağışlasın, buna da hakkımız yok ama sadece değinmekte fayda var. Sadece Covid-19 veya pandemi, bize kent ve ekoloji yarılmasını, yani kentin oluşumu ile yaşadığımız o metabolik yarılmayı ortaya koymadı, pandemi sadece biraz daha bunu somutlaştırıyor. Hepimiz çok hassasız; pandemide çok hassasız. Ama sadece bunu pandemi ortaya koymadı; hız koydu, yaşadığımız hız, az önce söylediğimiz kentin çepeçevresinde konuşlanan sanayinin etkileri ile sağlık ve kent ilişkisi koyuyordu zaten. Kentte ya-

şayanların sağlıklılık hali ile doğal sistemde yaşayanların sağlıklılık hali yani kırdaki yaşayanların sağlıklılık hali aynı değildir. Tabi kırdaki yaşamla şunu kast etmiyorum; Aydın köylerinde olduğu gibi jeotermalin köyün çepeçevresinde ve içinde ya da Kütahya’da olduğu gibi madenin köyün tam ortasında olduğu sistemlerden bahsetmiyorum. Yani kapitalizmin girmediği, dokunmadığı alanlardaki sağlıklılık hali ile kent mekanizması gibi kapitalizmin doğrudan kendisinin şekillendirdiği yapılarındaki sağlıklılık hali ya da kırsal etrafında kapitalizmin diğer süreçleriyle, madenleriyle, enerjileriyle, suya hâkim olarak yaptığı santralleriyle, yollarıyla, otobanlarıyla yaptığı müdahalesinin sonucundaki sağlıklılık hali birbirinden çok ayrı. Dolayısıyla sağlık ve kent arasında ya da sağlık ve kapitalizmin müdahalesi arasında doğrudan bir ilişki görmek mümkün. Kente bakarken sadece beton, sıkışmışlık ve yaşamımızın hızlandırıldığı bir mekânı bakmayalım. Kente, aslında biraz evvel savaşlarla, kapitalist ve egemen sistemin müdahalesi ile zorla yerinden edilmelerle itilen ve oraya sokulan, sıkıştırılan toplumlar olarak da bakalım. Halkların sıkışmışlığı olarak da bakalım. Aynı halklar kendi geçimlik yaşam alanlarında sağlıklı ve özgür iken kentte, sınıfsal olarak tahakküm altında ve kentin olgusu nedeniyle de bütün etkilere de, örneğin Covid-19 gibi, son derece açık haldedir. Trafikten tutun da kazaların oluşum hızı ve sıklığına kadar, şiddetin miktarından tutun da psikolojik olarak baskıya kadar, aynı evde ataerkil ya da eril perspektif ile şiddet uygulayanlar ile şiddete maruz kalanlar arasındaki ilişkiye kadar kentin bir yığın sürecinden bahsetmek gerekiyor. Kent, böyle bir mekân. Kent, özellikle şekillendiriliyor. Kent, egemen sistemlerin toplumları ve halkları

Kente bakarken sadece beton, sıkışmışlık ve yaşamımızın hızlandırıldığı bir mekânı bakmayalım. Kente, aslında biraz evvel savaşlarla, kapitalist ve egemen sistemin müdahalesi ile zorla yerinden edilmelerle itilen ve oraya sokulan, sıkıştırılan toplumlar olarak da bakalım. Halkların sıkışmışlığı olarak da bakalım.

zorla sıkıştırdıkları, kendi yönetebilecekleri tarzda şekillendikleri bir mekân ve aynı sistem bizi orada yaşamaya mahkûm ediyor. Bu yaşam şekline mahkûm oluş, aslında hepimizin kapitalizmin tüm süreçlerinden etkilenmesine ve bu etkileri daha şiddetli hissetmememize neden oluyor. Bu “hepimizi” düzeltmekte fayda var. Tekrar ediyorum, kentteki etki herkesin üzerinde hiçbir zaman eşit değil. Siz az önce sorunuzu sorarken Covid-19 döneminde bazılarımızın eve kapatıldığına, işçilerin ise çalışma alanlarında tekrar emeklerinin sömürüldüğüne işaret etmiştiniz. Dolayısıyla etkinin sonuçları da gerçekten sınıfsal, kentli yaşamın sonuçları da sınıfsal, kent mekanlarına da böyle bakmak lazım. Yerinden zorla edilenlerin, kentte işçi pozisyonunda çalışanların mekânsal kullanımı ile diğer kentlilerin mekân-

sal kullanımı aynı değil. Dolayısıyla etkinin sonuçlarını da kentte dahi sınıfsal yaşıyoruz. Ama kent özel bir mekân, kent zaten bunun için inşa edilmiş durumda. Hem sıkıştırılmış hem betonlaştırılmış. Hiçbir şey yapılmazsa sadece betonun etkisi radon gazı demek. Yani dışardan bir endüstriyel etki olmasa da biz hepimiz betonları sozumaya, betonların içinde yaşamaya mahkûm edilmiş durumdayız. Kentle ilgili, kent ve ekoloji ile ilgili bir yığın şey konuşmak mümkün. Kentin etrafındaki, çepe- rindeki doğal alanların yok edilmesine ya da kentin doğal alanlara olan baskısına, kentin içindeki koruluklara kadar otoparklara dönüşen bir kentleşme zihniyetine bakmak önemlidir diye düşünüyorum. Kapitalizmin süreçlerinden ve egemen sistemin bunu yönetme perspektifinden kentleşmenin nasıl dönüştüğüne de bakmak lazım. Bu, başlı başına bir konu ama şu an doğrudan sonuçları ile gördüğümüz kent, zaten egemen sistemlerin ve kapitalist süreçlerin bizi nelere mahkûm ettiğini de gösteriyor.

J.D.: Sona doğru gelirken, aslında tam da kaldığınız yerden, mahkûm ediliğimiz yaşam dediğimizde, mevcut erkek egemen sistemin kendini üzerinden inşa ettiği, var ettiği fay hatlarından bahsediyoruz; cinsiyetçilik, ırkçılık, yaşa ve sınıfa dayalı ayrımcılık, sosyal adaletsizlik, toplumsal eşitsizlik vd. Pandemi süreci belki de bu fay hatlarını çok ciddi biçimde tetikledi ve artık görmezden gelinemeyecek kadar ayyuka çıkardı. Bu tetiklenme, mevcut sistemi yıkabilecek sarsıntıların artçısı olabilir mi diye soralım. Çünkü bu salgın döneminin başlangıcında “işte, kapitalizmin sonu geldi” gibi cümleleri çok duyduk, okuduk. Siz bu tartışmalara nasıl bakıyorsunuz, sizce kapitalizmin sonu geldi mi? Ekolojik topluma geçebilmenin bir aşaması olarak görebilir miyiz, neler yapabiliriz?

BEYZA ÜSTÜN: Kapitalizmin sonu geldi mi, bunu uzmanlar farklı görüşlerle değerlendiriyorlar; kimisi geldi diyor kimisi gelmekte diyor vs. vs. Ama bana göre kapitalist sistem veya egemen sistem, eğer karşısında gerçekten toplumsal, siyasi bir mücadele, örgütlü bir mücadele, yaşamı yeniden ören bir mücadele görmese kendisini sürekli yeniden yeniden var eder. Yani başka şekilde var eder. Bunun örneklerini görüyoruz. Sistem, bir yerde tıkanıp zaman orada artık sermaye biriktiremez hale geldiği zaman, örneğin tekstilde, derhal yeni bir sermaye birikim alanına dönüyor. Tekstil üretimi yapanlar doğrudan suyu meta haline getirebiliyorlar mesela. Ya da “Sinop’ta nükleer santral istemiyoruz” dediğinizde aynı noktaya rüzgâr enerji santrali yerleştirebiliyor. “Madem onu istemiyorsunuz buyurun bu da var” deyip sermayenin diğer yüzü ile karşınıza çıkabiliyor. Ya da işte “burada seni istemiyoruz” denildiğinde, mücadele oradan yürüdüğünde “olur, burası olmazsa karşı vadi var, santralimi karşı vadide kurayım” diyor. Yani kapitalizm, itiraz ettiğimiz süreçlerin karşılığında mutlaka kendini yeniden yapılandırıyor. Hem kapitalist sistemler hem egemen sistemler son derece iyi öğreniyorlar. Ve yeniden yapılanıyorlar. Onlar gider mi, egemen sistemler çöker mi, kapitalizmin sonu gelir mi ben

bunları bizim dışımızda çok konuşulduğunda afaki buluyorum. Belirleyecek olan biziz aslında, bizleriz. Eğer halklar, gerçekten az önce konuştuğumuz süreçleri yaşıyanlar, bunun içinde sınıf mücadelesi, kadın mücadelesi, ekofeminizm, kapitalizme karşı Marksist perspektifle mücadele, yani toplumsal cinsiyet eşitliğini ortaya koyanlar bunların hiçbirini ayırmadan bütün bu siyasi çözümleri bir arada mücadeleye ve örgütlülüğe çevirip aklını herhangi birini iyileştirmekten değil, herhangi biriyle mücadele etmek değil, yaşamı yeniden örmekte yorarsa ve siyasi yönünü buradan çizerse ve bunu başarırsa halkların karşısında hiçbir iradenin durabilmesi mümkün değildir. İsteddiği kadar yapılanmış büyük bir sistem olsun, kapitalist sistem gibi ya da onları yöneten egemenlerin, faşizmi yöntem eyleyen egemenlerin iktidarları olsun hiçbir güç, bu iradenin karşısında duramaz. Dolayısıyla belirleyecek olan biziz. “Sistem şunu başaramadı, bakın Covid-19 ne güzel onların yüzünü açığa çıkardı” diyebilecek bir lükse sahip değiliz. Covid-19 onları açığa çıkardı ama şu an hala pek çok yoksul ülkede “kolera” başlı başına bir salgın zaten, öyle değil mi? Bir yığın salgın var, biz bunların hiçbirini konuşmuyoruz, öne çıkartılmış bir salgını konuşuyoruz sadece. Kanseri, yeterince büyük bir bela zaten ama bunu konuşmuyoruz, halbuki şu anda da devam ediyor. İşçilerin sömürülmesi, halkların yerinden zorla edilmesi, ırkçılığın bu kadar büyümesi, bunların hiçbirisi birbirinden ayrı şeyler değil, hepsi birlikte yürüyor. Müdahalenin, sistemin topluca planlaması olduğunu bilmeden karşı duruşu planlayamayız. Dolayısıyla “evet, gidiyor artık, zayıfladı artık, Covid-19 da bunu gösterdi artık” deme lüksüne sahip değiliz. Bize bağlı, tamamen bize bağlı. Rojava, onun için kıymetli, Rojava’daki kadınların mücadelesi onun için kıymetli. “Biz, IŞİD’e karşı sistemi tamamen değiştiriyoruz” diyen kadınlar bugün yaşamı yeniden örüyor. Eksiği olabilir, daha fazlası yapılabilir bunlar ayrı tartışmalar ama Rojava’da yaşam yeniden örülüyor ve bu yaşam kapitalizme karşı, ataerkiye karşı birlikte örülüyor, halkların dayanışması ile örülüyor ve kadın öncülüğünde kadın perspektifi ile örülüyor. Eşitsizliği ve baskıyı, müdahaleyi, ataerki hiyerarşiyi, sermaye birikimini ve hızını reddeden bir yerden örülüyor. Dolayısıyla biz önce kendi yaşayacağımız sistemi, bu sistemin oluşumunda rol almak, siyaseten rol almak, örgütlü olmak ve örgütlü hattımızı çizmek zorundayız. Bunu yapamadığımız sürece herhangi bir yerden çevrecilik yaptığımız sürece sistemin karşısında bırakın tekil olarak durmayı birlikte durmamız bile mümkün değil. Yarın başka bir saldırı ile sistem kendini var eder.

J.D .: Teşekkür ederiz.

20. Sayı için Yazı Çağrısı

Gelecek Sayı için Çağrı

Jineolojî Dergisi olarak 20. Sayımızı “Yaşamın Bilimi ve Dili” tartışmalarına ayırıyoruz. Sosyal bilimin toplumun dönüşümünde ve kadın özgürlük mücadelelerinin amaçlarına ulaşmasındaki rolü üzerine kapsamlı tartışmalar yürütüldü daha önceki sayılarımızda. Sosyal bilimlerin bu konudaki sorumluluğunu yerine getirebilmesinin bir koşulu da bu dokuya uygun dile kavuşup kavuşmadığı. Toplumdan, yaşamdan kopuk, hissedilmeyen bilginin, duygudan düşünceye, düşünceden duyguya akmayan bilginin iktidara evrilmesi kaçınılmaz bir gerçek. Egemen sistemin anlaşılmasında için adeta özel çaba sarf ettiği akademik dilin/bilimsel dilin soyut ve teorik olmasının nedenlerini ve bunun tahakküm ile olan bağını güçlü ele almaya ihtiyaç var. Üstelik sadece bilimde değil sanatta, medyada, gündelik yaşamda egemenin dili tahakküm ağlarını yeniden yeniden üretiyor. Bununla birlikte egemenin diline müdahale etmek, kendi kavramlarımızı, kendi dilimizi oluşturmak ve konuşabilmek bir mücadele alanıdır. Bu dosyayla birlikte sosyal bilimin dili nasıl olmalıdır, bilimin dili ile toplumun dili arasındaki makas nasıl yorumlanabilir? Toplumdan giderek uzaklaşan akademide soyutlaşan ve teorikleşen dilin sonuçları nelerdir? Bu dil hangi süreçlerle hangi dinamiklerle kuruluyor? Yaşamımıza yansımaları nelerdir? sorularından yola çıkacağız.

Jineolojînin pozitivist bilime eleştirisi sadece ele aldığı konulara, konuları incelediği yönteme, dayandığı paradigmaya, bilgi yapılanmalarına, kaynaklarına odaklanmıyor. Bütün bu eleştirilerle birlikte kadın hakikatine dayalı bir bilimin kendi dilini nasıl kuracağı, hangi yöntemlerle hareket edeceği de hayati bir konu. Bu sayı aynı zamanda sistem karşıtı hareketlerin özgürlük arayışçıları olarak kendi dilimizi, yöntemlerimizi ve hakikat anlayışımızı farklı pencerelerden ele almayı amaçlıyor. Dil, anlam, varlık, hakikat ve yöntem birbirinden çok da ayrılamayan bir ilişkiselliğe sahip. Hakikatin kendini ifade etme biçimi olarak dili tanımladığımızda, oldukça geniş bir kapsama sahip olduğunu görüyoruz. Varlığın, kendiyle ve dışındaki dünyayla iletişim biçimlerinin toplamı olarak dil, varoluşun ayrılmaz bir boyutu. Dolayısıyla, kendi dilini, yöntemini, hakikat anlayışını oluşturma aşamasındaki Jineolojînin yolculuğunda yaşamın bilimi nedir, dili nasıl olmalı tartışmaları kurucu bir yöne de sahip. Çünkü yaşamın kendisine,

toplumsal hakikate dayanan jineolojî, kadın-yaşam-toplum ile bağını ne kadar güçlü kurarsa, iktidar ideolojilerine karşı o kadar öz savunma gücü oluşturur. Bu bağın ne düzeyde kurulduğunun bir ifadesi de kullandığımız dil. Bu dosyanın kendi dilimize bir ayna olmasını umarak, nasıl bir dil, nasıl bir yöntem arayışımıza yol gösterici olmasını hedefliyoruz. Bu tartışmaya katkı sunmak isteyen herkesi 10 Aralık 2020 tarihine kadar yazılarını dergimizle paylaşmaya davet ediyoruz.

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semerkant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Omedya Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Almanya: Mezopotamya Kitapevi